



KANSALLINEN
KOULUTUKSEN
ARVIOINTIKESKUS

OSALLISUUS TEHDÄN YHDESSÄ

Opiskelijoiden kasvu aktiivisiksi ja kriittisiksi
kansalaisiksi toisella asteella

Veera Hakamäki-Stylman | Mari Huhtanen | Paula Kilpeläinen
Aino-Maria Pusa | Niina Rumpu | Salla Venäläinen | Osmo Huhtala
Sari Multasuo | Tiina Mustonen | Virva Viljanen | Niklas Wahlström

JULKAISUT 28:2021

OSALLISUUS TEHDÄÄN YHDESSÄ

Opiskelijoiden kasvu aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi toisella asteella

Veera Hakamäki-Stylman
Mari Huhtanen
Paula Kilpeläinen
Aino-Maria Pusa
Niina Rumpu
Salla Venäläinen
Osmo Huhtala
Sari Multasuo
Tiina Mustonen
Virva Viljanen
Niklas Wahlström



JULKAISIJA Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

KANSI JA ULKOASU Juha Juvonen (org.) & Ahoy, Jussi Aho (edit)

TAITTO PunaMusta

ISBN 978-952-206-716-6 pdf

ISSN 2342-4184 (verkkojulkaisu)

PAINATUS PunaMusta Oy, Helsinki

© Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Julkaisija

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI)

Julkaisun nimi

OSALLISUUS TEHDÄÄN YHDESSÄ – Opiskelijoiden kasvu aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi toisella asteella

Tekijät

Veera Hakamäki-Stylman, Mari Huhtanen, Paula Kilpeläinen, Aino-Maria Pusa, Niina Rumpu, Salla Venäläinen, Osmo Huhtala, Sari Multasuo, Tiina Mustonen, Virva Viljanen & Niklas Wahlström

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) arvioi vuosina 2020–2021 ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen kykyä vahvistaa opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi. Arviointi keskittyi opiskelijoiden osallisuuden, yhteisöllisyyden ja vaikuttamisvalmiuksien kehittymiseen sekä opiskelijakuntien rooliin osana tätä prosessia.

Tässä arvioinnissa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tarkasteltiin yhteisöön kuulumisen ja osallisena olemisen tunteena sekä osallistumisena esimerkiksi oppilaitoksen toimintaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Lisäksi arvioinnissa painottui opiskelijoiden mahdollisuus vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon ja itseä koskeviin asioihin.

Arviointi tuotti tietoa siitä, millaiset valmiudet ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus antavat opiskelijoiden aktiiviseen ja kriittiseen kansalaisuuteen. Arvioinnin avulla selvitettiin, millä tavoin opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi tuetaan lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten toiminnassa sekä miten ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteiden ja lukio-koulutuksen opetussuunnitelman perusteiden sisällöillä sekä pedagogisella toiminnalla tuetaan opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi. Lisäksi tarkasteltiin, miten opiskelijakuntatoiminta tukee kaikkien opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi.

Arviointiaineisto koostui koulutuksen järjestäjien oppilaitoskohtaisista itsearvioinneista ja opiskelijoille suunnatuista yksilökyselyistä. Koulutuksen järjestäjät toteuttivat itsearvioinnin monitahoisessa ryhmässä, jossa oli johdon edustajia, opettajia, opinto-ohjaajia, opiskeluhuollon henkilöstöä sekä muita arvioitavan teeman parissa työskenteleviä henkilöitä. Kysymykset liittyivät opiskelijoiden yhteisöllisyyteen, osallistamiseen, opiskelijakuntatoimintaan sekä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymiseen opintojen aikana. Ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä vastauksia itsearviointiin saatiin 88 järjestäjältä, ja vastausprosentti oli 79. Otokseen sisältyneistä 120 lukiosta itsearviointiin vastasi 82 lukiota, ja vastausprosentti oli 68.

Opiskelijakyselyllä kartoitettiin opiskelijoiden kokemuksia opiskelijakuntatoiminnasta, yhteisöllisyydestä, osallisuudesta, vaikuttamisen mahdollisuuksista oppilaitoksessa sekä omien vaikuttamisvalmiuksien kehittämisestä. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijakyselyyn vastasivat perustutkinto-opiskelijat opintojen päättövaiheessa, ja lukiokoulutuksessa vastaajina olivat opintojensa loppuvaiheen opiskelijat. Vastauksia ammatillisen koulutuksen opiskelijoilta saatiin 3 485 ja lukiolaisilta 2 761.

Tulosten mukaan suurin osa lukion ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöään. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista suurin osa kokee olevansa myös osa työyhteisöään työelämässä oppimisen aikana. Enemmistö opiskelijoista arvioi oppilaitoksen ilmapiirin hyväksi ja henkilöstön helposti lähestyttäväksi. Erilaiset tapahtumat ovat tärkeitä yhteisöllisyyden luonnissa ja ylläpitämisessä. Toisaalta opiskelijat, jotka ovat havainneet tai kokeneet kiusaamista, ja jotka eivät koe kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöä, arvioivat yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen liittyvät asiat muita opiskelijoita selvästi negatiivisemmin. Myös opintojen ja opetusryhmien hajanaisuus ja kiire estävät yhteisöllisyyden tunteen muodostumista oppilaitoksissa. Ammatillisessa koulutuksessa jatkuva haku, yksilölliset opintopolut ja työelämässä oppiminen sekä lukio-opintojen opintojaksomuotoisuus asettavat haasteita yhteisöllisyyden kokemisessa ja toteuttamisessa.

Tulosten mukaan suurimmalla osalla koulutuksen järjestäjistä on osallisuutta tukevia toiminta-periaatteita ja linjauksia. Opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista oppilaitoksissa tiedotetaan useimmiten hyvin, ja pääsääntöisesti opiskelijat tietävät, miten ja mihin he voivat vaikuttaa. Oppilaitoksen toiminnasta kerätään palautetta, mutta sen käsittely yhdessä opiskelijoiden kanssa on satunnaista. Arvioinnin mukaan opiskelijat voivat kuitenkin melko vähän vaikuttaa tiettyihin opetukseen liittyviin asioihin, kuten opintojen suorittamistapoihin tai opiskeluvälineisiin. Opintojen sisältöön ja toteuttamiseen liittyvät asiat ovat kuitenkin niitä asioita, joihin opiskelijat itse toivoisivat voivansa vaikuttaa.

Suurimpina syinä sekä oppilaitoksen yhteiseen että opiskelijakunnan toimintaan osallistumiseen tai osallistumattomuuteen opiskelijat vastasivat olevan oma motivaatio ja kiinnostus asiaan. Jos asia koettiin itselle tärkeäksi, vaikutti se osallistumisinnokkuuteen. Toisaalta osa opiskelijoista koki opintojen olevan niin vaativia, ettei osallistumis- ja vaikuttamistoiminnalle jäänyt aikaa.

Tulosten mukaan opiskelijakunnan hallituksen toiminta, kuten sen rooli ja asema, ei ole aina selkeää opiskelijoille. Opiskelijakuntatoiminta koskettaa vain pientä osaa toisen asteen opiskelijoista, ja sen toimintatavoissa, organisoinnissa ja resursseissa on paljon eroja oppilaitosten välillä. Opiskelijakuntien hallitukset järjestävät lähinnä yhteisöllisyyttä edistäviä tapahtumia, mutta osallistuminen oppilaitoksen toimintaan liittyvään päätöksentekoon on vähäisempää. Lisäksi osa opiskelijoista ei koe saaneensa riittävästi tietoa opiskelijakunnan hallituksen toimintaan osallistumisesta.

Koulutuksen järjestäjät kokevat pystyvänsä tukemaan hyvin opiskelijoitaan vaikuttamisvalmiuksien kehittämisessä opintojen aikana. Aktiivisen kansalaisuuden teemasta ei kuitenkaan keskustella riittävästi oppilaitosten sisällä eri oppiaineiden kesken. Myös opiskelijat kokevat saaneensa opin-

toijensa aikana hyvät valmiudet opiskelu-, yhteistoiminta- tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin. Parhaiten opiskelijat kokevat oppineensa vastuunottamista omista opinnoistaan. Sen sijaan opiskelumotivaation ylläpitämiseen sekä arkeen ja muuhun elämään liittyvien valintojen tekemiseen he eivät koe saaneensa oppilaitoksestaan kovin paljon tukea. Oppituntien ohella opiskelijat kokevat oppineensa vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita lähipiirinsä, kuten huoltajien ja ystävien kautta. Opiskelijat pitävät äänestämistä melko todennäköisenä vaikuttamistapana sekä nyt että tulevaisuudessa. Äänestämisen ohella esimerkiksi ostopäätöksellä vaikuttaminen, aloitteen, vetoimuksen tai adressin allekirjoittaminen sekä vapaaehtoistyöhön osallistuminen nousevat opiskelijoille ominaisiksi vaikuttamisen tavoiksi.

Arvioinnin tulosten pohjalta tehtiin seuraavat kehittämissuosituksat:

1. Oppilaitoksissa tulee määrittellä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittavat ja miten ne toteutuvat käytännön toiminnassa.

Oppilaitosten toiminnan tulee perustua tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä moninaisuuden arvostamiseen. Oppilaitoksissa on oltava lain mukaan suunnitelma ja toimintaohjeet kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi. Virallinen suunnitelma ja toimintaohje luovat perustan oppilaitoksen toiminnalle ja tuovat turvaa oppilaitosyhteisön jäsenille. Näiden tulee olla kiinteästi mukana oppilaitoksen arjessa ja toimintakulttuurissa. Opiskelijoiden, henkilöstön ja johdon tulee keskustella yhdessä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkityksestä, jotta kaikille oppilaitosyhteisön jäsenille on selvää, miten heidän odotetaan toimivan ja käyttäytyvän. Lisäksi oppilaitoksissa moninaisuus tulee nähdä rikkautena ja voimavarana. Moninaisuuden arvostusta voidaan vahvistaa esimerkiksi lisäämällä opiskelijajäsenten määrää ja moninaisuutta oppilaitoksen eri työryhmissä.

2. Johdon tehtävä on edistää osallisuuden ja yhteisöllisyyden rakentumista, ja koko oppilaitosyhteisön on sitouduttava niiden toteuttamiseen arjen toiminnassa.

Oppilaitoksissa tulee olla yhteinen jaettu arvo osallisuudesta, joka määrittää oppilaitoksen toimintaa. Osallisuuden tulee näkyä koko oppilaitoksen toimintaa linjaavassa arvostrategiassa, jossa määritellään konkreettiset toimintatavat ja vastuualueet yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutumiseksi.

Opintojen rakenteet ja vaatavuus sekä opiskelijoiden monimuotoisuus tuovat omat haasteensa yhteisöllisyyden toteutumiseksi, mikä tulee huomioida osallisuutta ja yhteisöllisyyttä rakentaessa. Lisäksi kiusaamiskokemukset voivat vähentää yhteisöön kuulumista, ja haavoittuvassa asemassa olevat opiskelijat tarvitsevat enemmän tukea yhteisöön kiinnittymisessä. Yhteisöllisen toiminnan on tärkeää olla sellaista, että kynnys osallistua on mahdollisimman matala kaikille opiskelijoille.

Johdo ja muu henkilöstö ovat keskeisessä roolissa yhteisöllisyyden rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Johdon ja muun henkilöstön kouluttautumiseen tulee varata riittävästi resursseja. Tutkimukselliseen tietoon perehtyminen edistää ymmärrystä yhteisöllisyyden

ja osallisuuden merkityksestä oppimiseen, motivaatioon ja hyvinvointiin. Jotta yhteisöllisyydestä tulee luonteva osa arjen toimintaa, on koko henkilöstön osallistuminen sen rakentamiseen keskeistä. Tämä edellyttää myös yhteistä arvokeskustelua sekä sen konkretisoitumista jokapäiväisinä arjen tekoina.

3. Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten tulee tarjota opiskelijoille monipuolisia osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja.

Opiskelijoiden tulee voida vaikuttaa asioihin, jotka ovat sekä opiskelijan että oppilaitoksen toiminnan kannalta merkityksellisiä. On tärkeää, että opiskelijoilla on mahdollisuuksia vaikuttaa opetuksen järjestämiseen ja opintojen suorittamiseen sekä oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen muiden oppilaitoksen arjen toimintojen lisäksi. Oppilaitoksen johdolla ja henkilöstöllä on keskeinen rooli siinä, millaisen aseman opiskelijat saavat oppilaitoksen osallistumis- ja vaikuttamistoiminnassa. Oppilaitoksen henkilöstön ja opiskelijoiden tulisi käydä aktiivista vuoropuhelua opiskelijoiden yksilöllisistä tarpeista, ajatuksista ja mielipiteistä. Henkilöstön tulisi ottaa opiskelijat systemaattisesti mukaan päätöksentekoprosesseihin suunnittelusta alkaen. Opiskelijoille tulee tarjota erilaisia ja vaihtoehtoisia tapoja osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan. Opiskelijoiden tarpeisiin sopivat ja matalan kynnyksen vaikuttamistavat sekä digitalisaation hyödyntäminen voisivat aktivoida ja motivoida opiskelijoita osallistumaan.

Opiskelijapalautteen kerääminen ja sen käsittely yhdessä opiskelijoiden kanssa tulee ottaa systemaattisesti osaksi oppilaitoksen arkea osallisuuden vahvistamiseksi. Lisäksi palautteen hyödyntämistä toiminnan kehittämisessä tulee vahvistaa. Palautteen näkyminen konkreettisena toimintana oppilaitoksissa motivoi opiskelijoita osallistumaan toiminnan kehittämiseen jatkossakin.

4. Opiskelijakunnan hallituksen toimintaa on selkeytettävä ja monipuolistettava.

Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitoksen johdon tulee tiedottaa opiskelijoita opiskelijakunnan hallituksen vaikuttamismahdollisuuksista. Myös opettajat ovat keskeisessä roolissa opiskelijakunnan hallituksen toimintaan kannustamisessa. Opiskelijakuntatoiminnasta tulee viestiä säännöllisesti ja monikanavaisesti, jotta tavoitetaan kaikki opiskelijat.

Opiskelijakunnan hallituksen kokoonpanossa tulisi huomioida paremmin opiskelijakunnan moninaisuus, kuten opiskelijoiden sukupuoli-identiteetti ja kulttuurinen tausta, sekä ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoiden ikä ja koulutusala. Eri taustoista tulevien opiskelijoiden osallistumista hallitustoimintaan on tuettava. Lisäksi toiminnassa tulee tarjota moninaisia osallistumisen tapoja, kuten aikaan ja paikkaan sitomaton osallistuminen. Osallistumista voisi lisätä mahdollisuus sitoutua toimintaan lyhyemmäksi ajaksi tai vaikuttaa yksittäiseen kiinnostavaan asiaan. Lisäksi opiskelijakunnan hallituksen toiminnalle tulee taata riittävät toimintaedellytykset, kuten tilat, budjetti ja henkilöstöresurssit, mikä osaltaan voisi lisätä opiskelijakunnan hallituksen näkyvyyttä, vaikuttavuutta ja arvostusta.

5. Aktiivisen kansalaisuuden teema tulee sisällyttää osaksi kaikkea opetusta sekä oppilaitoksen toimintakulttuuria ja arkea. Lisäksi opiskelijoiden osallistuminen yhteiseen vaikuttamistoimintaan tulee sisällyttää osaksi opintoja.

Aktiivisen kansalaisuuden teemasta ja sen sisällyttämisestä kaikkiin opintoihin tulisi keskustella laajemmin yli oppiainerajojen. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden edistäminen sekä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittäminen tulee nähdä koko henkilöstön tehtävänä. Ajankohtaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden ja teemojen sitominen osaksi opetusta on tärkeää. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmat on otettava mukaan laajasti eri oppiaineissa. Tärkeää on myös harjoitella erilaisia vaikuttamisvalmiuksia ja -tapoja kuten dialogitaitoja osana opintoja.

Opiskelijakunnan hallituksen toimintaan osallistumisen sisällyttäminen osaksi opintoja voisi lisätä opiskelijoiden kiinnostusta opiskelijakuntatoimintaa ja vaikuttamismahdollisuuksia kohtaan. Opiskelijakuntatoiminnan sisällyttäminen myös oppilaitoksen opintotarjontaan voisi vahvistaa sen tunnettavuutta ja arvostusta ja näin edistää toimintaan osallistumista. Opiskelijakuntatoiminnan ohella on tärkeää tunnistaa myös oppilaitoksen ulkopuolisia vaikuttamisen tapoja. Oppilaitoksissa tulee olla selkeä rakenne sille, miten oppilaitoksen sisäinen ja muu yhteiskunnallinen vaikuttamistoiminta sisällytetään osaksi opintoja. Kaikkien opiskelijoiden tulee olla tietoisia mahdollisuudesta liittää erilaista vaikuttamis- ja osallistumistoimintaa osaksi opintojaan. Tällainen opinnollistamisen rakenne tukisi aktiivisen kansalaisuuden toteutumista oppilaitosympäristöä laajemmin.

6. Opiskelijoille ominaisia vaikuttamisen tapoja ja paikkoja on tunnistettava ja hyödynnettävä paremmin.

Henkilöstön tulee olla tietoinen opiskelijoiden moninaisista tavoista vaikuttaa, jotta erilaiset vaikuttamisen tavat tulisivat monipuolisemmin esiin opetuksessa ja oppilaitoksen muussa toiminnassa. Opiskelijoille ominaisia vaikuttamisen tapoja voidaan kartoittaa kysymällä asiaa suoraan opiskelijoilta. Vaikuttamisvalmiuksia ja -mahdollisuuksia voidaan kehittää yhdessä opiskelijoiden kanssa esimerkiksi sosiaalista mediaa, erilaisia sovelluksia sekä yhteistyöverkostoja hyödyntäen. Verkostoituminen muiden oppilaitosten opiskelijakuntien, nuorisovaltuustojen sekä opiskelijajärjestöjen kanssa on tärkeä vaikuttamistapa, ja se tulisi ottaa luontevaksi osaksi opiskelijakunnan hallituksen toimintaa.

Asiasanat: Yhteisöllisyys, osallisuus, vaikuttamisvalmiudet, opiskelijakuntatoiminta, ammatillinen koulutus, lukiokoulutus

Utgiven av

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU)

Publikationens namn

DELAKTIGHET SKAPAS TILLSAMMANS – Studerandes utveckling till aktiva och kritiska medborgare på andra stadiet

Författare

Veera Hakamäki-Stylman, Mari Huhtanen, Paula Kilpeläinen, Aino-Maria Pusa, Niina Rumpu, Salla Venäläinen, Osmo Huhtala, Sari Multasuo, Tiina Mustonen, Virva Viljanen & Niklas Wahlström

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) utvärderade åren 2020–2021 yrkesutbildningens och gymnasieutbildningens förmåga att stärka de studerandes utveckling till aktiva och kritiska medborgare. Utvärderingen fokuserade på utvecklingen av de studerandes delaktighet, gemenskap och färdigheter att påverka, samt på studerandekårernas roll som en del av denna process.

I utvärderingen behandlades ämnet gemenskap och delaktighet utifrån de studerandes upplevelse av tillhörighet och delaktighet samt utifrån deras deltagande i till exempel läroanstaltens verksamhet och samhällspåverkan. Dessutom betonade utvärderingen de studerandes möjligheter att påverka beslut och ärenden som gäller dem själva.

Utvärderingen gav information om färdigheter som yrkesutbildningen och gymnasieutbildningen ger de studerande för ett aktivt och kritiskt medborgarskap. I utvärderingen utreddes också på vilket sätt de studerandes utveckling till aktiva och kritiska medborgare stöds i gymnasiernas och yrkesläroanstalternas verksamhet samt hur innehållet i examensgrunderna för yrkesutbildningen och grunderna för läroplanen för gymnasieutbildningen och den pedagogiska verksamheten stöder de studerandes utveckling till aktiva och kritiska medborgare. Dessutom utreddes hur studerandekårens verksamhet stöder alla studerandes utveckling till aktiva och kritiska medborgare.

Utvärderingsmaterialet bestod av utbildningsanordnarnas självvärderingar som genomfördes vid olika läroanstalter och individuella enkäter riktade till de studerande. Utbildningsanordnarna genomförde självvärderingen i en mångsidig grupp med representanter för ledningen, lärare, studiehandledare, studerandevårdens personal samt andra personer som arbetar med temat som utvärderades. Frågorna gällde studiegemenskapen, delaktigheten, studerandekårens verksamhet samt utvecklingen av de studerandes färdigheter att påverka under studietiden. Självvärderingen besvarades av 88 yrkesutbildningsanordnare och svarsprocenten var 79 %. Av de 120 gymnasier som ingick i samplet svarade 82 gymnasier på självvärderingen och svarsprocenten var 68 %.

Genom studerandeenkäten kartlades de studerandes erfarenheter av studerandekårens verksamhet, gemenskapen, delaktigheten, möjligheterna att påverka vid läroanstalten samt utvecklingen av de studerandes färdigheter att påverka. Enkäten besvarades inom yrkesutbildningen av grundexamensstuderande i slutskedet av studierna, och på motsvarande sätt inom gymnasieutbildningen av studerande i slutskedet av studierna. Sammanlagt fick man in 3 485 svar av studerande inom yrkesutbildningen och 2 761 svar av gymnasieutbildande.

Enligt resultaten upplever största delen av de studerande att de är en del av gemenskapen vid läroanstalten och arbetsgemenskapen under lärandet i arbetslivet. Majoriteten bedömde att stämningen vid läroanstalten var god och att personalen var lättillgänglig. Olika evenemang är viktiga för att skapa och upprätthålla gemenskap. Studerande som hade erfarenhet av mobbning och som inte upplevde att de var en del av gemenskapen vid läroanstalten bedömde upplevelsen av gemenskapen och delaktigheten klart mer negativt än andra studerande. Faktorer som brådska och hur studierna och undervisningsgrupperna är uppdelade förhindrade upplevelsen av gemenskap vid läroanstalterna. Inom yrkesutbildningen innebär kontinuerlig ansökan, individuella studievägar och lärande i arbetslivet utmaningar för upplevelsen och skapandet av gemenskap, medan studiernas kursform ger utmaningar inom gymnasieutbildningen.

Enligt resultaten har största delen av utbildningsanordnarna verksamhetsprinciper och riktlinjer som stöder delaktighet. De studerande informeras oftast väl om sina påverkningsmöjligheter vid läroanstalterna och i regel vet de studerande hur och vad de kan påverka. Man samlar in respons om läroanstaltens verksamhet, men responsen behandlas endast sporadiskt tillsammans med de studerande. Enligt utvärderingen kan de studerande dock endast i ganska liten utsträckning påverka vissa undervisningsrelaterade frågor, såsom sätten att genomföra studierna eller studieredskapen. Frågorna gällande studiernas innehåll och genomförande var sådana som de studerande själva skulle önska att de kunde påverka.

De största orsakerna till att de studerande antingen deltog eller inte deltog i läroanstaltens gemensamma verksamhet eller studerandekårens verksamhet var deras motivation och intresse. Om ärendet upplevdes som viktigt i sig påverkade det intresset för att delta. Å andra sidan upplevde en del av de studerande att studierna var så krävande att det inte fanns tid för verksamhet där man deltar och påverkar.

Enligt resultaten är studerandekårens styrelseverksamhet, såsom styrelsens roll och ställning, inte alltid tydlig för de studerande. Studerandekårens verksamhet berör endast en liten del av de studerande på andra stadiet och det finns stora skillnader i hur kårverksamheten fungerar, är organiserad och resursförsedd i olika läroanstalter. Studerandekårernas styrelser ordnar främst evenemang som främjar gemenskap, men deltagandet i beslutsfattandet i anslutning till läroanstaltens verksamhet är svagare. Dessutom upplever en del av de studerande att de inte fått tillräckligt med information om deltagandet i studerandekårens styrelseverksamhet.

Utbildningsanordnarna upplevde att de kunde stödja sina studerande i utvecklingen av färdigheterna att påverka under studietiden. Temat aktivt medborgarskap diskuteras dock inte tillräckligt inom läroanstalterna mellan olika läroämnen. De studerande upplevde att de under sina studier fått goda studie-, samarbets-, informationssöknings- samt samhälls- och medborgarfärdigheter. Bäst

upplevde de studerande att de lärt sig att ta ansvar för sina egna studier. Däremot upplevde de att de inte fått särskilt mycket stöd från läroanstalten för att upprätthålla studiemotivationen och göra val i vardagen och det övriga livet. Vid sidan av lektionerna upplevde de studerande att de lärt sig saker med anknytning till färdigheterna att påverka via sin närmaste krets, såsom vårdnadshavarna och vännerna. De studerande ansåg att de ganska sannolikt skulle utnyttja röstning som ett sätt att påverka både nu och i framtiden. Utöver att rösta framstod till exempel att påverka genom köpbeslut, att underteckna initiativ, vädjan eller adresser samt att delta i frivilligarbete som typiska sätt för de studerande att påverka.

Utgående från resultaten av utvärderingen sammanställdes följande utvecklingsrekommendationer:

1. Läroanstalterna bör definiera vad jämlikhet och likabehandling innebär och hur de förverkligas i läroanstaltens praktiska verksamhet.

Läroanstalternas verksamhet bör grunda sig på principerna för jämlikhet och likabehandling samt uppskattning av mångfald. Läroanstalterna bör enligt lagen ha en plan och anvisningar för att förebygga och ingripa i mobbning och diskriminering. En officiell plan och handlingsanvisning skapar en grund för läroanstaltens verksamhet och ger trygghet för hela gemenskapen. Planen och anvisningen ska vara nära förknippade med läroanstaltens vardag och verksamhetskultur. De studerande, personalen och ledningen ska tillsammans diskutera betydelsen av jämlikhet och likabehandling, så att det för alla medlemmar i läroanstalten är klart hur de förväntas agera och bete sig. Dessutom bör mångfalden ses som en rikedom och resurs i läroanstalterna. Uppskattningen av mångfalden kan stärkas till exempel genom att öka antalet studerandemedlemmar och stärka mångfalden i läroanstaltens olika arbetsgrupper.

2. Ledningens uppgift är att främja delaktighet och gemenskap, och alla som hör till läroanstaltens gemenskap bör förbinda sig till att förverkliga målsättningarna i den dagliga verksamheten.

Delaktigheten bör fungera som ett av alla delat värde som definierar läroanstaltens verksamhet. Delaktigheten bör synas i den värdestrategi som definierar hela läroanstaltens verksamhet, där man definierar konkreta verksamhetssätt och ansvarsområden för gemenskap och delaktighet.

Studiernas strukturer och krav samt studerandegemenskapens heterogenitet medför utmaningar för gemenskapen. Därför är det viktigt att beakta detta när verksamheten kring delaktighet och gemenskap utvecklas. Dessutom kan mobbning försvaga upplevelsen av delaktighet i en gemenskap, vilket betyder att studerande i en svagare position behöver mer stöd för att fästa sig i en gemenskap. Den gemensamma verksamheten genomförs så att tröskeln för deltagande är låg.

Ledningen och den övriga personalen har en central roll i att bygga upp och upprätthålla gemenskapen. Tillräckliga resurser ska reserveras för utbildning av ledningen och den övriga personalen. Att sätta sig in i forskningsrön främjar förståelsen för gemenskapens

och delaktighetens betydelse för lärandet, motivationen och välbefinnandet. För att gemenskapen ska bli en naturlig del av den dagliga verksamheten är det viktigt att hela personalen deltar i att utveckla den. Det här förutsätter också en gemensam värdediskussion och att den konkretiseras som vardagliga handlingar.

3. Utbildningsanordnarna och läroanstalterna bör erbjuda de studerande mångsidiga sätt att delta och påverka.

De studerande ska kunna påverka frågor som är av betydelse för både den studerandes och läroanstaltens verksamhet. Det är viktigt att de studerande har möjligheter att påverka undervisningen, studierna och verksamheten vid läroanstalten utöver den övriga vardagsverksamheten. Läroanstaltens ledning och personal har en central roll i att påverka hur väl de studerande kan vara delaktiga och påverka läroanstaltens verksamhet. Läroanstaltens personal och studerande bör föra en aktiv dialog om de studerandes individuella behov, tankar och åsikter. Personalen borde systematiskt ta med de studerande i beslutsprocesserna ändå från och med planeringen. De studerande bör erbjudas olika och alternativa sätt att delta i och påverka läroanstaltens verksamhet. Sätt att påverka som motsvarar de studerandes behov och har låg tröskel samt utnyttjande av digitala möjligheter kan hjälpa att aktivera och motivera de studerande att delta.

Insamling av respons från de studerande och behandlingen av den tillsammans med de studerande ska systematiskt integreras i läroanstaltens vardag för att stärka delaktigheten. Dessutom bör responsen utnyttjas i större utsträckning i utvecklingen av verksamheten. Om responsen syns som konkret verksamhet vid läroanstalterna motiveras de studerande att delta i utvecklingen av verksamheten även i fortsättningen.

4. Studerandekårens styrelseverksamhet bör göras klarare och mångsidigare.

Utbildningsanordnarna och läroanstaltens ledning bör informera de studerande om vilka påverkningsmöjligheter studerandekårens styrelse har. Även lärarna har en central roll när det gäller att uppmuntra studerandekårens styrelse att agera. Information om studerandekårens verksamhet ska ges regelbundet och via flera kanaler för att nå alla studerande.

I sammansättningen av studerandekårens styrelse bör man bättre beakta studerandekårens mångfald, såsom de studerandes könsidentitet och kulturella bakgrund, samt de studerandes ålder och utbildningsområde inom yrkesutbildningen. Det är viktigt att stödja studerande med olika bakgrund att delta i styrelseverksamheten. Dessutom bör styrelseverksamheten erbjuda mångsidiga sätt att delta, såsom deltagande som inte är bundet till tid och plats. Man kunde öka deltagandet genom att ge möjlighet att förbinda sig till verksamheten för en kortare tid eller att få möjlighet att påverka ett enskilt intressant ärende. Dessutom ska tillräckliga verksamhetsförutsättningar garanteras för studerandekårens styrelse, såsom lokaler och budget, vilket för sin del kunde öka synligheten för, effekten av och uppskattningen för studerandekårens styrelse.

- 5. Temat aktivt medborgarskap bör inkluderas i all undervisning samt i läroanstaltens verksamhetskultur och vardag. Dessutom bör de studerandes deltagande i den gemensamma påverkningsverksamheten integreras som en del av studierna.**

Temat aktivt medborgarskap och dess inkludering i alla studier bör diskuteras mer ingående över läroämnesgränserna. Att främja gemenskap och delaktighet samt utveckla de studerandes färdigheter att påverka bör ses som hela personalens uppgift. Det är viktigt att göra aktuella samhällsliga fenomen och teman till en del av undervisningen. Demokrati- och människorättsfostran bör inkluderas i många olika läroämnen. Det är också viktigt att som en del av studierna öva på olika färdigheter och sätt att påverka, såsom dialogfärdigheter.

Att inkludera deltagande i studerandekårens styrelseverksamhet som en del av studierna kunde öka de studerandes intresse för kärverksamheten och påverkningsmöjligheterna. Genom att inkludera studerandekårens verksamhet även i läroanstaltens studieutbud kan man stärka kännedomen om och uppskattningen för verksamheten och på så sätt främja deltagandet i den. Vid sidan av studerandekårens verksamhet är det också viktigt att identifiera sätt att påverka utanför läroanstalten. Läroanstalterna ska ha en tydlig struktur för hur läroanstaltens interna och övriga samhällsliga påverkningsverksamhet inkluderas i studierna. Alla studerande ska vara medvetna om möjligheten att inkludera olika typer av verksamhet där man kan påverka och delta i sina studier. En sådan inkludering skulle stöda förverkligandet av ett aktivt medborgarskap i större utsträckning än bara inom läroanstaltsmiljön.

- 6. De sätt och platser för påverkan som de studerande själva utnyttjar måste identifieras och utnyttjas bättre.**

Personalen bör vara medveten om de studerandes mångsidiga sätt att påverka, så att olika sätt att påverka kommer fram på ett mångsidigare sätt i undervisningen och läroanstaltens övriga verksamhet. Sätt att påverka som är karakteristiska för de studerande kan kartläggas genom att direkt fråga de studerande. Färdigheter och möjligheter att påverka kan utvecklas tillsammans med de studerande till exempel genom att utnyttja sociala medier, olika applikationer och samarbetsnätverk. Att ha kontakt genom nätverk med andra läroanstalters studerandekårear, ungdomsfullmäktige och studerandeorganisationer är ett viktigt sätt att påverka och det borde tas med som en naturlig del av studerandekårens styrelseverksamhet.

Nyckelord: Gemenskap, delaktighet, färdigheter att påverka, yrkesutbildning, gymnasieutbildning

Publisher

Finnish Education Evaluation Centre (FINEEC)

Title of publication

PARTICIPATION IS BUILT TOGETHER – Students' growth into active and critical citizens in upper secondary education

Authors

Veera Hakamäki-Stylman, Mari Huhtanen, Paula Kilpeläinen, Aino-Maria Pusa, Niina Rumpu, Salla Venäläinen, Osmo Huhtala, Sari Multasuo, Tiina Mustonen, Virva Viljanen & Niklas Wahlström

In 2020–2021, the Finnish Education Evaluation Centre (FINEEC) evaluated the capacity of vocational education and training (VET) and general upper secondary education to strengthen students' growth into active and critical citizens. The evaluation focuses on the development of students' participation, community cohesion and civic competences and the role of student bodies in this process.

In this evaluation, community cohesion and participation are examined as the feeling of belonging to and participating in a group and as participation in the operations of the educational institution and societal affairs. In addition to this, the evaluation emphasises students' opportunities to influence decision-making that impacts them personally or matters relevant to them.

The evaluation provides information on how VET and general upper secondary education prepare students for becoming active and critical citizens. The evaluation helps determine how the growth of students into active and critical citizens is supported in the operations of general upper secondary schools and vocational institutions and how the contents of the national qualification requirements for VET qualifications and the national core curriculum for general upper secondary education and pedagogic activities support students' growth into active and critical citizens. Furthermore, the evaluation examines how student body activities support the growth of students into active and critical citizens.

The evaluation material consisted of education providers' institution-specific self-evaluations and individual surveys aimed at students. Education providers carried out the self-evaluations in multifaceted groups that included management representatives, teachers, guidance counsellors, student welfare personnel and other persons working in positions relevant to the theme of the evaluation. The self-evaluation included questions about students' community cohesion, participation, student body activities and the development of their civic competences during studies. As regards VET providers, responses to the self-evaluation were received from 88 providers, with the response rate being 79%. Of the 120 general upper secondary schools included in the sample, 82 completed the self-evaluation, with the response rate being 68 %.

A student survey was used to survey students' experiences regarding student body activities, community cohesion, participation, opportunities to exert influence at their educational institution and the development of personal civic competences. Responses to the student survey were collected from VET students at the end of their vocational upper secondary qualifications and from general upper secondary school students at the end of their studies. Responses were received from a total of 3,485 VET students and 2,761 general upper secondary school students.

According to the results, the majority of students feel that they are a part of the school community and of the work community during periods of work experience. The majority of students assessed the atmosphere at their educational institution to be good and the personnel to be easy to approach. Various events were highlighted as being important for building and maintaining community cohesion. On the other hand, students who had experienced bullying and who did not feel that they were part of the school community evaluated factors related to community cohesion and participation notably more negatively than other students. Other factors that prevent the building of community cohesion at educational institutions include the fragmentation of studies and study groups and lack of time. Continuous admission, individual study paths and periods of work experience in VET and the course-based nature of general upper secondary education also present challenges in regard to experiencing and building community cohesion.

According to the results, the majority of education providers have operating principles and policies that support participation. Students' opportunities to exert influence are usually well communicated at educational institutions, and for the most part students are aware of how and what they can influence. Educational institutions collect feedback about their operations, but the processing of this feedback with students is infrequent. According to the evaluation, students do not have much influence over certain teaching-related matters, such as the completion method of studies or the tools used in studies. However, the content and implementation of studies were highlighted as matters that students themselves would like to have influence over.

According to students, the main reasons for participating or not participating in the educational institution's shared activities or student body activities were personal motivation and interest. Students who considered these matters important were more motivated to participate in them. On the other hand, some students felt that their studies were so demanding that they did not have any time for participation or influence activities.

According to the results, the operations of the boards of student bodies, including their role and position, are not always clear to students. Student body activities are relevant to only a small portion of upper secondary education students, and there were major differences between educational institutions in the operating methods, organisation and resource allocation of student bodies. The boards of student bodies mainly organise events that promote community cohesion, but participation in decision-making related to the operations of the educational institution is less common. Furthermore, some students feel that they have not received enough information about participating in the operations of the boards of student bodies.

Education providers were of the opinion that they are well-equipped to support the development of students' civic competences during their studies. However, the theme of active citizenship is not discussed enough within educational institutions and between different subjects. Students were also of the opinion that they had gained good studying, cooperation, information gathering, societal and civic competences during their studies. Most of all, students felt that they had learned to take responsibility for their own studies. In contrast, students were of the opinion that their educational institutions had not provided them with much support in regard to managing everyday life and making other life decisions. In addition to lessons, students felt that they had learned things related to civic competences from their close circle, such as guardians and friends. Students considered voting to be a moderately likely method to exert influence now and in the future. In addition to voting, other ways of exerting influence that were highlighted as characteristic of students included purchase decisions, signing initiatives, appeals or petitions and participating in volunteer work.

Based on the results of the evaluation, the following development recommendations were made:

1. Educational institutions should define what equality and non-discrimination mean and how they are realised in practical operations.

The operations of educational institutions should be based on equality and non-discrimination and the valuing of diversity. According to legislation, educational institutions must have a plan and operating procedures for preventing and intervening in bullying and discrimination. An official plan and operating procedures create the foundation for the educational institution's operations and contribute to the safety of the members of the school community. These should be thoroughly integrated into the educational institution's everyday operations and operating culture. Students, staff and management should discuss the meaning of equality and non-discrimination together so that it is clear to all members of the school community how they are expected to act and behave. Additionally, diversity should be considered a richness and resource at educational institutions. The valuing of diversity can be strengthened by increasing the numbers and diversity of student members in the educational institution's various working groups, for example.

2. It is the duty of management to promote the building of participation and community cohesion, and the entire educational institution must commit to their realisation in everyday operations.

Participation must be considered a common, shared value at educational institutions, one that defines the operations of the educational institution. Participation must be highlighted in a value strategy governing the overall operation of the educational institution, which defines concrete operating procedures and areas of responsibility in regard to the realisation of community cohesion and participation.

The structure and demands of studies and the diversity of students present their own challenges in terms of the realisation of community cohesion, which must be taken into account in the efforts to build participation and community cohesion. Furthermore,

experiences of bullying may decrease community cohesion, and students who are in a vulnerable position need more support for integrating into the community. Community-oriented activities should be organised with an emphasis on keeping the participation threshold as low as possible for all students.

The management and other staff play a key role in the building and maintaining of community cohesion. As such, a sufficient amount of resources must be allocated to training management and other staff. Familiarisation with research-based information promotes understanding of the impact of community cohesion and participation in learning, motivation and well-being. It is vital for the entire staff to participate in the building of community cohesion to make it a natural part of everyday operations. This also requires shared discussion about values and the translation of this discussion into concrete, everyday actions.

3. Education providers and educational institutions should offer students diverse ways of participating and exerting influence.

Students should be able to influence matters that are relevant to both the student and the operation of the educational institution. It is important for students to have opportunities to influence the organisation of teaching, the completion of studies and the development of the educational institution's operations, in addition to everyday functions. The educational institution's management and staff play a key role in determining the position that students are assigned in the educational institution's participation and influence activities. The educational institution's staff and students should engage in active dialogue about the individual needs, thoughts and opinions of students. The staff should systematically include students in decision-making processes, starting from planning. Students should be provided with various and alternative ways to participate and influence the operations of the educational institution. Providing low-threshold ways of exerting influence corresponding to students' needs and utilising digitalisation could activate and motivate students to participate.

The collection of student feedback and the processing of said feedback with students should be a systematic part of the educational institution's everyday operations in order to strengthen community cohesion. In addition to this, the utilisation of feedback in the development of operations should be strengthened. Seeing feedback lead to concrete actions at educational institutions motivates students to keep participating in the development of operations.

4. The operations of the boards of student bodies should be clarified and diversified.

Education providers and the management of educational institutions should inform students of the ways in which the boards of student bodies can exert influence. Teachers also play a key role in encouraging students to participate in the activities of student body boards. Communication about student body activities should be regular and carried out through multiple channels so as to reach all students.

The diversity of the student body, such as the gender identity and cultural background of students, and in VET the age and field of study of students, should be taken into account better in the composition of student body boards. The participation of students with different backgrounds in student body board activities should be supported. Furthermore, students should be provided with diverse ways of participating in these activities, such as ways that are not bound to specific times or places. Participation could be increased by offering opportunities to participate for shorter periods or influence individual matters that students are interested in. Furthermore, the educational institution should ensure sufficient resources for student body board activities, such as facilities, a budget and personnel resources, which could also contribute to increasing the visibility, influence and appreciation of the student body board.

5. The theme of active citizenship should be integrated into all teaching and the operating culture and everyday operation of the educational institution. Furthermore, students' participation in shared influence activities should be integrated into studies.

The theme of active citizenship and its integration into all studies should be more widely discussed across subject boundaries. The promotion of community cohesion and participation and the development of students' civic competences should be viewed as the shared responsibility of the entire staff. It is important to incorporate topical social phenomena and themes into teaching. Perspectives on democracy and human rights education should be widely incorporated into different subjects. It is also important to practice different civic competences and ways of exerting influence, such as discussion skills, as part of studies.

Integrating participation in student body board activities into studies could increase students' interest in student body board activities and influencing opportunities. Incorporating student body activities into the studies offered by the educational institution could also increase students' awareness and appreciation of them and thus promote participation in the activities. In addition to student body activities, it is important to also identify ways of exerting influence outside of the educational institution. Educational institutions should have a clear structure for integrating the educational institution's internal and other societal influencing into studies. All students should be aware of the possibility of incorporating different influencing and participation activities into their studies. This type of structure would contribute to the realisation of active citizenship beyond the educational institution itself.

6. Ways and places of exerting influence that are characteristic of students should be better identified and utilised.

Staff should be aware of the diverse ways in which students exert influence so that different ways of exerting influence are more comprehensively highlighted in teaching and the other activities of the educational institution. Ways of exerting influence that are characteristic of students can be identified by asking students about them directly. Civic competences and opportunities for exerting influence can be developed in collaboration with students utilising social media, various applications and cooperation networks, for example. Networking

with the student bodies of other educational institutions, youth councils and student associations is an important way of exerting influence, one that should be made a natural part of the activities of student body boards.

Keywords: Community cohesion, participation, civic competences, vocational education and training (VET), general upper secondary education

Tiivistelmä	3
Sammanfattning.....	9
Abstract.....	15
1 Johdanto	25
1.1 Arvioinnin lähtökohdat	26
1.2 Arvioinnin toteuttajat	27
2 Arvioinnin tehtävät ja toteuttaminen.....	29
2.1 Arvioinnin tehtävät ja tavoitteet	30
2.2 Kehittävä arviointi metodologisena lähestymistapana.....	32
2.3 Arvioinnin keskeiset käsitteet.....	32
2.4 Aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden teema ammatillisessa koulutuksessa.....	35
2.5 Aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden teema lukiokoulutuksessa.....	36
2.6 Opiskelijakuntatoiminnan tavoitteet	38
2.7 Arviointiaineistot	39
2.8 Arviointiaineistojen analyysit.....	41
2.9 Arvioinnin luotettavuus	42
3 Yhteisöllisyys.....	45
3.1 Oppilaitosten toimintaa ohjaavat yhteiset arvot, mutta arvoista keskustellaan vähemmän opiskelijoiden ja henkilöstön kesken.....	46
3.2 Henkilöstö ja opiskelijat kokevat oppilaitoksen ilmapiirin ja yhteenkuuluvuuden pääosin hyväksi, mutta silti joka kymmenes opiskelija ei koe kuuluvansa oppilaitosyhteisöönsä.....	48
3.3 Tapahtumat ja tilaisuudet ovat keskeisiä yhteisöllisyyden edistämisessä.....	51
3.4 Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemuksissa ilmapiiristä ja toimintakulttuurista eroja äidinkielen ja sukupuolen välillä	55
3.5 Lukiolaisia kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäsenenä.....	58
3.6 Yhteenvetoa yhteisöllisyyttä koskevista tuloksista.....	62

4	Osallisuus.....	65
4.1	Osallisuuden periaatteet ja linjaukset ovat oppilaitoksissa pääosin kunnossa, mutta palautetta tulisi käsitellä opiskelijoiden kanssa enemmän	66
4.2	Oppilaitoksen kyky kannustaa ja tukea opiskelijoita jakaa henkilöstön ja opiskelijoiden mielipiteitä.....	70
4.3	Opiskelijat antavat hyvin palautetta, ja kiinnostus motivoi osallistumaan	71
4.4	Opiskelijoilla vähemmän vaikutusmahdollisuuksia opiskelukäytänteisiin, mutta enemmän vaikutusvaltaa tapahtumien ja teemapäivien toteutukseen.....	74
4.5	Koronaepidemia on vähentänyt opiskelijoiden osallisuutta ja osallistamista.....	81
4.6	Ammattiin opiskelevia kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan etenkin oppilaitoksen toimintaan	83
4.7	Lukiolaisilla eniten mahdollisuuksia vaikuttaa oppituntien järjestelyihin.....	89
4.8	Yhteenvetoa osallisuutta koskevista tuloksista	94
5	Opiskelijakuntatoiminta.....	97
5.1	Lukioissa opiskelijakunnan toiminnasta tiedetään ja toimintaan osallistutaan enemmän kuin ammatillisissa oppilaitoksissa.....	98
5.2	Opiskelijakuntatoiminta edistää hyvin yhteisöllisyyttä, mutta toimintaa ei kaikkialla arvioida säännöllisesti	103
5.3	Opiskelijakuntatoiminta on hyvin resursoitu, mutta verkostoituminen on vasta alussa.....	105
5.4	Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevat opiskelijat haluavat vaikuttaa asioihin.....	108
5.5	Opiskelijakuntatoiminnalla halutaan olevan enemmän vaikuttavuutta.....	111
5.6	Ammatillisen koulutuksen henkilöstö kokee opiskelijakuntatoiminnan edistävän yhteisöllisyyttä huomattavasti enemmän kuin opiskelijat	113
5.7	Lukiokoulutuksessa opiskelijakuntatoiminta nähdään vaikuttavaksi, mutta toiminta voisi edistää enemmän henkilöstön ja opiskelijoiden yhteistyötä	116
5.8	Yhteenvetoa opiskelijakuntatoimintaa koskevista tuloksista.....	118
6	Vaikuttamisvalmiuksien kehittyminen.....	121
6.1	Oppilaitoksissa tuetaan opiskelijoita ottamaan vastuuta opinnoista, mutta opiskelijat kaipaivat enemmän tukea opiskelumotivaationsa tukemiseen.....	122
6.2	Opiskelijat kokevat oppineensa hyvin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattamista opintojensa aikana.....	127
6.3	Tutkinnon perusteet ja henkilöstön osaaminen tukevat vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä, mutta yhteistä keskustelua kaivataan	129

6.4	Vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä taitoja opitaan eniten oppitunneilla sekä lähipiirissä	132
6.5	Äänestäminen ja ostopäätöksillä vaikuttaminen suosituimpia vaikuttamiskeinoja.....	135
6.6	Eryityisesti miesopiskelijat ja nuorimmat opiskelijat kokevat ammatillisen koulutuksen tukeneen päätöksentekotaitojen kehittymistä	138
6.7	Lukiolaisten mielestä heidän opiskelumotivaatiotaan ei tueta lukioissa kovin hyvin.....	141
6.8	Yhteenvetoa vaikuttamisvalmiuksia koskevista tuloksista.....	143
7	Sosiaalinen osallisuus	145
7.1	Kiusaamista on havainnut joka kymmenes toisen asteen opiskelija, mutta alle puolet kokee, että siihen on puututtu	147
7.2	Kiusaamiskokemukset heikentävät tunnetta oppilaitoksen yhteisöllisyydestä	149
7.3	Oppilaitosyhteisöön kuulumattomuus heikentää tunnetta osallisuudesta.....	151
7.4	Oppilaitosyhteisöön kuulumattomuus tai kiusatuksi joutuminen ei selvästi heikennä tulevaisuuden vaikuttamisaikeita	154
7.5	Kiusaamista kokeneet ja oppilaitosyhteisöön kuulumattomat kokevat saaneensa vähemmän tietoa opiskelijakunnan hallituksen toiminnasta	157
7.6	Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevat arvioivat myös tulevaisuudessa olevansa aktiivisia vaikuttajia	158
7.7	Yhteenvetoa sosiaalista osallisuutta koskevista tuloksista.....	160
8	Johtopäätökset.....	163
9	Kehittämisseuraukset	171
	Lähteet	181

Johdanto

1

1.1 Arvioinnin lähtökohdat

Vuosien 2020–2023 koulutuksen arviointisuunnitelmassa Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) yhdeksi tehtäväksi asetettiin arvioida ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen kykyä vahvistaa opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Arviointi toteutettiin vuosina 2020–2021. Tässä raportissa tarkastellaan arvioinnin tuloksia.

Arvioinnissa selvitettiin, miten opiskelijoiden osallisuus, yhteisöllisyys ja vaikuttamisvalmiuksien kehittyminen toteutuvat toisella asteella. Lisäksi tarkasteltiin opiskelijakuntien roolia osana tätä prosessia. Ammatillisessa koulutuksessa arviointi kohdistui ammatillista perustutkintoa suorittaviin opiskelijoihin. Lähtökohtana oli myös ammatillista koulutusta ja lukiokoulutusta ohjaavien perusteasiakirjojen tavoitteiden toteutuminen opiskelijoiden kasvussa aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Tarkastelun kohteena on erityisesti se, miten tavoitteet näkyvät oppilaitosten pedagogisessa toiminnassa ja miten ne ovat ohjanneet toimintakulttuurin kehittämistä. Opiskelijakuntatoiminnan osalta pyrittiin selvittämään, miten se osaltaan tukee ja edistää opiskelijoiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittymistä.

Arviointi toteutettiin Karvin kehittävän arvioinnin piirteitä noudattaen (Kehittävä arviointi Kansallisessa koulutuksen arviointikeskuksessa 2020). Arviointituloksia voidaan hyödyntää ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen kehittämistyössä sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla. Oppilaitoksissa arviointituloksia voidaan hyödyntää osana strategista ja pedagogista kehittämistyötä.

1.2 Arvioinnin toteuttajat

Arviointihankkeeseen nimettiin asiantuntijaryhmä, jonka toimikausi oli 1.9.2020–31.12.2021. Asiantuntijaryhmässä oli viisi jäsentä, joilla oli asiantuntemusta sekä ammatillisen koulutuksen että lukiokoulutuksen käytännön toiminnasta. Kaikki asiantuntijaryhmän jäsenet ovat työssään tekemisissä aktiivisen kansalaisuuden teemojen kanssa ja pyrkivät edistämään opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä sekä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä oman työnsä kautta.

Ryhmän jäseninä toimivat rehtori Osmo Huhtala (Lyseonpuiston lukio, Rovaniemi), opinto-ohjaaja Sari Multasuo (Savon ammattiopisto), hankekoordinaattori Tiina Mustonen (Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia), osallisuusasiantuntija Virva Viljanen (Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry; 1.9.2021 alkaen dialogiasiantuntija, Puolueiden kansainvälinen demokraatiayhteistyö – Demo Finland) sekä sektoransvarig för utbildning Niklas Wahlström (Svenska folkskolans vänner rf). Ryhmän jäsenet osallistuivat toimikautensa aikana monipuolisesti aineistonkeruun suunnitteluun, arviointitulosten tulkintaan sekä kehittämissuosituksen laadintaan.

Karvissa arvioinnin toteuttamisesta vastasivat johtava arviointiasiantuntija Paula Kilpeläinen sekä arviointiasiantuntijat Veera Hakamäki-Stylman, Mari Huhtanen, Niina Rumpu ja Salla Venäläinen. Lisäksi arvioinnin toteuttamiseen osallistuivat Karvista johtava arviointiasiantuntija Jan Hellgren, korkeakouluharjoittelija Essi Hirvikoski (1.4.2020–30.6.2020) sekä korkeakouluharjoittelija ja arviointiassistentti Aino-Maria Pusa, joka työskenteli arvioinnissa korkeakouluharjoittelijana 1.3.2021–31.5.2021 ja arviointiassistenttina 1.6.2021–30.9.2021.

Arvioinnin tehtävät ja toteuttaminen

2

2.1 Arvioinnin tehtävät ja tavoitteet

Tässä raportissa tarkastellaan Opiskelijoiden kasvu aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi toisella asteella -arvioinnin tuloksia. Arvioinnissa selvitettiin, kuinka toisen asteen koulutus tukee opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä.

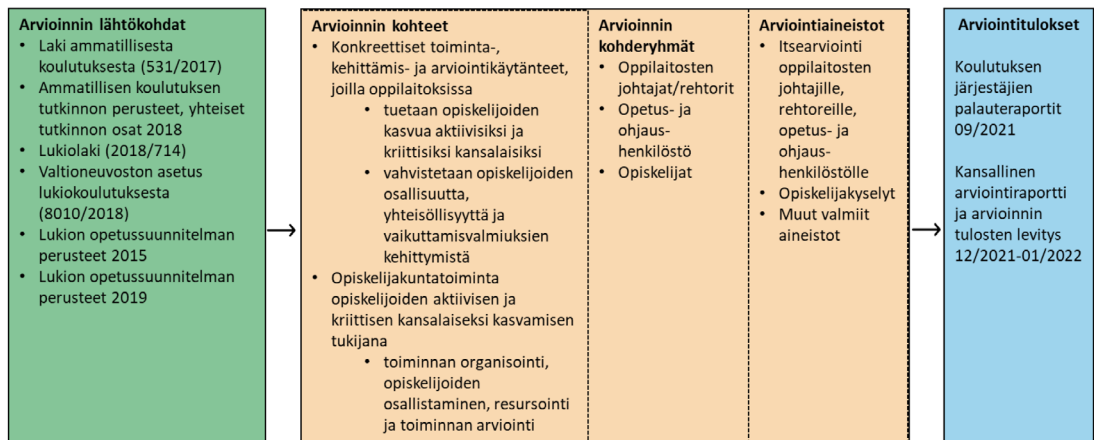
Arviointia varten laadittiin seuraavat arviointikysymykset:

Millaiset valmiudet ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus antavat opiskelijoiden aktiiviseen ja kriittiseen kansalaisuuteen?

- **Millä tavoin opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaisiksi tuetaan lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten toiminnassa?**
 - Miten opiskelijoita osallistetaan eri suunnitelmien ja ohjeiden laadintaan sekä heitä koskevaan päätöksentekoon?
 - Miten oppilaitoksessa edistetään yhteisöllisyyttä?
 - Miten oppilaitoksessa tuetaan opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä?
 - Miten varmistetaan kaikkien opiskelijaryhmien osallistuminen (esim. maahanmuuttajat, erityistä tukea tarvitsevat jne.)
 - Miten koulutuksen järjestäjä tiedottaa opiskelijoita käytettävissä olevista osallistumis- ja vaikuttamistavoista?
 - Miten koulutuksen järjestäjä seuraa, arvioi ja kehittää opiskelijoiden osallistumisen ja vaikuttamisen toteutumista?

- **Miten ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteiden ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden sisällöillä sekä pedagogisella toiminnalla tuetaan opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi?**
 - Miten arvioitavat teemat näkyvät paikallisissa opetussuunnitelmissa ja lukuvuosisuunnitelmissa? Miten teemoista keskustellaan opettajien ja opiskelijoiden kanssa?
 - Millaisia konkreettisia toimia ja pedagogisia ratkaisuja on käytetty ja miten tässä on onnistuttu suhteessa tavoitteisiin?
 - Miten toimintaa seurataan, arvioidaan ja kehitetään?
- **Miten opiskelijakuntatoiminta tukee kaikkien opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi?**
 - Miten opiskelijakuntatoiminta on organisoitu oppilaitoksessa?
 - Miten toiminnasta tiedotetaan, miten sitä ohjataan ja johdetaan?
 - Millaisia henkilöstö- ja taloudellisia resursseja on varattu?
 - Miten kattavasti opiskelijoita osallistetaan opiskelijakuntatoimintaan? Ketkä osallistuvat toimintaan?
 - Miten opiskelijakuntatoimintaa kehitetään ja arvioidaan?

Arviointi kohdistuu oppilaitosten konkreettisiin toiminta-, kehittämis- ja arviointikäytänteisiin, joilla tuetaan opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi (kuvio 1.)



KUVIO 1. Arviointiasetelma

2.2 Kehittävä arviointi metodologisena lähestymistapana

Arviointihankkeessa hyödynnettiin kehittävän arvioinnin lähestymistapoja (ks. esim. Patton 2011; Räisänen 2005; Atjonen 2014, 2015) ja osallistettiin ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen eri toimijatahoja sekä sidosryhmiä hankkeen suunnitteluvaiheesta sen toteutukseen. Kehittävän arvioinnin tunnuspiirteiksi Karvissa on määritelty arvioinnin päämäärä- ja tulevaisuustietoisuus, osallistavuus ja vuorovaikutteisuus sekä menetelmällinen räätälöinti ja muutoksen tukeminen (Kehittävä arviointi Kansallisessa koulutuksen arviointikeskuksessa 2020, 6). Kehittävän arvioinnin mukaisesti arviointiin osallistettiin laajasti sellaisia toimijoita ja sidosryhmiä, joilla on näkemys arvioitavan teeman nykytilasta ja rooli siihen liittyvässä tulevassa kehittämistyössä (emt. 2020, 9). Tavoitteena on luoda arvioinnista yhteinen, arvioitsijoiden ja hyödynsaajien välinen vuorovaikutuksellinen oppimisprosessi, jota kautta syntyvää tietoa toimijat hyödyntävät.

Arviointihankkeen toteuttamisessa käytettiin erilaisia osallistavia menetelmiä ja arviointia tehtiin yhdessä ammatillisen ja lukiokoulutuksen eri toimijatahojen, koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten johdon ja opettajien sekä opiskelijoiden kanssa. Arvioinnin kohteiden ja teeman fokuoimiseksi ja suunnittelun tueksi järjestettiin kaksi työpajamaista kuulemistilaisuutta eri sidosryhmille, jossa tarkoituksena oli muodostaa käsitys arvioinnin teeman kannalta olennaisimmista asioista.

Kehittävän arvioinnin yhtenä piirteenä on arvioinnin menetelmien räätälöinti tapauskohtaisesti siten, että menetelmät tukevat arvioinnin vaikuttavuutta ja toiminnan kehittämistä jo arviointiprosessin aikana sekä lisäävät yhteistä ymmärrystä arvioitavasta teemasta (Kehittävä arviointi Kansallisessa koulutuksen arviointikeskuksessa 2020, 5). Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen arviointiaineiston hankinnassa ja tuottamisessa käytettiin opiskelijoille suunnattua kyselyä sekä oppilaitoksen henkilöstön itsearviointia. Erilaisten aineistojen hankintatapojen avulla turvattiin mahdollisimman monipuolinen ja kattava arviointiaineisto. Arvioinnin aikana tapahtuvaa kehittämistä tässä arvioinnissa tuki muun muassa koulutuksen järjestäjien tekemä itsearviointi yhdessä arvioitavan teeman parissa työskentelevien henkilöiden kanssa.

2.3 Arvioinnin keskeiset käsitteet

Arvioinnin pääteemat aktiivinen kansalaisuus, yhteisöllisyys, osallisuus ja vaikuttamisvalmiudet voidaan määritellä monella eri tavalla. Alla on pyritty määrittelemään, mitä niillä tarkoitetaan tässä arvioinnissa.

Aktiivinen kansalaisuus

Määritelmät ja käsitykset siitä, mitä tarkoitetaan aktiivisella kansalaisuudella, vaihtelevat paljon. Laitisen ja Nurmen (2003, 123) mukaan erilaiset käsitykset juontuvat siitä, että kansalaisuuden käsite ei ole yksiselitteinen. Aktiivisen kansalaisuuden käsitteen perustana on usein jonkin yhteisen hyvän edistäminen tai yhteisen asian hyväksi toimiminen. Lisäksi aktiivisena kansalaisuutena pi-

detään yleisesti vastuunottoa yhteisistä asioista sekä osallistumista yhteisten asioiden hoitamiseen. Aktiiviseen kansalaisuuteen voidaan nähdä liittyvän myös kriittinen suhtautuminen vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja toiminta asioiden kehittämiseksi (Harju 2002, 102). Aktiivinen kansalaisuus mielletään yleensä osallistumisena yhdistysten tai poliittiseen toimintaan. Kuitenkin myös arkisemmissä verkostoissa yhteisen edun eteen toimiminen on aktiivista kansalaisuutta, kuten myös tietoisena ja aktiivisena kuluttajana toimiminen. (Laitinen & Nurmi 2003.)

Aktiivisen kansalaisuuden määritelmään liitetään usein mukaan osallistumisen ja vaikuttamisen käsitteet. Yhteiskunnallinen aktiivisuus on opittua ja omaksuttua, ja aktiivisuus liitetään usein yhteisiin arvoihin, kuten demokratiaan, ihmisoikeuksiin sekä sosiaaliseen vastuuntuntoon. Taito tutkia, viestiä ja ymmärtää ryhmien toimintaa sekä tieto siitä, miten voi vaikuttaa, ovat olennainen osa vastuullista aktiivista kansalaisuutta. (Löfström, Virta & Salo 2017, 18.)

Tässä arvioinnissa tarkastellaan oppilaitoksen kykyä vahvistaa opiskelijoiden aktiivista ja kriittistä kansalaisuutta. Siksi edellä olevista määritelmistä korostuvat yhteisen asian hyväksi toimiminen, vastuunotto yhteisistä asioista sekä yhteisten asioiden hoitamiseen ja kehittämiseen osallistuminen. Lisäksi arvioinnissa korostuu opiskelijoiden kasvu kriittisiksi toimijoiksi yhteiskunnassa.

Yhteisöllisyys

Jokaiselle on tärkeää kokea kuuluvansa yhteen muiden ihmisten kanssa. Arkikielessä yhteisöllisyys käsitetään yleensä yhteenkuuluvuuden tunteena. Tämän lisäksi kokemus yhteisöllisyydestä tarvitsee kuitenkin myös turvallisuudentunnetta ja tunnetta ryhmän sisäisestä luottamuksesta. Yhteisöllisyyden kannalta on myös tärkeää, että yhteisön jäsenet kokevat olevansa merkityksellisiä ja merkittäviä ihmisiä sekä toisilleen että koko yhteisölle. Yhteisöllisyys luo uskoa siihen, että yhteisössä kohdataan yksilön tarpeet. Yhteisöllisyyden rakentumisen kannalta oleellista on ihmisten sitoutuminen yhteisöön ja sen jäsenyyteen. (Brick 2020, 5.) Erityisesti oppilaitosten toiminnan kannalta on tärkeää, että sekä sen henkilöstö että opiskelijat kokevat kuuluvansa oppilaitosyhteisöön.

Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä. Yhteisöllisyyden teema on tärkeä aihe koulutuksen maailmassa, koska oppiminen voidaan nähdä myös yhteisöllisenä ja sosiaalisena prosessina (Hakkarainen 2000). Vuorovaikutus, yhteistyö ja monipuolinen työskentely edistävät yhteisön kaikkien jäsenten oppimista ja hyvinvointia. Eri tieteenalojen tutkimustulokset kertovat, että yhteisöllisyydellä on myönteisiä terveysvaikutuksia ja vastaavasti yksinäisyydellä on negatiivisia terveysvaikutuksia (Lindfors 2007).

Osallisuus

Osallisuus on käsitteenä hyvin laaja-alainen, ja sitä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Osallisuus liittyy kiinteästi yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen, siihen osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen. Sillä tarkoitetaan myös mahdollisuutta vaikuttaa omaan lähiympäristöön, itseä koskevien päätösten tekoon ja itseä koskeviin asioihin. Osallisuuden kokemus

syntyä esimerkiksi työn, opiskelun, harrastusten tai järjestötoiminnan kautta. Yhteiskunnallinen osallisuus tuottaa ihmisille hyvinvointia ja terveyttä, koska osallisuus luo mielekästä merkitystä elämään. Osallisuus nähdään usein syrjäytymisen vastaparina. (Euroopan nuorisoportaaali 2020.) Osallisuuden käsitteessä oleellista onkin subjektiivinen käsitys osallisuudesta eli siitä, kokeeko henkilö tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi ja onko hänen mielipiteensä otettu huomioon. Kokemus osallisuudesta on samalla kokemus itsen tärkeydestä, arvokkuudesta, kuulumisesta ja merkityksestä. (Hipp, Pollari & Luoma 2018, 11–12.)

Osallisuutta voidaan määritellä sekä sosiaalisen että poliittisen osallisuuden näkökulmista. Sosiaalinen osallistuminen on osallisuutta kaveri- ja vertaispiireissä ja poliittinen osallisuus puolestaan on mahdollisuutta saada äänensä kuuluviin sekä vaikuttamista yhteiskunnallisiin normeihin. Jos halutaan kehittää nuorten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, on kuuntelemisen ja mielipiteen ilmaisemisen sijaan kiinnitettävä enemmän huomioita siihen, mitä osallistuminen jokapäiväisessä elämässä merkitsee ja miten nuorten aktiivinen kansalaisuus toteutuu. Monesti lasten ja nuorten osallistamiseen liittyvä toiminta on ollut enemmänkin näennäistä kuin todellisesti poliittisesti vaikuttavaa. Osallisuudesta on tärkeää tehdä luontevaa, jotta lapset ja nuoret kokisivat, että heidän osallistumisellaan on merkitystä, ja että he sitä kautta voivat vaikuttaa asioihin. (Löfström, Virta & Salo 2017, 19–20.) Oppilaitoksissa poliittinen osallisuus näyttäytyy usein opiskelijakunnan hallituksen toimintana, joka jäljittelee aikuisyhteiskunnan päätöksentekorakenteita, mutta jolta usein kuitenkin puuttuu oikeus tehdä päätöksiä. Monesti poliittinen osallisuus onkin ristiriidassa sosiaalisen osallisuuden, kuten arjen lähiyhteisöön kuulumisen kanssa. (Maunu & Kiilakoski 2018.)

Osallistumisen ja osallisuuden käsitteiden vastakohtina voidaan pitää osattomuutta ja osallistumattomuutta. Osattomuuden lähikäsitteitä ovat esimerkiksi syrjäytyminen ja marginalisaatio, ja nämä tekijät voivat vaikuttaa siihen, että henkilöllä voi olla huonot mahdollisuudet saada ääntään kuuluviin itseään koskevilla asioilla. Jokaisella kansalaisella on myös oikeus jättää osallistumismahdollisuutensa käyttämättä ja olla vapaaehtoisesti osallistumatta itseään tai yhteiskuntaa koskeviin asioihin. Osattomuus sen sijaan ei ole vapaaehtoinen valinta, koska siinä ihmiseltä puuttuu osallistumisen ja osallisuuden mahdollistamia voimavaroja. (Lindström, Virta & Salo 2017, 20.)

Vaikuttaminen on hyvin lähellä osallisuuden käsitettä. Vaikuttaminen on jakamista, osallistumista ja toimeen tarttumista ja se tarkoittaa, että kansalaiset päättävät itse aktiivisesti osallistua tai olla mukana julkisessa päätöksenteossa (Patio 2017). Vaikuttaminen on yhteydessä myös toimijuuden käsitteeseen, jossa toimijuus voidaan nähdä henkilökohtaisena tai poliittisena vaikuttamisena. Henkilökohtainen toimijuus on yhteydessä omiin tarpeisiin ja voimavaroihin sekä vapautta tavoitella arvostamia asioita. Vaikuttaminen voidaan siten nähdä henkilökohtaisena toimijuutena, oman osaamisen näyttämistä ja jäljen jättämisestä. Poliittinen toimijuus on vastaavasti mahdollisuutta vaikuttaa ryhmässä, yhteisössä tai yhteiskunnassa. (Isola ym. 2017, 31.)

Niemi, Heikkinen ja Kannas (2010, 54–55) viittaavat osallisuuden poliittiseen ulottuvuuteen eli siihen, että nuorille annetaan vaikuttamisen mahdollisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Heidän mukaansa koulu muodostaa osaltaan poliittisen käytännön, jossa opetussuunnitelma heijastaa yhteiskunnallisia päämääriä ja arvoja sekä sisältää sääntöjä, joita opettajan tulee noudattaa. Tässä osallisuus muokkautuu opettajan, oppilaiden tai vanhempien mahdollisuudesta vaikuttaa

näkökulmiin, joista opetussuunnitelmaa tarkastellaan. Niemen, Heikkisen ja Kannaksen (2010) mukaan osallisuus muodostaa keskeisen osan kokemuksellisen ja sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen teemoista. Opiskelijoita kannustetaan muodostamaan omia näkökulmiaan sekä kysymään. Lisäksi opiskelijat ja opettajat keskustelevat vastavuoroisesti, ja opiskelijoilla on keinoja ilmaista itseään joko suullisesti tai kirjallisesti.

Osallisuutta oppilaitoksissa on tarkasteltu yksilön mahdollisuutena vaikuttaa opintoihin sekä tehdä niihin liittyviä valintoja. Keskeistä on, miten yksilö kokee osallisuuden ja mahdollisuutensa vaikuttaa yhteisössä ja oppilaitoksessa (Jauhola & Kortelainen 2018, 6–8.) Osallisuus- ja demokraatiakasvatuksen yksi perimmäisistä tavoitteista on sitouttaa lapset ja nuoret demokraattiseen yhteiskuntaan. Ilman yksilöiden huomioimista aktiivisena kansalaisena ei ole demokraattista yhteiskuntaa. (Rautiainen 2017, 17.)

Tässä arvioinnissa tarkastellaan osallisuutta erityisesti yhteisöön kuulumisen tunteen, osallistumisen ja osallisena olemisen tunteen kautta. Lisäksi arvioinnissa selvitetään opiskelijoiden mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon ja itseä koskeviin asioihin.

2.4 Aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden teema ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisen koulutuksen yhtenä tavoitteena on tukea opiskelijoiden kehitystä hyväksi, tasapainoiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintovalmiuksien, ammatillisen kehittymisen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017/2 §).

Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa opiskelijoille mahdollisuus vaikuttaa koulutuksen järjestäjän tässä laissa tarkoitettuun toimintaan ja sen kehittämiseen sekä opiskelijoita koskevien ja opiskelijoiden asemaan vaikuttavien päätösten tekemiseen. Koulutuksen järjestäjän tulee opiskelijakuntatoiminnan lisäksi muulla tavoin varmistaa opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa. Koulutuksen järjestäjän tulee tiedottaa opiskelijoille käytettävissä olevista osallistumis- ja vaikuttamistavoista.

Myös ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteissa on teemoja, joilla tuetaan opiskelijoiden kasvua aktiiviksi kansalaisiksi. Ammatilliset tutkinnot sisältävät elinikäisen oppimisen avaintaitoja, jotka ovat yhdistelmä tietoja, taitoja ja asenteita, joita opiskelija tarvitsee kehittyäkseen läpi elämän. Elinikäisen oppimisen avaintaitoja ovat muun muassa ongelmanratkaisutaidot, oppimaan oppimisen taidot sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot. Niiden avulla opiskelija pystyy täydentämään osaamistaan sekä toimimaan yhteiskunnassa ja työelämässä erilaisissa tilanteissa. Erityisesti ammatillisiin perustutkintoihin sisältyvillä yhteisillä tutkinnon osilla varmistetaan työssä ja elämässä tarvittavat perustaidot sekä yhtäläiset valmiudet jatko-opintoihin ja elinikäiseen oppimiseen. Yhteiset tutkinnon osat ovat laajuudeltaan 35 osaamispistettä, ja ne sisältävät sekä pakollisia että valinnaisia opintoja.

Aktiivisen kansalaisuuden teema painottuu yhteisissä tutkinnon osissa erityisesti *yhteiskunnassa ja kansalaisena toimiminen* sekä *työelämässä toimiminen* -osa-alueissa, jotka ovat kaikille perustutkintoa suorittaville pakollisia opintoja. *Yhteiskunnassa ja kansalaisena toimiminen* -osa-alueen tavoitteena on, että opiskelija osaa toimia osana suomalaista yhteiskuntaa, noudattaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita, tuntee kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia, tuntee erilaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapoja ja toimii aktiivisena kansalaisena. Lisäksi opiskelija osaa toimia yhteiskunnan palveluiden käyttäjänä ja kuluttajana, käyttää tarvitsemiaan yhteiskunnallisia palveluja tarkoituksenmukaisesti, toimia vastuullisesti tiedostaen oikeutensa ja velvollisuutensa kuluttajana sekä hankkia tarvitsemaansa tietoa kuluttaja-asioissa. Osa-alueen tavoitteena on myös se, että opiskelija osaa suunnitella omaa talouttaan ja arvioida siihen liittyviä riskejä sekä tunnistaa yhteiskuntaan ja omaan taloudelliseen tilanteeseensa keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. (Opetushallitus 2017.)

Työelämässä toimiminen -osa-alueen tavoitteena on, että opiskelija osaa selvittää alan työmarkkinoiden tilannetta ja alan osaamistarpeita, tuntee työmarkkinajärjestelmän keskeiset periaatteet sekä tietää alansa keskeiset ammatilliset verkostot. Lisäksi tavoitteena on, että opiskelija osaa solmia työsopimuksen työnantajan kanssa ja perehtyy oman alan työehtoihin ja keskeiseen työläinsäädäntöön. Lisäksi opiskelija osaa noudattaa annettuja työaikoja ja sovitut toimintatapoja sekä toimia joustavasti erilaisissa tilanteissa. Tavoitteena on myös, että opiskelija osaa työskennellä luontevasti osana monimuotoista ja -kulttuurista työyhteisöä. (Opetushallitus 2017.)

2.5 Aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden teema lukiokoulutuksessa

Lukiokoulutuksen yleisissä valtakunnallisissa tavoitteissa keskeistä on ohjata opiskelijaa toimimaan demokraattisesti vastuullisena ja aktiivisena osana paikallista, kansallista, eurooppalaista ja globaalia yhteisöä. Lukiokoulutuksen tulee kehittää laaja-alaisesti opiskelijoiden valmiuksia omaksua, yhdistää ja käyttää tietoaan ja taitojaan sekä vahvistaa opiskelijan yleissivistystä muuttuvassa toimintaympäristössä. Lisäksi koulutuksen tulee kehittää opiskelijan jatko-opinto-, työelämä-, yrittäjäyys-, yhteiskunta- ja kansainvälisyysvalmiuksia. Opiskelijaympäristöjen tulee lukioissa tukea opiskelijan opiskelumotivaatiota ja auttaa häntä löytämään omat vahvuutensa. Lukion toimintakulttuurin tulee tukea opiskelijan omaa aktiivisuutta ja yhteisöllistä toimintaa. Lisäksi kaikkien opiskelijoiden mahdollisuuksia osallistua opiskeluympäristön ja toimintakulttuurin kehittämiseen tulee edistää. (Lukiolaki (10.8.2018/714); Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta (810/2018); Valtioneuvoston asetus lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (942/2014).)

Tämä arviointi kohdistuu lukion opetussuunnitelman perusteiden käytössä nivelvaiheeseen: vuoden 2015 opetussuunnitelman perusteet ovat edelleen käytössä, mutta uusi opetussuunnitelman perusteet 2019 on valmiina ja se otettiin käyttöön syksyllä 2021. Opiskelijoiden kasvu aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaiseksi sekä opiskelijoiden osallisuuden, yhteisöllisyyden ja vaikuttamisvalmiuksien edistäminen ovat monilla tavoin esillä sekä vuoden 2015 että vuoden 2019 lukion opetussuunnitelman perusteissa. Arvioitava teema tulee asiakirjoissa esiin oppimiskäsityksen,

opetuksen yleisten tavoitteiden, opiskelumenetelmien, toimintakulttuurin kehittämisen, työelämävalmiuksien, aihekokonaisuuksien (LOPS 2015), laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden (LOPS 2019), kansainvälisen osaamisen, arvioinnin ja ohjauksen tavoitteiden kautta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteissa sekä uusissa vuoden 2019 perusteissa on kuvattu lukion toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavia teemoja ja periaatteita¹, joista erityisesti *Osallisuus ja yhteisöllisyys* linkittyy arvioitavaan teemaan. Keskiössä ovat osallisuus ja demokraattinen toiminta, jotka luovat perustan opiskelijoiden kasvulle aktiiviseen kansalaisuuteen. Koulutuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien opiskelijoiden osallisuutta ja luoda heille monipuolisia mahdollisuuksia osallistua oppilaitoksen päätöksentekoon ja toimintatapojen kehittämiseen. Opiskelijoita rohkaistaan kertomaan mielipiteensä, osallistumaan päätöksentekoon sekä toimimaan vastuullisesti yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Opiskelijoita myös kannustetaan aktiivisuuteen ja osallistumiseen esimerkiksi opiskelijakunnan ja tutortoiminnan kautta. Yhteisön ja yhteistyökumppaneiden välisessä vuorovaikutuksessa kehitetään osallisuutta ja yhteisöllisyyttä rakentavia menettelytapoja suunnitelmallisesti. Lisäksi hyödynnetään yhteistoiminnallisuutta opetuksessa ja tuetaan ryhmän sosiaalisten suhteiden muotoutumista. Erityisesti lukio-opintojen alkuvaiheessa korostuvat yhteisöllisten toimintatapojen ja ryhmäohjauksen merkitys. (LOPS 2015, 16; LOPS 2019, 21.)

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden aihekokonaisuudet² ovat oppiainerajat ylittäviä laaja-alaisia teemoja. Ne on otettu huomioon perusteiden oppiainekohtaisissa osuiksissa sekä toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavissa teemoissa. Kaikkien aihekokonaisuuksien tavoitteena on, että opiskelija ymmärtää asioiden välisiä yhteyksiä sekä osaa jäsentää laaja-alaisia kokonaisuuksia tiedon- ja taidonaloja ylittävästi ja yhdistävästi. Lisäksi tavoitteena on, että opiskelija saa mahdollisuuksia osaamisensa jakamiseen, vertaisoppimiseen, ratkaisujen yhdessä ideointiin sekä luovaan ongelmanratkaisuun. Tässä hankkeessa arvioitavaan teemaan linkittyy suoraan aihekokonaisuus *Aktiivinen kansalaisuus, yrittäjyys ja työelämä*. Tämän aihekokonaisuuden tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden tahtoa ja taitoa toimia aktiivisina kansalaisina sekä samalla lisätä heidän työn, työelämän ja yrittäjyyden tuntemustaan. Aihekokonaisuuden kautta vahvistetaan opiskelijoiden oppimiskokemuksia, jotka kannustavat aloitteellisuuteen, yrittäjämäiseen toimintaan, yhteistyöhön, vastuullisuuteen sekä rakentamaan ja tietoperustaiseen kriittisyyteen. Aihekokonaisuuden keskeistä sisältöä ovat osallistumis-, vaikuttamis- ja työkokemukset sekä niiden reflektointi. (LOPS 2015, 35–36.)

Syksyllä 2021 voimaan tullut perusteasiakirja pitää sisällään aihekokonaisuuksien sijaan laaja-alaisen osaamisen osa-alueet³, joilla on lukiokoulutusta eheyttävä tehtävä. Osa-alueet muodostavat oppiaineiden yhteiset tavoitteet, ja kukin oppiaine lähestyy laaja-alaista osaamista oman tiedon- ja tieteenalansa lähtökohdista. Laaja-alaista osaamista kehitetään kaikkien lukion opintojaksojen aikana, ja se on keskeinen osa sekä oppiainekohtaisia että oppiaineita yhdistäviä opintoja. Laaja-

1 Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat teemat ovat Oppiva yhteisö, Osallisuus ja yhteisöllisyys, Hyvinvointi ja kestävä tulevaisuus, Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus ja LOPS 2019:ssä myös Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

2 Kaikille lukiolle yhteisiä aihekokonaisuuksia ovat aktiivinen kansalaisuus, yrittäjyys ja työelämä, hyvinvointi ja turvallisuus, kestävä elämäntapa ja globaali vastuu, kulttuurien tuntemus ja kansainvälisyys, monilukutaito ja mediat sekä teknologia ja yhteiskunta.

3 Eettisyys ja ympäristöosaaminen, hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, globaali- ja kulttuuriosaaminen ja monitieteinen ja luova osaaminen.

alainen osaaminen käsittää opiskelijan hyvään yleissivistykseen ja hyväksi ihmiseksi kasvamiseen, kestäväen tulevaisuuden rakentamiseen sekä jatko-opinto-, työelämä- ja kansainvälisyysvalmiuksiin tarvittavien tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostaman kokonaisuuden. (LOPS 2019, 60–61.)

Laaja-alaisen osaamisen osa-alueista *Yhteiskunnallinen osaaminen* linkittyy läheisimmin arvioitavaan teemaan. Sen tavoitteet on kuvattu perusteasiakirjassa. Yhteiskunnallisen osaamisen lähtökohdista ovat opiskelijan monimuotoiset osallistumis-, vaikuttamis- ja työkokemukset sekä niiden reflektointi. Opiskelijan ymmärrys omasta roolistaan, vastuustaan ja mahdollisuuksistaan tukea demokratian monimuotoista toteutumista ympäröivässä yhteiskunnassa ja yhteistyössä muiden kanssa syvenee opintojen aikana. Opiskelijaa tuetaan hänen suuntautuessaan jatko-opintoihin, työelämään ja kansalaistoimintaan, joka puolestaan tukee hänen yhteiskunnallista osaamistaan. Yhteiskunnallisen osaamisen myötä opiskelija sisäistää yritteliään ja uudistumishenkisen asenteen eri elämänalueilla. Opiskelija harjaantuu suunnittelemaan tulevaisuuttaan avarakatseisesti sekä rohkaistuu ottamaan perusteltuja riskejä ja sietämään epävarmuutta, turhautumista ja epäonnistumisia. Demokraattisen, oikeudenmukaisen sekä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen perustuvan yhteiskunnan toimintaperiaatteiden ja rakenteiden ymmärrys ja arvostus lisääntyvät opintojen aikana. Opiskelija ymmärtää, miten yhteinen sosiaalinen pääoma muodostuu ja miten sitä voi kartuttaa. Hän omaksuu aktiivisen kansalaisuuden ja toimijuuden taitoja. Opiskelija motivoituu ottamaan kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja tekemään aloitteita sekä viemään niitä eteenpäin yhteistyössä sekä paikallisesti että kansainvälisesti. Opiskelijan oman työn merkitystä hyvän tulevaisuuden rakentamisessa tehdään näkyväksi. (LOPS 2019, 63–64.)

2.6 Opiskelijakuntatoiminnan tavoitteet

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan (531/2017/106 §) koulutuksen järjestäjän oppilaitoksella tulee olla sen opiskelijoista muodostuva opiskelijakunta. Koulutuksen järjestäjän eri oppilaitoksilla voi olla myös yhteinen opiskelijakunta. Opiskelijakuntaa ei kuitenkaan edellytetä koulutuksen järjestäjältä, joka järjestää pääasiassa oman toimintansa tai jäsenyhteisönsä toiminnan harjoittamiseksi tarvittavaa ammatillista koulutusta. Opiskelijakunnan tehtävänä on edistää opiskelijoiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista sekä kehittää opiskelijoiden ja koulutuksen järjestäjän välistä yhteistyötä. Koulutuksen järjestäjän tulee turvata opiskelijakunnalle riittävät toimintaedellytykset.

Lukiolain (2018/714) mukaan koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa, että opiskelijoilla on mahdollisuus vaikuttaa järjestäjän toimintaan ja sen kehittämiseen sekä osallistua opiskelijoita koskevien ja opiskelijoiden asemaan vaikuttavien päätösten valmisteluun. Lain mukaan jokaisella oppilaitoksella tulee olla sen opiskelijoista koostuva opiskelijakunta, joka voi olla myös yhteinen, jos järjestäjällä on useampia oppilaitoksia. Opiskelijakunnan tehtäviksi määritellään opiskelijoiden yhteistoiminnan, vaikutusmahdollisuuksien ja osallistumisen edistäminen sekä opiskelijoiden ja koulutuksen järjestäjän välisen yhteistyön kehittäminen. Opiskelijakunnat omalta osaltaan myös valmistavat opiskelijoita aktiiviseen ja kriittiseen kansalaisuuteen.

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on taata opiskelijakunnalle riittävät toimintaedellytykset sekä opiskelijakuntatoiminnan ohella myös muulla tavoin varmistaa opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa järjestäjän toimintaan sekä tiedottaa opiskelijoille käytettävissä olevista osallistumis- ja vaikuttamistavoista. Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen ja opiskelijakuntatoiminta tulee suunnitella opetussuunnitelman ja muiden siihen perustuvien suunnitelmien osana tai yhteydessä.

2.7 Arviointiaineistot

Arviointiaineistoa kerättiin toisen asteen oppilaitosten henkilöstölle toteutetulla itsearviointilla sekä opiskelijoille kohdistetulla kyselyllä 17.11.2020–18.12.2020. Ammatillisista koulutuksen järjestäjistä arvioinnin kohteena olivat kaikki perustutkintoa järjestävät koulutuksen järjestäjät (n = 111). Lukioiden osalta tehtiin edustava otos, joka sisälsi yhteensä 120 lukiota.

Oppilaitosten henkilöstön itsearviointi

Oppilaitosten henkilöstön itsearvioinnissa arvioitiin oppilaitoksen yhteisöllisyyteen, osallisuuteen, opiskelijakuntatoimintaan sekä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymiseen liittyvän toiminnan vahvuuksia ja kehittämistarpeita.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjillä oli mahdollisuus toteuttaa itsearviointi⁴ järjestäjäkohtaisesti tai toimipisteittäin sen mukaan, minkä tavan he kokivat tukevan parhaiten oman toimintansa kehittämistä. Mikäli koulutuksen järjestäjä laati itsearvioinnin järjestäjäkohtaisesti, vastaajaryhmässä tuli olla edustettuina eri toimipisteiden henkilöstöä. Itsearviointi ohjeistettiin toteuttamaan ryhmässä, jossa tuli olla arvioitavasta teemasta vastuussa olevia henkilöitä, ammatillisten ja yhteisten tutkinnon osien opettajia, ohjaushenkilöstöä sekä muita arvioitavan teeman parissa työskenteleviä henkilöitä, kuten opiskelijahuoltohenkilöstöä ja opiskelijatoiminnan koordinaattoreita.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä vastauksia itsearviointiin saatiin 88 järjestäjältä, ja vastausprosentti oli 79. Kuudelta järjestäjältä saatiin useita toimipistekohtaisia vastauksia, ja näin vastausmäärä oli yhteensä 109. Vastaajaryhmissä oli edustettuina tasaisesti johtoa, yhteisten tutkinnon osien opettajia, ammatillisia opettajia, opinto-ohjaajia, erityisopettajia, opiskelijahuollon henkilöstöä ja opiskelijatoiminnan koordinaattoreita.

Vastanneista ammatillisen koulutuksen järjestäjistä Etelä-Suomessa sijaitsi 36 % (n = 32), Lounais-Suomessa 14 % (n = 12), Itä-Suomessa 13 % (n = 11), Länsi- ja Sisä-Suomessa 24 % (n = 21), Pohjois-Suomessa 11 % (n = 10) ja Lapissa 2 % (n = 2). Näistä Lappi oli suhteessa muihin alueisiin hieman aliedustettu, sillä kaikista perustutkintoa järjestävistä ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 5 % sijaitsee Lapissa.

⁴ Ammatillisen koulutuksen oppilaitosten itsearviointi (pdf)

Otokseen sisältyneistä 120 lukioista itsearviointiin⁵ vastasi 82 lukiota, ja vastausprosentti oli 68. Lukioita ohjeistettiin toteuttamaan itsearviointi ryhmässä, jossa on arvioitavasta teemasta vastuussa olevia henkilöitä, eri oppiaineiden opettajia, ohjaushenkilöstöä sekä muita henkilöitä, jotka työskentelevät arvioitavan teeman parissa. Tyypillisin vastaajaryhmän koko oli 4–5 henkeä, ja yleisimmin vastaajina oli johdon edustajia, aineenopettajia, opinto-ohjaajia ja opiskelijatoiminnan koordinaattoreita.

Itsearvioinnin toteuttaneista lukioista Etelä-Suomessa sijaitsi 38 % (n = 31), Lounais-Suomessa 12 % (n = 10), Itä-Suomessa 9 % (n = 7), Länsi- ja Sisä-Suomessa 24 % (n = 20), Pohjois-Suomessa 12 % (n = 10) ja Lapissa 5 % (n = 4). Näistä alueista Etelä-Suomi oli hieman yliedustettu ja Itä-Suomi aliedustettu, sillä kaikista lukioista 33 % sijaitsee Etelä-Suomessa ja 13 % Itä-Suomessa. Vastanneista lukioista 57 % sijaitsi kaupunkimaisissa kunnissa, 18 % taajaan asutuissa kunnissa ja 24 % maaseutumaisissa kunnissa.

Opiskelijakysely

Opiskelijakyselyllä kartoitettiin opiskelijoiden kokemuksia opiskelijakuntatoiminnasta, yhteisöllisyydestä, osallisuudesta ja vaikuttamisen mahdollisuuksista oppilaitoksessa. Kyselyyn vastanneet opiskelijat olivat opintojensa loppuvaiheessa olevia opiskelijoita.

Ammatillisen koulutuksen osalta kyselyn⁶ vastaajaryhmä rajattiin koskemaan perustutkintoa suorittavia opiskelijoita, jotka olivat valmistumassa syksyn 2020 tai kevään 2021 aikana. Opiskelijakysely suositeltiin toteuttamaan opetuksen yhteydessä. Vastauksia ammatillisen koulutuksen opiskelijoilta saatiin 3 485. Kyselyyn vastanneita ammatillisen koulutuksen opiskelijoita oli kaikista 42:sta eri perustutkinnosta. Vastanneista noin puolet (53 %) oli vuonna 2000 tai myöhemmin syntyneitä. Erityisen tuen päätös oli neljäsosalla (24 %) vastanneista opiskelijoista. Äidinkielenään suomea puhui suurin osa (85 %), ruotsia 4 % ja jotain muuta kieltä 10 % opiskelijoista. Vastanneista 54 % oli naisia, 43 % miehiä, 1 % muunsukupuolisia, ja 2 % ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Vastauksista 39 % tuli Etelä-Suomesta, 10 % Lounais-Suomesta, 8 % Itä-Suomesta, 26 % Länsi- ja Sisä-Suomesta, 15 % Pohjois-Suomesta ja 2 % Lapista.

Lukiolaisilta vastauksia saatiin yhteensä 2 761. Kyselyyn⁷ vastanneista lukio-opiskelijoista enemmistö (86 %) oli vuonna 2002 syntyneitä. Äidinkielenään suomea puhui 88 %, ruotsia 9 % ja jotain muuta kieltä 4 % opiskelijoista. Erityisen tuen päätös oli noin kymmenesosalla (11 %) vastaajista. Opiskelijoista 61 % oli naisia, 37 % miehiä, 1 % muunsukupuolisia, ja 1 % ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Vastaajista 38 % oli Etelä-Suomesta, 11 % Lounais-Suomesta, 10 % Itä-Suomesta, 23 % Länsi- ja Sisä-Suomesta, 8 % Pohjois-Suomesta ja 11 % Lapista.

5 Lukioiden itsearviointi (pdf)

6 Kysely ammatillisen koulutuksen opiskelijoille (pdf)

7 Kysely lukioiden opiskelijoille (pdf)

2.8 Arviointiaineistojen analyysit

Arviointiaineisto analysoitiin laadullisesti ja määrällisesti. Määrällisen aineiston analyysissa sovellettiin tilastollisia menetelmiä ja laadullisen aineiston analyysissa sisällönanalyysia. Määrällisiä tuloksia tarkasteltaessa ja vertailtaessa käytettiin frekvenssi- ja prosenttijakaumia sekä keski- ja hajontalukuja. Monivalintakysymyksissä vastausvaihtoehtoina käytettiin neljä- tai viisiportaisia asteikkoja. Kahden ryhmän keskimääräisiä eroja tarkasteltiin t-testillä ja usean ryhmän välisiä eroja yksisuuntaisella varianssianalyysilla. Niissä tapauksissa, joissa perinteisten testien oletukset eivät olleet voimassa, käytettiin ei-parametrisiä testejä kuten Mann-Whitneyn ja Kruskal-Wallis testejä.

Aineiston käsittelyn tiivistämiseksi muuttujista tehtiin summamuuttujia, jotka muodostettiin teemallisesti yhteensopivista väittämistä.

Tässä raportissa tilastollinen merkitsevyys eli p-arvo tarkoittaa alle 0,1 % riskiä tehdä virhepäätelmiä ($p < 0,001$). Tällöin ero ryhmien välillä voi olla tilastollisesti merkitsevä, eli ryhmien välillä on varmasti eroa, mutta ero ei ole välttämättä suuri.

Eri ryhmien välisten erojen suuruus tulee ilmi efektikooosta. Effektikoko kertoo, kuinka paljon eri ryhmien havainnot (esim. opiskelijoiden ja oppilaitoksen henkilöstön jakaumat) ovat päällekkäin. Mikäli ryhmien väliset keskiarvot ovat samat ja jakaumat samanlaiset, efektikoko on nolla (Metsämuuronen 2009, 57). Effektikoon mittana käytetään tässä raportissa Cohenin d- ja f-indikaattoreita. Karkeat rajat efektikoon suuruudelle ovat seuraavat: Cohenin d: pieni efektikoko $< 0,20$; keskisuuri efektikoko noin $0,40-0,45$ ja suuri efektikoko $> 0,80$, Cohenin f: pieni efektikoko $< 0,10$; keskisuuri efektikoko noin $0,20$ ja suuri efektikoko $> 0,40$.

Henkilöstölle suunnatun itsearvioinnin vastauksia tarkasteltiin ja analysoitiin suhteessa erilaisiin taustamuuttujiin. Näitä olivat tilastollinen kuntaryhmitys⁸ (jatkossa vain kuntaryhmitys), koulutuksen järjestäjän koko⁹ ja AVI-alue¹⁰. Opiskelija-aineiston analyysissä näiden lisäksi käytettiin taustamuuttujina vastaajan äidinkieltä, sukupuolta, erityisen tuen päätöstä sekä sitä, onko opiskelija havainnut tai kokenut kiusaamista nykyisten opintojensa aikana. Lisäksi kyselyn väittämistä otettiin taustamuuttujiksi väittämä *Koen olevani osa oppilaitosyhteisöäni*. Ammatillisen koulutuksen opiskelija-aineistossa taustamuuttujina käytettiin myös opiskelijan ikäluokkaa ja koulutusala¹¹.

Tässä raportissa erot tulosten välillä on pääsääntöisesti raportoitu vain silloin, kun taustamuuttujien välillä on tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja ($p < 0,001$). Yksittäisissä kohdissa on tuotu esiin myös eroja, jotka eivät ole tilastollisesti erittäin merkitseviä, mutta ovat arvioitavan teeman kannalta tärkeitä. Eri ryhmien välisten erojen suuruus on raportoitu vain, jos se on keskisuuri tai suuri.

8 Kaupunkimainen, taajaan asuttu ja maaseutumainen kunta

9 Jaottelu lukiokoulutuksessa: pienet (alle 100 opiskelijan) lukiot, keskikokoiset (100–300 opiskelijan) lukiot sekä suuret (yli 300 opiskelijan) lukiot. Jaottelu ammatillisessa koulutuksessa: pienet (alle 500 opiskelijaa), keskikokoiset (500–3 000 opiskelijaa), suuret (yli 3 000 opiskelijaa)

10 Etelä-Suomi, Itä-Suomi, Lappi, Lounais-Suomi, Länsi- ja Sisä-Suomi ja Pohjois-Suomi

11 Tutkintojen perusteella muodostettiin kuusi koulutusalaaluokkaa: humanistiset ja taidealat, kauppa ja hallinto, maa- ja metsätalouseläät sekä luonnontieteet, palvelualat, tekniikan alat ja ICT, terveys- ja hyvinvointialat

Sekä opiskelijakyselyssä että henkilöstön itsearvioinnissa oli monivalintakysymysten lisäksi muutamia avoimia kysymyksiä. Avokysymyksillä pyydettiin täydennyksiä monivalintakysymysten vastauksiin (esim. ”Kerro tarkemmin, miksi olet osallistunut tai jättänyt osallistumatta edellä mainittuihin toimintoihin.”) Kaikille suunnattuihin avokysymyksiin kaikista kyselyyn vastanneista opiskelijoista vastasi noin 20–30 % riippuen kysymyksestä. Oppilaitosten henkilökunnalle suunnattuihin avokysymyksiin vastasi noin 80–100 % kaikista vastaajista kysymyksestä riippuen.

Avovastausten koodaus luokkiin toteutettiin NVivo-ohjelmistoa käyttäen. Luokittelusta poimittiin suurimmat (eniten koodattuja vastauksia sisältäneet) luokat, joista analysointi aloitettiin. Raportissa esitellään avovastausluokittelut kysymyksittäin suurimmasta luokasta alkaen (suurimmasta luokasta pienimpään).

2.9 Arvioinnin luotettavuus

Arvioinnin luotettavuutta edistettiin monin eri tavoin. Arviointisuunnitelman ja arviointikysymysten fokuusoimiseksi järjestettiin kaksi kuulemistilaisuutta koulutuksen järjestäjille, opettajille, opiskelijoille, hallinnon edustajille, opiskelija- ja ammattijärjestöille sekä muille sidosryhmille toukokuussa 2020. Lisäksi koulutuksen järjestäjiä pyydettiin nimeämään arvioinnin yhdyshenkilö, joka vastasi arvioinnin organisoinnista sekä opiskelija- ja järjestäjäkyselyjen toteuttamisesta oppilaitoksessa.

Oppilaitosten henkilöstölle suunnatun itsearvioinnin luotettavuutta edistettiin ohjeistamalla henkilöstöä toteuttamaan itsearviointi monitahoisessa ryhmässä, jossa on arvioitavan teeman parissa työskenteleviä henkilöitä. Näin varmistettiin eri näkökulmien huomioiminen arvioitavasta asiasta.

Opiskelijakyselyihin vastaaminen ohjeistettiin siten, että ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja lukioiden yhteyshenkilöitä pyydettiin lähettämään vastauslinkki kaikille lukion kolmannen vuosikurssin opiskelijoille ja ammatillisen koulutuksen valmistumisvaiheessa oleville perustutkinto-opiskelijoille. Riittävän vastausmäärän varmistamiseksi saatteessa suositeltiin toteuttamaan kyselyyn vastaaminen esimerkiksi opetuksen yhteydessä. Vastaajaryhmänä olivat koko tutkintoa suorittavat opiskelijat. Koska kyselyiden lähettäminen opiskelijoille oli yhteyshenkilöiden vastuulla, on tämä voinut vaikuttaa vastaajajoukon kokoon sekä siihen, millainen ryhmä on valikoitunut vastaajiksi. Koska opiskelijakyselyitä ei ennen arviointia testattu opiskelijoilla, on osa kysymyksistä saattanut olla opiskelijoille epäselviä esimerkiksi käsitteiden suhteen, mikä on voinut vaikuttaa vastausten luotettavuuteen. Opiskelijavastausten moninaisuutta kuvastaa kuitenkin se, että vastauksia saatiin eri puolelta Suomea, erikokoisilta koulutuksen järjestäjiltä sekä eri-ikäisiltä ja eri kieliä äidinkielenään puhuvilta opiskelijoilta.

Arvioinnin luotettavuutta pyrittiin edistämään myös kutsumalla arviointiryhmään arvioitavan teemassa parissa työskenteleviä kokeneita henkilöitä, jotka osallistuivat arvioinnin tulosten tulokintaan sekä johtopäätösten ja kehittämissuosituksen laadintaan.

Tiedonkeruu toteutettiin marras-joulukuussa 2020. Vaikka syksyllä 2020 palattiin korona-pandemian jälkeen lähiopetukseen, oppilaitosten yhteinen toiminta saattoi olla vähäistä, eikä yhteisiä tilaisuuksia järjestetty samalla tavalla kuin ennen pandemiaa. Tämä on voinut heijastua sekä henkilöstön että opiskelijoiden vastauksiin oppilaitoksen yhteisöllisyyttä ja osallisuutta arvioitaessa. Tämä pyrittiin kuitenkin huomioimaan kyselyiden ohjeistuksissa, joissa kehoitettiin arvioimaan tilannetta ennen korona-pandemiaa.

Yhteisöllisyys

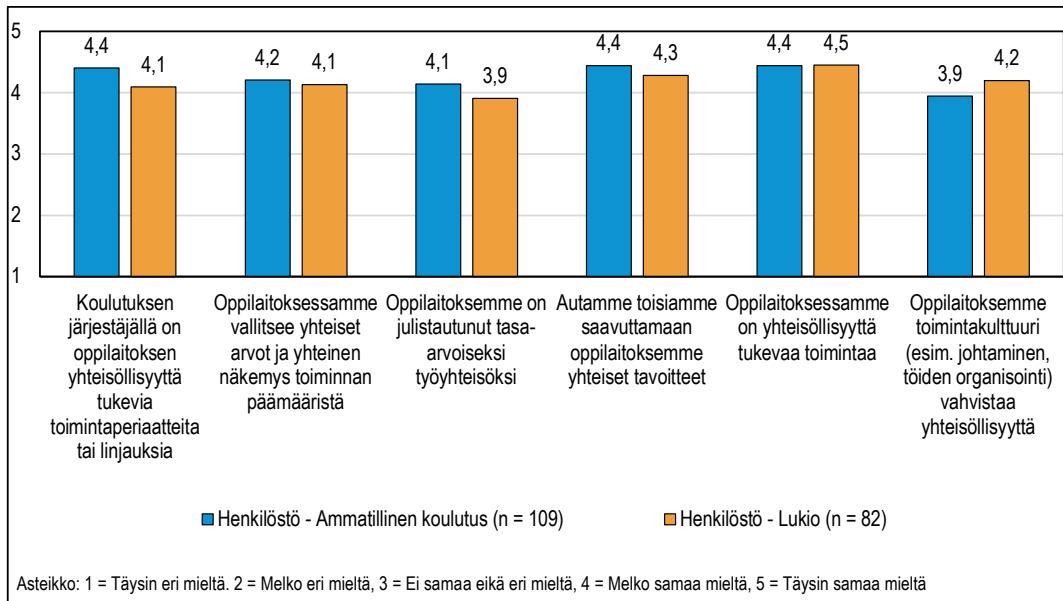
3

Oppilaitosten henkilöstöltä ja opiskelijoilta selvitettiin yhteisöllisyyteen liittyviä asioita. Yhteisöllisyys jaoteltiin kyselyssä toimintakulttuurin ja ilmapiirin näkökulmiin. Oppilaitosten toimintakulttuurissa tarkasteltiin muun muassa sitä, millaisia yhteisöllisyyttä tukevia linjauksia, periaatteita ja arvoja oppilaitoksilla on. Ilmapiiriä tarkasteltiin puolestaan siitä näkökulmasta, millaisiksi opiskelijat ja henkilöstö kokevat oppilaitoksen ilmapiirin ja keskinäisen yhteenkuuluvuuden tunteen.

3.1 Oppilaitosten toimintaa ohjaavat yhteiset arvot, mutta arvoista keskustellaan vähemmän opiskelijoiden ja henkilöstön kesken

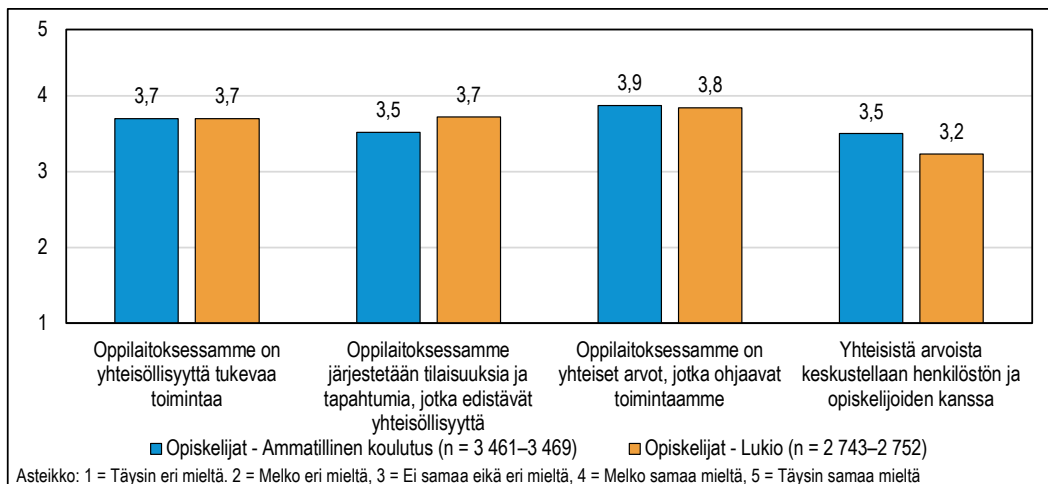
Sekä ammatillisten oppilaitosten että lukioiden henkilöstö koki oppilaitostensa toimintakulttuuriin liittyvät asiat varsin myönteisesti (kuvio 2). Enemmistöllä kyselyyn vastanneista ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen oppilaitoksista on yhteisöllisyyttä tukevia toimintaperiaatteita tai linjauksia. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastuksissa yhteisöllisyyttä ohjaavat periaatteet ja linjaukset tulivat hieman vahvemmin esille kuin lukiokoulutuksessa. Molemmissa koulutusmuodoissa henkilöstö arvioi myös, että oppilaitoksessa on yhteiset arvot ja yhteinen näkemys toiminnan päämääristä, ja oppilaitosyhteisön jäsenet auttavat ja tukevat toisiaan saavuttamaan yhteiset tavoitteet.

Valtaosa ammatillisen koulutuksen (74 %) ja lukiokoulutuksen (62 %) henkilöstöstä oli joko täysin tai melko samaa mieltä siitä, että oppilaitos oli julistautunut tasa-arvoiseksi työyhteisöksi. Yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa koettiin olevan hyvin tarjolla molemmissa koulutusmuodoissa. Lisäksi molempien koulutusmuotojen henkilöstö arvioi oppilaitoksen toimintakulttuurin, kuten johtamisen ja töiden organisoinnin vahvistavan hyvin yhteisöllisyyttä.



KUVIO 2. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemykset oppilaitoksensa toimintakulttuurista

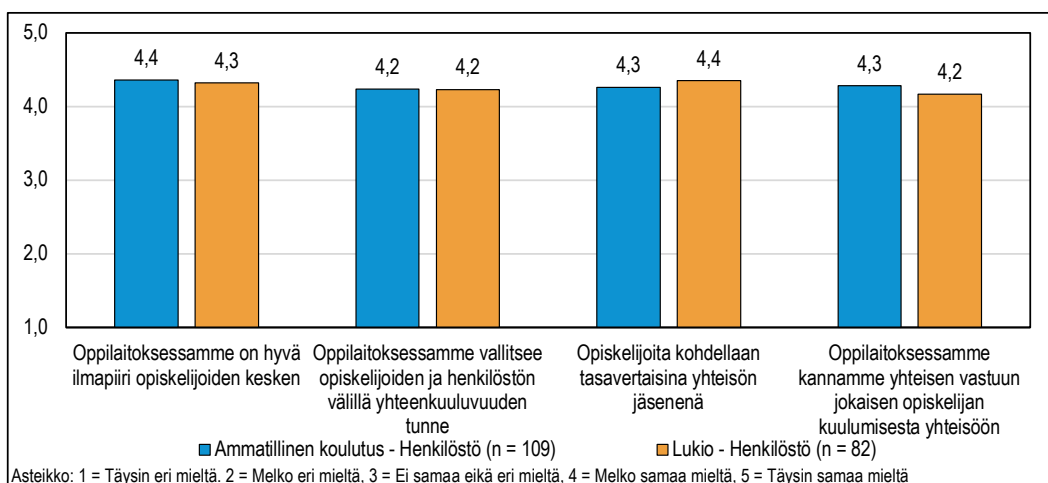
Myös opiskelijat sekä ammatillisessa että lukiokoulutuksessa kokivat oppilaitoksensa toimintakulttuurin melko positiivisesti. Molemmissa koulutusmuodoissa opiskelijat arvioivat toimintakulttuurin osalta oppilaitoksessaan parhaiten toteutuvaksi asiaksi oppilaitoksen yhteiset arvot, jotka ohjaavat toimintaa (kuviokuva 3). Lukiossa opiskelijat arvioivat oppilaitoksessaan järjestettävän enemmän yhteisöllisyyttä tukevia tilaisuuksia ja tapahtumia verrattuna ammatillisen koulutuksen opiskelijoihin. Lukiolaisista lähes kaksi kolmasosaa (65 %) oli väittämistä joko melko samaa tai samaa mieltä, kun ammatillisen koulutuksen opiskelijoista tätä mieltä oli hieman yli puolet vastaajista (54 %). Heikoimmin toteutuvaksi toimintakulttuuriin liittyvistä asioista opiskelijat arvioivat yhteisistä arvoista keskustelun yhdessä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa. Tämän koettiin toteutuvan ammatillisessa koulutuksessa hieman paremmin kuin lukiossa. Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista puolet (54 %) oli väitteestä melko samaa tai samaa mieltä, kun lukiolaisista tämän kannan jakoi kaksi viidesosaa (41 %) vastaajista.



KUVIO 3. Opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksensa toimintakulttuurista

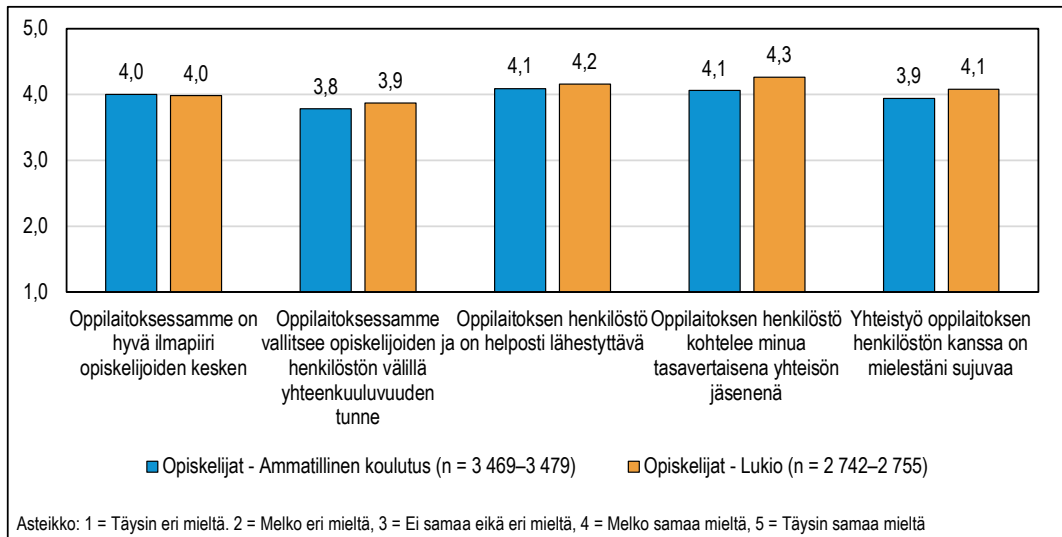
3.2 Henkilöstö ja opiskelijat kokevat oppilaitoksen ilmapiirin ja yhteenkuuluvuuden pääosin hyväksi, mutta silti joka kymmenes opiskelija ei koe kuuluvansa oppilaitosyhteisönsä

Sekä ammatillisen että lukiokoulutuksen henkilöstö arvioi oppilaitoksensa ilmapiiriin liittyvät asiat myönteisinä (kuvio 4). Vastajien mukaan oppilaitoksessa on hyvä ilmapiiri opiskelijoiden ja henkilöstön kesken ja opiskelijoita kohdellaan tasavertaisina. Lisäksi oppilaitoksissa kannetaan vastuuta jokaisen opiskelijan kuulumisesta yhteisöön.



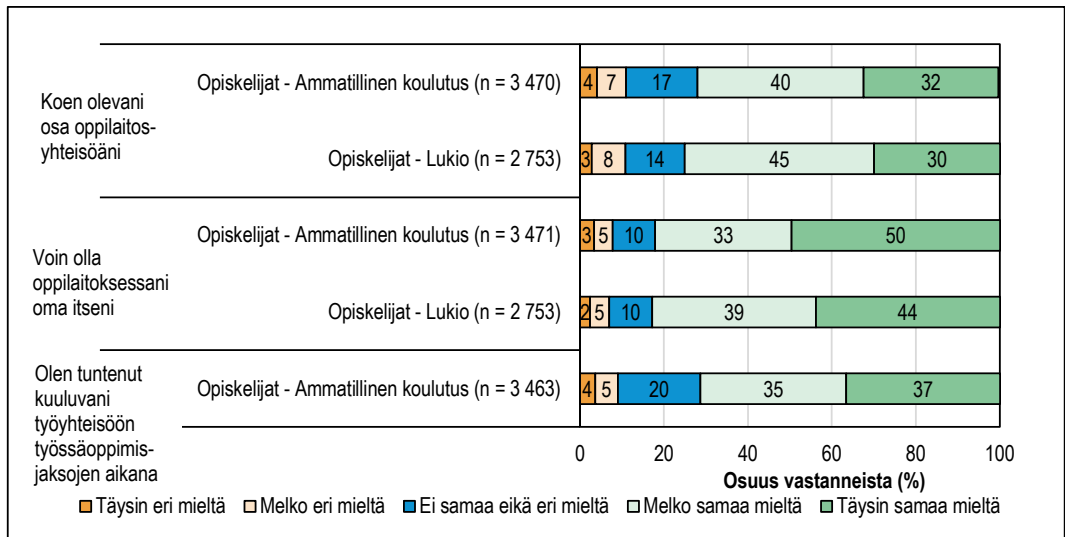
KUVIO 4. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemykset oppilaitoksensa ilmapiiristä

Myös ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijat kokivat oppilaitoksensa ilmapiirin pääosin positiivisena (kuvio 5). Molempien koulutusmuotojen opiskelijoiden kokemukset oppilaitoksensa ilmapiiristä olivat hyvin samansuuntaisia. Opiskelijat sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiossa kokivat ilmapiiriin liittyvistä asioista parhaiten toteutuvan sen, että henkilöstö kohtelee opiskelijoita tasavertaisina yhteisön jäseninä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kuitenkin 10 prosenttia ja lukiolaisista neljä prosenttia koki, ettei tämä toteutunut oppilaitoksessa. Molempien koulutusmuotojen opiskelijat myös kokivat, että oppilaitoksen henkilöstö oli helposti lähestyttävää ja yhteistyö henkilöstön kanssa oli sujuvaa.



KUVIO 5. Opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksensa ilmapiiristä

Yhteisöllisyyden osalta opiskelijoita kysyttiin myös, kokevatko he olevansa osa oppilaitosyhteisöä ja voivatko he olla oppilaitoksessaan oma itsensä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoilta kysyttiin lisäksi, ovatko he tunteneet kuuluvansa työyhteisöön työelämässä oppimisen aikana. Molemmissa koulutusmuodoissa suurin osa opiskelijoista koki olevansa osa oppilaitosyhteisöä sekä voivansa olla oppilaitoksessa oma itsensä (kuvio 6). Myös työelämässä oppimisen aikana ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat kuuluneensa hyvin työyhteisöönsä.



KUVIO 6. Opiskelijoiden näkemykset oppilaitokseen kuulumisesta

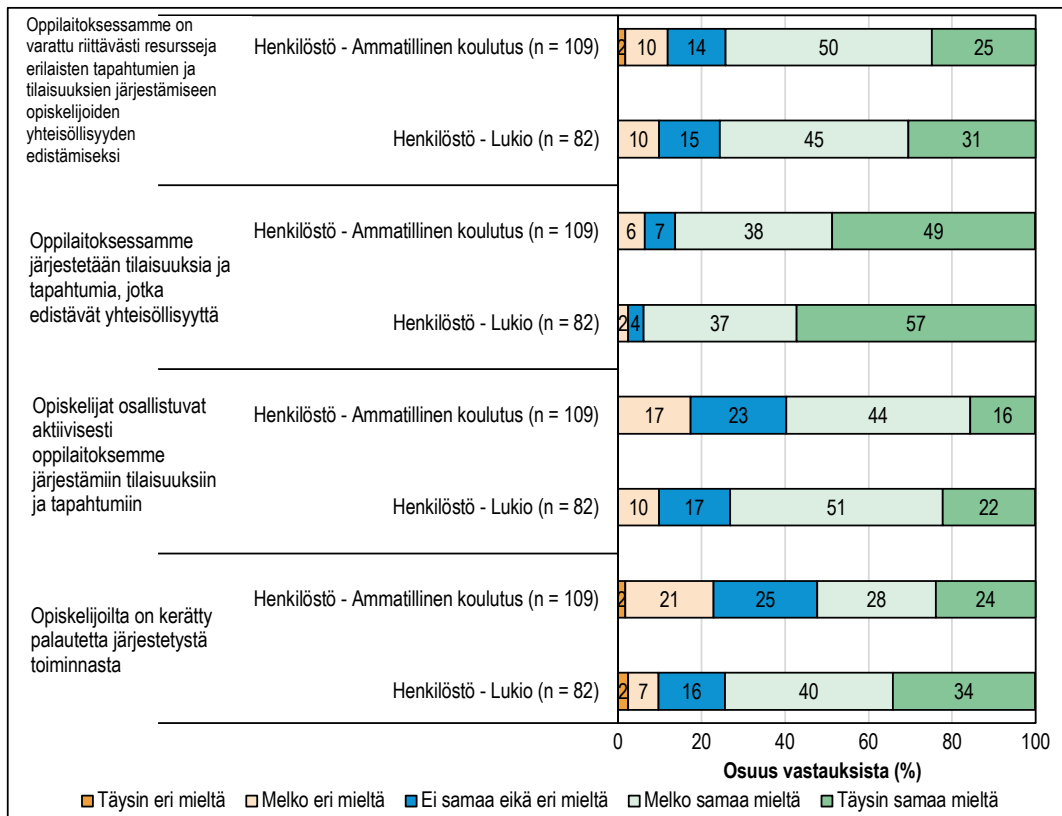
Kuitenkin sekä ammatillisessa oppilaitoksessa että lukiossa noin joka kymmenes opiskelija ei kokenut olevansa osa oppilaitosyhteisöään, ja lähes yhtä suuri osuus ei kokenut voivansa olla oppilaitoksessaan oma itsensä. Opiskelijat, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu, kokivat oppilaitosyhteisöön kuulumisen muita heikommaksi. Ammatillisessa koulutuksessa lähes kolmannes (30 %) ja lukiokoulutuksessa lähes kaksi viidesosaa (38 %) muunsukupuolisista opiskelijoista oli väitteestä eri mieltä. Vastaajaryhmässä, joka ei halunnut kertoa sukupuoltaan, tämä osuus oli molemmissa koulutusmuodoissa 28 prosenttia.

Sukupuolella näyttää olevan yhteyttä myös siihen, kokivatko vastaajat voivansa olla oppilaitoksessaan oma itsensä. Sukupuolekseen muu ilmoittaneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kolmannes (34 %) ja lukiokoulutuksen vastaajista lähes neljännes (24 %) oli väittämän kanssa eri mieltä.

Kokemukset kiusatuksi tulemisesta olivat yhteydessä siihen, miten vastaaja koki olevansa osa oppilaitosyhteisöä sekä kokiko hän voivansa olla oppilaitoksessa omana itsenään. Kiusaamista oli opiskeluaikanaan kokenut ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 4 prosenttia ja lukiolaisista yksi prosentti. Nykyisissä opinnoissaan kiusatuksi tulleista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista lähes neljännes (24 %) koki, ettei ole osa oppilaitosyhteisöään, ja yhtä suuri osuus (25 %) koki, ettei voi olla oma itsensä oppilaitoksessaan. Vastaavasti niistä lukio-opiskelijoista, jotka olivat kokeneet kiusaamista nykyisten opintojensa aikana, kaksi viidesosaa koki, ettei ole osa oppilaitosyhteisöään, ja reilu kolmannes (36 %) kiusatuksi joutuneista koki, ettei voi olla oppilaitoksessaan oma itsensä.

3.3 Tapahtumat ja tilaisuudet ovat keskeisiä yhteisöllisyyden edistämisessä

Oppilaitosten henkilöstö arvioi myös yhteisöllisyyttä edistävien tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämistä sekä niiden resursointia oppilaitoksessaan. Enemmistö ammatillisen koulutuksen (75 %) ja lukiokoulutuksen henkilöstöstä (76 %) piti yhteisöllisyyttä tukeviin tapahtumiin ja tilaisuuksiin varattuja resursseja riittävinä (kuvio 7). Noin 12 % ammatillisen koulutuksen ja 10 % lukiokoulutuksen henkilöstöstä arvioi resurssit melko riittämättömiksi. Molemmissa koulutusmuodoissa järjestetään vastausten mukaan kohtalaisen aktiivisesti yhteisöllisyyttä edistäviä tilaisuuksia ja tapahtumia, tosin lukioissa hieman enemmän kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Lukion henkilöstöstä 73 % ja ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä 60 % oli melko tai täysin samaa mieltä siitä, että opiskelijat osallistuvat aktiivisesti oppilaitoksen järjestämiin tapahtumiin ja tilaisuuksiin. Lukiokoulutuksessa oli kerätty opiskelijoilta palautetta järjestetystä toiminnasta useammin kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijoilta. Vajaa viidennes (23 %) ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä oli joko täysin tai melko eri mieltä siitä, että opiskelijoilta oli kerätty palautetta järjestetystä toiminnasta. Lukion osalta vastaava osuus oli 9 prosenttia.



KUVIO 7. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemykset oppilaitoksessa järjestettävistä tilaisuuksista

Opiskelijoilta kysyttiin avokysymyksellä, miten oppilaitos voisi entisestään edistää opiskelijoiden yhteisöllisyyttä. Opiskelijat, niin ammatillisissa oppilaitoksissa kuin lukioissa, nostivat yhteisten tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämisen keskeisimmäksi keinoksi yhteisöllisyyden edistämiseksi. Ammatillisen koulutuksen opiskelijavastauksista (n = 827) noin neljänneksessä mainittiin tapahtumat. Lukio-opiskelijoiden vastauksista (n = 848) lähes puolessa tapahtumien ja tilaisuuksien järjestäminen nostettiin esiin.

Järjestämällä toiminnallisia päiviä, jonka toiminnan pohjana on parantaa oppilaiden yhteishenkeä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. (opiskelija, ammatillinen)

Ryhmän kesken kehitettäisiin koululle myyjäiset tai nyttarit, niin se edistäisi yhteisöllisyyttä ja tulisi tunne että kuulun ryhmään. (opiskelija, ammatillinen)

Kunna ordna program eller evenemang som alla skulle kunna delta vid. T.ex. någon utedag eller något annat där elever tillsammans med personal skulle få göra något roligt. (opiskelija, lukio)

Yhteiset tilaisuudet ja ryhmäyttäminen niin ryhminä kuin koko lukiona --> opiskelijat tutustuvat toisiinsa paremmin. (opiskelija, lukio)

Monissa vastauksissa tapahtumilla toivottiin olevan ryhmäyttävä tarkoitus ja vaikutus. Niiltä toivottiin yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämistä ja ryhmään kuulumista. Ryhmäytymistä toivottiin tasaisesti niin lukio-opiskelijoiden kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden vastauksissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden vastauksista reilussa kymmenesosassa mainittiin ryhmäytymisen ja ryhmähengen merkitys ja lukio-opiskelijoiden vastauksissa puolestaan vajaassa kymmenesosassa. Lukio-opiskelijoilla oman ryhmän ryhmäytymisen lisäksi toivottiin kuitenkin toimintaa, joka sekoittaisi enemmän opiskelijoita eri vuosiluokilta tai eri linjoilta. Mainintoja tästä oli vajaassa kymmenenneksessä vastauksista.

Enemmän oman ryhmän kesken tapahtuvaa toimintaa, joka kasvattaisi oman ryhmän ryhmähenkeä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. (opiskelija, ammatillinen)

Ensimmäisen vuosikurssin alussa oli pari päivää ryhmäytystä mutta sitä ei ole kertaakaan sen jälkeen ollut. Ryhmäytys ei ole onnistunut omassa ryhmässämme puhumattakaan muiden ryhmien kanssa. Koulussa on yhteisiä aamunavauksia jotka ovat toki kivoja mutta usein jakavat oppilaita musiikkilinjalaisiin ja muihin. Se ei paranna ryhmäytymistä vaan jakaa sitä entisestään. Oma ryhmänvalvojamme on tehnyt parhaansa ja laittanut RO-tuokioissa satunnaisesti ryhmäyttäviä tehtäviä mutta se on ollut jo myöhäistä, sillä porukat ovat erittäin jakautuneet, eikä toisen porukkaan välttämättä uskalleta mennä. (opiskelija, lukio)

Alle kymmenesosassa vastauksia mainittiin yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen ja siitä keskusteleminen. Lukiossa toivottiin enemmän keskustelua tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta sekä häirinnästä ja syrjinnästä. Näiden asioiden huomioimista koettiin tarvittavan yhteisöllisyyden ja yhdenvertaisuuden parantamisessa. Myös ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden vastauksista

nousi esiin tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen kohtelun ja keskustelun merkitys. Vastauksissa kaivattiin konkreettisesti opiskelijoiden tasavertaisempaa kohtelua sekä opiskelijoiden ja opettajien välisen suhteen parantamista. Kiusaamiseen ja häirintään puuttuminen oli konkreettinen toive niin lukion kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla.

Ei opiskelijoiden, mutta opettajien taholta tapahtuvaan kiusaamiseen tulisi puuttua paljon helpommin, eikä vain lakaista asiaa maton alle vuosiksi. Omalla kohdallani sain taistella turhankin paljon ennen kuin kyseinen opettaja joutui vastuuseen. (opiskelija, ammatillinen)

Pitää oppilaita tasavertaisina ja olla asettamatta liikaa paineita. (opiskelija, lukio)

Korostaminen siitä, ettei sukupuolella, kulttuurilla, uskonnolla tai muulla vastaavalla ole väliä eikä kenelläkään ole oikeus syrjintään. Koulussamme on valitettavasti henkilöitä edelleen, jotka loukkaavat. (opiskelija, lukio)

Oppilaitosten henkilöstöltä puolestaan kysyttiin avokysymyksellä, mitkä asiat ovat edistäneet yhteisöllisyyttä oppilaitoksessa. Myös henkilöstö näki yhteiset tapahtumat ja tilaisuudet keskeisimpänä yhteisöllisyyttä edistävänä tekijänä niin ammatillisissa oppilaitoksissa kuin lukioissakin. Ammatillisen koulutuksen vastauksissa (n = 104) neljässä viidestä tapahtumat mainittiin yhteisöllisyyttä edistäväksi tekijäksi. Vastaavasti lukioiden henkilöstön vastauksissa (n = 85) tapahtumat mainittiin kolmessa neljästä.

Toinen keskeisesti esiin nouseva tekijä oli opiskelijakunnan (hallituksen) toiminta ja tutor-toiminta. Opiskelijoiden kuuleminen ja edustus erilaisissa opintoihin ja oppilaitoksen arkeen liittyvissä asioissa nostettiin vastauksissa myös esiin. Opiskelijakuntatoiminta, tutor-toiminta tai opiskelijoiden edustus erilaisissa kokouksissa tai toimielimissä mainittiin reilussa puolessa lukioiden henkilöstön vastauksista. Ammatillisten oppilaitosten vastauksissa nämä saivat mainintoja kahdessa viidestä.

Yhteiset tapahtumat, kuten esim. opiskelijakahvit ja eri teemojen mukaiset juhlat, projektit ja retket. Hyvinvointiviikolla järjestettiin myös koulun aamupaloja ja muuta toimintaa kaikille opiskelijoille. Yhteisöllisyyttä on edistänyt myös ryhmien keskinäinen yhteistyö eri kursseilla sekä mentoritoiminta. Yhteisöllisyyttä edistää myös yhteiset kokoontumistilat opiskelijoille (näitä on varmaan vähän eri tavoin eri kampuksilla). Tiimit, työryhmät, kampuskokoukset, omaopettajuus -> fyysiset tilat ja yhteiseen työskentelyyn varattua aika. Opettajien virkistäytymistuokiot tai -päivät. Työryhmät, joissa opiskelijaedustus. Kampusten koko ja viihtyisät tilat antavat mahdollisuuksia vapaamuotoiseen oleskeluun. (henkilöstö, ammatillinen)

Studierandekårsverksamheten, tutorverksamheten, skolans storlek, alla känner alla, gemensamma evenemang. (henkilöstö, lukio)

Yhteisöllisyyttä edistäviksi tekijöiksi nostettiin myös henkilöstön puolella opiskelijoiden ryhmäytymisen tärkeys sekä erityisesti ammatillisen koulutuksen kohdalla opiskelijahyvinvointiin panostaminen. Molemmat saivat mainintoja noin kolmanneksessa ammatillisten oppilaitosten

vastauksista. Lukiodien henkilöstön vastauksista reilussa kolmanneksessa mainittiin ryhmyttämisen yhteisöllisyyttä edistävä merkitys. Ryhmyttäminen nähtiin erityisen tärkeänä ensimmäisen vuoden alussa, mutta kuitenkin myös läpi opintojen.

Ryhmytymispäivät lukuvuoden käynnistyessä alkaville ja jatkaville, hyvinvointipäivät, tapahtumat, messut, valmistuvien päivä, Liikkuva opiskelu -ohjelma (henkilöstö, ammatillinen)

Lukiodien kohdalla oppilaitoksen pieni koko nähtiin yhteisöllisyyttä edistävänä tekijänä: pienessä oppilaitoksessa opiskelijat ja opettajat tuntevat toisensa paremmin, mikä lisää yhteisöllisyyttä. Oppilaitoksen koko mainittiin noin neljänneksessä lukiokoulutuksen henkilöstön vastauksista. Ammatillisten oppilaitosten henkilöstö puolestaan nosti oppilaitoksen koon esiin yhteisöllisyyttä heikentävänä tekijänä (n = 103); isolla oppilaitoksella voi olla kampuksia ja toimipisteitä jopa useilla eri paikkakunnilla. Oppilaitoksen iso koko mainittiin kuudenneksessa ammatillisen koulutuksen järjestäjien vastauksista.

Pieni lukio -> tunnetaan toisemme niin oppilaat kuin opettajat. (henkilöstö, lukio)

Suuri organisaatio on hajallaan koko maakunnassa. Samat opettajat opettavat eri paikkakunnilla, joten ei ole aikaa yhteisöllisyyteen. (henkilöstö, ammatillinen)

Henkilöstöltä kysyttiin myös sitä, minkä asioiden he näkevät heikentävän oppilaitoksen yhteisöllisyyttä. Keskeisin, selvästi eniten mainintoja saanut, yhteisöllisyyttä heikentävä tekijä sekä ammatillisten oppilaitosten henkilöstön (n = 103) että lukiodien henkilöstön (n = 85) vastauksissa oli koronaepidemia ja sen aiheuttama etäopetus tai etäopetus yleisemmin. Lukio-puolella nämä saivat mainintoja puolissa vastauksista ja ammatillisella puolestaan kolmessa neljästä vastauksesta.

Ammatillisten oppilaitosten henkilöstön vastauksissa yhteisöllisyyttä heikentävänä tekijänä painottui opintojen ja ryhmien hajanaisuus ja kiire opinnoissa. Jatkuva haku, yksilölliset opintopolut ja pitkät työelämässä oppimisen jaksot vähentävät samassa ryhmässä opiskelua ja yhteisöllisyyttä tätä kautta. Kukin näistä oli saanut mainintoja kahdessa kolmesta henkilöstövastauksesta.

Opiskelijoiden henkilökohtaiset opintopolut ja monimuotoinen opiskelu. Kaikki ryhmän opiskelijat ovat harvoin koolla samanaikaisesti. Jatkuva haku ja erilaiset opintojen aloitusajat vaikeuttavat ryhmytymistä ja heikentävät tunnetta yhteisöön kuulumisesta. Kotiryhmän puuttuminen vaikeuttaa myös kaikki kokoavaa yhteistä toimintaa. (henkilöstö, ammatillinen)

Lukiodien kohdalla yhteisöllisyyttä heikentäviksi tekijöiksi nostettiin useimmin kiireiset aikataulut, hajanaiset ryhmät ja yleinen ilmapiiri sekä kiinnostus tapahtumiin. Opintojen kiireinen aikataulu aiheuttaa sen, että päiviin ei riitä aikaa ylimääräisten tapahtumien järjestämiseen ja opiskelu priorisoidaan tällaisten tapahtumien ohi. Kuten myös edellä ilmenee, tapahtumat nähdäänkin selkeimpänä yhteisöllisyyttä edistävänä tekijänä, johon aikataulu yhdistyy luonnol-

lisesti. Opetusryhmät ovat myös hajanaisia yksilöllisten kurssivalintojen vuoksi, jolloin tiivistä yhteisöllisyyttä ei tätä kautta synny. Kukin näistä oli saanut mainintoja noin kuudenneksessä lukioiden vastauksista.

Oppilaitoksessamme on liian vähän vuosittain toistuvia, yhteisöllisyyttä lisääviä perinteitä. Toimintaa ohjaavat arvot eivät ole riittävän selkeitä kaikille. Kaikki aikuiset eivät ole valmiita sitoutumaan yhteisöllisyyttä edistävään toimintaan. (henkilöstö, lukio)

Osa opiskelijoista on passiivisia kaikkeen yhteiseen toimintaan; lukion tiukka rytmi. (henkilöstö, lukio)

3.4 Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemuksissa ilmapiiristä ja toimintakulttuurista eroja äidinkielen ja sukupuolen välillä

Ammatillisen koulutuksen henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin oppilaitoksen yhteisöllisyydestä, sen rakentumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä laajalla monivalintakysymyksellä. Analyysivaiheessa monivalintakysymyksen samaan teemaan liittyviä väittämiä yhdistettiin laajemmiksi kategorioiksi, ja kategorioista muodostettiin kaksi teoreettista summamuuttujaa. *Toimintakulttuuri*-summamuuttujaan¹² liittyivät arviot oppilaitoksen yhteisöllisyyttä tukevasta toiminnasta, oppilaitoksessa järjestetyistä tilaisuuksista ja tapahtumista, oppilaitoksen yhteisistä arvoista sekä niistä keskustelemisesta. *Ilmapiiri*-summamuuttujaan¹³ puolestaan liitettiin väitteet, joissa henkilöstö ja opiskelijat arvioivat oppilaitoksen ilmapiiriä, opiskelijoiden ja henkilöstön välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhteistyön sujuvuutta ja henkilöstön lähestyttävyyttä.

Toimintakulttuurin osalta henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset olivat lähimpänä toisiaan oppilaitoksen toimintaa ohjaavien arvojen kannalta. Sekä henkilöstöstä että opiskelijoista suurin osa oli samaa mieltä siitä, että oppilaitoksessa on yhteiset arvot, jotka ohjaavat toimintaa. Suurimmat erot henkilöstön ja opiskelijoiden näkemyksissä olivat puolestaan siinä, onko oppilaitoksessa yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa ja edistävätkö tilaisuudet ja tapahtumat yhteisöllisyyttä (kuvio 8). Opiskelijoista 16 % oli melko tai täysin eri mieltä siitä, että oppilaitoksessa järjestetään tilaisuuksia ja tapahtumia, jotka edistävät yhteisöllisyyttä.

12 *Toimintakulttuuri*-summamuuttuja

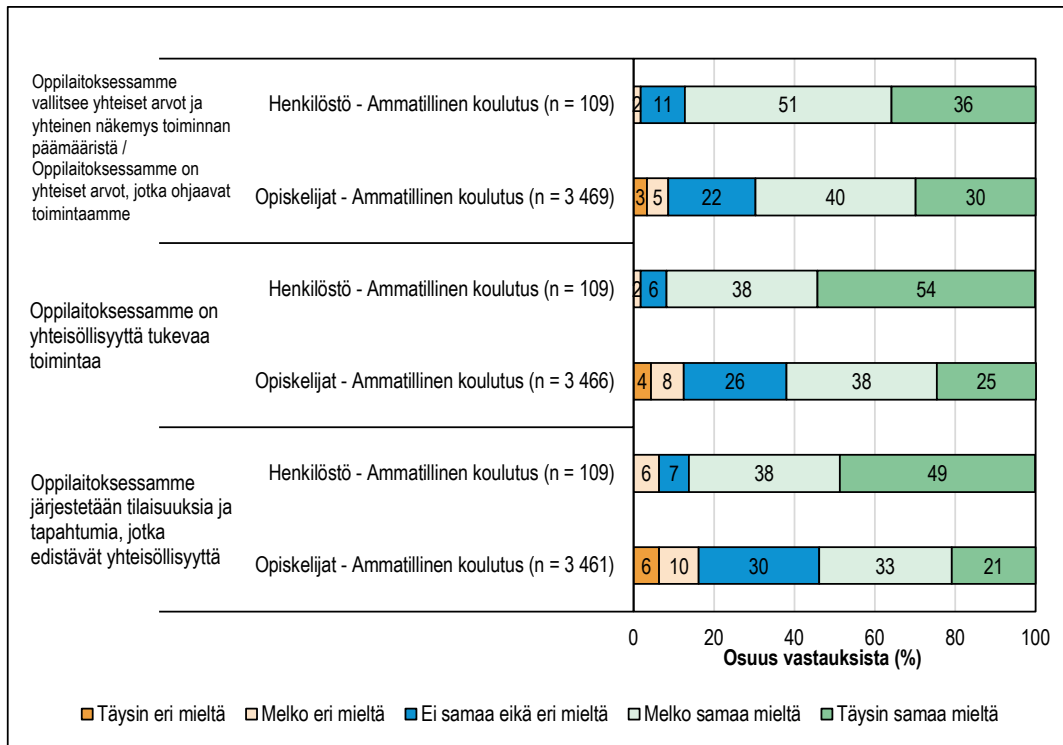
Opiskelijakysely: Oppilaitoksessamme on yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa; Oppilaitoksessamme järjestetään tilaisuuksia ja tapahtumia, jotka edistävät yhteisöllisyyttä; Oppilaitoksessamme on yhteiset arvot, jotka ohjaavat toimintaamme; Yhteisistä arvoista keskustellaan henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa

Henkilöstökysely: Koulutuksen järjestäjällä on oppilaitoksen yhteisöllisyyttä tukevia toimintaperiaatteita tai linjauksia, Oppilaitoksessamme vallitsee yhteiset arvot ja yhteinen näkemys toiminnan päämääristä, Oppilaitoksemme on julistautunut tasa-arvoiseksi työyhteisöksi, Autamme toisiamme saavuttamaan oppilaitoksemme yhteiset tavoitteet, Oppilaitoksessamme on yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa, Oppilaitoksemme toimintakulttuuri (esim. johtaminen, töiden organisointi) vahvistaa yhteisöllisyyttä

13 *Ilmapiiri*-summamuuttuja

Opiskelijakysely: Oppilaitoksessamme on hyvä ilmapiiri opiskelijoiden kesken, Oppilaitoksessamme vallitsee opiskelijoiden ja henkilöstön välillä yhteenkuuluvuuden tunne, Oppilaitoksen henkilöstö on helposti lähestyttävä, Oppilaitoksen henkilöstö kohtelee minua tasavertaisena yhteisön jäsenenä, Yhteistyö oppilaitoksen henkilöstön kanssa on mielestäni sujuvaa

Henkilöstökysely: Oppilaitoksessamme on hyvä ilmapiiri opiskelijoiden kesken, Oppilaitoksessamme vallitsee opiskelijoiden ja henkilöstön välillä yhteenkuuluvuuden tunne, Opiskelijoita kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäsenenä, Yhteistyö oppilaitoksen henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa on sujuvaa, Oppilaitoksessamme kannamme yhteisen vastuun jokaisen opiskelijan kuulumisesta yhteisöön



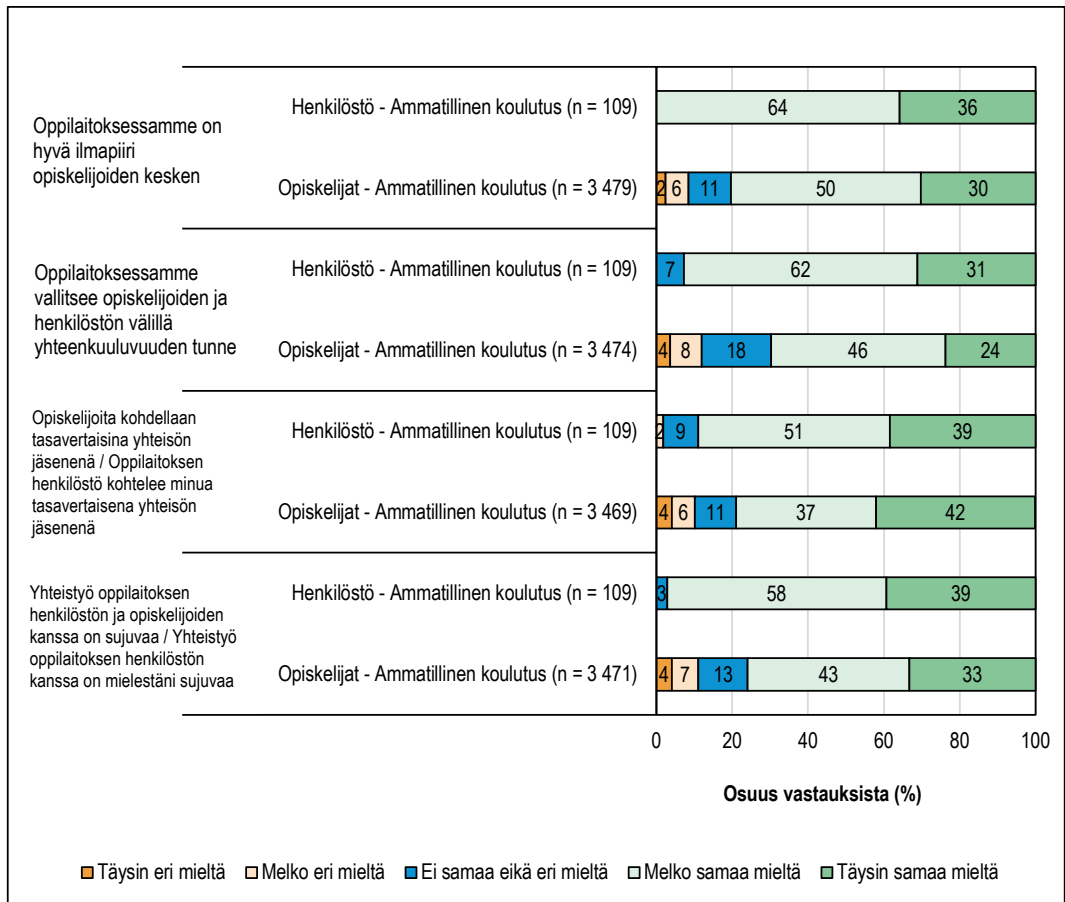
KUVIO 8. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksen toimintakulttuuriin liittyvistä asioista

Toimintakulttuuri-summamuuttujan taustamuuttujatarkasteluissa havaittiin eroja äidinkielen ja sukupuolen suhteen. Niiden opiskelijoiden, joiden äidinkieli oli suomi ja jokin muu kieli, arviot toimintakulttuurista olivat keskimäärin matalimmat (ka. 3,3) ja muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien arviot olivat korkeimmat¹⁴ (ka. 4,0). Lisäksi niiden opiskelijoiden, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu (ka. 3,0) tai eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 3,1), kokemus toimintakulttuurista oli keskimäärin selvästi heikompi kuin naisten (ka. 3,6) ja miesten (ka. 3,8). Erityisen suuri ero oli miesten ja en halua kertoa -luokan välillä¹⁵.

Ilmapiiriin liittyvissä väittämissä henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset olivat kohtalaisen lähellä toisiaan (kuviokuva 9). Molempien osapuolten vastauksia tarkastellessa suurin osa koki, että opiskelijoita kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäseninä. Opiskelijoista noin joka kymmenes koki kuitenkin, ettei tule kohdelluksi tasavertaisena yhteisön jäsenenä. Henkilöstö koki opiskelijoiden keskinäisen ilmapiirin, henkilöstön ja opiskelijoiden välisen yhteenkuuluvuuden sekä yhteistyön henkilöstön ja opiskelijoiden välillä jonkin verran positiivisemmaksi kuin opiskelijat. Suurin osa (70 %) opiskelijoista koki, että oppilaitoksessa vallitsee opiskelijoiden ja henkilöstön välillä yhteenkuuluvuuden tunne, mutta 12 % oli eri mieltä väittämän kanssa.

¹⁴ $p < 0,001$; $d = 0,71$

¹⁵ $p < 0,001$; $d = 0,91$



KUVIO 9. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksen ilmapiiriin liittyvistä asioista

Myös ilmapiirin kohdalla havaittiin taustamuuttujatarkasteluissa eroja äidinkielen ja sukupuolen suhteen. Lisäksi pienten oppilaitosten henkilöstö arvioi ilmapiirin hieman paremmaksi (ka. 4,5) kuin suurten oppilaitosten henkilöstö (ka. 4,1)¹⁶.

Äidinkielenään suomea tai jotain muuta kieltä puhuvien opiskelijoiden arviot ilmapiiristä olivat keskimäärin heikoimmat (ka. 3,6), ja muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien arviot ilmapiiristä olivat keskimäärin korkeimmat¹⁷ (ka. 4,1). Myös ruotsinkielisten opiskelijoiden arviot ilmapiiristä olivat selvästi korkeammat (ka. 4,1) kuin suomea ja muuta kieltä puhuvien arviot¹⁸.

¹⁶ $p < 0,001$; $d = 0,77$

¹⁷ $p < 0,01$; $d = 0,61$

¹⁸ $p < 0,01$; $d = 0,58$

Sukupuolten välillä eroja oli erityisesti miesopiskelijoiden (ka. 4,1) ja niiden opiskelijoiden, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 3,4) välillä¹⁹, mutta en halua kertoa -luokan vastaukset erosivat myös naisopiskelijoiden vastauksista (ka. 3,9)²⁰. Lisäksi miesten ja muu-vaihtoehdon valinneiden välillä (ka. 3,5) oli kohtalaisesti eroa ilmapiiriä koskevissa arvioissa²¹.

Ammatillisten oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin avokysymyksellä, miten ammatillisen koulutuksen uudistus on vaikuttanut oppilaitoksen yhteisöllisyyteen. Uudistuksen koettiin enemmän heikentäneen oppilaitoksen yhteisöllisyyttä kuin parantaneen sitä. Heikentävä vaikutus mainittiin puolessa ammatillisten oppilaitosten vastauksista (n = 103). Varsinaisista syistä keskeisimmäksi nousi jatkuva haku, yksilölliset opintopolut ja näiden vuoksi vaihtuvat ryhmät. Kyseiset syyt saivat mainintoja reilussa kahdessa kolmesta vastauksesta.

Uudistuksen myötä myös opiskelijajoukko on muuttunut heterogeenisemmäksi, erityisesti eri ikäryhmät näyttäytyivät haasteena yhteisöllisyyden luomisen kannalta. Samaan aikaan kuitenkin joissakin oppilaitoksissa myös edellä mainituilla tekijöillä nähtiin olevan yhteisöllisyyttä parantavia vaikutuksia, sillä aikuisopiskelijoiden lisääntynyt määrä ja erilaiset taustat kasvattivat yhteisöllisyyttä. Myös monipuolistuneet oppimisen muodot ja pedagogiset toteutustavat nähtiin yhteisöllisyyden kannalta positiivisina. Nämä olivat kukin saaneet mainintoja reilussa kymmenesosassa vastauksista.

Yksilöllisten opintopolkujen toteutuminen eri aikatauluin ja sisällöin vähentää yhteisöllisiä kohtaamisia. Henkilökohtaistamisen lähtökohtana yksilön tarpeet ja tavoitteet, mikä omalta osaltaan korostaa yksilöä ryhmän tai yhteisön sijaan. Oman kiinteän ryhmän puuttuminen heikentää yhteisöllisyyttä. Erilaisten osaamisen hankkimistapojen yhteensovittaminen ajankäytöllisesti ja yhteisöllisyyttä edistävin opetusjärjestelyin on haastavaa. (henkilöstö, ammatillinen)

Viime vuosien aikana tapahtuneet taloudellisten resurssien leikkaukset ammatillisesta koulutuksesta ovat vähentäneet opettajien resursseja ja siten myös aikaa ja resursseja yhteisöllisyyttä ylläpitävistä aktiviteeteista. Jatkuva haku vaikeuttaa ryhmäytymistä. (henkilöstö, ammatillinen)

Parantavasti, yhteisissä projekteissa löytyy henkilökohtaisille opintopoluille erilaisia opinnollistamisen mahdollisuuksia ja mahdollisuuksia alojen väliselle yhteistyölle. Ammatinohjaajien oikea käyttö. (henkilöstö, ammatillinen)

3.5 Lukiolaisia kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäseninä

Myös lukion henkilöstöltä ja lukiolaisilta kysyttiin oppilaitoksen yhteisöllisyydestä, sen rakentumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä laajalla monivalintakysymyksellä. Analyysivaiheessa monivalintakysymyksen samaan teemaan liittyviä väittämiä yhdistettiin laajemmiksi katego-

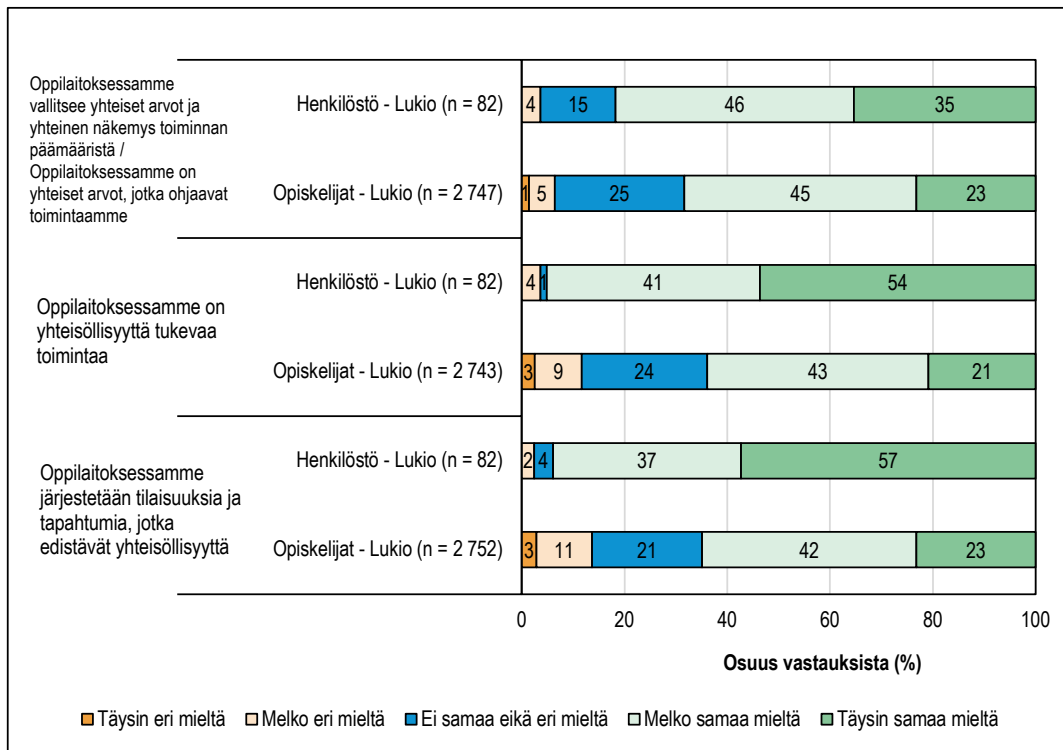
¹⁹ $p < 0,001$; $d = 0,76$

²⁰ $p < 0,001$; $d = 0,59$

²¹ $p < 0,001$; $d = 0,62$

rioiksi, ja kategorioista muodostettiin kaksi (teoreettista) summamuuttujaa. *Toimintakulttuuri*-summamuuttujaan liittyivät arviot oppilaitoksen yhteisöllisyyttä tukevasta toiminnasta, oppilaitoksessa järjestetyistä tilaisuuksista ja tapahtumista, oppilaitoksen yhteisistä arvoista sekä niistä keskustelemisesta. *Ilmapiiri*-summamuuttujaan puolestaan liitettiin väitteet, joissa järjestäjät ja opiskelijat arvioivat oppilaitoksen ilmapiiriä, opiskelijoiden ja järjestäjien välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhteistyön sujuvuutta ja henkilöstön lähestyttävyyttä²².

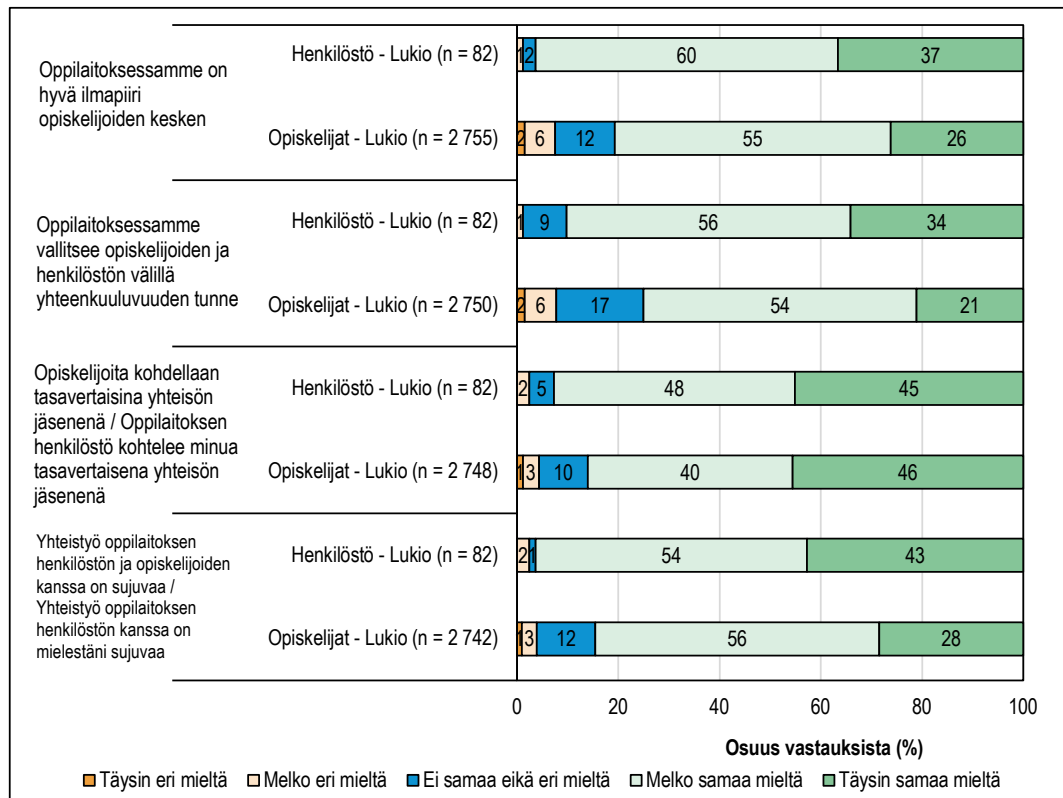
Henkilöstön ja opiskelijoiden kysymyksissä oli osittain samoja tai samansisältöisiä väittämiä toimintakulttuurista ja ilmapiiristä. Molemmissa asioissa henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset erosivat toisistaan jonkin verran. Toimintakulttuurista henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset olivat lähimpänä toisiaan oppilaitoksen yhteisiin arvoihin liittyvissä väitteissä. Vastaavasti suurimmat erot henkilöstön ja opiskelijoiden näkemyksissä olivat yhteisöllisyyttä tukevassa toiminnassa sekä siinä, järjestetäänkö oppilaitoksessa tilaisuuksia ja tapahtumia, jotka edistävät yhteisöllisyyttä (kuvio 10).



KUVIO 10. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksensa toimintakulttuuriin liittyvistä asioista

²² Toimintakulttuuri ja ilmapiiri -summamuuttujat on avattu alaluvussa 3.3.

Ilmapiiriin liittyvissä asioissa lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset olivat lähempänä toisiaan (kuvio 11). Molemmat vastaajaryhmät olivat hyvin samaa mieltä siitä, että opiskelijoita kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäseninä. Sen sijaan henkilöstö näki opiskelijoiden keskinäisen ilmapiirin, henkilöstön ja opiskelijoiden välisen yhteenkuuluvuuden sekä yhteistyön henkilöstön ja opiskelijoiden välillä jonkin verran positiivisemmaksi kuin opiskelijat.



KUVIO 11. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksen ilmapiiriin liittyvistä asioista

Ryhmien välisiä eroja tarkasteltaessa ilmapiirissä havaittiin pieni ero ($f = 0,20$) eri kuntaryhmien välillä: Taajaan asuttujen ja maaseutumaisten kuntien lukioden henkilöstön arviot olivat positiivisempia (ka. 4,4) verrattuna kaupunkimaisiin kuntiin (4,2). Myös oppilaitoksen koko näytti vaikuttavan siihen, millaisena ilmapiiri oppilaitoksessa koettiin ($f = 0,31$). Pienten oppilaitosten henkilöstön arviot olivat nimittäin positiivisempia (ka. 4,5) kuin suurten (ka. 4,2)²³.

Opiskelijavastauksissa puolestaan oli tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja sekä toimintakulttuuriin että ilmapiiriin liittyvissä väittämässä, kun niitä tarkastellaan taustamuuttujittain. Äidinkieltä tarkasteltaessa ruotsia äidinkielenään puhuvat kyselyyn vastanneet lukiolaiset arvioivat toimintakulttuuriin liittyvät tekijät oppilaitoksessa keskimäärin positiivisemmin (ka. 3,9) kuin

²³ $p < 0,01$; $d = 0,76$

suomenkieliset lukiolaiset (ka. 3,6)²⁴. Eroa oli myös ruotsia äidinkielenään puhuvilla suhteessa opiskelijoihin, jotka ilmoittivat äidinkielekseen suomen ja jonkin muun (ka. 3,4)²⁵. Ilmapiiriä arvioitaessa äidinkielenään muuta kuin suomea ja/tai ruotsia puhuvien arviot olivat heikommat (ka. 3,9) suhteessa äidinkielenään suomea ja ruotsia puhuvien arvioihin (ka. 4,4)²⁶.

Sukupuolten välisiä eroja opiskelijoiden vastauksissa oli jonkin verran. Miehet kokivat sekä ilmapiirin että toimintakulttuurin positiivisimpana. Huomionarvoista on kuitenkin se, että niiden opiskelijoiden, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 3,4) tai jotka ilmoittivat olevansa muunsukupuolisia (ka. 3,4), arviot olivat toimintakulttuurin suhteen heikompia ($f = 0,10$) suhteessa miehiin ja naisiin. Ilmapiiriä tarkasteltaessa miesten arviot (ka. 4,2) olivat keskimäärin parempia suhteessa naisiin (ka. 4,0), muu-vaihtoehdon valinneisiin (ka. 3,7) ja niihin, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 3,7)²⁷.

Kun verrataan erityisen tuen päätöksen saaneiden opiskelijoiden arvioita sellaisten opiskelijoiden arvioihin, joilla päätöstä ei ole, arviot toimintakulttuurista ja ilmapiiristä eivät paljonkaan eroa toisistaan. Molemmissa ryhmissä ilmapiiriin vaikuttavat eri tekijät arvioidaan keskimäärin melko korkealle (ka. 3,9–4,1), samoin toimintakulttuuriin vaikuttavat tekijät (ka. 3,5–3,6). Lukiolaisten vastauksissa ei ollut suuria eroja ilmapiirissä ja toimintakulttuurissa, jos niitä tarkasteltiin suhteessa oppilaitoksen kokoon tai kuntaryhmytykseen. Opiskelijat kokivat ilmapiirin ja toimintakulttuurin keskimäärin hyväksi oppilaitoksen koosta tai sen sijainnista riippumatta.

Lukioiden henkilöstöltä kysyttiin avokysymyksellä, miten lukion opetussuunnitelmauudistukset ovat vaikuttaneet oppilaitoksen yhteisöllisyyteen. Lukion opetussuunnitelmauudistuksella ei nähty olevan suuria vaikutuksia opiskelijoiden yhteisöllisyyteen. Eniten tuli vastauksia, joissa kerrottiin, että uudistuksella ei ole ollut vaikutuksia yhteisöllisyyteen, tai LOPSin painotukset ovat olleet lukiossa käytössä jo ennen uudistusta. Tämä mainittiin reilussa neljänneksessä vastauksista ($n = 77$). Monissa vastauksissa viitattiin myös 2021 syksyllä tulevaan uudistukseen, siihen liittyvään kehittämistyöhön ja näin myös siihen, että vaikutuksia ei ole vielä havaittavissa. Tähän osaltaan liittyy myös merkittävin havaittu uudistuksen vaikutus: opiskelijoita on osallistettu LOPS-työhön. Molemmat saivat mainintoja vajaassa kuudenneksessä vastauksista. Yhteisöllisyyttä on myös pyritty sanallistamaan enemmän ja tätä kautta tietoisesti lisäämään oppilaitoksissa.

Opiskelijoita on aktivoitu OPS-työskentelyyn mm. toimintakulttuurikyselyllä. (henkilöstö, lukio)

Ei vielä juuri lainkaan. Mutta tulee vaikuttamaan myönteisesti. (henkilöstö, lukio)

On pohdittu, miten opiskelijat pääsevät paremmin osalliseksi koulun kehittämisestä. (henkilöstö, lukio)

²⁴ $p < 0,001$; $d = 0,40$

²⁵ $p < 0,001$; $d = 0,62$

²⁶ $p < 0,001$; $d = 0,73$

²⁷ $p < 0,001$; miehet ka. 4,2 vs. muu ka. 3,7; $d = 0,73$

3.6 Yhteenvetoa yhteisöllisyyttä koskevista tuloksista

- Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstö kokee toimintakulttuurin ja ilmapiirin oppilaitoksessa yleisesti ottaen hyvin myönteisinä.
- Suurin osa molempien koulutusmuotojen opiskelijoista kokee ilmapiirin positiivisena, mutta noin joka kymmenes opiskelija ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä.
- Suurimmassa osassa oppilaitoksista on sekä henkilöstön että opiskelijoiden mukaan yhteiset arvot, mutta arvoista voisi keskustella enemmän opiskelijoiden ja henkilöstön kesken.
- Sekä henkilöstö että opiskelijat kokevat, että opiskelijoita kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäseninä. Oppilaitosyhteisöön kuulumattomuutta kokevat kuitenkin muita enemmän ne opiskelijat, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu tai jotka olivat joutuneet opintojensa aikana kiusatuksi.
- Sekä henkilöstö että opiskelijat kokevat oppilaitoksissa järjestettävien tapahtumien ja tilaisuuksien edistävän yhteisöllisyyttä. Myös opiskelijakunnan hallituksen toiminta, tutor-toiminta sekä opiskelijoiden osallistuminen yhteisiin kokouksiin nähtiin henkilöstön mielestä hyvinä keinoina edistää yhteisöllisyyttä oppilaitoksissa.
- Yhteisöllisyyttä heikentävinä tekijöinä nähtiin henkilöstön mukaan sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiossa kiire ja ryhmien hajanaisuus. Ammatillisessa koulutuksessa jatkuva haku, yksilölliset opintopolut sekä työelämässä oppimisen jaksot koettiin yhteisöllisyyttä heikentävinä tekijöinä. Lukiokoulutuksessa henkilöstön vastauksissa korostui kiireisen opintoaikataulun ohella opiskelijoiden vähäinen kiinnostus tapahtumiin.
- Erityisen tuen päätöksen saaneiden opiskelijoiden ja muiden opiskelijoiden kokemuksissa ilmapiiristä ja toimintakulttuurista ei juurikaan ollut eroja kummassakaan koulutusmuodossa.

Osallisuus

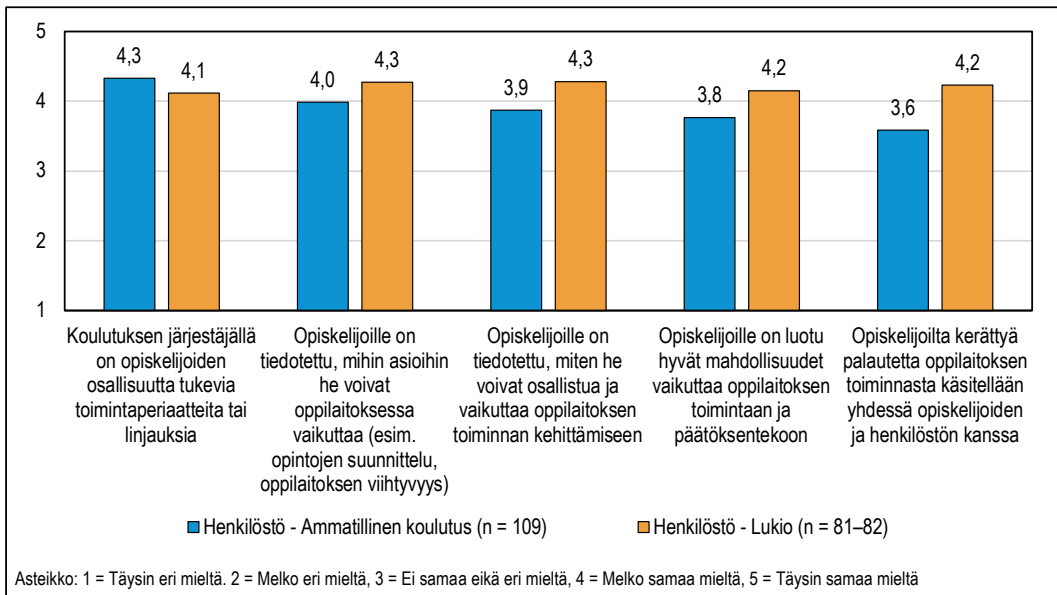
4

Osallisuus liittyy kiinteästi yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen, siihen osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen. Osallisuutta oppilaitoksissa tarkastellaan usein yksilön mahdollisuutena vaikuttaa opintoihin sekä tehdä opintoihin liittyviä valintoja. Sillä tarkoitetaan myös mahdollisuutta vaikuttaa omaan lähiympäristöön, itseä koskevien päätösten tekoon ja itseä koskeviin asioihin. Keskeistä on, miten yksilö kokee osallisuuden ja mahdollisuutensa vaikuttaa yhteisössä ja oppilaitoksessa.

Tässä arvioinnissa osallisuutta tarkastellaan yhteisöön kuulumisen ja osallisena olemisen tunteena sekä osallistumisena esimerkiksi oppilaitoksen toimintaan. Lisäksi arvioinnissa painottuu opiskelijoiden mahdollisuus vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon ja itseä koskeviin asioihin.

4.1 Osallisuuden periaatteet ja linjaukset ovat oppilaitoksissa pääosin kunnossa, mutta palautetta tulisi käsitellä opiskelijoiden kanssa enemmän

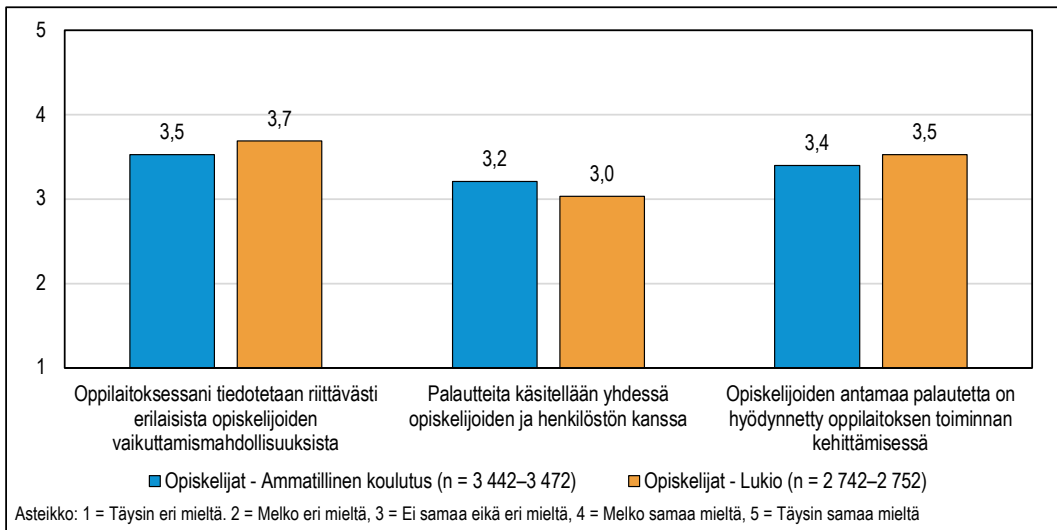
Sekä ammatillisten oppilaitosten että lukioiden henkilöstö arvioi oman oppilaitoksensa osallisuuden periaatteita, opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksia ja niistä tiedottamista sekä kerätystä palautteesta keskustelua yhdessä opiskelijoiden kanssa (kuvio 12). Henkilöstön näkökulmasta oppilaitoksissa on keskimäärin melko hyvin opiskelijoiden osallisuutta tukevia toimintaperiaatteita ja opiskelijoita on melko hyvin tiedotettu erilaisista osallistumisen tavoista oppilaitoksessa.



KUVIO 12. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemys oppilaitoksen osallisuuden periaatteista

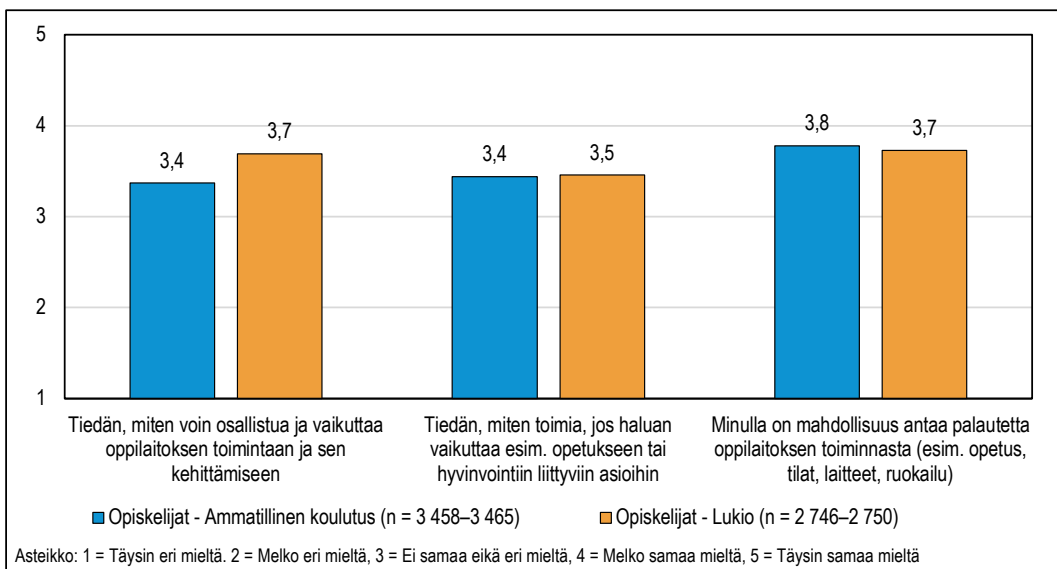
Vaikka tilanne on melko hyvällä tasolla, niin tulosten mukaan opiskelijoilta kerätystä palautteesta tulisi keskustella enemmän yhdessä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa varsinkin ammatillisessa koulutuksessa. Ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä 16 % oli eri mieltä ja 30 % vastasi, ettei ole samaa eikä eri mieltä, kun heitä pyydettiin arvioimaan, keskustellaanko opiskelijoilta kerätystä palautteesta yhdessä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa. Voi olla, että mikäli palautteesta keskusteltaisiin enemmän yhdessä, se saattaisi kannustaa opiskelijoita osallistumaan, vaikuttamaan ja antamaan palautettakin enemmän.

Opiskelijat eivät kokeneet erilaisista vaikutusmahdollisuuksista tiedottamista yhtä riittäväksi kuin oppilaitosten henkilöstö (kuviot 12 ja 13). Kuitenkin 58 % ammatillisen koulutuksen ja 66 % lukion opiskelijoista oli melko tai täysin samaa mieltä siitä, että oppilaitoksessa tiedotetaan riittävästi erilaisista opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista. Opiskelijat kokivat heidän antamaansa palautetta hyödynnettävän kohtalaisen hyvin oppilaitoksen kehittämisessä, mutta 24 % ammatillisen koulutuksen ja 28 % lukiodien opiskelijoista oli eri mieltä siitä, että palautteita käsitellään yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista selvästi suurempi osa (41 %) kuin lukion opiskelijoista (22 %) oli samaa mieltä siitä, että palautteita käsitellään yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa.



KUVIO 13. Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden opiskelijoiden näkemys oppilaitoksen osallisuuden periaatteista

Opiskelijat kokivat mahdollisuutensa antaa palautetta oppilaitoksen toiminnasta hyväksi (kuvio 14). Opiskelijat tiesivät myös melko hyvin, miten toimia, jos he haluavat vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan ja sen kehittämiseen tai opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin. Lukio-opiskelijat vaikuttivat olevan hieman ammatillisen koulutuksen opiskelijoita tietoisempia siitä, miten he voivat osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan ja sen kehittämiseen.



KUVIO 14. Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden opiskelijoiden kokemus osallisuudesta

Oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin avoimella kysymyksellä, miten konkreettisesti oppilaitoksissa on hyödynnetty opiskelijoilta saatua palautetta yhteisöllisyyden ja osallisuuden edistämiseksi ja kehittämiseksi. Lukioiden henkilöstön vastauksissa (n = 83) keskeisimmäksi tekijäksi nousi opiskelijoiden kuuleminen ja huomioiminen päätöksenteossa. Tämä sai mainintoja vajaan puolesta vastauksista. Lähes yhtä monessa vastauksessa mainittiin opiskelijoiden kuulemisen keinona palautteen ja kyselyiden käyttäminen sekä niiden huomioiminen.

Pyrimme mahdollisuuksien mukaan ottamaan opiskelijoiden ideat ja mielipiteet huomioon toiminnassamme. (henkilöstö, lukio)

Palautte käsitellään nopeasti johtoryhmässä, opiskelijahuollosta ja/tai lukion kokouksissa. Konkreettiset päätökset asioiden edistämiseksi ja niiden toteutumisen seuranta. (henkilöstö, lukio)

Opiskelijoita on osallistettu myös suoraan suunnittelutyöhön, esimerkiksi LOPS-suunnitteluun. Tämä sai mainintoja reilussa neljänneksessä vastauksista. Noin neljänneksessä vastauksista oli mainittu toiminnan kehittäminen ja uusien käytänteiden luominen, esimerkiksi yhteisöllisyyden lisäämiseksi.

Myös tapahtumien ja tilaisuuksien järjestäminen nousi esiin konkreettisenä keinona opiskelijoiden huomioimisessa. Tapahtumia on järjestetty opiskelijoiden toiveiden mukaan. Tämä mainittiin noin kolmanneksessa vastauksista. Muita mainittuja keinoja oli muun muassa opiskelijoiden edustuksen lisääminen, uusien hankintojen tekeminen ja resurssien kohdentaminen opiskelijakuntatyöhön.

Teemapäivien toteuttaminen, koeviikkojärjestelyt, opiskelijakunnan järjestämät tapahtumat, liikuntavälinehankinnat. (henkilöstö, lukio)

LOPS-suunnittelussa toimintakulttuuria koskevaan osioon lisättiin opiskelijoilta tulleita ideoita. Olemme pyrkineet mahdollisuuksien mukaan toteuttamaan opiskelijakunnan hallituksen esittämiä ideoita matalalla kynnyksellä. (henkilöstö, lukio)

Ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksissa (n = 100) palautteen hyödyntäminen nousi useimmin mainituksi tekijäksi. Palautteen keräämisen kautta saatiin opiskelijoiden ideoita kuuluviin ja edelleen käytäntöön. Tämä mainittiin reilussa puolesta vastauksista. Toiseksi eniten mainintoja (vajaan puolet vastauksista) saikin toiminnan kehittäminen ja käytänteiden muuttaminen.

Palautteet käsitellään opekokouksissa ja sovitaan toimenpiteistä, opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen ollut työn alla. (henkilöstö, ammatillinen)

Johtoryhmä ja opiskelijakunta tapaavat yhteisessä kokouksessa vuosittain. Hanketoiminnan yhteydessä on saatu palautetta ja kehitetty toimintaa. Opiskelijakunnan edustajat mukana kansallisissa arvioinneissa. Saadun palautteen perusteella on mm. aloitettu aamupuuro (opettaja ja opiskelijaryhmä voivat tulla puurolle jopa kaikki yhdessä), kehitetty ympäristön viihtyvyyttä (opiskelijat ovat itse myös tehneet korjauksia), hankittu viihtymiseen liittyviä asioita auloihin, sosiaaliin tiloihin (pingispöytä, palapelejä, piano...). (henkilöstö, ammatillinen)

Tapahtumiin, tilaisuuksiin ja teemapäiviin vaikuttaminen nousi vastauksissa myös esiin. Se sai mainintoja noin kolmanneksessa vastauksista. Noin kolmanneksessa vastauksista mainittiin vaikuttamisen keinona palautteen antaminen tapahtumista, tilaisuuksista ja teemapäivistä. Yhtä usein mainittiin myös tiloihin ja hankintoihin vaikuttaminen.

Pyritään huomioimaan arjen töissä ja tapahtumissa. Yhteiset toiminnalliset päivät. Opiskelijoiden taukotilan suunnittelu. Asuntolassa asuvien opiskelijoiden yhteiset tapahtumat asuntolanvalvojan järjestämänä. (henkilöstö, ammatillinen)

Muita yksittäisiä mainintoja vastauksissa olivat opiskelijoiden edustus eri kanavissa, vaikuttaminen käytännön asioihin esimerkiksi oppituntien suunnittelussa, opiskelijoiden kuuleminen ja keskustelutilojen luominen. Kuitenkin muutamissa vastauksissa tunnustettiin myös kehittämistarpeet näissä seikoissa.

Tämä on kohta, missä on kehitettävää. Hyvinvointityöryhmässä palautetta on jonkin verran käsitelty. (henkilöstö, ammatillinen)

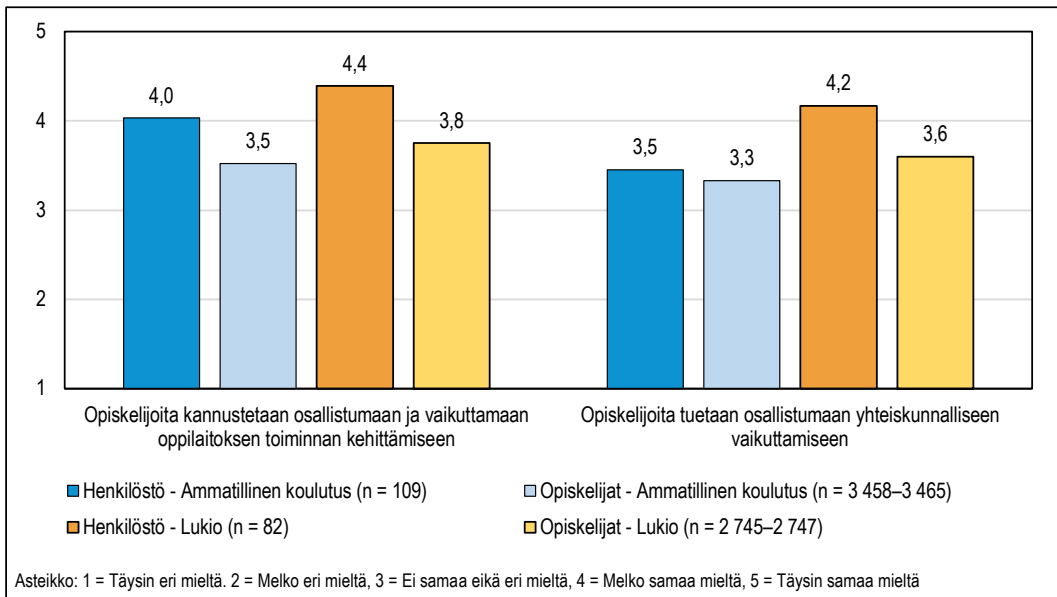
4.2 Oppilaitoksen kyky kannustaa ja tukea opiskelijoita jakaa henkilöstön ja opiskelijoiden mielipiteitä

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstön mukaan oppilaitoksissa kannustetaan opiskelijoita osallistumaan ja vaikuttamaan enemmän oppilaitoksen toimintaan kuin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen (kuvio 15). Ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä lähes viidesosa (18 %) oli eri mieltä ja noin kolmasosa (32 %) vastasi, ettei ole samaa eikä eri mieltä, kun heiltä kysyttiin, tuetaanko opiskelijoita osallistumaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Jos verrataan lukion ja ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksia väitteessä *opiskelijoita kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen*, niin viidesosa ammatillisen ja 4 % lukion henkilöstön vastaajaryhmistä ei ole samaa eikä eri mieltä asian kanssa. Eri mieltä väitteen kanssa arvioi olevansa 4 % ammatillisen ja 5 % lukioiden henkilöstöstä.

Opiskelijat kokivat henkilöstöä negatiivisemmin oppilaitoksen kyvyn tukea ja kannustaa osallistumaan vaikuttamiseen (kuvio 15). Opiskelijat kokivat, että oppilaitoksissa kannustetaan osallistumaan oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen hieman enemmän kuin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, mutta ero ei ollut kovin suuri.

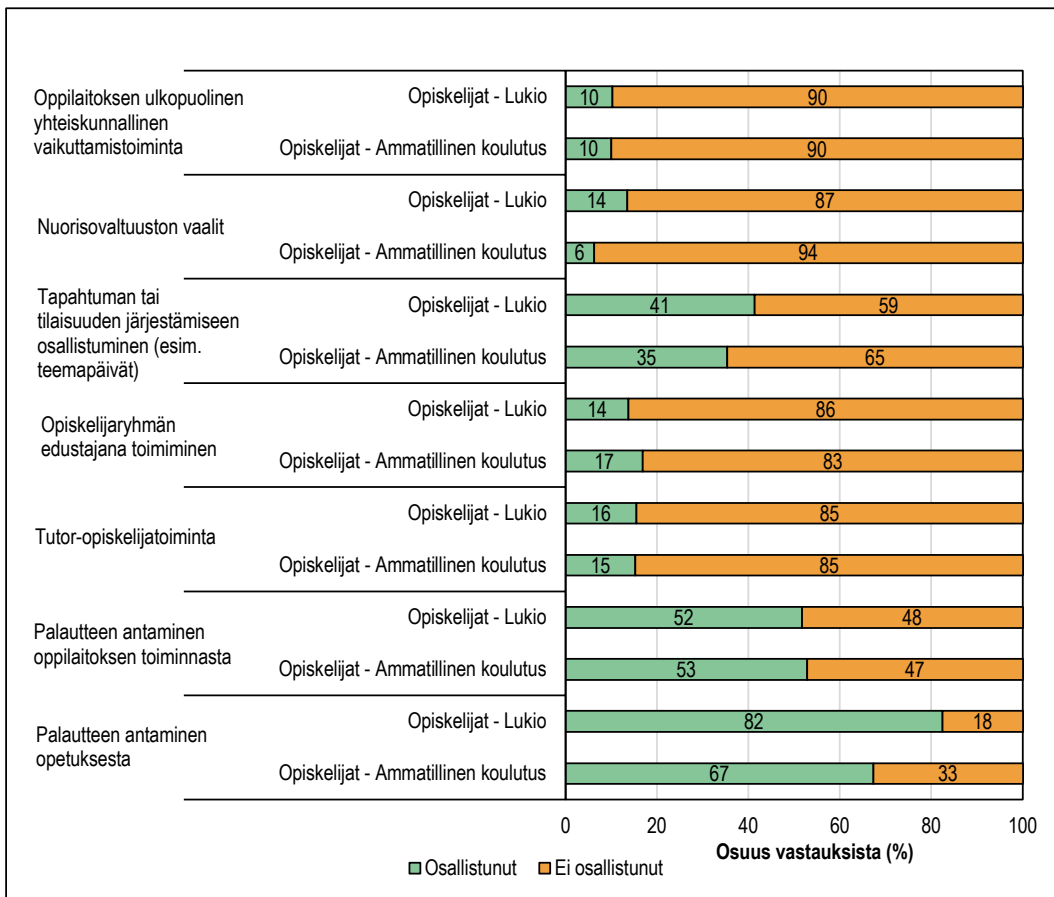
Kyselyyn vastanneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 55 % ja lukio-opiskelijoista 65 % oli samaa mieltä siitä, että opiskelijoita kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen. Lisäksi ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 45 % ja lukio-opiskelijoista 58 % oli samaa mieltä siitä, että opiskelijoita tuetaan osallistumaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.



KUVIO 15. Henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoita osallistumaan ja vaikuttamaan

4.3 Opiskelijat antavat hyvin palautetta, ja kiinnostus motivoi osallistumaan

Opiskelijoilta kysyttiin, mihin oppilaitoksen sisäisiin tai ulkoisiin toimintoihin he ovat opintojensa aikana osallistuneet (kuviot 16). Yleisin osallistumisen tapa oli palautteen antaminen opetuksesta ja oppilaitoksen toiminnasta. Enemmistö lukioiden (82 %) ja ammatillisen koulutuksen (67 %) opiskelijoista oli antanut palautetta opetuksesta ja noin puolet oppilaitoksen toiminnasta. Reilu kolmannes molempien koulutusmuotojen opiskelijoista oli osallistunut tapahtumien tai tilaisuuksien järjestämiseen. Vain joka kymmenes opiskelija oli osallistunut oppilaitoksen ulkopuoliseen yhteiskunnalliseen vaikuttamistoimintaan.



KUVIO 16. Opiskelijoiden osallistuminen erilaisiin toimintoihin opintojen aikana (Opiskelijat – Ammatillinen koulutus (n = 3 425–3 442); Opiskelijat – Lukio (n = 2 729–2 748))

Opiskelijoilta kysyttiin avokysymyksellä, miksi he ovat osallistuneet tai jättäneet osallistumatta edellä mainittuihin toimintoihin (palautteenanto, tapahtumien järjestäminen, nuorisovaltuuston vaalit ym.). Lukio-opiskelijoiden vastauksissa (n = 837) kiinnostus tai sen puute nousi useimmin mainituksi tekijäksi. Lähes puolessa vastauksista kerrottiin, että kyseiset toiminnot tai jotkin niistä eivät kiinnosta tai niihin osallistumista ei koeta tarpeelliseksi. Vastaavasti noin viidenneksessä vastauksista kerrottiin, että nämä toiminnot tai jotkin niistä kiinnostavat ja ovat tarpeellisia.

Kolmanneksi eniten mainintoja, noin kuudenneksessä vastauksista, sai ajan puute. Toimintoihin osallistumiseen ei riittänyt aikaa, toisaalta myös haluttiin keskittyä johonkin muuhun. Esimerkiksi opinnot tai harrastukset priorisoitiin näiden toimintojen edelle.

Mainintoja sai myös jaksamisen ja mahdollisuuksien puute, pakko osallistua, tiedotuksen puute ja itse opiskelijakunnassa toimiminen. Vastauksissa oli myös yleisiä kertomuksia siitä, että on osallistunut ilman sen erityisempiä syitä.

Olen osallistunut, jos joku vaikuttaa kiinnostavalta ja sellaiselta mihin haluaa vaikuttaa ja mikä ei veisi hirveämmin aikaa opiskelulta, mutta jos nuo ei toteudu, niin ei kiinnosta osallistua. (opiskelija, lukio)

Keskityn lähinnä mieluummin siihen että suoritan opinnot hyvin, enkä käytä aikaa mielestäni ”turhiin” asioihin. Joidenkin mielestä kyseiset asiat ovat tärkeitä, mutta itse en niitä koe sellaisiksi. (opiskelija, lukio)

Palaute opetuksesta on mielestäni ehkä tärkeintä palautetta kouluun liittyen, sillä kaikki pyörii periaatteessa sen ympärillä. Tapahtumien järjestämiseen olen osallistunut, koska se on mukavaa yhteistä toimintaa. (opiskelija, lukio)

Olen osallistunut vain pakollisiin toimintoihin. (opiskelija, lukio)

Myös ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden vastauksissa (n = 792) kiinnostuksen puute nousi keskeisimmäksi mainituksi tekijäksi sille, miksi toimintoihin ei ollut osallistuttu. Tämä sai mainintoja reilussa neljänneksessä vastauksista. Vastaavasti noin kymmenesosassa vastauksista mainittiin kiinnostus osallistumisen syynä.

Ei kiinnostusta vaikuttaa kyseisiin asioihin, jos opiskelussa ei ole isompia ongelmia. (opiskelija, ammatillinen)

Tapahtumat ja tilaisuudet ovat mielenkiintoisia järjestää yhdessä ja yhteisöllisyyttä tulee yhdessä tekemisestä ja onnistumisen tunne on paras. (opiskelija, ammatillinen)

Toiseksi eniten mainintoja sai osallistumisen mahdollisuuksien puute, joka mainittiin noin 13 prosentissa vastauksista. Tapahtumia tai toimintoja ei järjestetä tai niistä ei ole tietoa. Tiedonpuute mainittiinkin kymmenenneksessä vastauksista. Myös ajanpuute mainittiin noin kymmenenneksessä vastauksista osallistumista estävänä tekijänä.

Ei oikein ole ollut mitään mihin osallistua ja ei oikein tietoa niistä. (opiskelija, ammatillinen)

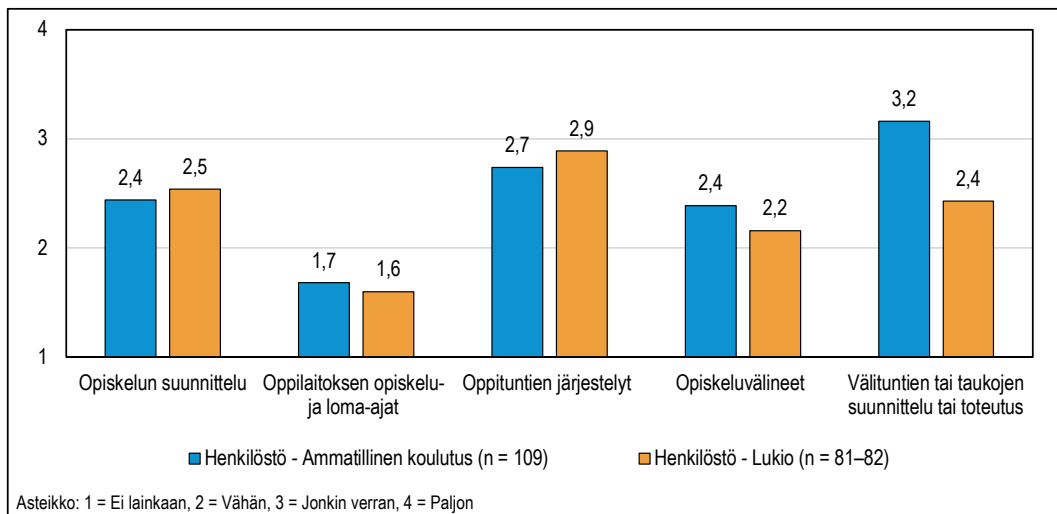
Minä olen ollut ensisijaisesti opiskelemassa. Olen tullut toiselta paikkakunnalta joka päivä ja käyttänyt kaiken mahdollisen ajan ammattini opiskelemiseen. (opiskelija, ammatillinen)

Alle kymmenesosassa vastauksista mainittiin myös yleinen osallistuminen toimintaan, palautteenanto, vaikuttaminen, toiminnan oleminen osa opintoja tai pakollista. Myös korona tai etäopiskelu yleisemmin mainittiin tekijöinä, jotka olivat vähentäneet mahdollisuuksia osallistua. Ammatillisten oppilaitosten heterogeeninen opiskelijajoukko näkyi myös vastauksissa, esimerkiksi muutamina kertomuksina siitä, että kyseisiä toimintoja ei koettu itselle suunnattuina esimerkiksi iän vuoksi.

Olen työelämässä ja noin puolet keskiverto-oppilasta vanhempi. Koti ja perhe veivät vapaa-aikani, enkä ollut koulun ulkopuolella tekemisissä koulukavereideni kanssa. (opiskelija, ammatillinen)

4.4 Opiskelijoilla vähemmän vaikutusmahdollisuuksia opiskelukäytänteisiin, mutta enemmän vaikutusvaltaa tapahtumien ja teemapäivien toteutukseen

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstöä pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon opiskelijoilla on vaikutusmahdollisuuksia eri opiskelukäytänteisiin²⁸. Kuten kuviosta 17 havaitaan, niin opiskelijat pystyivät henkilöstön mielestä vaikuttamaan ammatillisissa oppilaitoksissa jonkin verran välituntien ja taukojen suunnitteluun tai toteutukseen ja oppituntien järjestelyihin. Lukioissa puolestaan opiskelijat pystyivät vaikuttamaan jonkin verran oppituntien järjestelyihin ja opiskelun suunnitteluun. Vähiten opiskelijat pystyivät henkilöstön mukaan vaikuttamaan oppilaitosten opiskelu- ja loma-aikoihin.

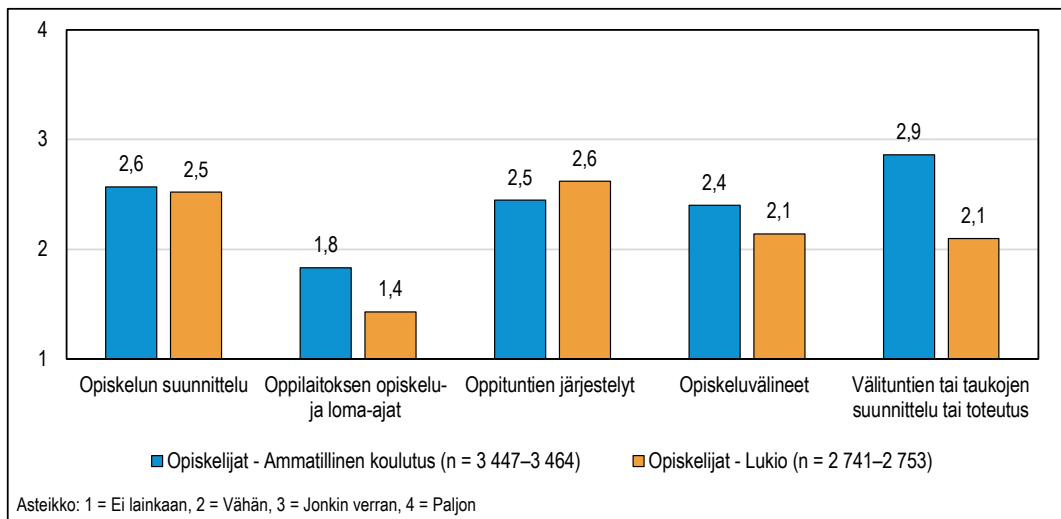


KUVIO 17. Oppilaitosten henkilöstön näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista opiskelukäytänteisiin liittyviin asioihin

Oppituntien järjestelyihin oli kyselyssä sisällytetty sekä työskentely- että arviointitavat. Huomionarvoista on, että osa lukioiden (7 %) ja ammatillisten oppilaitosten (8 %) henkilöstöstä arvioi, että opiskelijoilla on paljon vaikutusmahdollisuuksia edellä mainittuihin asioihin. Ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä 32 % ja lukioiden henkilöstöstä 18 % arvioi, että opiskelijoilla on vain vähän vaikutusmahdollisuuksia oppituntien järjestelyihin.

²⁸ Opiskelun suunnittelu (esim. oppituntien ajankohdat, koejärjestelyt, kurssitarjonta)
Oppilaitoksen opiskelu- ja loma-ajat (esim. kesä- ja syysloman pituus)
Oppituntien järjestelyt (esim. työskentely- ja arviointitavat)
Opiskeluvälineet (esim. oppimateriaalit, oppikirjat, opetuslaturit, laitteet, työvälineet)
Välituntien tai taukojen suunnittelu tai toteutus

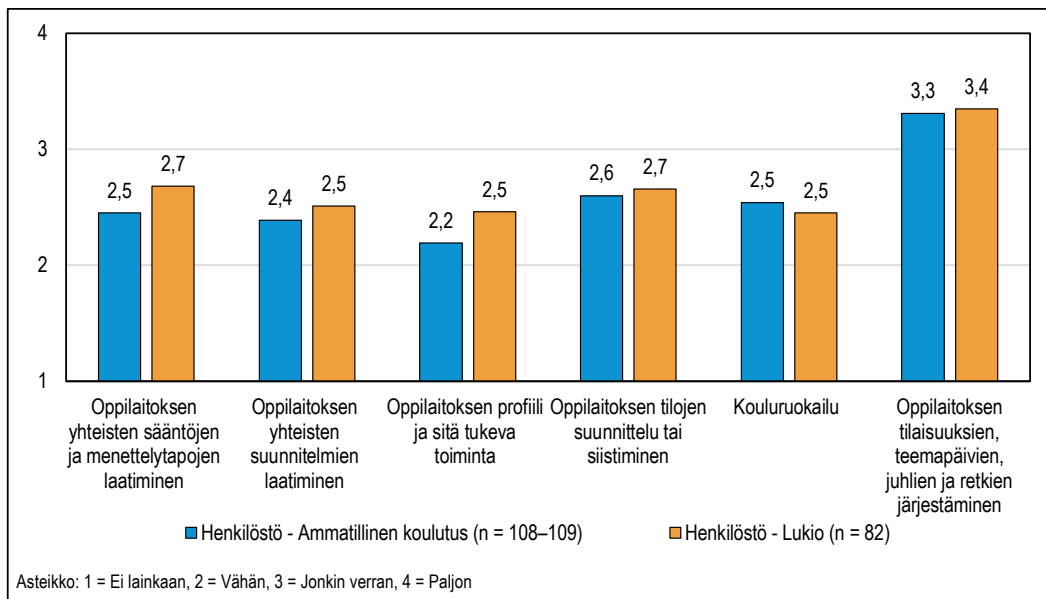
Myös opiskelijoilta kysyttiin, minkä verran he pystyvät vaikuttamaan opiskelukäytäntöihin liittyviin asioihin (kuvio 18). Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat voivansa vaikuttaa taukoihin ja välitunteihin jonkin verran, kun taas lukiolaiset vain vähän. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat pystyvänsä vaikuttamaan opiskeluvälineisiin hieman enemmän kuin lukiolaiset. Opiskelun suunnitteluun ja oppituntien järjestelyihin opiskelijat kokivat pystyvänsä vaikuttamaan keskimäärin vähän tai jonkin verran. Kaikkein vähiten opiskelijat kokivat voivansa vaikuttaa oppilaitoksen opiskelu- ja loma-aikoihin.



KUVIO 18. Opiskelijoiden kokemus vaikutusmahdollisuuksista opiskelukäytäntöihin liittyviin asioihin

Oppilaitoksen yhteisistä linjauksista ja muusta toiminnasta²⁹ henkilöstö arvioi sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiokoulutuksessa opiskelijoilla olevan eniten vaikutusmahdollisuuksia oppilaitosten tilaisuuksien, teemapäivien, juhlien ja retkien järjestämiseen (kuvio 19). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla on henkilöstön mukaan keskimäärin vain vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa oppilaitoksen profiliin ja sitä tukevaan toimintaan tai oppilaitosten yhteisten suunnitelmien laatimiseen. Lukioissa opiskelijat saavat vaikuttaa henkilöstön mukaan hieman enemmän edellä mainittuihin asioihin.

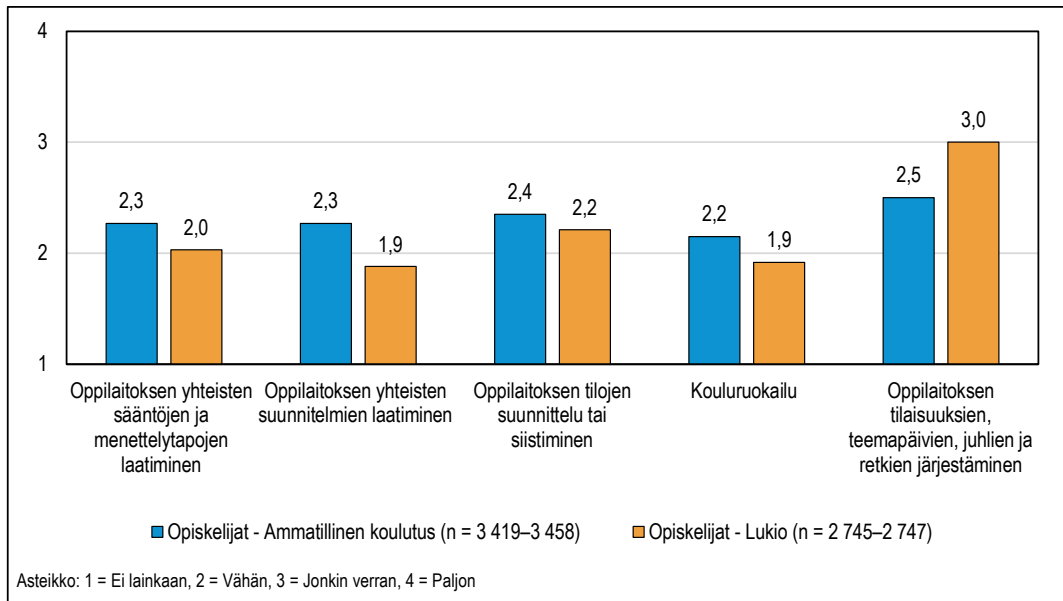
29 Oppilaitoksen yhteisten sääntöjen ja menettelytapojen laatiminen (esim. järjestyssäännöt, poissaolot, tenttimisjärjestelyt jne.)
 Oppilaitoksen yhteisten suunnitelmien laatiminen (esim. tasa-arvosuunnitelma, opiskeluhuoltosuunnitelma ym.)
 Oppilaitoksen profiili ja sitä tukeva toiminta (esim. painopisteet, arvovalinnat, strategia, visio, kestävä kehitys)
 Oppilaitoksen tilojen suunnittelu tai siistiminen
 Kouluruokailu (mm. ruokalistat, tilojen viihtyvyys)
 Oppilaitoksen tilaisuuksien, teemapäivien, juhlien ja retkien järjestäminen



KUVIO 19. Oppilaitosten henkilöstön näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista yhteisiin linjauksiin, tiloihin, ruokailuun ja tilaisuuksiin

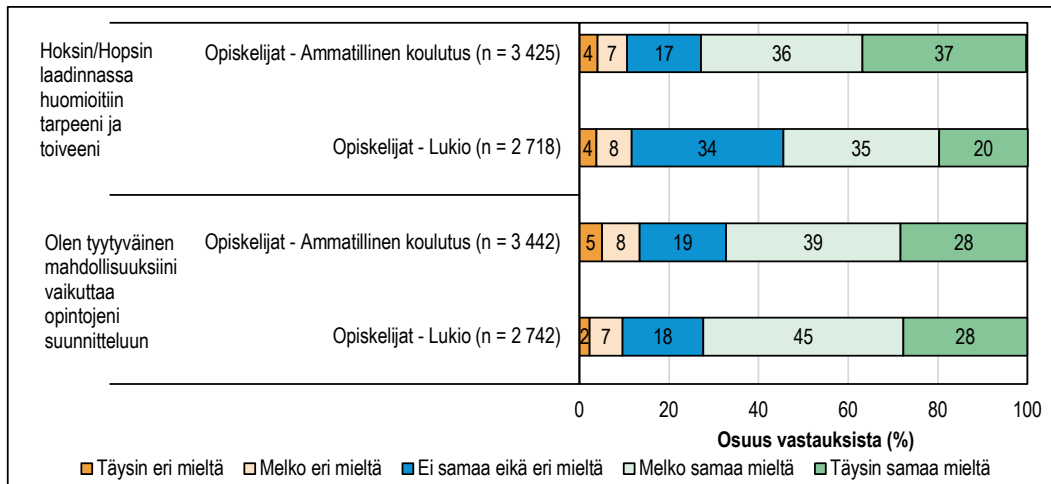
Vastauksissa oli kouluruokailun ja tilojen suunnittelun tai siistimisen suhteen polarisoitumista: sekä ammatillisessa että lukiokoulutuksessa molemmissa oli jonkin verran (6–10 %) oppilaitoksia, joissa näihin asioihin eivät opiskelijat saa vaikuttaa lainkaan, ja myös niitä oppilaitoksia, joissa näihin saa vaikuttaa paljon (6–12 %). Suurin osa (81–85 %) henkilöstön vastaajaryhmistä sekä ammatillisessa että lukiokoulutuksessa arvioi, että opiskelijat voivat vaikuttaa näihin vähän tai jonkin verran.

Opiskelijat kokivat voivansa vaikuttaa melko vähän oppilaitosten yhteisiin sääntöihin ja linjauksiin, tiloihin ja ruokailuun (kuvio 20). Oppilaitoksen tilaisuuksien järjestämiseen koettiin voivan vaikuttaa hieman enemmän ja lukiolaisen kohdalla selvästi enemmän kuin linjauksiin, tiloihin ja ruokailuun. Lukiolaisista 76 % ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 57 % koki voineensa vaikuttaa oppilaitoksen yhteisten suunnitelmien laatimiseen vain vähän tai ei lainkaan.



KUVIO 20. Opiskelijoiden kokemus vaikutusmahdollisuuksista yhteisiin linjauksiin, tiloihin, ruokailuun ja tilaisuuksiin

Opiskelijoilta kysyttiin myös heidän tyytyväisyyttään omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa opintojensa suunnitteluun sekä siihen, huomioitiinko heidän tarpeensa ja toiveensa HOKSin/HOPSin laadinnassa (kuvio 21). Sekä ammatillisen koulutuksen että lukioiden opiskelijat olivat melko tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa opintojen suunnitteluun. Tarpeiden ja toiveiden huomioimisessa HOKSin/HOPSin laadinnassa oli eroja lukiolaisten ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden välillä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 73 % oli samaa mieltä siitä, että heidän tarpeensa ja toiveensa oli huomioitu HOKSin laadinnassa, kun taas lukiolaisista samaa mieltä väitteen kanssa oli vain 55 %. Lukiolaiset olivat kuitenkin keskimäärin hieman ammatillisen koulutuksen opiskelijoita tyytyväisempiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa opintojen suunnitteluun.



KUVIO 21. Opiskelijoiden näkemykset opintojensa suunnittelusta

Opiskelijoilta kysyttiin avokysymyksellä, mihin asioihin he ovat itse oppilaitoksessa vaikuttaneet. Lukio-opiskelijoiden vastauksissa (n = 796) eniten mainintoja sai tapahtumiin, retkiin tai tilaisuuksiin vaikuttaminen, jotka mainittiin reilussa neljänneksessä vastauksista. Kuitenkin myös neljänneksessä vastauksista kerrottiin, että opiskelijat eivät kokeneet vaikuttaneensa mihinkään oppilaitoksessaan.

Kolmanneksi eniten mainintoja lukio-opiskelijoiden vastauksissa sai oppituntien ja kurssien käytänteisiin vaikuttaminen. Esimerkiksi arviointitapoihin ja tuntien työskentelytapoihin vaikuttaminen mainittiin vajaassa 15 prosentissa vastauksista. Muutamia mainintoja sai myös kurssitarjontaan vaikuttaminen. Yleisiin käytännön asioihin vaikutettiin esimerkiksi ruokailun ja tilojen viihtyisyyden kautta. Noin kymmenenneksessä vastauksista kerrottiin vaikuttamisesta ruokalistoihin tai ruokailuun laajemmin. Muutamissa vastauksissa mainittiin vaikuttaminen tilojen siisteyteen ja viihtyisyyteen.

Vajaassa kymmenenneksessä vastauksista mainittiin osallistuminen opiskelijakunnan hallituksen toimintaan tai muuten oppilaitoksen toiminnassa edustajana toiminen. Näiden kautta vaikutettiin oppilaitoksen toimintaan. Muita mainintoja sai muun muassa käytännön asioiden hoitaminen (esim. kahvikoneen puhdistaminen) usein osana opiskelijakuntatoimintaa, viihtyvyyteen ja ilmapiiiriin vaikuttaminen oman toiminnan kautta sekä hyvinvointiin ja liikuntaan vaikuttaminen esimerkiksi liikuntapäivien muodossa.

Teemapäivien järjestämiseen ja ajanut yhden kurssin sisältöön muutosta. (opiskelija, lukio)

Opettaja on kurssilla kysynyt, millä tavoin koe tai pisteytys järjestetään ja siihen on voinut vaikuttaa. Se on ollut kiva. Lisäksi olen kysynyt ruokalasta vegaaniruokaa ja sitä on ollut tarjolla. (opiskelija, lukio)

En ole vaikuttanut mihinkään, koska mikään ”ongelma” ei ole ollut niin merkittävä, että olisin jaksanut vaikuttaa siihen. (opiskelija, lukio)

Vähän oikeastaan kaikkeen OPKH-toiminnan kautta. Lähinnä kuitenkin opiskelijoiden viihtyvyyteen. (opiskelija, lukio)

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden vastauksissa (n = 756) eniten mainintoja sai se, että ei ole vaikuttanut oppilaitoksessa mihinkään. Tämä mainittiin vajaassa kolmanneksessa vastauksista. Joissakin näistä vastauksista mainittiin syyksi aikuisopiskelu, iltaopiskelu tai etäopiskelu, jolloin mahdollisuuksia vaikuttamiselle ei löytynyt. Kuitenkin valtaosa näistä vastauksista oli vain yksinkertaisia toteamuksia siitä, että ei ole vaikuttanut mihinkään.

Tapahtumiin, juhliin ja tilaisuuksiin vaikuttaminen sai toiseksi eniten mainintoja. Tähän opiskelijat kertoivat siis pystyvänsä vaikuttamaan eniten. Tämä sai mainintoja reilussa kymmenenneksessä vastauksista. Vajaassa kymmenenneksessä vastauksista mainittiin taukoihin, lomiin, oppituntien käytäntöihin tai ruokailuun vaikuttaminen.

Mainintoja sai myös (alle neljässä prosentissa vastauksista) muun muassa omaan työskentelyyn vaikuttaminen, hyvinvointiin, ilmapiiriin, ympäristöön ja viihtyvyyteen vaikuttaminen sekä tiloihin ja sisustukseen vaikuttaminen.

En mihinkään, koska koulussamme ei pysty vaikuttamaan itse asioihin vaan ne on päätetty meille etukäteen ja niiden mukaan mennään. (opiskelija, ammatillinen)

Mielipidettäni kysyessä olen antanut ideani tai palautteeni koskien ruokailua ja teemapäivien järjestämistä. (opiskelija, ammatillinen)

Olen saanut itse vaikuttaa oppituntien työskentely- ja arviointitapoihin. Taukojen toteuttamiseen kuinka pitkiä ne ovat. Laadittiin luokan yhteiset säännöt joita noudatetaan. Äänestimme luokan kesken työskentelytapoja: pöydän ääressä vai ilman niitä, ryhmätyöskentelyä vai yksin, saa valita kaverin vai opettaja jakaa parit vai saa valita kenen kanssa tekee mutta ei sitä parasta kaveria jonka kanssa työskentelee usein. (opiskelija, ammatillinen)

Opiskelijoilta kysyttiin avokysymyksellä myös sitä, missä oppilaitoksen toiminnoissa he toivoisivat opiskelijoilla olevan enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa. Lukio-opiskelijoiden vastauksissa (n = 658) eniten lisää vaikuttamismahdollisuuksia toivottiin kurssitarjontaan ja lukujärjestyksiin. Nämä mainittiin vajaassa viidenneksessä vastauksista. Lisäksi aikatauluihin ylipäätään niin tuntien, lomien kuin välituntien suhteen haluttiin lisää vaikuttamismahdollisuuksia noin kymmenenneksessä vastauksista.

Kurssien aikatauluissa. Joitain kurseja saatetaan pitää vain kerran vuodessa tai kerran lukioaikana, joten niiden jakojen lukujärjestyksiin tarvitaan joustavuutta, jotta kaikki halukkaat voivat ottaa kurssin. Lisää joustoa kurssien valintoihin tai ajankohtiin. (opiskelija, lukio)

Koulupäivien pituus, tuntien sijainti lukujärjestyksessä (esim. tällä hetkellä pakolliset kurssit ovat aamu- tai iltapäivisin eikä keskipäivällä). (opiskelija, lukio)

Reilussa kymmenenneksessä lukio-opiskelijoiden vastauksista toivottiin lisää vaikuttamismahdollisuuksia ruokailuun ja sen käytäntöihin. Saman verran oli myös vastauksia, joissa kerrottiin, että opiskelija ei osannut sanoa, mihin haluaisi lisää mahdollisuuksia vaikuttaa.

Muutamia mainintoja sai myös omaan opiskeluun, opintojen sisältöihin, käytännön asioihin ja toteutuksiin, tapahtumiin ja tiloihin vaikuttaminen. Kaiken kaikkiaan lukiolaisten vastauksissa korostui erilaisten ilmaisuiden kautta halu vaikuttaa enemmän omaan opiskeluun, sen sisältöön, aikatauluihin, opiskelutapoihin ja yleiseen joustavuuteen.

Haluaisin, että oppilailta olisi mahdollisuus vaikuttaa mm. ruokaan enemmän. Lisäksi oppituntien sisältöön olisi mukava päästä vaikuttamaan enemmän. (opiskelija, lukio)

Oppituntien sisällöistä. Kuinka paljon kitehtäviä, ryhmitöitä, tunteita. Tehdäänkö välikokeita ja minkälaiset kirjavaihtoehdot ovat kurssille. (opiskelija, lukio)

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoilta kysyttäessä, missä he toivoisivat heillä olevan lisää mahdollisuuksia vaikuttaa, konkreettisista vaikuttamiskohteista eniten vastauksissa (n = 701) mainintoja sai joustavuus omista opinnoista ja suorituksista. Vaikuttamismahdollisuuksia toivottiin siis lisää esimerkiksi valinnaisien opintojen valitsemiseen ja kurssien suoritusstapojen valitsemiseen. Aiempien opintojen hyväksilukuun haluttiin helpotusta ja joustavuutta. Nämä saivat mainintoja vajaassa kuudenneksessä annetuista vastauksista. Yleisemmin joissakin vastauksissa toivottiin myös parempaa tukea ja tiedonkulkua, jotka tukisivat myös omien opintojen joustavampaan ja omatoimisempaan suoritamiseen.

Että valinnaisia opintoja olisi vaihtoehtoja mistä valita niin, ettei olisi vain yksi ainoa valinnainen jota koulu tarjoaa, tai muuten saa järjestää koulutuksen itse. Ei tunnu valinnaiselta... (opiskelija, ammatillinen)

Harva opiskelija tietää mahdollisuuksiaan. Opiskelijoille pitää tiedottaa asiasta paremmin. (opiskelija, ammatillinen)

Kuitenkin kaikkiaan eniten vastauksissa kerrottiin, että on vaikea sanoa, mihin haluaisi lisää vaikuttamismahdollisuuksia. Tällaisia vastauksia oli vajaa viidennes. Noin kymmenenneksessä vastauksista mainittiin, että haluttaisiin lisää mahdollisuuksia vaikuttaa opintojen sisältöihin ja työskentelytapoihin. Samoin aikatauluihin, taukoihin ja lomiin vaikuttaminen mainittiin vajaassa kymmenenneksessä vastauksista.

Vajaassa kymmenesosassa vastauksista mainittiin myös muun muassa ruokailuun ja tapahtumiin vaikuttaminen, vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen kaikessa, käytännön toimintaan ja suunnitteluun vaikuttaminen, tiloihin, ilmapiiriin, arvoihin ja syrjinnän estämiseen vaikuttaminen.

Siinä, haluavatko he pitää koko ajan taukoja ja olla pitkän päivän koulussa, vai vähemmän taukoja ja lyhyempi päivä. (opiskelija, ammatillinen)

Tunneilla, välituntien suunnitteluissa ja tunnilla aiheen opittavan sisällössä ja se miten se opetetaan (videotapa, kirjoitus yms.) Ainakaan sotealan opettajia ei oikeastaan kiinnosta oppilaiden hyvinvointi. Ei kuunnella oppilaiden mielipiteitä ja vähätellään niiden tarpeita. Otetaan oppilaita silmätikuiksi ja annetaan väärää kohtelua. Haukutaan oppilaita muiden edessä. (opiskelija, ammatillinen)

4.5 Koronaepidemia on vähentänyt opiskelijoiden osallisuutta ja osallistamista

Oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin avokysymyksellä koronaepidemian mahdollisia vaikutuksia opiskelijoiden osallistumiseen ja osallistamiseen. Vastauksista nousi esiin, että vaikutuksia on ollut lähes poikkeuksetta. Lukioiden henkilöstön vastauksissa (n = 80) yhdeksässä kymmenestä kerrottiin vaikutuksia olleen. Muutamassa vastauksessa kerrottiin, että vaikutuksia ei ole huomattu. On kuitenkin huomioitava, että kysymyksenasettelussa pyydettiin nimenomaan kertomaan vaikutuksista, jos niitä oli huomattu. Ei siis kysytty, oliko vaikutuksia huomattu vai ei.

Varsinaisista vaikutuksista eniten mainintoja sai tapahtumien ja tilaisuuksien peruuntuminen ja tämän vaikutukset osallistumiseen ja osallistamiseen. Tämä sai mainintoja vajaassa puolessa vastauksista. Yleisesti kerrottiin myös toiminnan vähentymisestä ja hankaloitumisesta, noin neljänneksessä vastauksista.

Kyllä, tapahtumien peruuntuminen sekä kokoontumisrajoitukset ovat vähentäneet merkittävästi opiskelijoiden mahdollisuuksia osallistua. (henkilöstö, lukio)

Yhteisöllinen toiminta on vähentynyt ja lähitoiminta luonnollisesti loppunut kokonaan, mikä vaikuttaa osallistumiseen. Opiskelijat eivät halua yhteisöllistä etätoimintaa. Opiskelijat osallistuvat pääsääntöisesti etäopetukseen Teamsin kautta liki yhtä aktiivisesti kuin lähiopetukseenkin. (henkilöstö, lukio)

Osallistuminen on myös vähentynyt ja osallistaminen vaikeutunut etäoloihin siirtyessä. Nämä saivat mainintoja noin viidenneksessä vastauksista. Myös yhteisöllisyyden koettiin heikentyneen, mikä todettiin kahdeksannessa vastauksista. Toisaalta myös uudet osallistumisen mahdollisuudet nostettiin esiin kahdeksannessa vastauksista.

Kyllä. Osallistaminen verkon välityksellä haastavaa, osa opiskelijoista vaikea tavoittaa. (henkilöstö, lukio)

On passivoittanut opiskelijoita aika tavalla. (henkilöstö, lukio)

Kyllä: juhlien peruuntuminen. Toisaalta korona sai aikaan myös luovia ratkaisuja kevään etäopetusjakson aikana: opiskelijakunnan hallitus järjesti hienon tapahtuman Teamsissä viimeisenä koulupäivänä. (henkilöstö, lukio)

Myös ammatillisen koulutuksen puolella vaikutuksia on havaittu lähes jokaisessa vastauksessa (n = 105). Suurin vaikutus on ollut osallistumisen vähentyminen ja vaikeutuminen. Tämä mainittiin noin puolessa vastauksista. Tähän yhtenä syynä on ollut tapahtumien ja tilaisuuksien peruuntuminen, mikä mainittiin vajaassa puolessa vastauksista.

On tuonut haasteita sitouttamiseen, yhteisöllisyyteen ja tapahtumien järjestämiseen. Tapahtumia on jouduttu perumaan. (henkilöstö, ammatillinen)

Rajoiteaikoina kaikki opetus ollut verkossa, haastaa osallistamista. (henkilöstö, ammatillinen)

Kaiken, niin opiskelun kuin muiden kohtaamisten, siirtyminen verkkoon sekä sen vaikutukset mainittiin vajaassa kolmanneksessa vastauksista. Samoin kuin yhteisöllisyyden kaventuminen ja toiminnan rajoittuminen ja kaventuminen. Kuitenkin vajaassa viidenneksessä vastauksista kerrottiin vaikutusten olleen vaihtelevia: etäopiskelu saattoi mahdollistaa tasapuolisemman osallistumisen; tai oppilaitoksessa päästiin hyödyntämään jo aiemmin luotuja etätoiminnan hyviä käytänteitä. Muita mainintoja sai kuitenkin muun muassa eriarvoisuuden ja eriytymisen lisääntyminen sekä kuormituksen kasvaminen.

Kyllä hyvin paljon. Yhteisiä tilaisuuksia ei ole oikein voinut järjestää tai järjestäminen on hankalaa. Yhteisöllisyyden ylläpitäminen etäaikana on vaikeaa, vaikka jossain määrin voidaan etävälillä ylläpitää yhteisöllisyyttä. (henkilöstö, ammatillinen)

Etäyhteydet mahdollistavat tasapuolisen osallistumisen paikkakunnasta riippumatta. (henkilöstö, ammatillinen)

Olemme kehittäneet digitaalisuutta ja verkko-opetusta ja -ohjausta jo pitkään ja tavoitteellisesti, mikä on auttanut meitä sopeutumaan erinomaisesti koronan tuomiin muutoksiin. (henkilöstö, ammatillinen)

Opiskelijoiden lisääntyneen etäopiskelun vuoksi mahdollisuudet tukea opiskelijoita osallistumisessa ovat vaikeutuneet. Myös osallisuuskyselyn tukeminen ja tekeminen opiskelijaryhmän kanssa on vaikeampaa etäopetuksessa. (henkilöstö, ammatillinen)

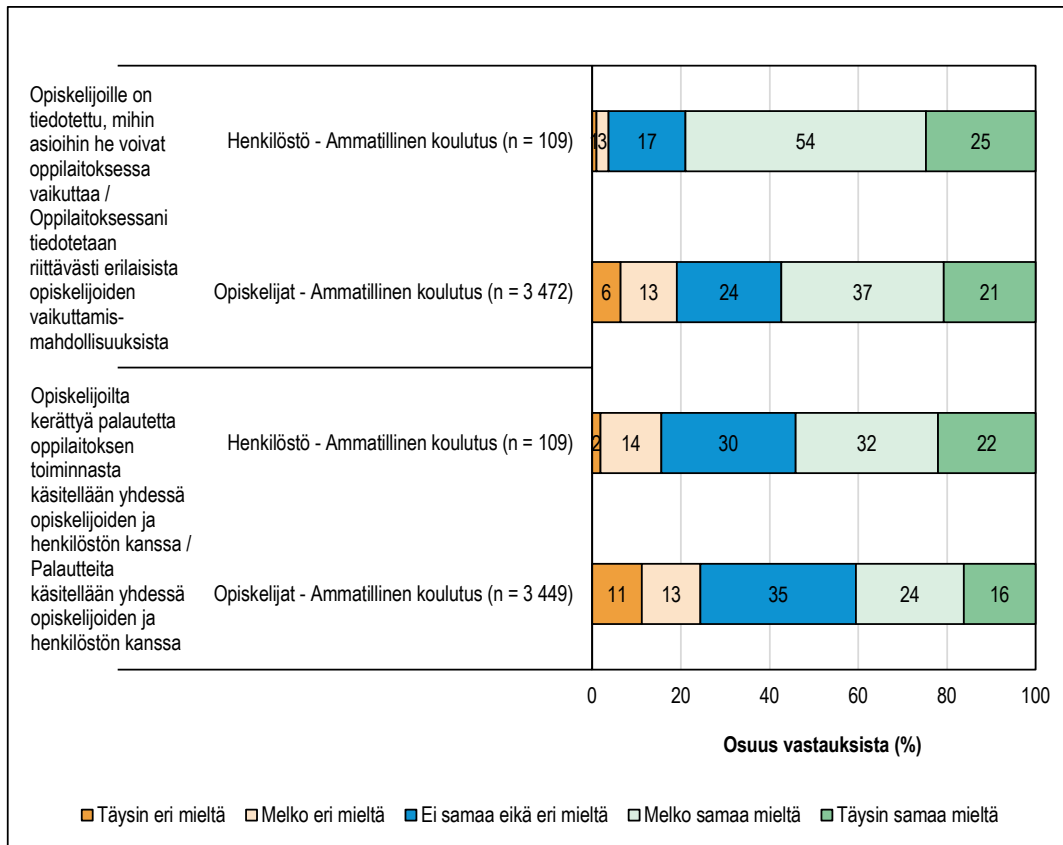
Etäopiskelun välineitä ei välttämättä ole yhdenvertaisesti käytössä kodeissa, verkkoyhteyksissä voi olla ongelmia, saavutettavuus ja tavoittaminen on vaikeutunut. Digitaalisten taitojen perusteella opiskelijat ovat eri asemassa. Etätyöskentelyssä tehtyjen suoritusten arvioiminen yhdenvertaisesti on vaikeampaa. Osalle opiskelijoista on voitu järjestää turvallisesti ohjausta ja osalle ei. Osalle opiskelijoista etäopiskelun aikaan sitoutumattomuus on ollut hyvä asia ja nopeuttanut opintoja. Osalle se on lisännyt syrjäytymisen riskiä. (henkilöstö, ammatillinen)

4.6 Ammattiin opiskelevia kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan etenkin oppilaitoksen toimintaan

Ammatillisen koulutuksen henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin osallisuuteen liittyvistä asioista. Analyysivaiheessa samaan teemaan liittyvistä väittämistä muodostettiin summamuuttujia. Yhteiset summamuuttujat oppilaitoksen henkilöstön ja opiskelijoiden välillä olivat *osallisuutta koskevat periaatteet ja linjaukset*³⁰, *osallisuuteen kannustaminen*³¹, *opiskelukäytänteisiin liittyvät asiat*³², *yhteiset linjaukset*³³ sekä *oppilaitoksen muu toiminta*³⁴ -summamuuttujat. Näiden lisäksi opiskelijoille muodostettiin *oma kokemus osallisuudesta*³⁵-summamuuttuja.

Opiskelijoiden ja henkilöstön arviot *Osallisuuden periaatteista ja linjauksista* erosivat toisistaan jonkin verran. Henkilöstö arvioi osallisuuden periaatteet ja linjaukset opiskelijoita myönteisemmin erityisesti tiedottamisen vaikuttamismahdollisuuksissa (kuvio 22). Myös opiskelijoilta kerätyn palautteen käsittely yhdessä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa arvioitiin henkilöstön keskuudessa opiskelijoita myönteisemmin.

-
- 30 **Osallisuutta koskevat periaatteet ja linjaukset** -summamuuttuja: *Opiskelijakyselyn väittämät*: Oppilaitoksessani tiedotetaan riittävästi erilaisista opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista, Palautteita käsitellään yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa, Opiskelijoiden antamaa palautetta on hyödynnetty oppilaitoksen toiminnan kehittämisessä; *Henkilöstökyselyn väittämät*: Koulutuksen järjestäjällä on opiskelijoiden osallisuutta tukevia toimintaperiaatteita tai linjauksia, Opiskelijoille on tiedotettu, mihin asioihin he voivat oppilaitoksessa vaikuttaa (esim. opintojen suunnittelu, oppilaitoksen viihtyvyys), Opiskelijoille on tiedotettu, miten he voivat osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen, Opiskelijoille on luotu hyvät mahdollisuudet vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan ja päätöksentekoon, Opiskelijoilta kerättyä palautetta oppilaitoksen toiminnasta käsitellään yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa
- 31 **Osallisuuteen kannustaminen** -summamuuttuja: Opiskelijoita kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen, Opiskelijoita tuetaan osallistumaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen
- 32 **Opiskelukäytänteisiin liittyvät asiat** -summamuuttuja: Opiskelun suunnittelu (esim. oppituntien ajankohdat, koejärjestelyt, kurssitarjonta), Oppilaitoksen opiskelu- ja loma-ajat (esim. kesä- ja syysloman pituus), Oppituntien järjestelyt (esim. työskentely- ja arviointitavat), Opiskeluvälineet (esim. oppimateriaalit, oppikirjat, opetusalustat, laitteet, työvälineet), Välituntien tai taukojen suunnittelu tai toteutus
- 33 **Yhteiset linjaukset** -summamuuttuja: *Opiskelijakyselyn väittämät*: Oppilaitoksen yhteisten sääntöjen laatiminen (esim. järjestyssäännöt), Oppilaitoksen yhteisten suunnitelmien laatiminen; *Henkilöstökyselyn väittämät*: Oppilaitoksen yhteisten sääntöjen ja menettelytapojen laatiminen (esim. järjestyssäännöt, poissaolot, tenttimisjärjestelyt jne.), Oppilaitoksen yhteisten suunnitelmien laatiminen (esim. lukuvuosisuunnitelma, tasa-arvosuunnitelma, opiskeluhuoltosuunnitelma), Oppilaitoksen profiili ja sitä tukeva toiminta (esim. painopisteet, arvovalinnat, strategia, visio, kestävä kehitys)
- 34 **Oppilaitoksen muu toiminta** -summamuuttuja: Oppilaitoksen tilojen suunnittelu tai siistiminen, Kouluruokailu (mm. ruokalistat, tilojen viihtyvyys); Oppilaitoksen tilaisuuksien, teemapäivien, juhlien ja retkien järjestäminen
- 35 **Oma kokemus osallisuudesta** -summamuuttuja: Tiedän, miten voin osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan ja sen kehittämiseen; Tiedän, miten toimia, jos haluan vaikuttaa esim. opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin; Minulla on mahdollisuus antaa palautetta oppilaitoksen toiminnasta (esim. opetus, tilat, laitteet, ruokailu)



KUVIO 22. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset osallisuuden periaatteista ja linjauksista oppilaitoksessa

Etelä-Suomen AVI-alueella toimivien oppilaitosten henkilöstö arvioi osallisuuden periaatteet ja linjaukset matalimmalle tasolle (ka. 3,7) ja Itä-Suomen korkeimmalle tasolle (ka. 4,3)³⁶. Myös Pohjois-Suomen (ka. 3,8) oppilaitosten henkilöstön vastaukset poikkesivat merkittävästi Itä-Suomen keskiarvoista³⁷.

Opiskelijoiden vastauksia tarkasteltaessa äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvien arviot osallisuuden periaatteista ja linjauksista olivat keskimäärin muita kieliryhmiä korkeammat (ka. 3,9), ja arviot erosivat etenkin suomen- ja ruotsinkielisten opiskelijoiden vastauksista (ka. 3,3)³⁸. Myös oma kokemus osallisuudesta arvioitiin muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien keskuudessa korkeimmaksi (ka. 3,9).

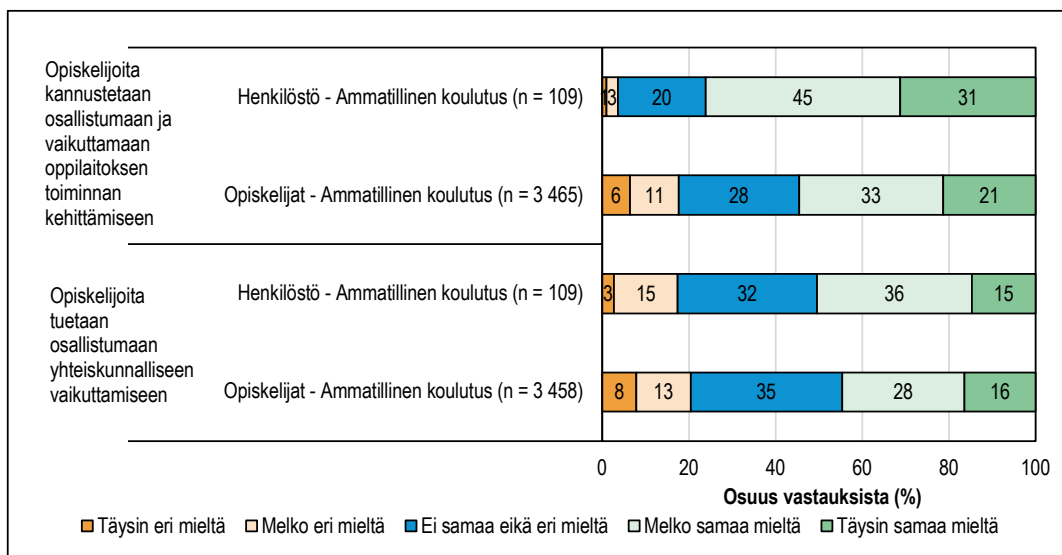
³⁶ $p < 0,001$; $d = 1,11$

³⁷ $p < 0,001$; $d = 0,92$

³⁸ $p < 0,001$; $d = 0,58$ ja $d = 0,56$

Osallisuuden periaatteita ja linjauksia koskeissa vastauksissa oli eroja sukupuolen mukaan. Eroja oli erityisesti miesopiskelijoiden (ka. 3,6) ja niiden opiskelijoiden, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,7), välillä³⁹. Myös oma kokemus osallisuudesta oli selvästi vahvinta miesopiskelijoiden keskuudessa (ka. 3,7). Ne opiskelijat, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,8) tai ilmoittivat sukupuolekseen muu (ka. 3,1) kokivat oman osallisuutensa kaikkein heikoimmaksi.

Osallisuuteen kannustamisessa henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset erosivat etenkin oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen kannustamisessa (kuvio 23). Henkilöstön mukaan opiskelijoita kannustetaan hyvin osallistumaan ja vaikuttamaan oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen, kun taas opiskelijat kokivat kannustamisen melko hyväksi. Sekä henkilöstön että opiskelijoiden mukaan opiskelijoita kannustetaan osallistumaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen melko hyvin.



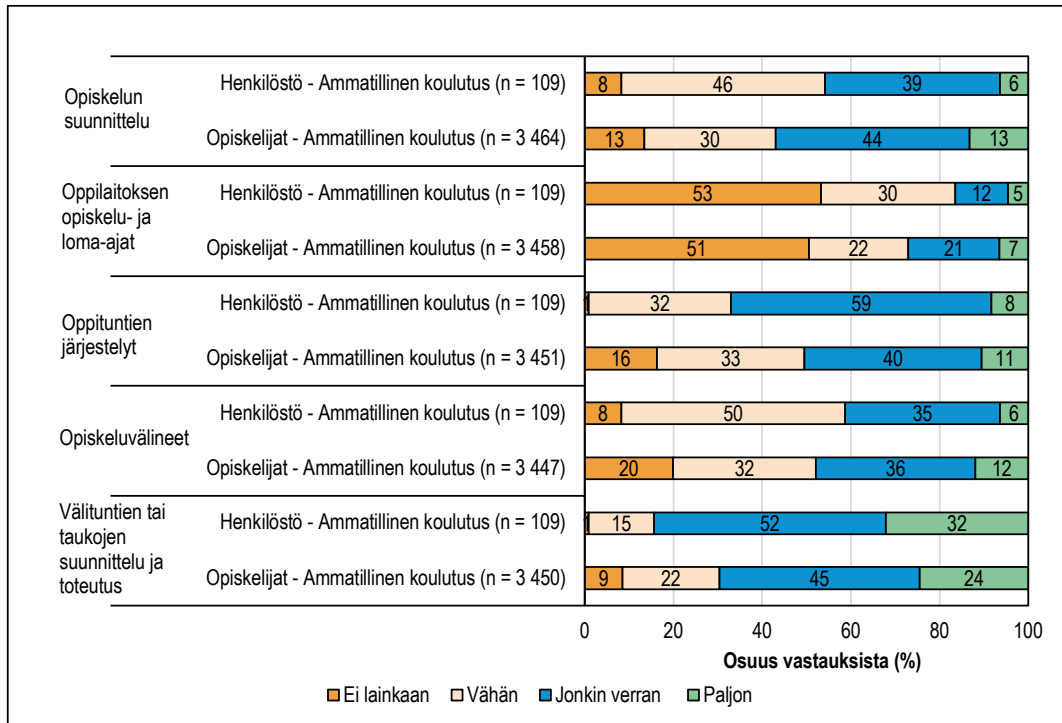
KUVIO 23. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset osallisuuteen kannustamisesta oppilaitoksessa

Osallisuuteen kannustaminen koettiin myönteisimpänä muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden keskuudessa (ka. 3,8) ja negatiivisimpana ruotsinkielisten keskuudessa (ka. 3,3). Miehet (ka. 3,6) kokivat osallisuuteen kannustamisen muita sukupuolia selvästi myönteisempänä. Erityisen suuri ero oli miesten ja niiden, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,8), välillä⁴⁰.

39 $p < 0,001$; $d = 0,89$

40 $p < 0,001$; $d = 0,81$

Ammatillisen koulutuksen henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin myös opiskelijoiden mahdollisuuksista vaikuttaa *opiskelukäytänteisiin* liittyviin asioihin (kuvio 24). Sekä henkilöstön että opiskelijoiden mukaan opiskelijat voivat vaikuttaa hyvin vähän oppilaitoksen opiskelu- ja loma-aikoihin. Myös opiskelun suunnitteluun ja opiskeluvälineisiin koettiin opiskelijoilla olevan vain vähän vaikutusmahdollisuuksia. Ammatillisen koulutuksen henkilöstö koki hieman opiskelijoita positiivisemmin opiskelijoiden mahdollisuudet vaikuttaa oppituntien järjestelyihin ja välituntien tai taukojen suunnitteluun ja toteutukseen. Kuitenkin joka neljäs opiskelija koki, että oli voinut vaikuttaa taukojen suunnitteluun paljon.



KUVIO 24. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista opiskelukäytänteisiin liittyvissä asioissa

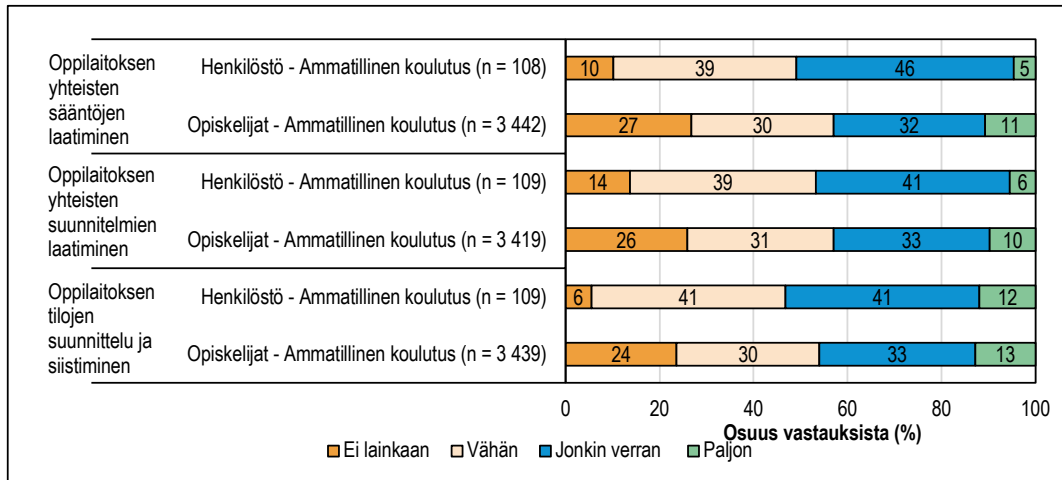
Suomea äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 2,4) kokivat vaikuttamismahdollisuutensa *opiskelukäytänteisiin* heikoimmaksi ja muunkieliset (ka. 2,7) parhaimmaksi⁴¹. Miehet (ka. 2,5) kokivat vaikuttamismahdollisuutensa opiskelukäytänteisiin parhaimmaksi, ja ne opiskelijat, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,1), huonoimmaksi⁴². Lisäksi vanhimman ikäluokan opiskelijat (ka. 2,2) kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa opiskelukäytänteisiin heikoimmaksi ja nuorimmat opiskelijat parhaimmaksi (ka. 2,6)⁴³

41 $p < 0,001$; $d = 0,52$

42 $p < 0,001$; $d = 0,69$

43 $p < 0,001$; $d = 0,52$

Ammatillisen koulutuksen henkilöstö koki opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet oppilaitoksen yhteisiin linjauksiin jonkin verran paremmiksi kuin opiskelijat (kuvio 25). Noin joka neljäs opiskelija (24–27 %) koki, etteivät opiskelijat pysty vaikuttamaan lainkaan oppilaitoksen yhteisiin sääntöihin, suunnitelmiin ja tiloihin. Myös henkilöstön vastauksista noin puolessa koettiin opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet oppilaitosten yhteisiin linjauksiin vähäisiksi tai olemattomiksi.



KUVIO 25. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista yhteisiin linjauksiin liittyvissä asioissa

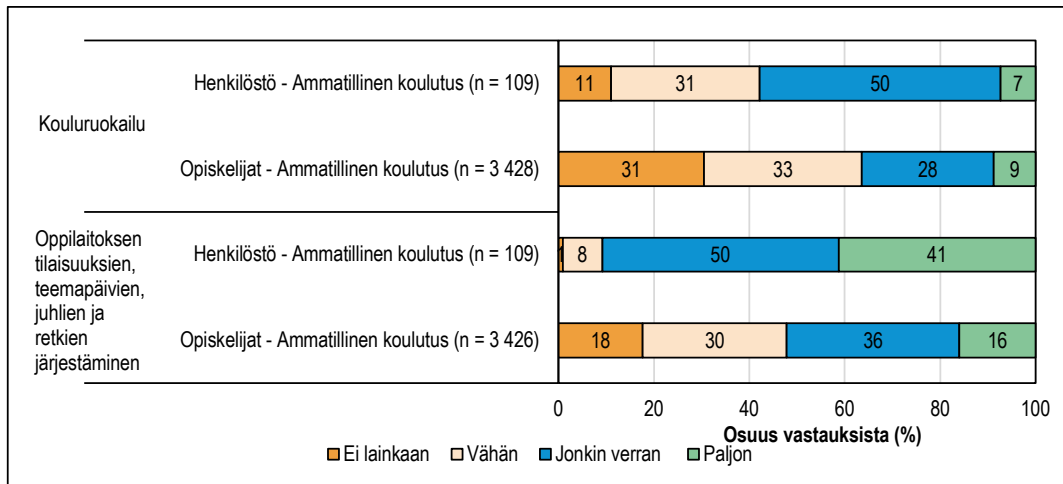
Oppilaitosten yhteisten linjausten osalta suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 2,3) kokivat vaikuttamismahdollisuutensa heikoimmiksi ja muunkieliset (ka. 2,7) parhaimmaksi⁴⁴. Miehet (ka. 2,5) kokivat vaikuttamismahdollisuutensa yhteisiin linjauksiin parhaimmiksi, ja ne opiskelijat, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 1,8), selvästi huonommaksi⁴⁵. Naiset ja muunsukupuoliset kokivat vaikutusmahdollisuutensa yhteisiin linjauksiin samantasoisiksi (ka. 2,2). Vanhimman ikäluokan opiskelijat (ka. 2,0) kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa yhteisiin linjauksiin heikoimmaksi, ja nuorimmat opiskelijat parhaimmaksi (ka. 2,5)⁴⁶.

Ammatillisen koulutuksen henkilöstö koki opiskelijoiden mahdollisuudet vaikuttaa tilaisuuksien, teemapäivien, juhlien ja retkien järjestämiseen huomattavasti paremmiksi kuin opiskelijat (kuvio 26). Opiskelijoista peräti vajaa puolet (48 %) koki heillä olevan vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa tilaisuuksien ja teemapäivien järjestämiseen. Myös opiskelija-ruokailuun koettiin olevan kohtalaisen vähän mahdollisuuksia vaikuttaa.

44 $p < 0,001$; muu – suomi $d = 0,52$; muu – ruotsi $d = 0,50$

45 $p < 0,001$; $d = 0,81$

46 $p < 0,001$; $d = 0,58$



KUVIO 26. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista oppilaitoksen muuhun toimintaan liittyvissä asioissa

Henkilöstön vastauksissa havaittiin eroja AVI-alueiden välillä *oppilaitoksen muussa toiminnassa*. Etelä-Suomen ja Länsi- ja Sisä-Suomen oppilaitoksissa opiskelijoilla koettiin olevan vähemmän vaikutusmahdollisuuksia opiskelukäytänteisiin kuin muilla AVI-alueilla. Etelä-Suomen (ka. 2,7) ja Itä-Suomen (ka. 3,2) välillä havaittiin merkittävä ero⁴⁷, samoin kuin Länsi- ja Sisä-Suomen (ka. 2,7) ja Itä-Suomen välillä⁴⁸. Opiskelijoiden vastauksissa vastaavaa eroa ei havaittu.

Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 2,7) kokivat opiskelijoilla olevan mahdollisuuksia vaikuttaa oppilaitoksen tilaisuuksiin ja ruokailuun enemmän kuin suomen- (ka. 2,3) ja ruotsinkieliset (ka. 2,1) opiskelijat⁴⁹. Miehet (ka. 2,5) kokivat vaikuttamismahdollisuutensa oppilaitoksen tapahtumiin ja ruokailuun parhaimmaksi, ja muunsukupuoliset (ka. 2,1) ja ne opiskelijat, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan, (ka. 1,9) huonoimmaksi⁵⁰. Myös naiset (ka. 2,1) kokivat vaikuttamismahdollisuutensa heikommiksi kuin miehet. Lisäksi vanhimman ikäluokan opiskelijat (ka. 2,1) kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa oppilaitoksen tapahtumiin ja ruokailuun heikoimmaksi ja nuorimmat opiskelijat parhaimmaksi (ka. 2,5)⁵¹. Opiskelijakunnan hallituksessa olleet (ka. 2,8) kokivat myös mahdollisuutensa vaikuttaa oppilaitoksen tilaisuuksiin ja ruokailuun selvästi paremmaksi kuin muut opiskelijat (ka. 2,3).

47 $p < 0,01$; $d = 1,00$

48 $p < 0,01$; $d = 0,98$

49 $p < 0,001$; muu – ruotsi $d = 0,55$; muu – suomi $d = 0,43$

50 $p < 0,001$; en halua kertoa – mies $d = 0,65$, muu – mies $d = 0,43$, en halua kertoa – nainen $d = 0,43$

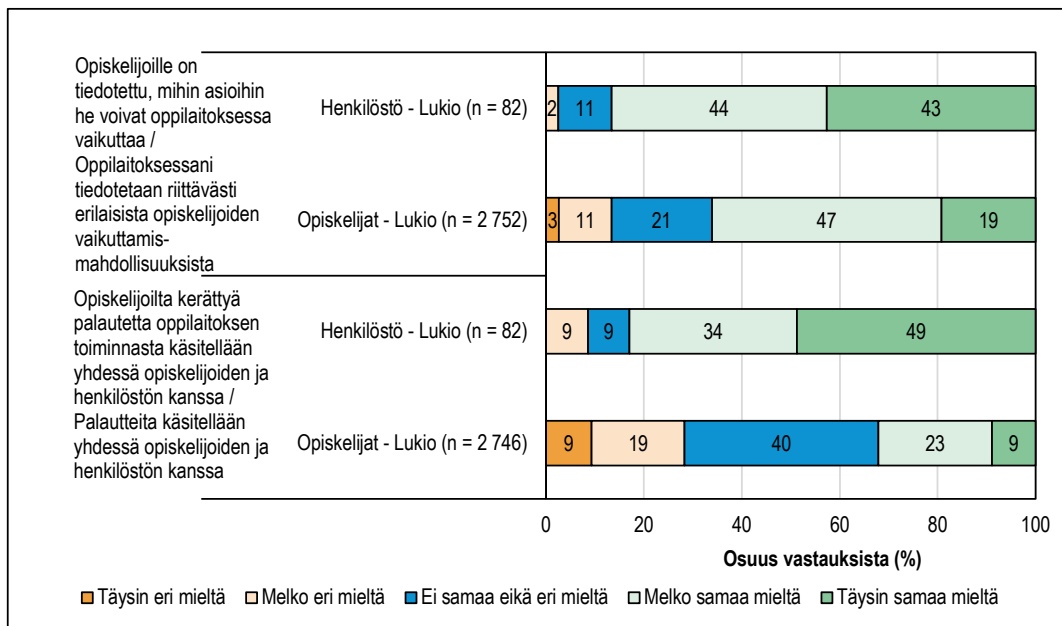
51 $p < 0,001$; $d = 0,49$

4.7 Lukiolaisilla eniten mahdollisuuksia vaikuttaa opituntien järjestelyihin

Lukion henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin monivalintakysymyksellä osallisuuteen liittyvistä asioista.

Analyysivaiheessa monivalintakysymyksen samaan teemaan liittyviä väittämiä yhdistettiin laajemmiksi kategorioiksi ja niistä muodostettiin summamuuttujia. Yhteneväiset summamuuttajat oppilaitoksen henkilöstön ja opiskelijoiden välillä olivat *osallisuuden periaatteet ja linjaukset oppilaitoksessa* sekä *osallisuuteen kannustaminen* -summamuuttajat. Näiden lisäksi opiskelijoille muodostettiin *oma kokemus osallisuudesta* -summamuuttuja, joka mittasi heidän omaa kokemustaan oppilaitoksen osallistamisesta⁵².

Osallisuuden periaatteet ja linjaukset -summamuuttujassa opiskelijoiden ja henkilöstön väitteet olivat samansisältöisiä vaikutusmahdollisuuksista tiedottamisen sekä palautteen yhteisen käsittelyn osalta. Molemmista väitteissä lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset erosivat toisistaan jonkin verran (kuvio 27). Selkeimmin vastaajaryhmien ero näkyi palautteen yhteisessä käsittelyssä. Lukion opiskelijat arvioivat sen toteutuvan selvästi huonommin kuin lukion henkilöstö.



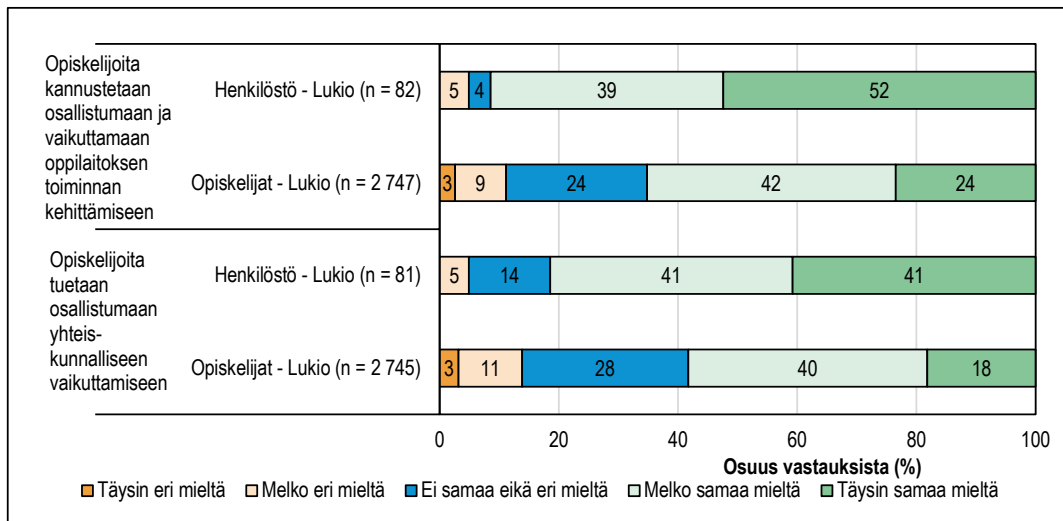
KUVIO 27. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset osallisuuden periaatteista ja linjauksista oppilaitoksessa

⁵² Summamuuttajat on avattu alaluvussa 4.6.

Opiskelijoiden äidinkielellä oli yhteyttä siihen, miten he arvioivat *osallisuuden periaatteet ja linjaukset* oppilaitoksessa. Ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat arvioivat osallisuuden periaatteet ja linjaukset selvästi korkeammalle (ka. 3,7) kuin muuta kieltä äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 3,0)⁵³. Tarkasteltaessa vastauksia sukupuolen mukaan, havaittiin, että miehet arvioivat osallisuuden periaatteet ja linjaukset (ka. 3,6) korkeammalle kuin ne opiskelijat, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu (ka. 3,1)⁵⁴. Henkilöstön vastaukset oppilaitoksen periaatteista ja linjauksista eivät eronneet toisistaan merkittävästi taustamuuttujien suhteen.

Myös *osallisuuteen kannustaminen* -summamuuttujassa henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset erosivat selvästi toisistaan (kuviot 28). Vastaajaryhmien näkemysten välillä oli yhtä suuri ero sekä oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen että yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvissä väitteissä. Vastaajaryhmien näkemys oli kuitenkin yhteneväinen siinä, että opiskelijoita kannustetaan enemmän oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen kuin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen osallistumisessa.

Lukion henkilöstöstä yhdeksän kymmenesosaa oli sitä mieltä, että opiskelijoita kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen, kun vastaavasti opiskelijoista tätä mieltä oli kaksi kolmasosaa. Neljä viidesosaa henkilöstöstä arvioi, että opiskelijoita tuetaan oppilaitoksessa myös yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Opiskelijoista kuitenkin alle puolet oli tästä samaa mieltä.



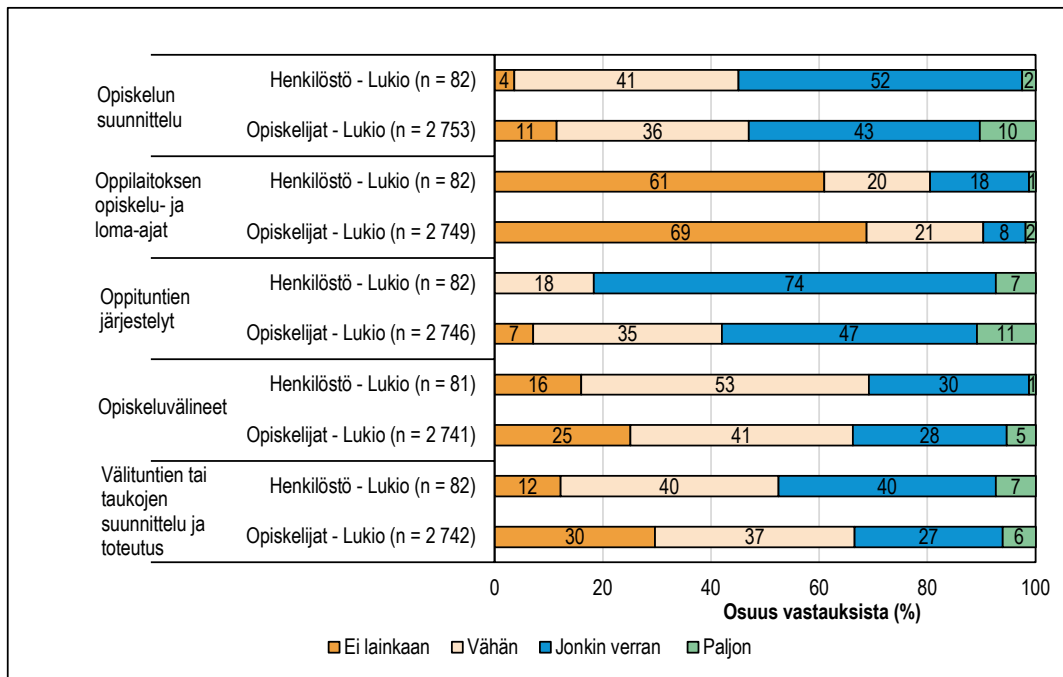
KUVIO 28. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset osallisuuteen kannustamisesta oppilaitoksessa

53 $p < 0,001$; $d = 0,82$

54 $p < 0,001$; $d = 0,57$

Taustamuuttujittain tarkasteltuna vastaajaryhmien välillä eroja oli ainoastaan äidinkielen osalta opiskelijoiden kokemuksissa osallisuuteen kannustamisessa. Ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat kokivat *osallisuuteen kannustamisen* toteutuvan oppilaitoksessaan paremmin (ka. 3,8) kuin suomea ja muuta äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 3,2)⁵⁵ Sen sijaan opiskelijoiden *oma kokemus osallisuudesta* vaihteli sukupuolen mukaan ($f = 0,12$). Miesten kokemus omasta osallisuudesta oli korkeampi (ka. 3,8) kuin niiden opiskelijoiden, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu (ka. 3,2)⁵⁶. Muissa taustamuuttujissa ei havaittu eroja opiskelijoiden vastauksissa summamuuttujien osalta.

Sekä lukion henkilöstöltä että opiskelijoilta kysyttiin opiskelijoiden mahdollisuuksista vaikuttaa *opiskelukäytänteisiin* liittyviin asioihin. Molempien vastaajaryhmien mukaan parhaimmat vaikutusmahdollisuudet opiskelijoilla on lukiossa oppituntien järjestelyihin (kuvio 29). Kaiken kaikkiaan opiskelijoilla koettiin olevan melko vähän mahdollisuuksia vaikuttaa opiskelukäytänteisiin liittyviin asioihin.



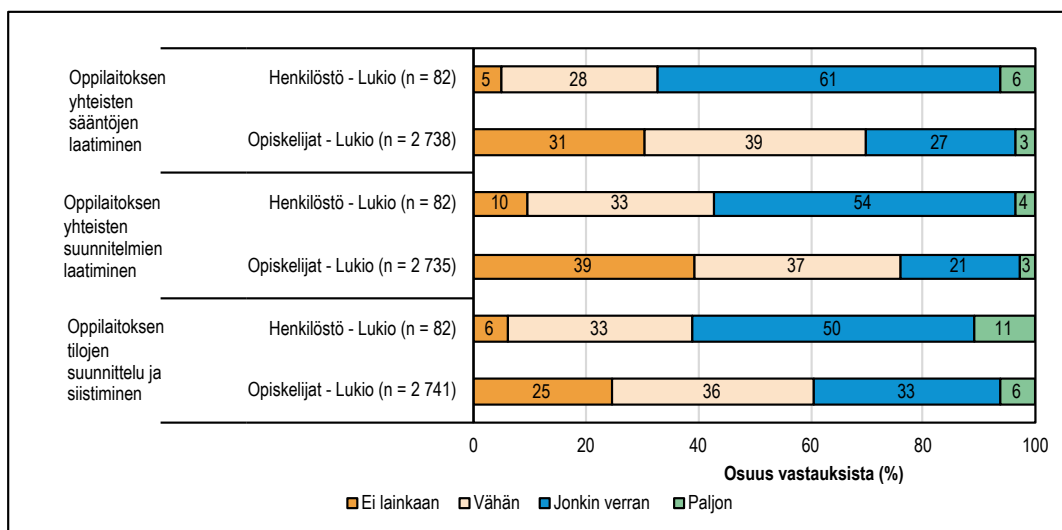
KUVIO 29. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista opiskelukäytänteisiin liittyvissä asioissa

⁵⁵ $p < 0,001$; $d = 0,72$

⁵⁶ $p < 0,001$; $d = 0,61$

Yhteneväisimmät lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset olivat opiskelun suunnittelusta sekä opiskeluvälineistä. Sen sijaan oppituntien järjestelyihin sekä välituntien tai taukojen suunnitteluun tai toteutukseen henkilöstö arvioi opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet hieman paremmiksi kuin opiskelijat itse. Molemmat ryhmät kokivat opiskelijoilla olevan hyvin vähän vaikutusmahdollisuuksia oppilaitoksen opiskelu- ja loma-aikoihin.

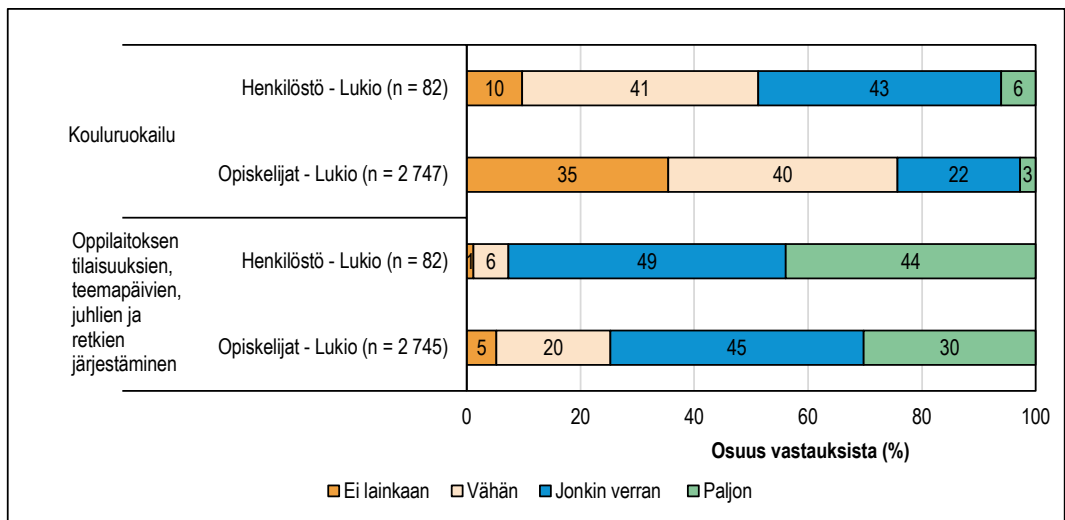
Oppilaitoksen yhteisiin linjauksiin liittyvissä asioissa henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset erovat toisistaan selvemmin (kuvio 30). Suurimmillaan ero vastaajaryhmien välillä on oppilaitosten yhteisten sääntöjen laatimisen kohdalla, jossa henkilöstöstä kolme viidesosaa koki opiskelijoilla olevan jonkin verran vaikutusmahdollisuuksia, kun vastaavasti opiskelijoista suuri osa koki, että heillä on vaikutusmahdollisuuksia näissä asioissa vain vähän.



KUVIO 30. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista yhteisiin linjauksiin liittyvissä asioissa

Oppilaitosten tilojen suunnitteluun ja siistimiseen opiskelijat pystyivät vaikuttamaan melko hyvin. Kolmannes lukion opiskelijoista koki, että heillä on jonkin verran mahdollisuuksia vaikuttaa näihin asioihin, ja henkilöstöstäkin tätä mieltä oli puolet. Huomionarvoista tuloksissa on myös se, miten vähän opiskelijoilla on heidän omasta mielestään vaikutusmahdollisuuksia oppilaitoksen yhteisten suunnitelmien laadintaan. Opiskelijoista kaksi viidesosaa koki, ettei heillä ollut näihin asioihin lainkaan vaikutusmahdollisuuksia. Taustamuuttujittain tarkasteltuna vastaajien välillä ei havaittu suuria eroja henkilöstön eikä opiskelijoiden vastauksissa.

Oppilaitoksen tilaisuuksien, teemapäivien, juhlien ja retkien järjestämiseen opiskelijat kokivat voivansa osallistua jonkin verran. Henkilöstön näkemys opiskelijoiden osallistumismahdollisuuksista oli tässä hieman positiivisempi (kuvio 31). Ero vastaajaryhmien välillä oli selkeämpi mahdollisuudessa vaikuttaa kouluruokailuun.



KUVIO 31. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista oppilaitoksen muuhun toimintaan liittyvissä asioissa

Pienissä lukioissa⁵⁷ työskentelevä henkilöstö koki opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet oppilaitoksen muuhun toimintaan paremmiksi (ka. 3,0) kuin keskikokoisissa lukioissa työskentelevät (ka. 2,5)⁵⁸. Opiskelijoiden vastauksissa eroja oppilaitoksen koon suhteen ei havaittu. Myöskään muiden taustamuuttujien suhteen opiskelijavastauksissa ei ollut eroja.

57 Pienet alle 100 opiskelijan lukiot, keskikokoiset eli 100–300 opiskelijan lukiot ja suuret eli yli 300 opiskelijan lukiot.

58 $p < 0,001$; $d = 1,06$

4.8 Yhteenvetoa osallisuutta koskevista tuloksista

- Suurimmassa osassa ammatillisista oppilaitoksista ja lukioista osallisuuden periaatteet ja linjaukset on määritelty.
- Opiskelijoita kannustetaan yleisesti ottaen paljon osallistumaan erilaiseen vaikuttamistoimintaan.
- Opiskelijat kokevat mahdollisuudet antaa palautetta hyviksi, mutta vain puolet opiskelijoista oli antanut palautetta oppilaitoksen toiminnasta. Opetuksesta palautetta annetaan enemmän.
- Kerättyä palautetta ei käsitellä riittävästi opiskelijoiden kanssa.
- Molempien koulutusmuotojen henkilöstö arvioi opiskelijoita positiivisemmin oppilaitoksen kyvyn tukea opiskelijoita vaikuttamaan.
- Opiskelijat mainitsivat molemmissa koulutusmuodoissa syiksi osallistumattomuuteen kiinnostuksen- ja ajanpuutteen. Lisäksi moni opiskelija koki, ettei ollut saanut riittävästi tietoa.
- Henkilöstön mukaan opiskelijat saavat vaikuttaa enemmän teemapäivien ja tapahtumien järjestämiseen, mutta vähemmän oppilaitoksen yhteisten suunnitelmien tekemiseen tai oppilaitoksen profilia tukevaan toimintaan.
- Opiskelijoiden mukaan heillä on jonkin verran mahdollisuuksia vaikuttaa teemapäivien ja tapahtumien järjestelyyn, mutta vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa oppilaitoksen muuhun toimintaan, kuten yhteisten suunnitelmien laatimiseen.
- Opiskelijat osallistuvat kohtalaisen paljon tapahtumien ja teemapäivien järjestämiseen, mutta vähemmän oppilaitoksen muuhun toimintaan vaikuttamiseen.
- Ammatillisen koulutuksen opiskelijat toivovat, että heillä olisi enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa opintojen joustavuuteen ja esimerkiksi valinnaisiin opintoihin.
- Lukiolaiset toivovat, että he voisivat vaikuttaa enemmän kurssitarjontaan ja lukujärjestyksiin.
- Suurin osa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kokee, että heidän tarpeensa ja toiveensa huomioidaan HOKSia laadittaessa. Lukiolaisista vain puolet kokee, että heidän tarpeensa ja toiveensa huomioidaan HOPSin laadinnassa.

Opiskelija- kuntatoiminta

5

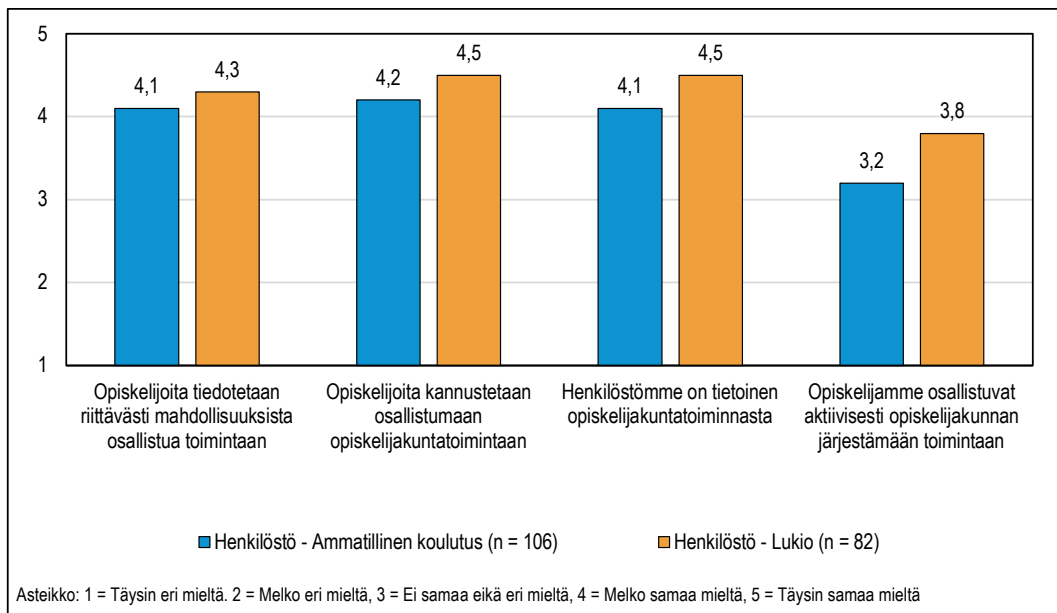
Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on taata opiskelijakunnalle riittävät toimintaedellytykset sekä opiskelijakuntatoiminnan ohella myös muulla tavoin varmistaa opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa järjestäjän toimintaan sekä tiedottaa opiskelijoille käytävissä olevista osallistumis- ja vaikuttamistavoista. Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen ja opiskelijakuntatoiminta tulee suunnitella opetussuunnitelman ja muiden siihen perustuvien suunnitelmien osana tai yhteydessä.

Tässä arvioinnissa tuotetaan tietoa erityisesti siitä, miten opiskelijakuntatoiminta⁵⁹ osaltaan tukee ja edistää opiskelijoiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittymistä.

5.1 Lukioissa opiskelijakunnan toiminnasta tiedetään ja toimintaan osallistutaan enemmän kuin ammatillisissa oppilaitoksissa

Sekä ammatillisten oppilaitosten että lukioiden henkilöstöt arvioivat opiskelijakunnan toiminnasta tiedottamista ja toimintaan kannustamista omien oppilaitostensa osalta. Molemmat edellä mainitut asiat ovat oppilaitoksissa suhteellisen hyvällä tasolla (kuvio 32). Lukioiden henkilöstö arvioi toimintaa ja siihen kannustamista hieman positiivisemmin kuin ammatillisten oppilaitosten henkilöstö.

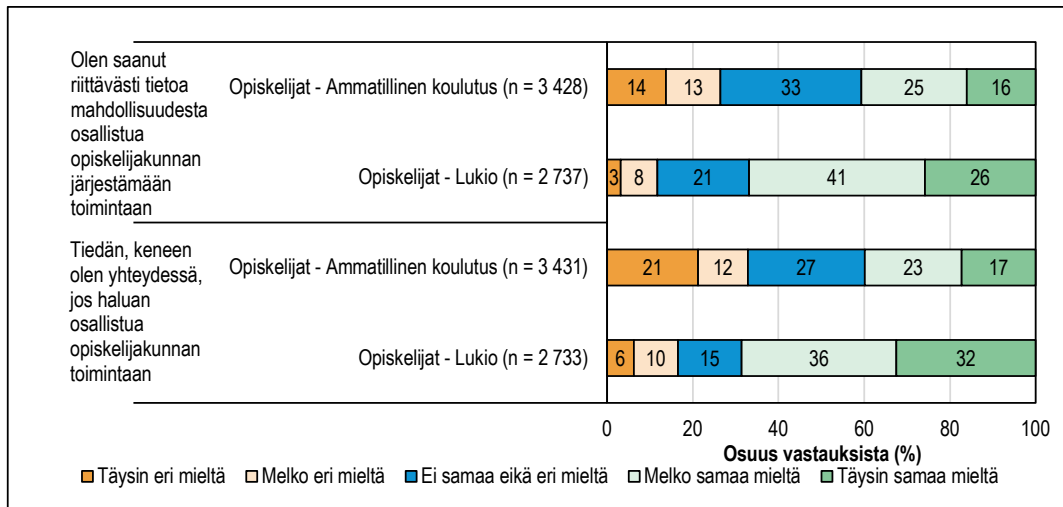
⁵⁹ Henkilöstölle ja opiskelijoille kohdistetuissa kyselylomakkeissa opiskelijakunta-termi määriteltiin seuraavasti: opiskelijakunta-termillä tarkoitetaan opiskelijakunnan hallitusta tai muuta opiskelijoita edustavaa ryhmää.



KUVIO 32. Oppilaitosten henkilöstön näkemys opiskelijakuntatoiminnan tiedottamisesta ja toimintaan kannustamisesta

Henkilöstön arvioiden mukaan opiskelijat eivät osallistu kovin aktiivisesti opiskelijakunnan järjestämään toimintaan, varsinkaan ammatillisessa koulutuksessa. Ammatillisen koulutuksen vastaajaryhmistä 29 % oli eri mieltä siitä, että opiskelijat osallistuvat aktiivisesti opiskelijakunnan järjestämään toimintaan ja noin kolmasosa (33 %) vastaajista ei ollut tästä asiasta samaa eikä eri mieltä. Lukioissa tilanne on keskimäärin melko hyvällä tasolla, mutta osassa oppilaitoksia (8 %) koettiin opiskelijoiden osallistumisaktiivisuus vähäiseksi.

Opiskelijoilta kysyttiin, ovatko he saaneet riittävästi tietoa opiskelijakuntatoiminnasta ja siihen osallistumisesta sekä tietävätkö he, kehen olla yhteydessä, jos he haluavat osallistua opiskelijakuntatoimintaan (kuviokuva 33). Lukiolaiset vaikuttivat olevan tietoisempia opiskelijakunnan järjestämään toimintaan osallistumisesta kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijat. Lukiolaisista 67 % koki saaneensa riittävästi tietoa opiskelijakunnan toimintaan osallistumisesta, kun ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kohdalla vastaava osuus oli 40 %. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kolmannes ja lukio-opiskelijoista 17 % ei tiennyt, keneen olla yhteydessä halutessaan osallistua opiskelijakunnan toimintaan.



KUVIO 33. Opiskelijoiden tietämys opiskelijakuntatoiminnasta ja siihen osallistumisesta

Opiskelijoilta kysyttiin myös, olivatko he osallistuneet opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin ja olivatko he äänestäneet opiskelijakunnan vaaleissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista vain reilu neljännes oli osallistunut opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin, kun taas lukio-
laisista peräti 72 % oli osallistunut.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin oli osallistunut eniten kaupan ja hallinnon (37 %) ja humanististen ja taidealojen (33 %) opiskelijat. Muiden alojen osalta tapahtumiin oli osallistunut keskimäärin 21–28 % opiskelijoista. Opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin osallistuivat myös eniten nuorimmat ammatillisen koulutuksen opiskelijat. Alle 25-vuotiaista vajaa kolmannes oli osallistunut, mutta yli 54-vuotiaista vain alle 8 % oli osallistunut opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin. Opiskelijakunnan hallituksessa toimineet olivat osallistuneet eniten (76 %) opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin. Muiden opiskelijoiden osalta tapahtumiin osallistuneiden osuus oli 23 %. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista noin kolmannes muunkielisistä sekä niistä opiskelijoista, joiden äidinkieli oli suomi ja muu, oli osallistunut opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin. Suomenkielisistä 26 %, ruotsinkielisistä 19 % ja suomen- ja ruotsinkielisistä opiskelijoista 20 % oli osallistunut. Naisista 25 %, miehistä 29 % ja muunsukupuolisista opiskelijoista 36 % oli osallistunut opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin. Erityisen tuen piirissä olevista opiskelijoista 36 % oli osallistunut opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin, kun muiden opiskelijoiden osuus oli 24 %.

Pienten lukioiden opiskelijat olivat osallistuneet opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin enemmän (84 %) kuin suurten lukioiden opiskelijat (68 %). Osallistumisaktiivisuus oli suurempaa myös maaseutumaisissa kunnissa (83 % osallistui) verrattuna kaupunkimaisiin kuntiin (68 % osallistui). Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olleista lukiolaisista 95 % oli osallistunut opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin. Muiden opiskelijoiden osuus tapahtumiin osallistumisessa oli 70 %. Suomenkielisistä ja niistä opiskelijoista, joiden äidinkieli oli suomi ja muu, oli opiskelijakunnan

järjestämiin tapahtumiin osallistunut noin kolme neljästä. Opiskelijat, jotka puhuivat äidinkielenään sekä suomea että ruotsia, olivat osallistuneet vähiten (37 %). Lukiolaisista naiset olivat osallistuneet eniten (75 %) tapahtumiin ja miehet vähiten (67 %). Erityisen tuen piirissä olevat lukiolaiset olivat osallistuneet hieman vähemmän (63 %) opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin kuin muut opiskelijat (73 %).

Myös opiskelijakunnan vaaleissa äänestämässä ero ammatillisen koulutuksen ja lukioiden opiskelijoiden välillä oli erittäin selkeä. Lukiolaisista lähes puolet oli äänestänyt opintojensa aikana opiskelijakunnan vaaleissa, mutta ammatillisen koulutuksen opiskelijoista opiskelijakunnan vaaleissa äänestäneitä oli vain 13 %.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista eniten opiskelijakunnan vaaleissa olivat äänestäneet kaupan ja hallinnon alan opiskelijat (18 %) ja vähiten maa- ja metsätalousalojen ja luonnontieteiden opiskelijat (7 %). 18–24-vuotiaista opiskelijoista 15 % oli äänestänyt opiskelijakunnan hallituksen vaaleissa ja tätä vanhemmista vain alle joka kymmenes. Opiskelijat, jotka olivat itse toimineet opiskelijakunnan hallituksessa, olivat myös äänestäneet hallituksen vaaleissa huomattavasti enemmän (59 %) kuin ne opiskelijat, jotka eivät olleet mukana hallituksessa (9 %). Suomenkielisistä opiskelijoista 11 % ja ruotsinkielisistä opiskelijoista 14 % oli äänestänyt opiskelijakunnan hallituksen vaaleissa. Kaikkien muiden kieliryhmien osalta noin joka viides oli äänestänyt. Miesopiskelijoista 16 % oli äänestänyt opiskelijakunnan hallituksen vaaleissa. Kaikkien muiden sukupuoliryhmien kohdalla osuus oli noin 10 %. Lisäksi erityisen tuen piirissä olevien opiskelijoiden äänestysaktiivisuus oli korkeampaa (22 %) kuin muiden opiskelijoiden (10 %).

Suurten lukioiden opiskelijat olivat äänestäneet opiskelijakunnan vaaleissa hieman vähemmän (46 %) kuin pienten lukioiden opiskelijat (55 %). Äänestäminen oli hieman aktiivisempaa maaseutumaisissa kunnissa (56 %) kuin kaupunkimaisissa kunnissa (47 %). Opiskelijakunnan hallituksessa toimineista 68 % oli äänestänyt hallituksen vaaleissa. Muista opiskelijoista 47 % oli äänestänyt. Suomenkielisistä ja ruotsinkielisistä opiskelijoista vajaa puolet oli äänestänyt opiskelijakunnan hallituksen vaaleissa. Muunkielisistä vain noin kolmannes oli äänestänyt hallituksen vaaleissa. Naiset olivat äänestäneet eniten (51 %) ja muunsukupuoliset vähiten (41 %). Erityisen tuen opiskelijoista 42 % ja muista opiskelijoista puolet oli äänestänyt opiskelijakunnan hallituksen vaaleissa.

Kun opiskelijoilta kysyttiin tarkennusta, miksi he olivat osallistuneet tai jättäneet osallistumatta opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin tai äänestäneet tai jättäneet äänestämättä, vastauksissa nousi kiinnostus tai sen puute selkeimmäksi tekijäksi. Noin viidennes (n = 696) oli maininta kiinnostuksesta tapahtumia tai äänestämistä kohtaan, samoin noin viidennes vastauksista löytyi maininta siitä, että ko. toiminnot eivät kiinnosta, ja sen takia niihin ei ole osallistuttu.

Äänestäminen mainittiin useissa lukio-opiskelijoiden vastauksissa. Äänestäminen itsessään kiinnostoi tai se nähtiin hyvänä vaikuttamisväylänä. Kuitenkin useissa näistä vastauksista kerrottiin, että äänestäminen ei oppilaitoksessa ole ollut mahdollista. Vastauksissa todettiin, että kiinnostus opiskelijakunnan hallituksessa toimimiseen on ollut sen verran pientä, että äänestyskiä ei ole tarvinnut järjestää.

Olen opiskelijakunnassa, mutta emme pidä vaaleja, koska opiskelijakuntaan hakee aina niin vähän hakijoita, joten hakijat pääsevät suoraan opiskelijakuntaan. (opiskelija, lukio)

Ei tunnu minulle merkitykselliseltä. (opiskelija, lukio)

Lukio-opiskelijoiden vastauksissa muita mainittuja syitä oli myös aktiivisen toiminnan vähäisyys, informaation puute sekä pakko osallistua. Monet järjestetyistä toiminnoista tapahtui koulupäivän aikana, jolloin niihin oli pakko osallistua, tai vastaavasti osallistuminen nähtiin niin helppona, ettei ollut syytä olla osallistumatta.

Osallistuin tapahtumaan sattumalta koulupäivän aikana. En ole kovinkaan perehtynyt opiskelijakunnan toimintaan. (opiskelija, lukio)

Tapahtumiin olen osallistunut koska niitä on kiva seurata sivusta. En ole äänestänyt koska en tiedä milloin tai miten äänestää. (opiskelija, lukio)

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista huomattavasti lukio-opiskelijoita pienempi osuus oli osallistunut opiskelijakunnan tapahtumiin (27 % vastaajista) tai äänestänyt opiskelijakunnan vaaleissa (13 % vastaajista). Avoimista vastauksista (n = 716) selkeimmiksi syiksi tälle nousi kiinnostuksen, ajan, informaation ja mahdollisuuksien puute. Noin neljänneksessä vastauksista mainittiin, että ko. toimintoihin osallistumiseen ei ole kiinnostusta tai aikaa. Reilussa viidenneksessä vastauksista mainittiin, että ko. toimintoihin ei ole oppilaitoksessa ollut mahdollisuutta osallistua tai niitä ei ole järjestetty. Informaation puutteesta kerrottiin vajaassa viidenneksessä vastauksista. Yksittäisissä vastauksissa voi olla mainintoja useista tekijöistä: esimerkiksi informaation ja toiminnan puute voivat kertoa usein samasta asiasta; konkreettisia osallistumismahdollisuuksia ei ole.

En tiedä onko meillä edes sellaista ja vaikka olisi ei kiinnostaisi. (opiskelija, ammatillinen)

Ei ollut opiskelijakunnan vaaleja, osallistujia niin vähän (opiskelija, ammatillinen)

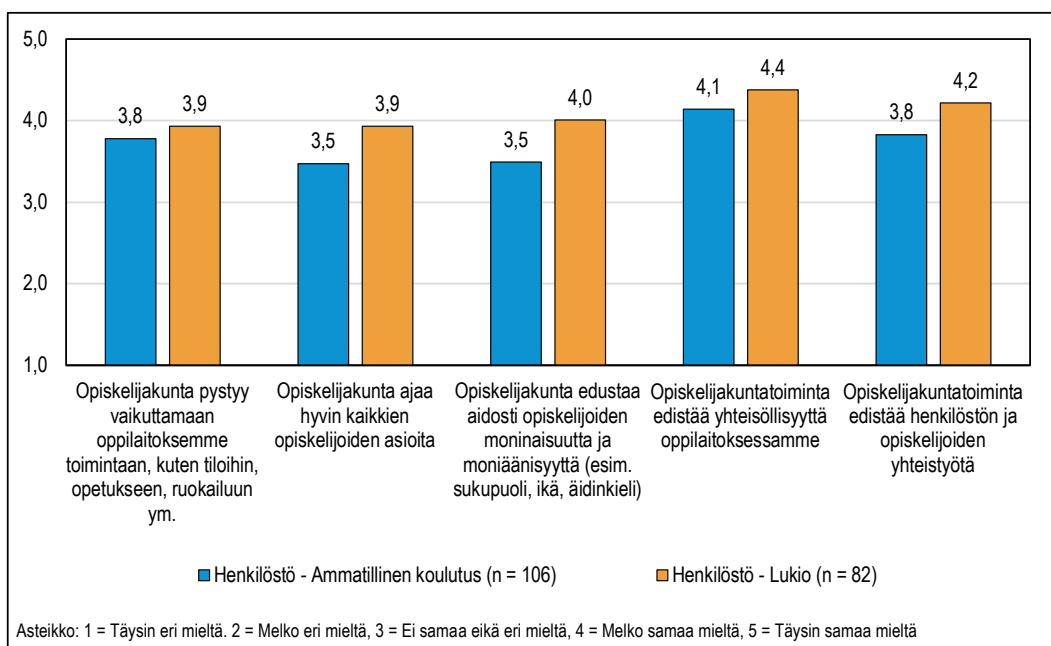
Vajaassa kymmenenneksessä vastauksista kerrottiin, että vastaaja on osallistunut tapahtumiin, ne ovat mukavia ja ylipäättään kiinnostavia. Muita mainittuja syitä osallistumiselle tai osallistumatta jättämiselle ovat muun muassa koronan vaikutukset, opiskelijakunnan hallituksen jäsenyys ja opiskelijakunnan heterogeenisyys; myös esimerkiksi aikuisopiskelijat toivat esiin, että eivät koe kuuluvansa toiminnan kohderyhmään.

Olen halunnut olla mukana yhteisissä tapahtumissa, tapahtumat ovat liittyneet oman alani opintoihin (opiskelija, ammatillinen)

En tunne kuuluvani opiskelijakuntatoimintaan ikäni puolesta. (opiskelija, ammatillinen)

5.2 Opiskelijakuntatoiminta edistää hyvin yhteisöllisyyttä, mutta toimintaa ei kaikkialla arvioida säännöllisesti

Kyselyyn osallistuneet ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstöstä koostuvat vastaajaryhmät arvioivat myös opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuutta. Eniten kysytyistä asioista lukioissa arvioidaan opiskelijakuntatoiminnan edistävän yhteisöllisyyttä sekä henkilöstön ja opiskelijoiden yhteistyötä (kuvio 34). Myös ammatillisessa koulutuksessa näiden arvioidaan olevan lähes yhtä hyvällä tasolla. Positiivista on, että toisen asteen oppilaitosten henkilöstö molemmissa koulutusmuodoissa kokee, että opiskelijakuntatoiminnalla pystytään melko hyvin vaikuttamaan asioihin (esim. toiminta, tilat, opetus ja ruokailu).

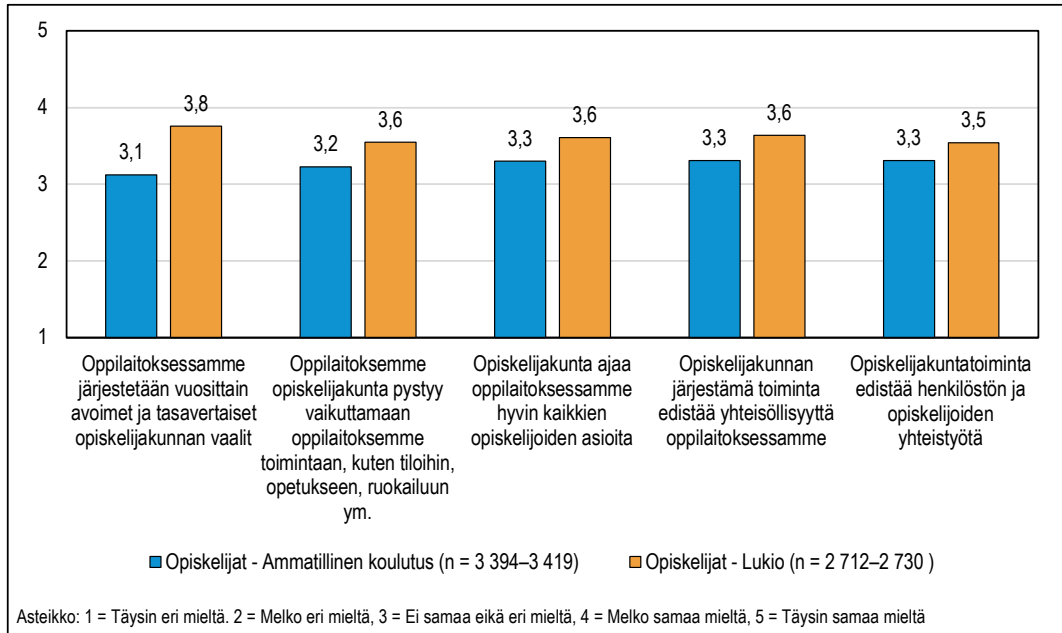


KUVIO 34. Oppilaitosten henkilöstön näkemys opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta

Opiskelijakunnan ei koeta kaikkialla ajavan parhaalla mahdollisella tavalla kaikkien opiskelijoiden asioita, varsinkaan ammatillisella puolella. Noin viidesosa (22 %) ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä arvioi, että opiskelijakunta ei edusta aidosti opiskelijoiden moninaisuutta tai moniäänisyyttä. Toisaalta puolet ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä koki, että opiskelijakunta edustaa aidosti opiskelijoiden moninaisuutta.

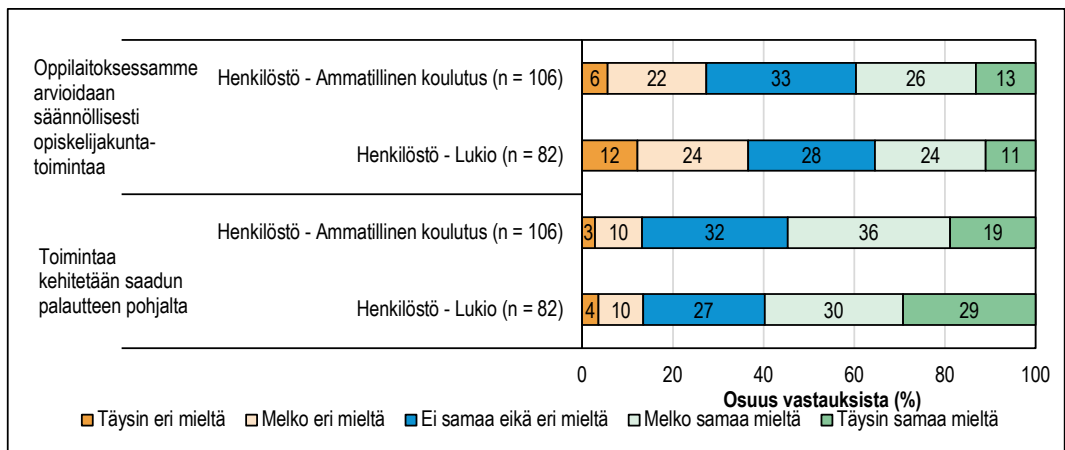
Opiskelijoilta kysyttäessä opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta kokivat lukiolaiset opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuden hieman positiivisemmin kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijat (kuvio 35). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista vain 29 % ja lukio-opiskelijoista

60 % oli samaa mieltä väittämästä *Oppilaitoksessamme järjestetään vuosittain avoimet ja tasavertaiset opiskelijakunnan vaalit*. Samansuuntainen ero oli tiloihin, opetuksen ja ruokailuun liittyvästä vaikuttamisesta, sillä 34 % ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ja 55 % lukiolaisista oli samaa mieltä siitä, että opiskelijakunta pystyy näihin oppilaitoksessa vaikuttamaan.



KUVIO 35. Opiskelijoiden näkemys opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta

Opiskelijakuntatoimintaa kehitetään henkilöstön mukaan saadun palautteen pohjalta keskimäärin melko hyvin sekä ammatillisissa oppilaitoksissa että lukioissa (kuviosta nähdään, niin opiskelijakuntatoimintaa ei kuitenkaan arvioida oppilaitoksissa kovin säännöllisesti. On jonkin verran ristiriitaista, että toimintaa ei kaikkialla arvioida säännöllisesti, mutta toimintaa kehitetään saadun palautteen mukaan. On toki hyvä, että palautetta hyödynnetään toiminnan kehittämisessä, mutta myös toiminnan arviointia pitäisi tehdä säännöllisesti.

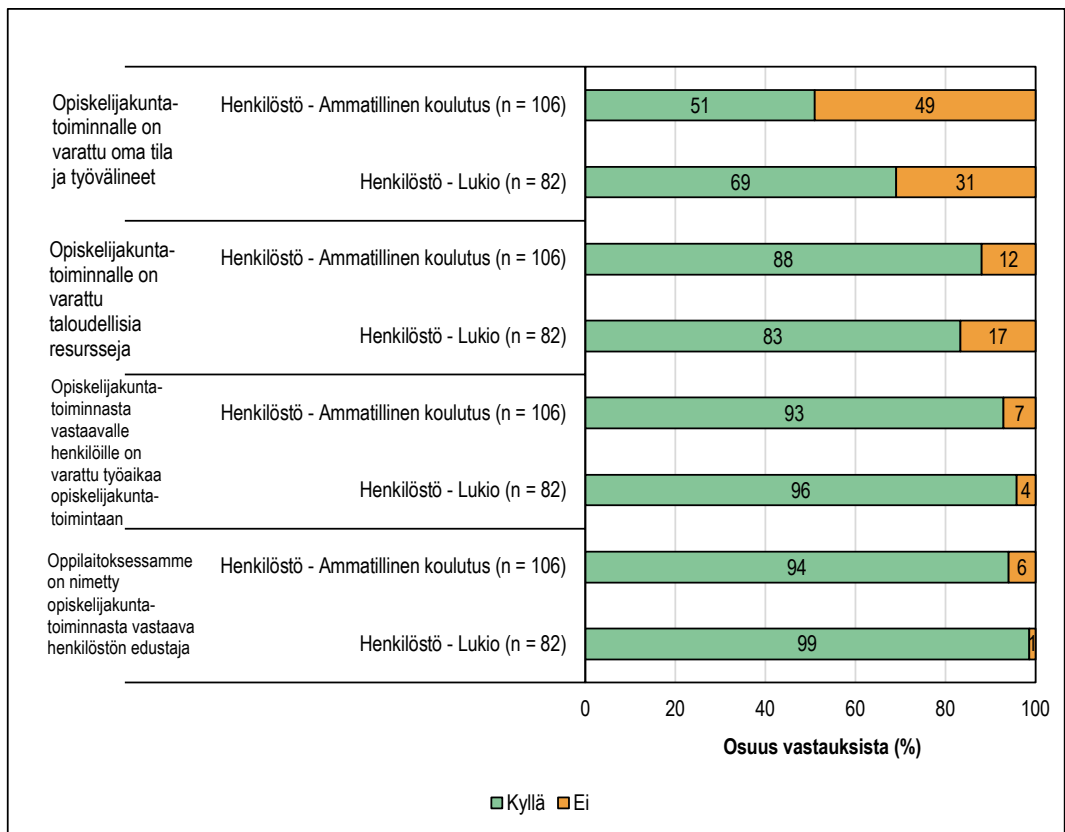


KUVIO 36. Oppilaitosten henkilöstön näkemys opiskelijakuntatoiminnan kehittämisestä

Sekä ammatillisen koulutuksen että lukioiden tilanne oli opiskelijakuntatoiminnan arvioinnissa polarisoitunut ja huomattavasti enemmän oli vastaajaryhmiä, jotka arvioivat, että toimintaa ei arvioida säännöllisesti. Ammatillisten oppilaitosten henkilöstöstä 28 % oli eri mieltä ja 39 % samaa mieltä siitä, että opiskelijakuntatoimintaa arvioidaan säännöllisesti. Lukioiden henkilöstöstä jopa 36 % oli eri mieltä siitä, että toimintaa arvioidaan säännöllisesti, ja vastaavasti 35 % samaa mieltä.

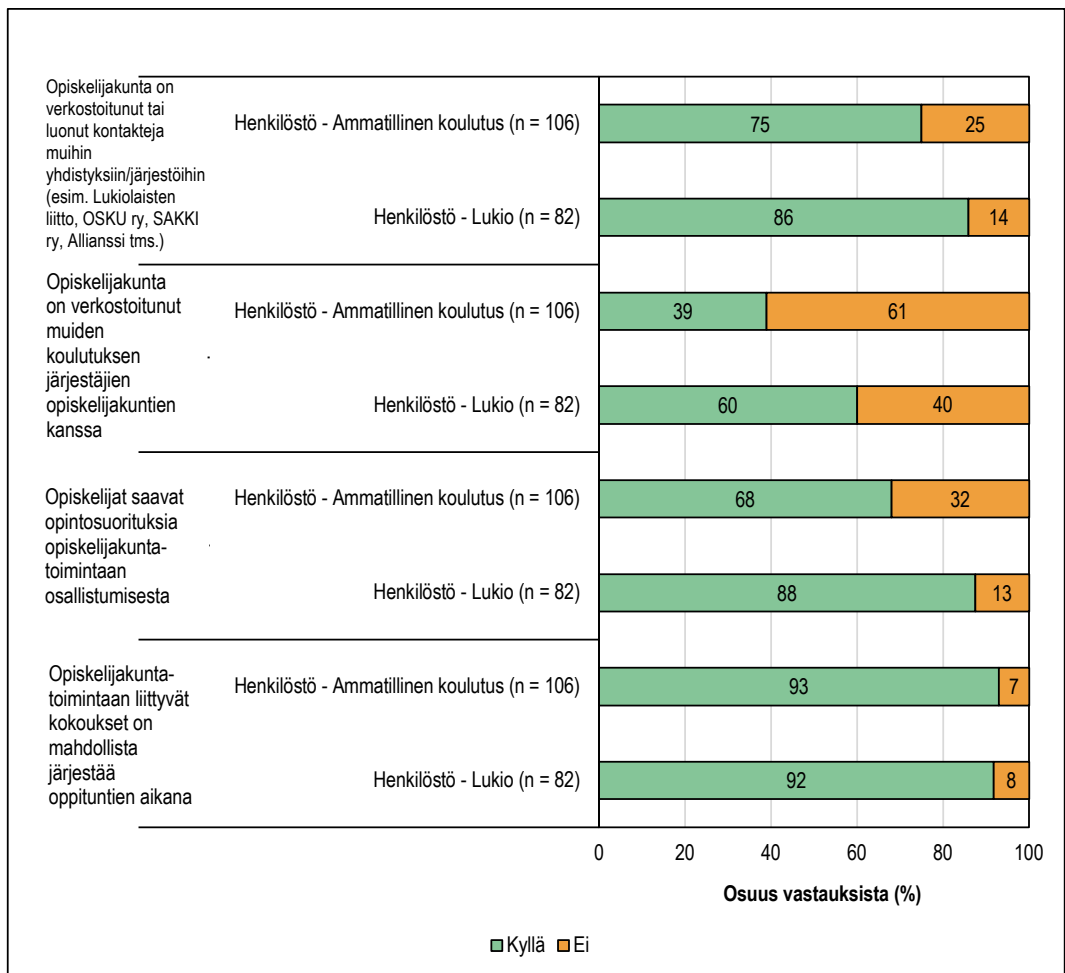
5.3 Opiskelijakuntatoiminta on hyvin resursoitu, mutta verkostoituminen on vasta alussa

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstöä pyydettiin arvioimaan, miten opiskelijakuntatoimintaa on resursoitu ja miten toiminta on järjestetty oppilaitoksissa (kuviot 37 ja 38). Järjestelyt ovat henkilöstön arvioiden mukaan hoidettu joissakin asioissa todella hyvin: valtaosalla oppilaitoksista on opiskelijakunnan toiminnasta vastaava henkilöstön edustaja, henkilöstön edustajalle on varattu tähän työaika ja kokoukset järjestetään oppituntien aikana. Kolmasosa lukioiden ja lähes puolet ammatillisten oppilaitosten vastaajaryhmistä ilmoitti myös, ettei opiskelijakunnalle ole varattu omaa tilaa tai työvälineitä.



KUVIO 37. Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden henkilöstön arviot opiskelijakuntatoiminnan resursointiin liittyvistä asioista

Lukioissa oppilaskuntatoimintaan osallistumisesta saa useammassa oppilaitoksessa opintosuorituksia, kun taas ammatillisen puolen henkilöstöstä jopa kolmasosa ilmoittaa, ettei opintosuorituksia saa (kuvio 38). Arviointitulosten mukaan näyttää siltä, että iso osa (40–60 %) lukioiden tai ammatillisten oppilaitosten opiskelijakunnista ei ole vielä verkostoitunut muiden opiskelijakuntien kanssa. Kuitenkin suurimmassa osassa sekä ammatillisia oppilaitoksia että lukioita opiskelijakuntatoimintaan liittyvät kokoukset on mahdollista järjestää oppituntien aikana.

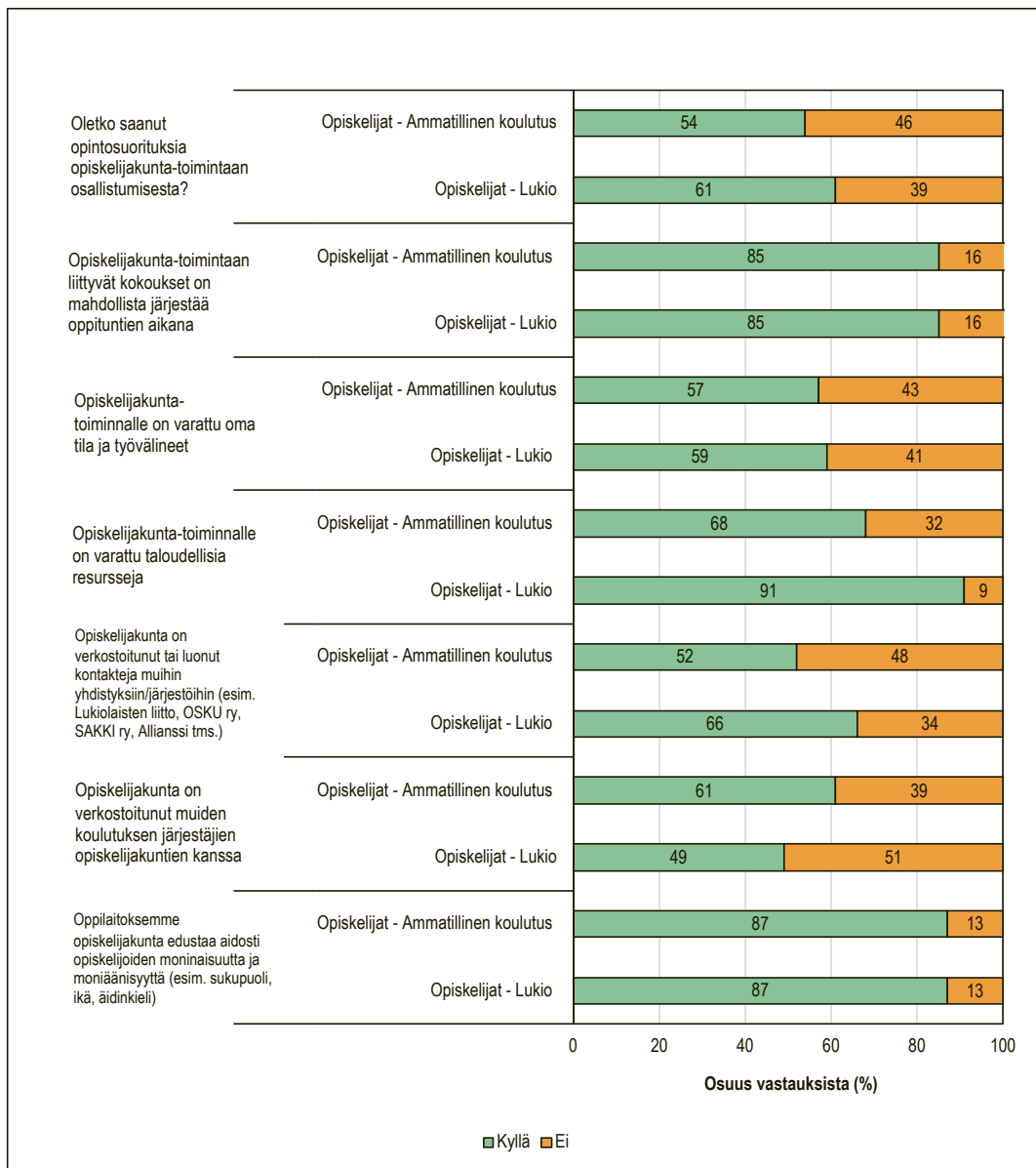


KUVIO 38. Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden henkilöstön arviot opiskelijakuntien verkostoitumisesta ja opiskelijakuntatoiminnan sisällyttämisestä osaksi opintoja

5.4 Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevat opiskelijat haluavat vaikuttaa asioihin

Opiskelijoilta kysyttiin opiskelijakuntatoimintaan osallistumisesta. Ammatillisen koulutuksen kyselyyn vastanneista opiskelijoista 7 % ja lukioiden opiskelijoista 9 % oli ollut mukana opiskelijakunnan hallituksessa tai muussa opiskelijoita edustavassa ryhmässä opintojen aikana. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista opiskelijakunnan hallituksessa oli ollut aktiivisimmin mukana kaupan ja hallinnon alan opiskelijat, joista 11 % oli ollut hallituksessa, kun taas vähiten olivat osallistuneet tekniikan alojen ja ICT:n opiskelijat, joista vain 3 % oli ollut mukana opiskelijakunnan hallituksessa. Alle 18-vuotiaat olivat osallistuneet aktiivisimmin opiskelijakunnan hallitukseen, joskin heistä vain joka kymmenes oli ollut hallituksessa. Erityisen tuen piirissä olevista opiskelijoista 12 % ja muista opiskelijoista 6 % oli ollut mukana opiskelijakunnan hallituksessa. Lukiolaisten kohdalla muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvista opiskelijoista vain 5 % oli ollut mukana opiskelijakunnan hallituksessa. Suomenkielisiä 10 % ja ruotsinkielisiä 12 % oli ollut mukana opiskelijakunnan hallituksessa. Muutoin lukioiden kohdalla ei ollut juurikaan eroja taustamuuttujittain opiskelijakunnan hallitukseen osallistumisessa.

Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevat opiskelijat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että opiskelijakunta edustaa aidosti opiskelijoiden moninaisuutta ja moniäänisyyttä (kuvio 39). Lisäksi suurin osa opiskelijoista mainitsi, että opiskelijakuntatoimintaan liittyvät kokoukset voidaan järjestää oppituntien aikana. Opiskelijakuntien verkostoituminen muiden koulutuksen järjestäjien opiskelijakuntien ja yhdistysten kanssa vaihteli paljon. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat lukiolaisia enemmän opiskelijakunnan verkostoituneen muiden opiskelijakuntien kanssa, kun taas lukiolaiset kokivat ammatillisen koulutuksen opiskelijoita enemmän opiskelijakuntansa verkostoituneen muiden yhdistysten ja järjestöjen kanssa. Myös opiskelijakuntatoiminnan resursseissa oli eroavaisuuksia sekä oppilaitosten että koulutusmuotojen välillä. Lukio-opiskelijoiden vastaajista yli 90 % toi esiin, että opiskelijakunnalle on varattu taloudellisia resursseja, kun ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kolmannes mainitsi, ettei opiskelijakunnalle ole varattu taloudellisia resursseja. Alle 60 % ammatillisen koulutuksen ja lukioiden opiskelijoista vastasi, että opiskelijakuntatoiminnalle on varattu oma tila ja työvälineet. Opintosuorituksia opiskelijakuntatoiminnasta ilmoitti saaneensa 54 % ammatillisen koulutuksen ja 61 % lukioiden opiskelijakuntatoimintaan osallistuneista opiskelijoista.



KUVIO 39. Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevien ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden (n = 241) ja lukioiden opiskelijoiden (n = 255) näkemykset opiskelijakunnan toiminnasta.

Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevilta (lukio n = 255 ja ammatillinen n = 241) kysyttiin avokysymyksellä syitä mukana olemiseen. Lukio-opiskelijoiden vastauksista (n = 140) selkeimmin esiin nousi halu vaikuttaa, joka mainittiin noin puolessa vastauksista. Noin kolmanneksessa vastauksista mainittiin toiminnan olevana mukavaa tai syynä osallistumiselle olevan yleinen kiinnostus toimintaa kohtaan. Mainintoja sai myös esimerkiksi ilmapiirin ja hyvinvoinnin kehittämisen, luokan edustajana toimiminen sekä oppimiskokemukset.

Olin mukana opkh:n toiminnassa, koska halusin toimia koulumme ja opiskelijoidemme hyväksi. Halusin korostaa koulussa epäkohtia ja löytää niihin ratkaisukeinoja. (opiskelija, lukio)

Olen ollut mukana opiskelijakuntatoiminnassa siksi, koska minua kiinnostaa vaikuttaa asioihin ja olla ikään kuin esillä. Lisäksi osallistuminen kyseiseen toimintaan, on antanut minulle paljon tarvittavia taitoja tulevaisuuden työelämään sekä jättänyt ainutlaatuisia muistoja lukiovuosista. (opiskelija, lukio)

Myös ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien avovastauksista (n = 104) vaikuttaminen nousi useimmin mainituksi (vajaa puolet vastauksista) syyksi osallistua opiskelijakunnan toimintaan. Yleinen kiinnostus toimintaan oli mainittu vajaassa viidenneksessä vastauksista ja ilmapiirin kehittäminen noin kuudenneksessä vastauksista. Muita mainittuja syitä olivat muun muassa ryhmän edustajaksi valituksi tuleminen, kurssisuorituksen saaminen ja yhteisöllisyyden luominen.

Olin ainoa vapaaehtoinen ja minulla oli aiempaa kokemusta lukion opiskelijakunnassa. Lisäksi ilmainen kahvi+pulla oli tärkeä motivaattori. (opiskelija, ammatillinen)

Haluan vaikuttaa opetuksen määrään ja laatuun, sillä siinä on ollut ongelmia koulussani. Lisäksi opiskelijoiden ryhmäytyminen on tapahtunut huonosti, ja opiskelijakunta panostaa paljon yhteishengen kehittämiseen ja me-hengen luomiseen. Opiskelijakuntatoiminnan kautta myös tutustun muihin opiskelijoihin paremmin (opiskelija, ammatillinen)

Oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin avokysymyksellä, onko koronaepidemiolla ollut vaikutuksia oppilaitoksen opiskelijakuntatoimintaan, ja jos on, niin millaisia. Koronaepidemiolla on ollut selkeitä vaikutuksia myös opiskelijakunnan toimintaan. Lukiokoulutuksen henkilöstöstä (n = 72) noin kaksi kolmesta kertoi toiminnan vähentyneen tai olevan tauolla kokonaan. Vastavasti ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä (n = 94) kolme neljästä kertoi samaa. Lukiopuolella viidenneksessä vastauksista mainittiin toiminnan siirtyminen verkkoon. Ammatillisella puolella vastaavia mainintoja oli vajaassa kolmanneksessa vastauksista. Muita mainintoja oli aktiivisuuden ja voimavarojen vähentymisestä, tilojen käytön rajauksista, toiminnan mukauttamisesta ja toisaalta myös muutama maininta siitä, että vaikutuksia toimintaan ei ole ollut.

Tapahtumia on peruttu ja opiskelijakunnan toiminta on kaikilla kampuksilla ollut normaaliakin vähäisempää. Korona-aikaan osa aktiiveista on myös valmistunut tai luopunut tehtävistään ja uusia aktiiveja on vaikeampi etäyhteyksin löytää. Discord on ollut uutena työkaluna opiskeluhuollon ja opiskelijoiden sekä opiskelijakunnan vapaamuotoisemmassa yhteydenpidossa opiskelijakahvien sijaan. (henkilöstö, ammatillinen)

Etäopiskelun aikana opiskelijakunta on toiminut vähemmän aktiivisesti. Osa opiskelijoista passivoituu, kun toimintaa on vain etänä. Osa tapahtumista on peruuntunut kokonaan. (henkilöstö, lukio)

Toiminta tyssähti miltei kokonaan, kun kokoontumisrajoitukset iskivät ja etäopetus siirsi opiskelijat pois koulusta. (henkilöstö, lukio)

Kyllä, tapahtumia ja muita yhteisöllisyyttä tukevia toimia ei ole voitu järjestää niin hyvin tai ollenkaan. (henkilöstö, ammatillinen)

5.5 Opiskelijakuntatoiminnalla halutaan olevan enemmän vaikuttavuutta

Opiskelijakuntatoimintaan osallistuneilta opiskelijoilta kysyttiin avokysymyksellä, miten he haluaisivat kehittää oppilaitoksen opiskelijakuntatoimintaa. Opiskelijakuntatoiminnan kehittämisessä tärkeimmiksi seikoiksi sekä lukion (n = 101), että ammatillisen koulutuksen (n = 75) opiskelijoiden avovastauksissa nousi aktiivisuuden lisääminen, niin osallistumisessa kuin toiminnan määrässä, sekä vaikuttavuuden lisääminen. Lukio-opiskelijoiden vastauksista aktiivisuuden lisääminen mainittiin reilussa viidenneksessä. Toiminnan näkyvyyden ja siihen kannustamisen lisääminen sekä vaikuttavuuden kasvattaminen mainittiin myös noin viidenneksessä vastauksista. Muita lukiolaisten mainitsemia keinoja oli muun muassa resurssien ja ohjauksen lisääminen. Reilussa kuudenneksessä vastauksista ei löydetty kehittämiskohteita.

Opiskelijoita pitäisi saada innostettua enemmän mukaan aktiiviseen toimintaan. Kehitysideoituja -kohteita voisi tulla aktiivisemmin muiltakin opiskelijoilta. (opiskelija, lukio)

Ammatillisen puolen opiskelijoista reilu kolmannes mainitsi vastauksissaan aktiivisuuden ja toiminnan lisäämisen. Reilussa kymmenneksessä vastauksista toivottiin vaikuttavuuden lisäämistä. Mainintoja sai myös toiminnan sujuvoittaminen ja järjestelmällisyyden lisääminen sekä resurssien lisääminen.

Haluaisin opiskelijakunnan olevan aktiivisempi, vähemmän mukana haahuilijoita, ja enemmän viestintää muiden opiskelijoiden kanssa (opiskelija, ammatillinen)

Myös ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstöltä kysyttiin miten opiskelijakunnan toimintaa pitäisi heidän mielestään oppilaitoksessa kehittää. Sekä lukiokoulutuksen henkilöstön avovastauksissa (n = 65) että ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksissa (n = 98) aktiivisuuden lisääminen nousi keskeisenä tekijänä esiin.

Lukiokoulutuksen henkilöstöstä reilu viidennes on maininnut aktiivisuuden lisäämisen keinoksi kehittää opiskelijakuntatoimintaa. Aktiivisuutta toivottiin erityisesti opiskelijakunnan hallituksen toimijoilta mutta myös yleisemmin kaikilta esimerkiksi tapahtumiin osallistumisen

kautta. Opiskelijakunnan edustavuuden lisääminen ja siihen osallistaminen sai mainintoja noin kuudenneksessa vastuksista. Useat vastaukset esittivät abstraktilla tasolla aktiivisuuden tai edustavuuden lisäämistä. Konkreettisempaa puolta edusti vaikuttamiskokemusten ja verkostoitumisen mahdollisuuksien lisääminen, jotka saivat mainintoja vajaassa kuudenneksessa vastuksista. Opiskelijakunnalle toivottiin parempia mahdollisuuksia olla mukana päätöksenteossa, mikä lisäisi toiminnan vaikuttavuutta ja mahdollista kiinnostusta toimintaa kohtaan. Vastauksissa tuotiin esiin myös verkostoitumisen mahdollisuudet muiden opiskelijakuntien ja järjestöjen kanssa. Muita mainintoja tuli toiminnan lisäämisestä, jatkuvuudesta ja näkyvyydestä sekä siihen sitoutumisesta.

Opiskelijakunta aktiivisemmaksi toimijaksi päätöksenteon apuna ja verkostoitumaan muiden opiskelijakuntien kanssa. (henkilöstö, lukio)

Opiskelijoiden moninaisuus entistä paremmin huomioon. Toiminnan läpinäkyvyyden ja avoimuuden lisääminen. (henkilöstö, lukio)

Aktiivisten osallistujien määrä on pieni, useampien aktivointi mukaan toimintaan. (henkilöstö, lukio)

Myös ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksissa aktiivisuuden lisääminen nousi yhtenä keskeisimmistä tekijöistä esiin, se sai mainintoja noin neljäsosassa vastuksista. Samoin noin neljänneksessä vastuksista esitettiin edustavuuden lisäämistä yhtenä opiskelijakuntatoiminnan kehittämiskohteena. Tässä korostuu oppilaitosten koko ja alojen hajanaisuus, samaan opiskelijakuntaan tulisi saada innostettua opiskelijoita hyvin moninaisilta aloilta. Toinen edustavuuden ulottuvuus, joka vastauksissa tuotiin esiin, on opiskelijoiden erilaiset taustat, niin iän kuin kielen tai kulttuurin puolesta. Tiedotuksen lisääminen sai myös mainintoja noin neljänneksessä vastuksista. Tiedottamisella haluttiin lisätä opiskelijakunnan näkyvyyttä, mahdollisesti vasta käynnistymässä olevan toiminnan kohdalla erityisesti. Toiminnan arviointi, järjestelmällisyys, ohjaus, resurssit ja verkostoituminen kukin mainittiin noin kuudenneksessa vastuksista.

Tiedotusta pitäisi kehittää. Samoin eri koulutusalojen tasapuolista edustusta tai osallistumista. Nyt osallistuminen on aika polarisoitunutta. (henkilöstö, ammatillinen)

Pyrkimys saada opiskelijoita aktiivisemmin osallistumaan. Jatkumon varmistaminen tärkeää, kun jäseniä valmistuu. Jatkuvan haun opiskelijoiden innostaminen opiskelijakuntatoimintaan. (henkilöstö, ammatillinen)

5.6 Ammatillisen koulutuksen henkilöstö kokee opiskelijakuntatoiminnan edistävän yhteisöllisyyttä huomattavasti enemmän kuin opiskelijat

Ammatillisen koulutuksen henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuteen sekä toiminnasta tiedottamiseen ja kannustamiseen liittyvistä asioista. Lisäksi opiskelijat arvioivat omaa tietämystään opiskelijakuntatoiminnasta. Analyysivaiheessa samaan teemaan liittyvistä väittämistä muodostettiin summamuuttujia. Henkilöstön väittämistä muodostettiin seuraavat summamuuttujat: *opiskelijakuntatoiminnasta tiedottaminen*⁶⁰, *opiskelijakuntatoimintaan kannustaminen*⁶¹, *opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuus*⁶² sekä *opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen*⁶³-summamuuttujat. Opiskelijoiden väittämistä muodostettiin *oma tietämys opiskelijakuntatoiminnasta*⁶⁴ ja *opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuus* -summamuuttujat.

Oppilaitosten välillä oli jonkin verran eroja opiskelijakuntatoiminnasta tiedottamisessa ja kannustamisessa. Alueellisesti tarkasteltuna tiedottaminen koettiin toteutuneen parhaiten Itä-Suomessa (ka. 4,5) ja heikoiten Lapissa (ka. 3,3). Alle 500 opiskelijan oppilaitoksissa tiedottaminen (ka. 4,3) ja kannustaminen opiskelijakuntatoimintaan (ka. 4,0) arvioitiin toteutuneen selvästi paremmin kuin yli 3 000 opiskelijan oppilaitoksissa (tiedottaminen ka. 3,8; kannustaminen ka. 3,4)⁶⁵.

Oppilaitoksen koon mukaan tarkasteltuna alle 500 opiskelijan oppilaitoksessa opiskelevat arvioivat tietämyksensä opiskelijakuntatoiminnasta (ka. 3,3) jonkin verran paremmaksi kuin yli 3 000 opiskelijan oppilaitoksessa opiskelevat (ka. 3,0). Muunkieliset opiskelijat arvioivat tietämyksensä opiskelijakuntatoiminnasta korkeimmalle (ka. 3,4) ja vastaavasti matalimmalle suomen- ja muunkieliset (ka. 2,6)⁶⁶. Miehet arvioivat tietämyksen opiskelijakuntatoiminnasta parhaimmaksi

60 **Opiskelijakuntatoiminnasta tiedottaminen** -summamuuttuja
Järjestäjäkysely: Opiskelijoita tiedotetaan riittävästi mahdollisuuksista osallistua toimintaan; Henkilöstömme on tietoinen opiskelijakuntatoiminnasta

61 **Opiskelijakuntatoimintaan kannustaminen** -summamuuttuja
Järjestäjäkysely: Opiskelijoita kannustetaan osallistumaan opiskelijakuntatoimintaan; Opiskelijamme osallistuvat aktiivisesti opiskelijakunnan järjestämään toimintaan

62 **Opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuus** -summamuuttuja
Järjestäjäkysely: Opiskelijakunta pystyy vaikuttamaan oppilaitoksemme toimintaan, kuten tiloihin, opetukseen, ruokaluun ym; Opiskelijakunta edustaa aidosti opiskelijoiden moninaisuutta ja moniäänisyyttä (esim. sukupuoli, ikä, äidinkieli); Opiskelijakunta ajaa hyvin kaikkien opiskelijoiden asioita; Opiskelijakuntatoiminta edistää yhteisöllisyyttä oppilaitoksesamme; Opiskelijakuntatoiminta edistää henkilöstön ja opiskelijoiden yhteistyötä, *Opiskelijäkysely:* Oppilaitoksesamme järjestetään vuosittain avoimet ja tasavertaiset opiskelijakunnan vaalit; Oppilaitoksemme opiskelijakunta pystyy vaikuttamaan oppilaitoksemme toimintaan, kuten tiloihin, opetukseen, ruokaluun ym; Opiskelijakunta ajaa oppilaitoksesamme hyvin kaikkien opiskelijoiden asioita; Opiskelijakunnan järjestämä toiminta edistää yhteisöllisyyttä oppilaitoksesamme; Opiskelijakuntatoiminta edistää henkilöstön ja opiskelijoiden yhteistyötä

63 **Opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen** -summamuuttuja
Järjestäjäkysely: Oppilaitoksesamme arvioidaan säännöllisesti opiskelijakuntatoimintaa; Toimintaa kehitetään saadun palautteen pohjalta

64 **Oma tietämys opiskelijakuntatoiminnasta** -summamuuttuja
Opiskelijäkysely: Olen saanut riittävästi tietoa mahdollisuudesta osallistua opiskelijakunnan järjestämään toimintaan; Tiedän, keneen olen yhteydessä, jos haluan osallistua opiskelijakunnan toimintaan

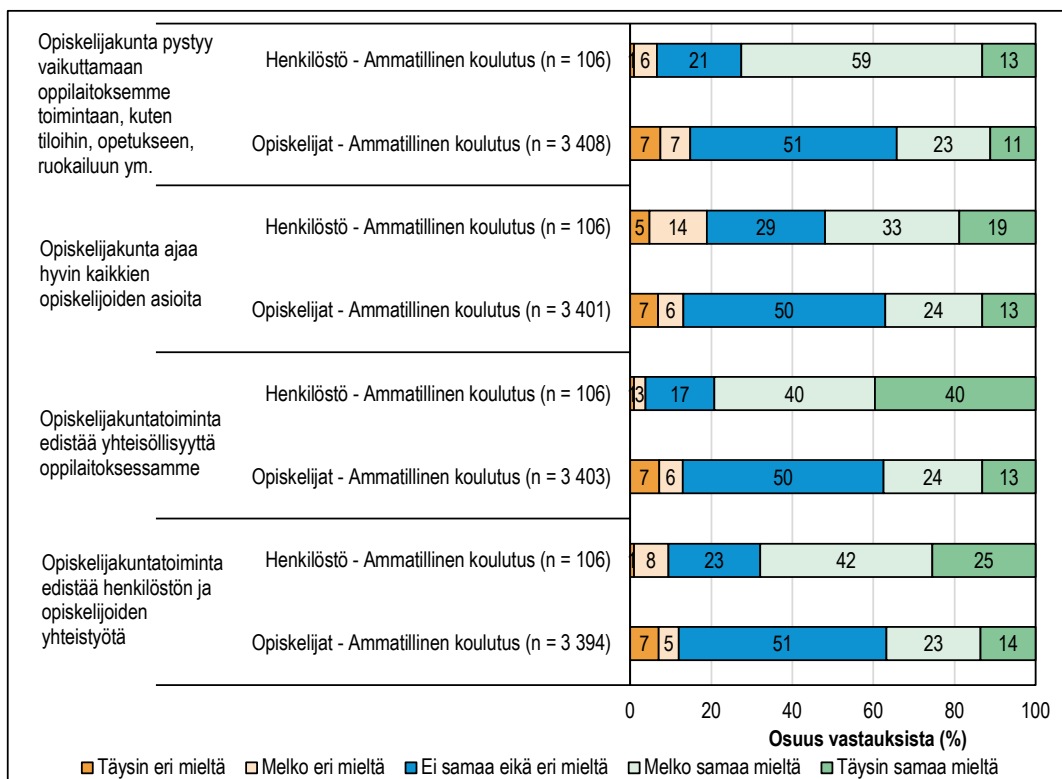
65 $p < 0,01$; $d = 0,66$

66 $p < 0,001$; $d = 0,74$

(ka. 3,3), ja heikoimmaksi ne opiskelijat, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,5)⁶⁷. Erityisen tuen päätöksen saaneet opiskelijat (ka. 3,3) arvioivat tietämyksensä opiskelijakuntatoiminnasta muita opiskelijoita paremmaksi (ka. 3,0).

Kaupan ja hallinnon alan opiskelijat arvioivat tietämyksen opiskelijakuntatoiminnasta parhaimmaksi (ka. 3,3), ja vastaavasti heikoimmaksi maa- ja metsätalousalojen sekä luonnontieteiden ja terveystieteiden ja hyvinvointialojen opiskelijat (ka. 2,9). Iän mukaan tarkasteltuna tietämyksen arvio parhaimmaksi alle 18-vuotiaat (ka. 3,6) ja heikoimmaksi 25–34- (ka. 2,9) ja 55-vuotiaat ja sitä vanhemmat opiskelijat (ka. 3,0).

Henkilöstö arvioi opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuden paremmaksi kuin opiskelijat (kuviot 40). Ero vastaajaryhmien välillä oli suurin arvioissa opiskelijakuntatoiminnan mahdollisuuksista edistää yhteisöllisyyttä. Henkilöstön mukaan opiskelijakuntatoiminta edistää hyvin yhteisöllisyyttä oppilaitoksessa, kun taas opiskelijoiden arvioit olivat jonkin verran kielteisempiä. Sekä henkilöstön että opiskelijoiden mukaan opiskelijakuntatoiminta ajaa melko hyvin kaikkien opiskelijoiden asioita.



KUVIO 40. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta

⁶⁷ $p < 0,001$; $d = 0,66$

Opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuus arvioitiin lähes samantasoiseksi sekä suomenkielisten (ka. 3,7) että ruotsinkielisten (ka. 3,6) oppilaitosten keskuudessa. Vaikuttavuuden arviot eivät eronneet merkittävästi myöskään oppilaitoksen koon mukaan.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden arvioissa opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta oli eroja äidinkielen, sukupuolen, iän, koulutusalan ja erityisen tuen päätöksen mukaan. Opiskelijoiden arvioissa ei sen sijaan ollut merkittäviä eroja oppilaitoksen koon ja sijainnin mukaan. Äidinkielen mukaan tarkasteltuna muunkieliset arvioivat opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuden korkeimmalle (ka. 3,6) ja matalimmalle ruotsinkieliset (ka. 3,1)⁶⁸. Miesten arviot opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta olivat korkeimmat (ka. 3,4) ja vastaavasti matalimmat niiden opiskelijoiden keskuudessa, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,9) tai ilmoittivat sukupuolekseen muun (ka. 2,9)⁶⁹.

Iän mukaan tarkasteltuna alle 18-vuotiaat opiskelijat arvioivat opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuden muita ikäryhmiä selvästi korkeammalle (ka. 3,6). Vastaavasti matalimmat arviot vaikuttavuudesta saatiin 55-vuotiailta ja sitä vanhemmilta opiskelijoilta (ka. 3,2)⁷⁰. Ero näiden kahden ikäryhmän välillä saattaa selittyä sillä, että alle 18-vuotiaat viettävät oppilaitoksessa enemmän aikaa, ja siten heillä on enemmän kokemusta opiskelijakuntatoiminnasta ja muusta oppilaitoksen toiminnasta.

Palvelualojen sekä kaupan ja hallinnon alan opiskelijat arvioivat vaikuttavuuden parhaimmaksi (ka. 3,4) ja vastaavasti heikoimmaksi maa- ja metsätalous sekä luonnontieteiden alojen opiskelijat (ka. 3,1)⁷¹. Palvelualojen sekä kaupan ja hallinnon alan opiskelijoiden korkeammat arviot saattavat osaltaan selittyä sillä, että heillä on koulutuksessa muita aloja enemmän arvioitavaan teemaan liittyviä sisältöjä, ja he ovat usein jo lähtökohtaisesti vaikuttamisesta kiinnostuneita. Erityisen tuen päätöksen saaneet opiskelijat kokivat opiskelijakunnan vaikuttavuuden hieman parempana (ka. 3,4) kuin muut opiskelijat (ka. 3,2).

Opiskelijakuntatoiminnan kehittämisestä kysyttiin ainoastaan henkilöstöltä. Alueellisesti tarkasteltuna opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen arvioitiin korkeimmalle Lounais-Suomessa (ka. 3,7) ja matalimmalle Itä-Suomessa (ka. 3,3)⁷². Henkilöstön arvioissa ei ollut juurikaan eroja oppilaitoksen koon ja opetuskielen mukaan tarkasteluna.

68 $p < 0,001$; $d = 0,46$

69 $p < 0,001$; $d = 0,57$, $d = 0,49$

70 $p < 0,001$; $d = 0,46$

71 $p < 0,001$; $d = 0,40$

72 $d = 0,40$

5.7 Lukiokoulutuksessa opiskelijakuntatoiminta nähdään vaikuttavaksi, mutta toiminta voisi edistää enemmän henkilöstön ja opiskelijoiden yhteistyötä

Analyysivaiheessa opiskelijakuntatoimintaan liittyvistä kysymyksistä muodostettiin summa-
muuttujat, joilla tarkasteltiin opiskelijakuntatoiminnasta tiedottamista, opiskelijakuntatoimintaan
kannustamista, opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuutta sekä sen kehittämistä. Opiskelijoiden
kysymykset opiskelijakuntatoiminnasta luokiteltiin opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuteen
sekä heidän omaan tietämykseensä opiskelijakuntatoiminnasta.

Lukion henkilöstön vastauksissa ei *opiskelijakuntatoiminnasta tiedottamisessa* ollut tilastolli-
sesti merkitseviä eroja taustamuuttujittain tarkasteltuna. Vastausten perusteella toiminnasta
tiedottaminen toteutuu hyvin samantasoisesti eri puolella Suomea sekä erikokoisissa lukioissa.
Opiskelijakuntatoimintaan kannustamisessa havaittiin jonkin verran eroja ($f = 0,32$) erikokoisten
lukioiden välillä. Pienissä lukioissa⁷³ kannustettiin vastausten mukaan jonkin verran enemmän
opiskelijakuntatoimintaan (ka. 4,6) kuin keskiuurissa lukioissa (ka. 3,9)⁷⁴. Ero oli samansuuntainen
myös pienten ja suurten lukioiden välillä (ka. 4,1)⁷⁵. Opiskelijoiden vastauksissa lukion koolla ei
havaittu olevan yhteyttä vastauksiin. Taustamuuttujittain tarkasteltuna ainoastaan opiskelijoiden
äidinkieli erotteli vastaajia heidän *omassa tietämyksessään opiskelijakuntatoiminnasta*. Ruotsia
äidinkielenään puhuvat lukiolaiset arvioivat omat tietonsa opiskelijakuntatoiminnasta paremmiksi
(ka. 4,0) verrattuna niihin opiskelijoihin, jotka ilmoittivat äidinkielekseen muun kuin suomen
tai ruotsin (ka. 3,4)⁷⁶. Sukupuolten välillä ei ollut merkittäviä eroja, eikä myöskään siinä, oliko
opiskelijalla erityisen tuen päätös vai ei.

Opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuteen liittyvistä asioista kysyttiin sekä lukion henkilöstöltä
että opiskelijoilta. Kysymykset olivat osittain samanlaisia. Vaikuttavuuden osalta henkilöstöltä
kysyttiin myös, edustaako oppilaitoksen opiskelijakunta aidosti opiskelijoiden moninaisuutta ja
moniäänisyyttä, esimerkiksi sukupuolen, iän ja äidinkielen kautta. Opiskelijoilla *opiskelijakunta-
toiminnan vaikuttavuus* -summamuuttujaan kuului lisäksi kysymys siitä, järjestetäänkö oppilai-
toksessa vuosittain avoimet ja tasavertaiset opiskelijakunnan vaalit.

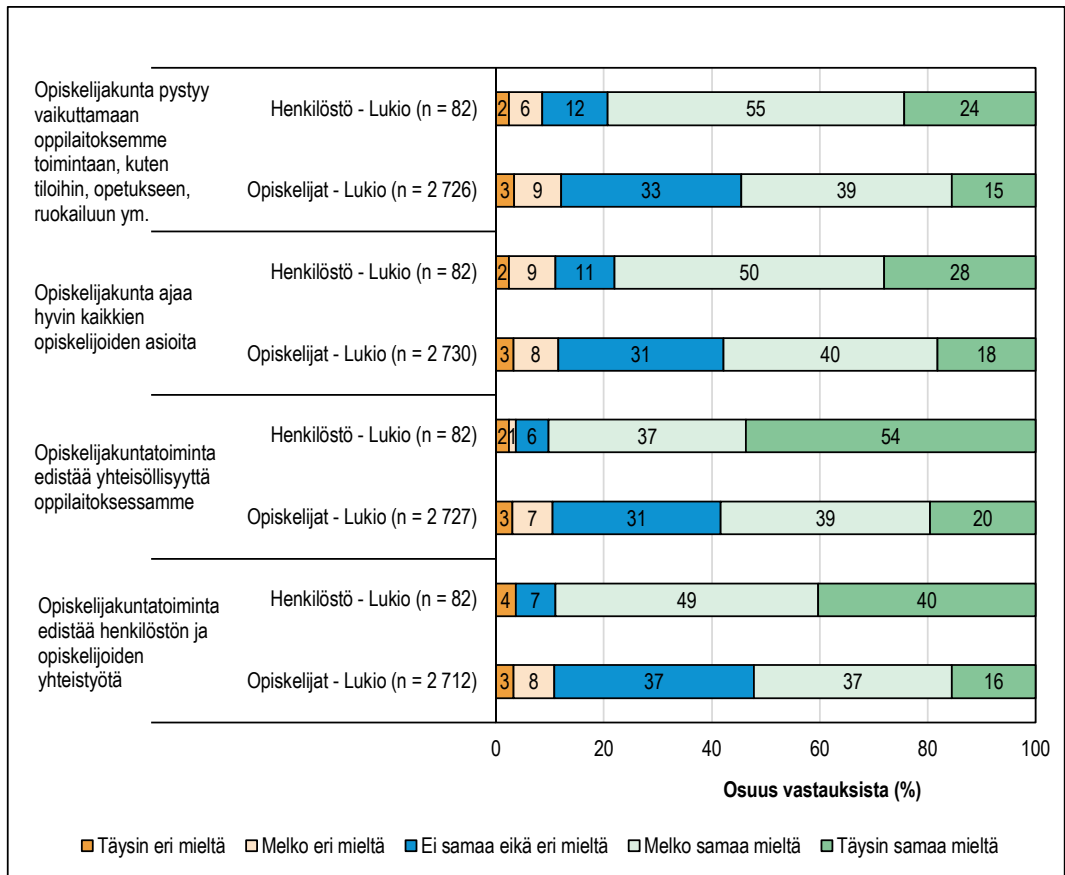
Lukioiden henkilöstö arvioi opiskelijakuntatoiminnan merkityksen yhteisöllisyyden ja yhteistyön
edistämisessä selkeästi paremmaksi kuin opiskelijat (kuvio 41). Ero vastaajaryhmien välillä oli
näissä väittämissä suurin opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudessa. Vastaajaryhmien näkemyk-
set opiskelijakunnan vaikuttavuudesta oppilaitoksen toimintaan sekä sen kyvystä ajaa kaikkien
opiskelijoiden asioita olivat hieman lähempänä toisiaan.

73 Pienet alle 100 opiskelijan lukiot, keskikokoiset eli 100–300 opiskelijan lukiot ja suuret eli yli 300 opiskelijan lukiot.

74 $p < 0,01$; $d = 0,85$

75 $p < 0,01$; $d = 0,76$

76 $p < 0,001$; $d = 0,53$



KUVIO 41. Lukion henkilöstön ja opiskelijoiden näkemykset opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta

Taustamuuttujittain tarkasteltuna henkilöstön vastauksissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja. Opiskelijoiden vastauksissa oli eroja äidinkielen, erityisen tuen päätöksen ja AVI-alueen välillä. Ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat arvioivat opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuuden parhaimmaksi (ka. 3,8), kun vastaavasti matalimmalle sen arvioivat muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat (ka. 3,4)⁷⁷. Parhaimmaksi opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuus arvioitiin Itä-Suomen AVI-alueella (ka. 3,8) ja vastaavasti matalimmalle Lapin AVI-alueella (ka. 3,4)⁷⁸.

Opiskelijakuntatoiminnan kehittämistä kysyttiin vain lukion henkilöstöltä. Vastauksissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja eri taustamuuttujittain. Opiskelijakuntatoiminta nähdään lukion henkilöstön mukaan yhtä vaikuttavana eri puolella Suomea sekä erikokoisissa lukioissa.

⁷⁷ $p < 0,001$; $d = 0,51$

⁷⁸ $p < 0,001$; $d = 0,56$

5.8 Yhteenvetoa opiskelijakuntatoimintaa koskevista tuloksista

- Opiskelijakunnan hallituksen järjestämään toimintaan osallistutaan ammatillisessa koulutuksessa selvästi vähemmän kuin lukioissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokevat myös saaneensa tapahtumista ja toiminnasta vähemmän tietoa kuin lukiolaiset.
- Suuri osa lukiolaisista osallistuu opiskelijakunnan hallituksen järjestämiin tapahtumiin ja äänestää hallituksen vaaleissa. Vastaavasti suurin osa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ei osallistu näihin toimintoihin.
- Molempien koulutusmuotojen henkilöstön ja opiskelijoiden mielestä opiskelijakunnan hallituksen toiminta edistää yhteisöllisyyttä ja ajaa suhteellisen hyvin kaikkien opiskelijoiden asioita.
- Opiskelijakunnan hallituksen toimintaa ei kaikissa oppilaitoksissa arvioida säännöllisesti.
- Opiskelijakuntatoimintaan on varattu yleisesti ottaen hyvin resursseja, mutta opiskelijakuntien verkostoituminen on monin paikoin vasta alussa.
- Opiskelijakunnan hallituksessa toimimisen yhdistäminen osaksi opintoja vaihteli oppilaitoksittain ja koulutusmuodoittain. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijakunnan hallituksessa toimimisesta ei saanut opintosuorituksia yhtä paljon kuin lukiokoulutuksessa.
- Opiskelijakunnan hallituksen järjestämiin tapahtumiin osallistumattomuuden suurimmaksi syyksi molempien koulutusmuotojen opiskelijat mainitsivat sen, ettei asiaan ollut kiinnostusta. Ammatillisessa koulutuksessa syiksi osallistumattomuuteen mainittiin myös ajanpuute sekä se, ettei tietoa toiminnasta ollut saatu.
- Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevilla opiskelijoilla on halua ja kiinnostusta vaikuttaa asioihin. Hallituksen jäsenet toivovat, että opiskelijakunnan hallitus voisi vaikuttaa enemmän päätöksentekoon oppilaitoksessa. Vastaavasti oppilaitosten henkilöstö toivoo, että opiskelijakunnan hallituksen järjestämään toimintaan osallistuttaisiin enemmän.

Vaikuttamis- valmiuksien kehittyminen

6

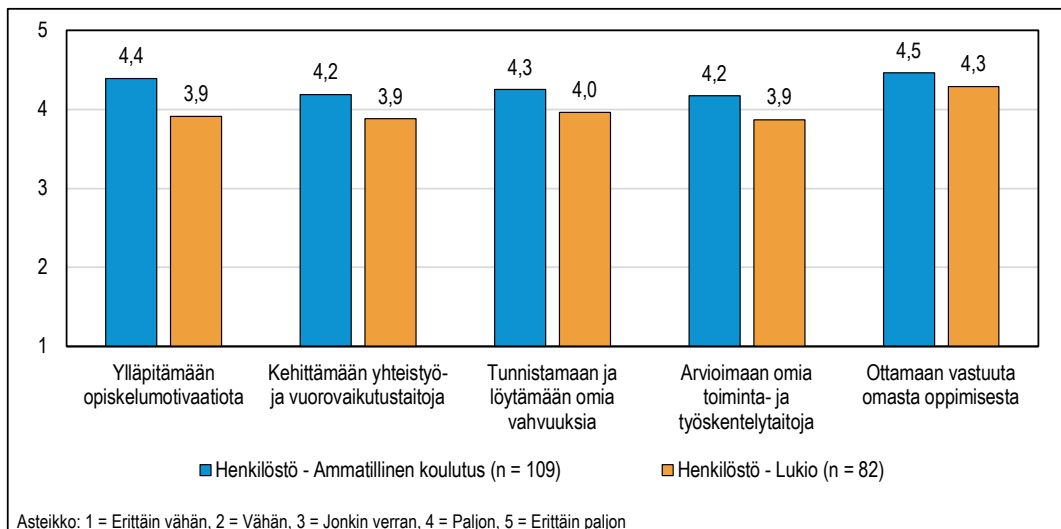
Poliittinen osallisuus liittyy yhteisistä asioista päättämiseen ja niihin vaikuttamiseen. Osallisuus on siis kiinteästi yhteydessä vaikuttamisvalmiuksiin ja niiden kehittymiseen. Jos yksilö saa kokemuksia siitä, että hänellä on mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin, hänellä on yleensä myös motivaatiota ja valmiuksia olla osallisena. Nämä kokemukset joko vahvistuvat tai heikkenevät muiden ihmisten vaikutuksesta ja ohjauksesta. Osallisuuteen ja sitä kautta myös vaikutusvalmiuksien kehittymiseen ohjataan ja tässä ohjauksessa tärkeitä ovat kohtaamiset aikuisten ja nuorten välillä. Tehokkaimpia tapoja osallisuuden tukemisessa on tukea ja ohjata nuoria sekä heidän arkielämänsä pyrkimyksiä toimia ja vaikuttaa omassa elinympäristössään. (Maunu & Kiilakoski 2018.) Oppilaitoksilla onkin tärkeä rooli sekä opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien luomisessa että heidän vaikuttamisvalmiuksiensa kehittymisen tukemisessa.

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstöltä kysyttiin opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymisestä siten, miten hyvin he arvioivat oppilaitoksen tukevan opiskelijoita erilaisten taitojen kehittymisessä. Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden opiskelijoilta kysyttiin, millaisia valmiuksia yhteiskunnassa toimimiseen he ovat opintojensa aikana saaneet. Näillä vaikuttamisvalmiuksilla tarkoitettiin osallistumista yhteisten asioiden hoitamiseen ja kehittämiseen sekä vastuunottoa omista ja yhteisistä asioista. Kuten henkilöstölle suunnatussa kyselyssä, myös opiskelijoilla luokiteltiin vaikuttamisvalmiuksia tarkastelevat väitteet opiskelu-, päätöksenteko-, tiedonhankinta- ja yhteistoimintataitoihin. Näiden lisäksi opiskelijat arvioivat yhteiskunta- ja kansalaistaitojensa kehittymistä.

6.1 Oppilaitoksissa tuetaan opiskelijoita ottamaan vastuuta opinnoista, mutta opiskelijat kaipaisivat enemmän tukea opiskelumotivaationsa tukemiseen

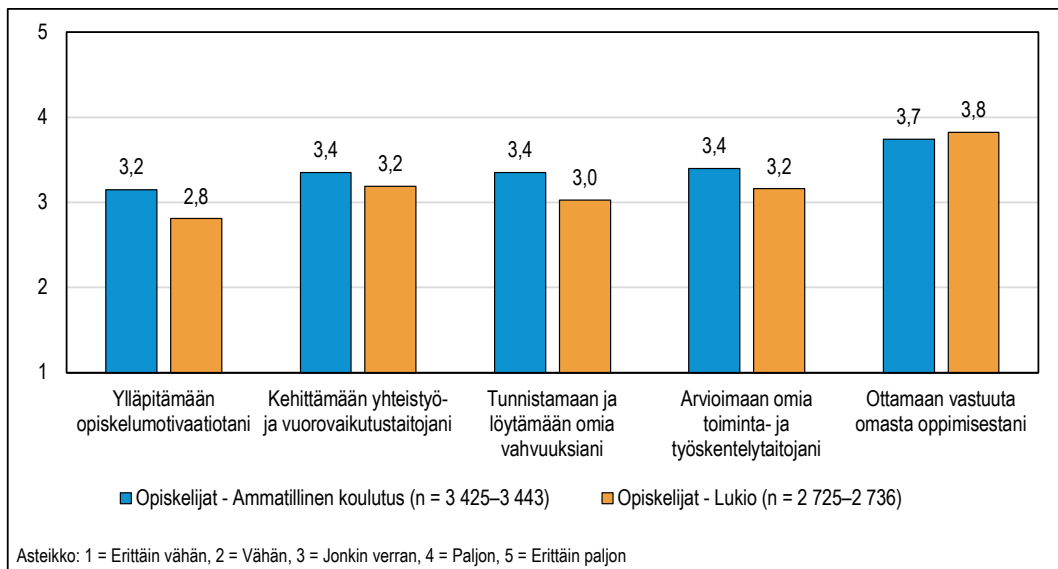
Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstö arvioi, miten paljon heidän oppilaitoksissaan tuetaan opiskelijoiden vaikutusvalmiuksien kehittymistä. Vaikutusvalmiuksien arviointi kohdistui opiskelu-, päätöksenteko-, tiedonhankinta- ja yhteistoimintataitojen arviointiin. Ammatillisen

koulutuksen henkilöstö arvioi *opiskelutaitoihin* liittyvät asiat lukion henkilöstöä hieman myönteisemmin (kuvio 42). Sekä ammatillisen että lukion henkilöstön mukaan oppilaitoksissa tuetaan paljon opiskelijoita vastuunottamisessa omista opinnoista sekä omien vahvuuksien tunnistamisessa. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön mukaan myös opiskelumotivaation ylläpitämistä, yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä omien opiskelu- ja työskentelytaitojen arviointia tuetaan hyvin koulutuksessa. Lukion henkilöstö puolestaan arvioi oppilaitostensa tukevan näiden taitojen kehittymistä keskimäärin melko paljon.



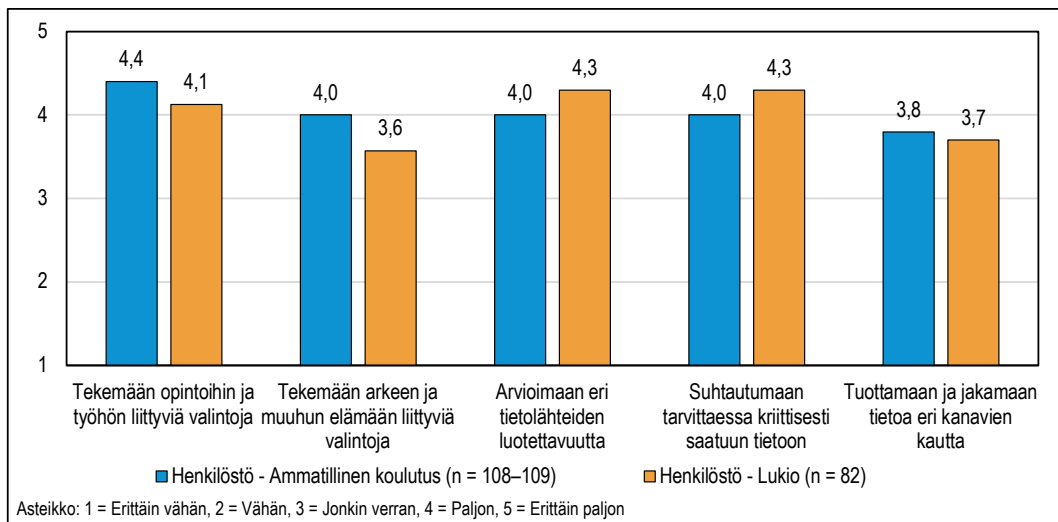
KUVIO 42. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemys oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoiden *opiskelutaitojen* kehittymistä

Opiskelijat arvioivat, miten hyvin oppilaitos tukee heitä eri valmiuksien kehittämisessä. Opiskelutaitoihin liittyvissä asioissa sekä ammatillisen koulutuksen että lukiokoulutuksen opiskelijat kokivat oppilaitoksensa tukevan heitä eniten vastuunottamisessa omista opinnoistaan (kuvio 43). Vastaavasti vähiten tukea oppilaitoksestaan opiskelijat kokivat saavansa opiskelumotivaationsa ylläpitämiseen. Tässä myös ammatillisten opiskelijoiden sekä lukiolaisten välinen ero oli suurin. Lukiolaisista lähes kolmannes (32 %) ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista neljännes (25 %) koki oppilaitoksensa tukevan opiskelumotivaation ylläpitämisessä joko vähän tai erittäin vähän. Omalta osaltaan opiskelumotivaatioon on voinut vaikuttaa pitkittynyt etäopiskelujakso. Etäopetuksen havaittiin korona-epidemian aikana olevan selvästi yhteydessä opiskelijoiden opiskelumotivaatioon sekä etäopintojen aikana koettuun kuormitukseen (Goman ym. 2021).



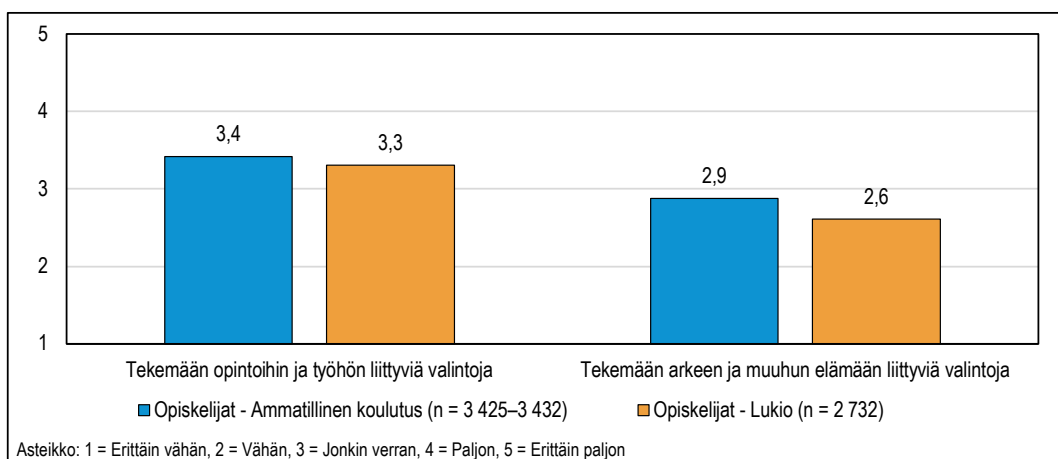
KUVIO 43. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoiden *opiskelutaitojen* kehittymistä

Sekä ammatillisen että lukiokoulutuksen henkilöstön mukaan opiskelijoita tuetaan *päätöksen-teko- ja tiedonhankintataidoissa* paljon erityisesti opintoihin ja työhön liittyvien valintojen teossa, eri tietolähteiden luotettavuuden arvioimisessa sekä suhtautumisessa tarvittaessa kriittisesti saatuun tietoon (kuvio 44). Ammatillisessa koulutuksessa tuetaan paljon myös arkeen ja muuhun elämään liittyvien valintojen tekoa. Lisäksi molemmissa koulutusmuodoissa henkilöstö arvioi, että opiskelijoita tuetaan melko paljon tuottamaan ja jakamaan tietoa eri kanavien kautta.



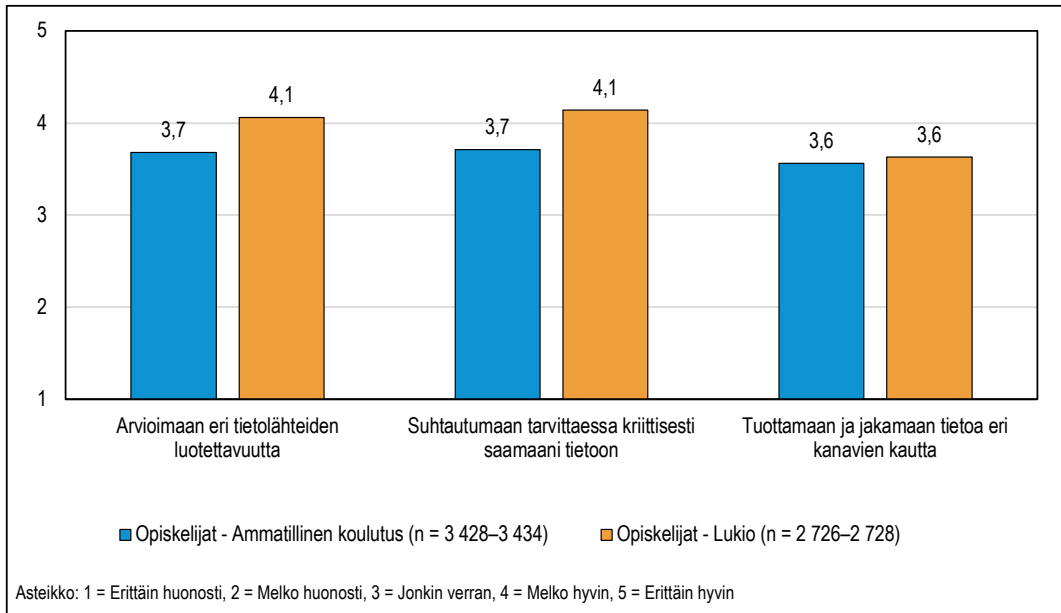
KUVIO 44. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemys oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoiden päätöksenteko- ja tiedonhankintataitojen kehittymistä

Päätöksentekotaidoissa opiskelijat kokivat oppilaitoksensa tukevan heitä enemmän opintoihin ja työhön liittyvien valintojen tekemisessä kuin arkeen ja muuhun elämään liittyvissä valinnoissa (kuviokuva 45). Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat oppilaitoksensa tuen arkeen ja muuhun elämään liittyvien valintojen tekemisessä jonkin verran paremmaksi kuin lukiolaiset. Lukiokoulutuksen opiskelijoista hieman alle puolet (45 %) koki oppilaitoksensa tukevan heitä tässä asiassa joko vähän tai erittäin vähän, kun ammatillisessa koulutuksessa opiskelevista vastaava osuus oli noin kolmannes (35 %).



KUVIO 45. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoiden päätöksentekotaitojen kehittymistä

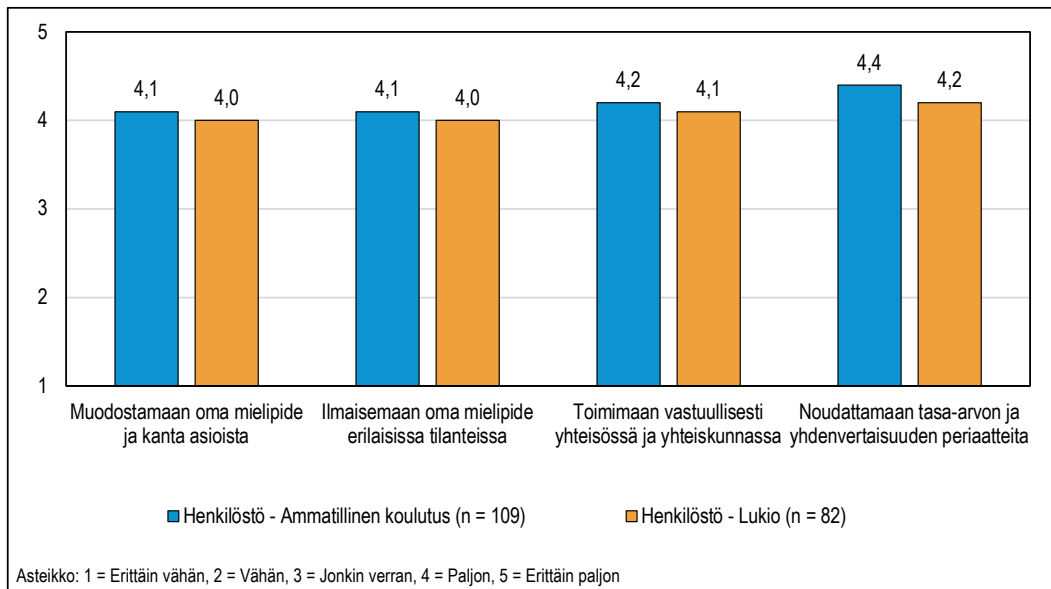
Tiedonhankintataidoista opiskelijoilta kysyttiin, miten hyvin he ovat niitä opintojensa aikana oppineet. Lukiokoulutuksessa opiskelevat arvioivat oppineensa tiedonhankintataitoja opintojensa aikana jonkin verran paremmin kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijat (kuvio 46). Eri tietolähteiden luotettavuutta sekä kriittistä suhtautumista saamaansa tietoon arvioivat molemmat opiskelijaryhmät oppineensa melko hyvin. Hieman matalammalle oppimisensa opiskelijat arvioivat eri kanavien kautta tapahtuvaan tiedon tuottamiseen ja jakamiseen. Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista 19 prosenttia ja lukiolaisista 17 prosenttia arvioi oppineensa tätä opintojensa aikana erittäin hyvin.



KUVIO 46. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten hyvin he ovat oppineet tiedonhankintataitoihin liittyviä asioita nykyisten opintojensa aikana

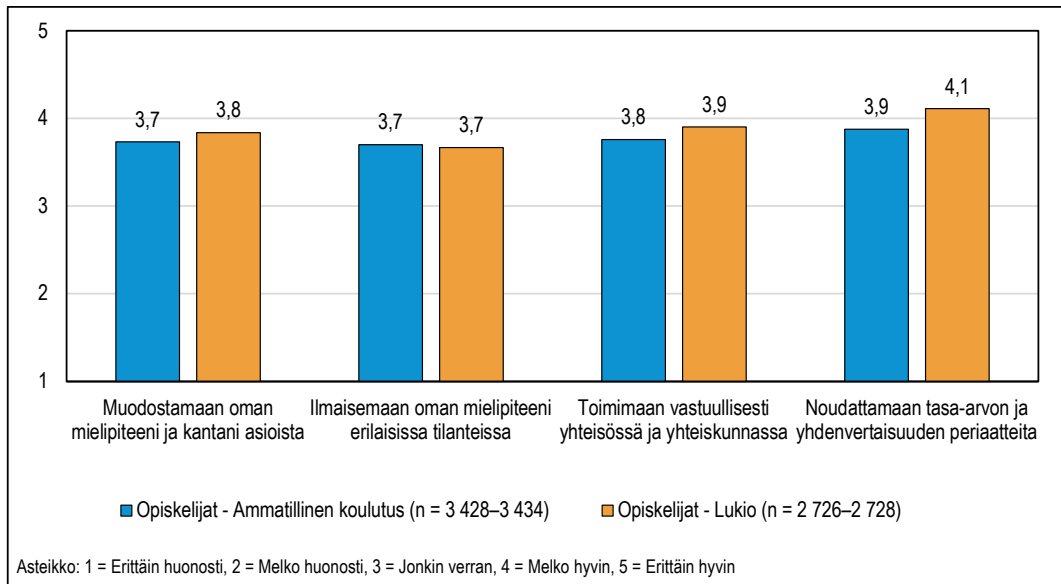
6.2 Opiskelijat kokevat oppineensa hyvin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattamista opintojensa aikana

Yhteistoimintataitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemista ja tasa-arvon periaatteiden noudattamista tuetaan molemmissa koulutusmuodoissa henkilöstön mielestä hyvin ja lähes yhtä paljon (kuvio 47). Erityisen hyvin oppilaitoksissa tuetaan opiskelijoita noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita. Myös oman mielipiteen muodostamista ja ilmaisemista eri tilanteissa sekä vastuullista toimintaa yhteisössä ja yhteiskunnassa tuetaan molemmissa koulutusmuodoissa henkilöstön mukaan paljon.



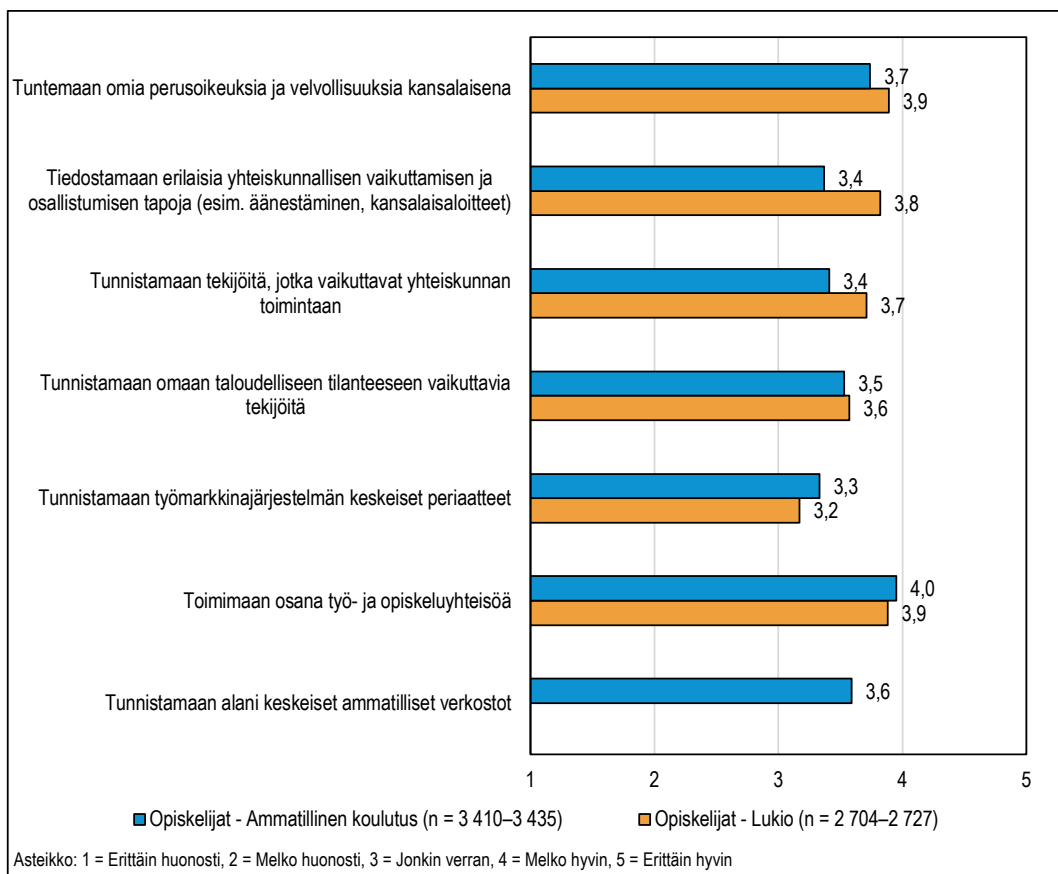
KUVIO 47. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemys oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoiden *yhteistoimintataitojen* kehittymistä

Yhteistoimintataitojen osalta opiskelijat kokivat oppineensa parhaiten noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita (kuvio 48). Lukiolaisista jopa 78 prosenttia ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 66 prosenttia vastasi oppineensa tätä opintojensa aikana joko melko tai erittäin hyvin. Myös oman mielipiteen muodostamista, sen ilmaisemista sekä vastuullista toimimista yhteisössä ja yhteiskunnassa opiskelijat arvioivat oppineensa opintojensa aikana melko hyvin.



KUVIO 48. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten hyvin he ovat oppineet yhteistoimintataitoihin liittyviä asioita nykyisten opintojensa aikana

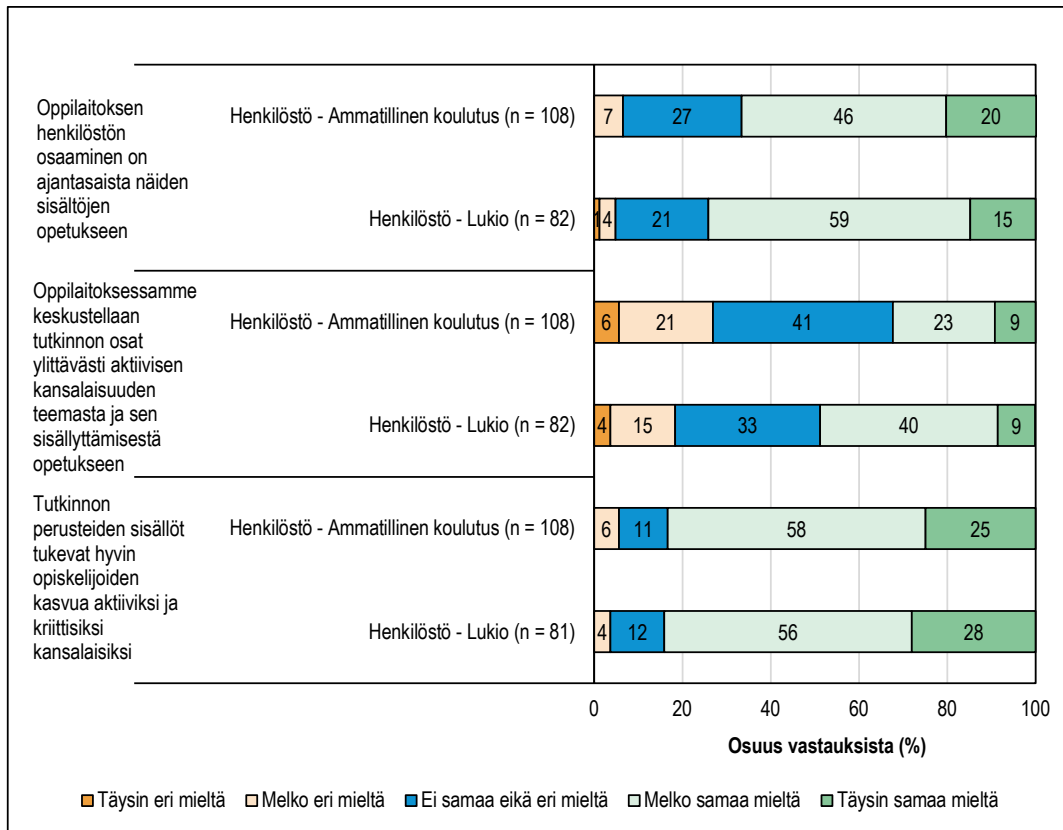
Erilaisista yhteiskunta- ja kansalaistaidoista opiskelijat kokivat opintojensa aikana parhaiten oppineensa toimimaan osana työ- ja opiskeluyhteisöä (kuvio 49). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista reilu kolmannes (35 %) ja lukiolaisista reilu neljännes (27 %) koki oppineensa tätä erittäin hyvin. Vastaavasti vähiten opiskelijat kokivat oppineensa tunnistamaan työmarkkinajärjestelmän keskeiset periaatteet. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 15 prosenttia ja lukiolaisista joka kymmenes koki oppineensa tätä opintojensa aikana erittäin hyvin. Oman alansa keskeiset ammatilliset verkostot ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat kuitenkin oppineensa tunnistamaan melko hyvin. Suurimmillaan ero ammatillisen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden välillä oli siinä, miten hyvin he kokivat oppineensa tiedostamaan erilaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallistumisen tapoja. Neljännes lukio-opiskelijoista koki oppineensa tätä erittäin hyvin, kun vastaavasti tätä mieltä ammatillisen koulutuksen opiskelijoista oli 18 prosenttia.



KUVIO 49. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten hyvin he ovat oppineet yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita nykyisten opintojensa aikana

6.3 Tutkinnon perusteet ja henkilöstön osaaminen tukevat vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä, mutta yhteistä keskustelua kaivataan

Valtaosa ammatillisen (83 %) ja lukiokoulutuksen (84 %) henkilöstöstä oli joko täysin tai melko samaa mieltä siitä, että tutkinnon perusteiden sisältö tukevat hyvin opiskelijoiden kasvua aktiiviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi (kuvio 50). Selvä enemmistö ammatillisen (66 %) ja lukiokoulutuksen (74 %) henkilöstöstä oli joko täysin tai melko samaa mieltä myös siitä, että henkilöstön osaaminen on ajantasaista näiden sisältöjen opetukseen. Noin 7 % ammatillisen ja 5 % lukiokoulutuksen henkilöstöstä oli joko melko tai täysin eri mieltä tästä väittämästä. Matalimmalle arvioitiin yhteinen keskustelu aktiivisen kansalaisuuden teemoista. Reilu neljännes (27 %) ammatillisen ja vajaa viidennes (19 %) lukiokoulutuksen henkilöstöstä arvioi, ettei aktiivisen kansalaisuuden teemoista keskustella kovinkaan paljon eri alojen ja aineiden opettajien kanssa.



KUVIO 50. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstön näkemys aktiivisen kansalaisuuden teemojen sisällyttämisestä opetukseen

Oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin avokysymyksellä, miten oppilaitoksessa varmistetaan koko henkilöstön aktiivisen ja kriittisen kansalaisuuden sisältöjen osaaminen. Vastauksissa (lukio n = 67, ammatillinen n = 90) keskeisimmiksi keinoiksi nousivat koulutukset ja asioiden yhteinen käsittely tai keskustelu henkilöstön piirissä. Lukiokoulutuksen henkilöstön vastauksista vajaassa puolessa oli mainittu koulutukset, niiden järjestäminen sekä mahdollisuudet ja kannustaminen osallistumiseen. Vastaavasti ammatillisen puolen vastauksista reilussa kolmanneksessa mainittiin koulutukset.

Lukiokoulutuksen henkilöstön vastauksista noin kolmanneksessa ja ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksista noin neljänneksessä mainittiin aiheen yhteinen käsittely ja keskustelut henkilöstön parissa. Muita mainintoja vastauksissa oli muun muassa opettajien ammattitaitoon luottaminen, oma tiedonhankinta, kurssisisällöt, opetussuunnitelmatyö ja oppilaitoksen periaatteet tai strategia.

Pyritään koulutuksen avulla tasapuoliseen osaamisen lisäämiseen. (henkilöstö, ammatillinen)

Mahdollistetaan näihin teemoihin liittyvä kouluttautuminen. Järjestetään tarvittaessa ulkopuolisia luennoitsijoita tai koulutusta aiheesta henkilöstökokouksissa. (henkilöstö, lukio)

Tämä on osa koulun strategiaa ja niistä on keskusteltu opettajainkokouksissa sekä pienemmissä ryhmissä sekä LOPS -työskentelyssä. (henkilöstö, lukio)

Pätevät opettajat, aktiivinen yhteiskunnan kehityksen seuraaminen on osa opettajan työnkuva. Oppiainerajat ylittävä läpäisyperiaate, yksilön aktivoiminen kansalaiseksi. (henkilöstö, ammatillinen)

Oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin kahdella eri avokysymyksellä sitä, mitkä tekijät **edistävät tai estävät** opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä oppilaitoksessa. Lukiokoulutuksen henkilöstön vastauksista (n = 76) vajaassa puolessa mainittiin opiskelijakuntatoiminta opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksia **edistävänä** tekijänä. Vuorovaikutuksen, keskustelun ja kuuntelun kulttuuri mainittiin puolestaan vajaassa kolmanneksessa vastauksista. Niin kurssisisältöjen kuin yleisen ilmapiirin merkitys saivat mainintoja noin viidenneksessä vastauksista. Muita mainittuja seikkoja vaikuttamisvalmiuksien edistämiseksi olivat muun muassa kyselyt ja palautteet, tapahtumat ja tiimitoiminta.

Opiskelijakuntatoiminnan säännöllisyys. Kurssipalautteiden suunnitelmallinen kerääminen. Varjovaalien järjestäminen (vuorossa taas keväällä kuntavaalien yhteydessä). Opiskelijakunnalla ja abeilla on vastuu puurojuhlan ja penkkareiden järjestelyistä, ykköset hoitavat keittiövuoron vanhojen tanssi-iltana, kakkoset ja muut tanssijat ovat vastuussa vanhojen tanssi-illan esityksestä sekä kiertueesta, jossa he esiintyvät alakoululla ja vanhainkodeissa. Opiskelijoilta on myös kysytty, keitä he toivoisivat vieraksi ammattien iltpäivään. Arviointikyselyt ja arvoperustakyselyt, jotka on suunnattu nuorille ja heidän huoltajilleen. (henkilöstö, lukio)

Vuorovaikutus ja aktiivinen keskustelu. Opiskelijakunnan sekä henkilöstön mutkaton toiminta ja toiminnan kehittäminen. (henkilöstö, lukio)

Myös ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksista (n = 94) vajaassa puolessa opiskelijakuntatoiminta oli mainittu opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksia **edistäväksi** tekijäksi. Reilussa kolmanneksessa vastauksista edistäväksi tekijäksi oli mainittu opintojen sisällöt. Keskustelu ja vuorovaikutus sekä osallistumisen mahdollistaminen ja siihen kannustaminen olivat saaneet mainintoja noin kolmanneksessa vastauksista. Muita mainittuja tekijöitä olivat esimerkiksi kyselyt ja palautteet, yleinen ilmapiiri ja projektit.

Opiskelijakunnan perustaminen, oppilaitoksessamme on matala hierarkia ja luonteva kanssakäyminen opiskelijoiden ja henkilökunnan välillä. (henkilöstö, ammatillinen)

Opiskelijakuntatoiminta. Tutkintojen perusteissa on aiheeseen opintosisältöjä ja arviointikriteereitä. (henkilöstö, ammatillinen)

Vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä **estäväksi** tekijöiksi puolestaan lukiokoulutuksen henkilöstön vastauksissa (n = 69) kahdessa viidestä mainittiin ajan ja resurssien puute. Noin viidenneksessä vastauksista tuotiin esiin opintojen kuormittavuus ja siitä johtuva ajan priorisoiminen muuhun kuin oppilaitoksen yhteiseen toimintaan. Motivaation ja kiinnostuksen puute sekä koronaepidemian vaikutukset olivat kumpikin saaneet mainintoja noin kuudenneksessä vastauksista. Muita mainittuja seikkoja olivat esimerkiksi oppilaitoksen koko, toteutuksen hankaluus ja jaksaminen.

Pitkät koulupäivät, koulun vaatavuus, joka monilla tarkoittaa keskittymistä opiskeluun. Aktiivisilla opiskelijoilla paljon toimintaa myös koulun ulkopuolella. (henkilöstö, lukio)

Corona och allmän utrymmesbrist. Bristande intresse som kan bero på att vi är en stor skola. Tidsbrist p.g.a. skolarbete och fritidsintressen. (henkilöstö, lukio)

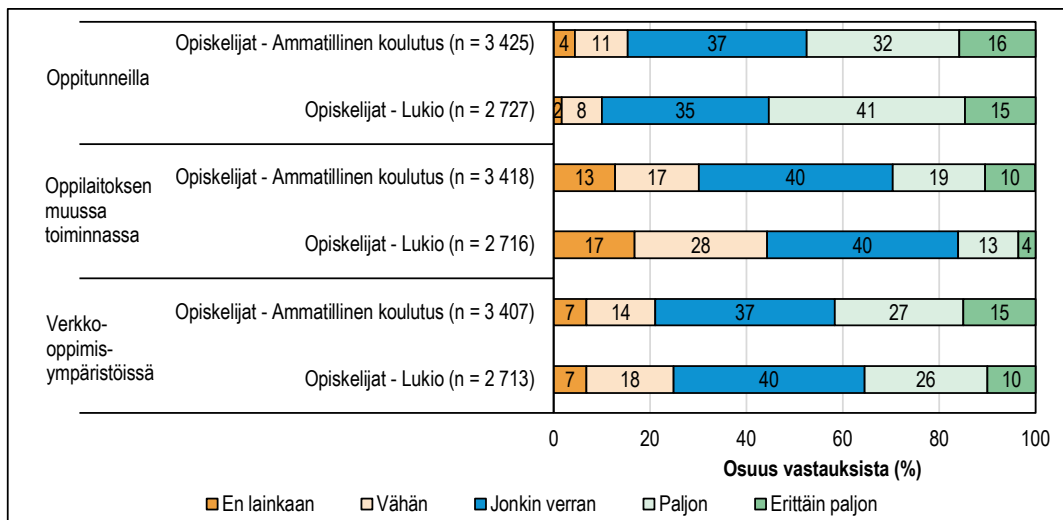
Ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksissa (n = 84) motivaation ja kiinnostuksen puute nousi keskeisimmäksi opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä **estäväksi** tekijäksi. Se mainittiin noin neljänneksessä vastauksista. Reilussa viidenneksessä vastauksista mainittiin koronaepidemia, ja etäopiskelu yleisimminkin, vaikutusvalmiuksien kehittymistä estäväksi tekijäksi. Ajan ja resurssien puute sekä heterogeenisen opiskelijajoukon vaikutukset saivat molemmat mainintoja noin kuudenneksessä vastauksista. Muita mainittuja seikkoja olivat muun muassa ilmapiiri, opintojen sisällöt ja viestintä.

Oppilaitoksen iso koko ja maantieteellinen hajanaisuus, eri alojen välisen yhteistyön puute, passiivinen osallistumiskulttuuri ja opiskelijoiden motivaation puute. Opiskelijat tavoittavien tiedottamiskanavien löytäminen, opiskelijoiden kielitaitoon liittyvien valmiuksien puute, opetusjärjestelyjen ja -aikataulujen päällekkäisyys. (henkilöstö, ammatillinen)

Aiheeseen liittyvän systemaattisen toiminnan puute. Tämä on kehittämiskohde. (henkilöstö, ammatillinen)

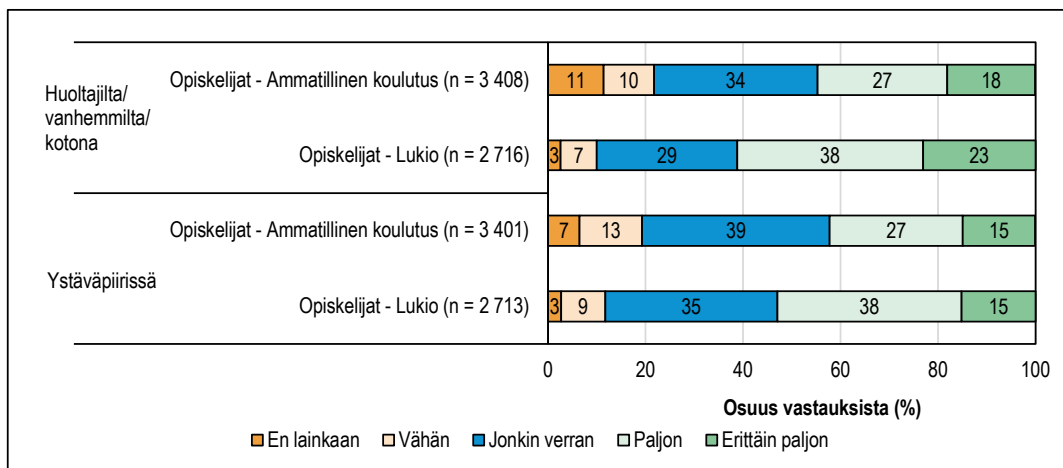
6.4 Vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä taitoja opitaan eniten oppitunneilla sekä lähipiirissä

Opiskelijoilta kysyttiin, miten paljon he olivat oppineet yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita eri ympäristöissä. Erilaiset ympäristöt jaoteltiin analyysivaiheessa opiskeluun liittyviin ympäristöihin, lähipiiriin, muihin sosiaalisiin ympäristöihin sekä mediaan. Opintoihin liittyvistä oppimisympäristöistä opiskelijat kokivat oppineensa asioita eniten oppitunneilla (kuvio 51). Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat oppineensa asioita oppilaitoksen muussa toiminnassa enemmän kuin lukiolaiset. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 28 prosenttia koki oppineensa yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita oppilaitoksen muussa toiminnassa joko paljon tai erittäin paljon, kun vastaavasti lukiolaisista vastaava osuus oli 17 prosenttia.



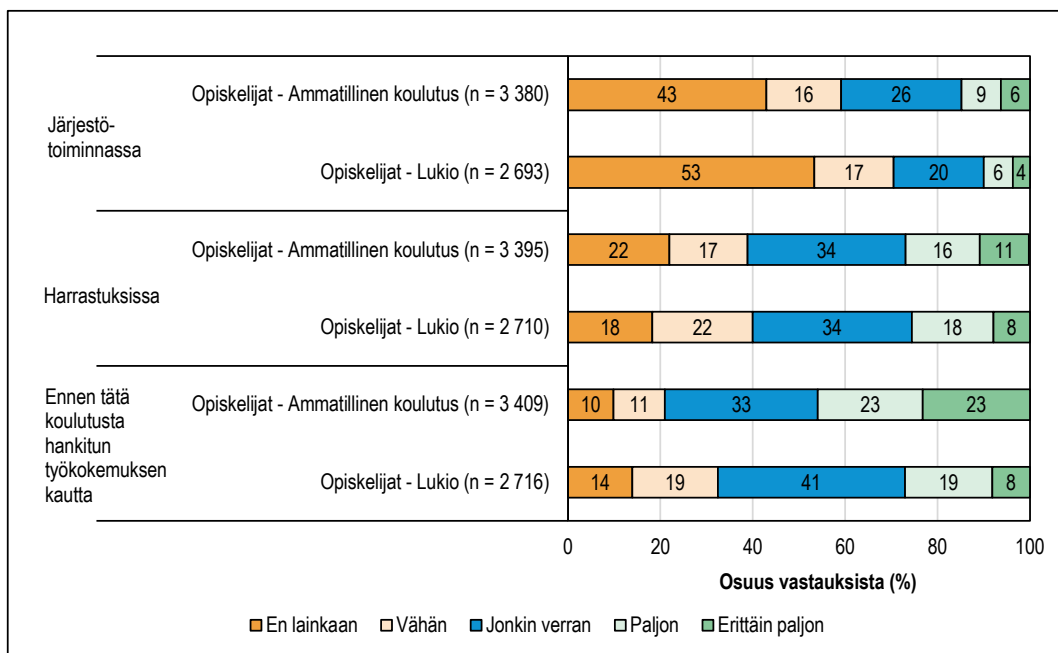
KUVIO 51. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten paljon he ovat oppineet yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita *opintoihin liittyvissä ympäristöissä*

Lukiolaiset arvioivat oppineensa asioita lähimpiinsä kautta jonkin verran enemmän kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijat (kuvio 52). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kymmenesosa (11 %) koki, ettei ollut oppinut lainkaan kysytyjä asioita kotona, kun vastaavasti lukiolaisista tätä mieltä oli kolme prosenttia. Ystäväpiirin merkitys asioiden oppimisessa oli molemmilla vastaajaryhmillä lähes samalla tasolla.



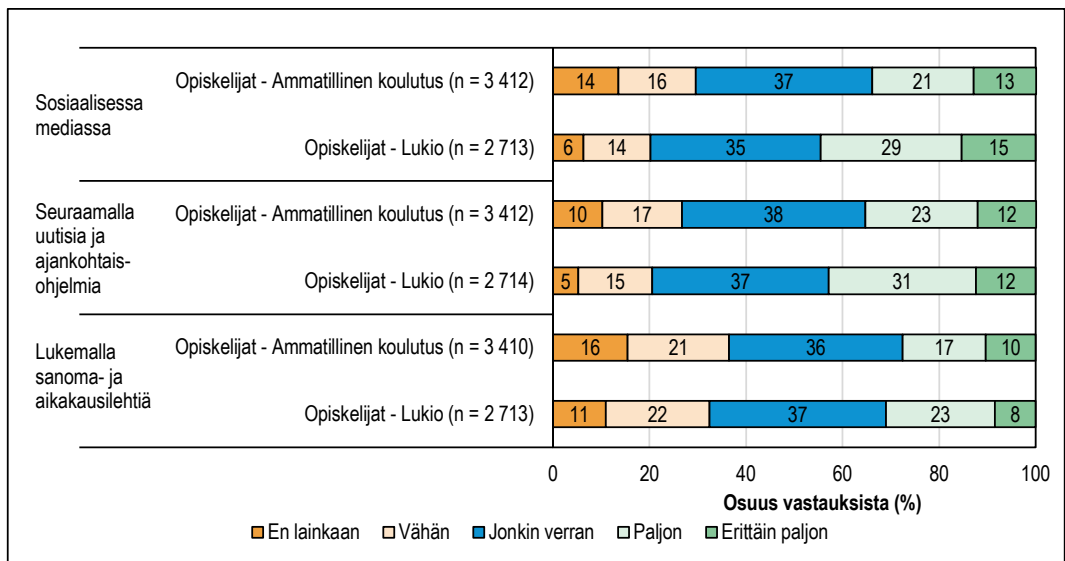
KUVIO 52. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten paljon he ovat oppineet yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita *lähipiirissä*

Ennen nykyistä koulutusta hankitun työkokemuksen merkitys korostui erityisesti ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoilla kysyttäessä asioiden oppimisesta muissa sosiaalisissa ympäristöissä (kuvio 53). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista lähes neljännes (23 %) koki oppineensa erittäin paljon yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita työkokemuksen kautta, kun vastaavasti lukiolaisista vain vajaa kymmenes (8 %) oli tätä mieltä. Omalta osaltaan tähän voi vaikuttaa ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden ikäjakauma. Kyseeseen vastanneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista lähes puolet (47 %) oli syntynyt ennen vuotta 2000, kun vastaavasti lukio-opiskelijoista tähän ikäryhmään kuuluvia oli vajaa prosentti. Monella ammatillisen koulutuksen opiskelijalla on siten ehtinyt olla enemmän työkokemusta ennen nykyisiä opintojaan. Myös järjestötoiminnan merkitys asioiden oppimisessa korostui ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla hieman enemmän kuin lukiolaisilla.



KUVIO 53. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten paljon he ovat oppineet yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita muissa sosiaalisissa ympäristöissä

Median merkitys asioiden oppimisympäristönä korostui lukiolaisilla hieman enemmän kuin ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla (kuvio 54). Vastajaryhmien ero tuli selvimmän esille sosiaalisen median vaikutuksessa, jonka kautta joko paljon tai erittäin paljon asioita ilmoitti oppineensa kaksi viidesosaa (44 %) lukiolaisista, kun vastaava osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijoista oli kolmannes (34 %). Sanoma- ja aikakauslehtien lukeminen oli vähiten käytetty media tiedon saannissa molemmilla vastajaryhmillä.

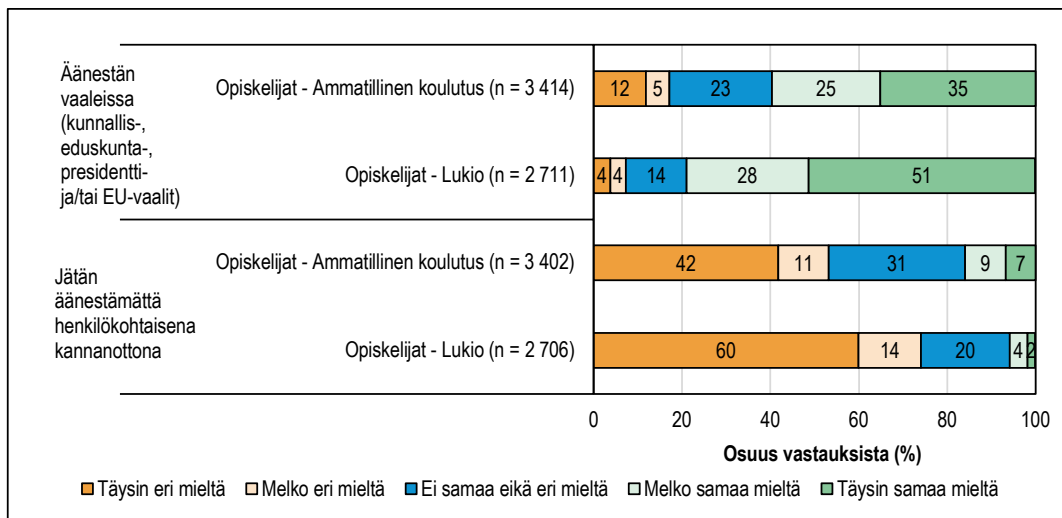


KUVIO 54. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, miten paljon he ovat oppineet yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin liittyviä asioita *mediasta*

6.5 Äänestämisen ja ostopäätöksillä vaikuttaminen suosituimpia vaikuttamiskeinoja

Opiskelijoita pyydettiin arvioimaan erilaisia vaikuttamisen tapoja omalta kohdaltaan nyt ja tulevaisuudessa. Kysytyt asiat jaoteltiin äänestämiseen, toimintaan osallistumiseen ja kantaa ottamiseen.

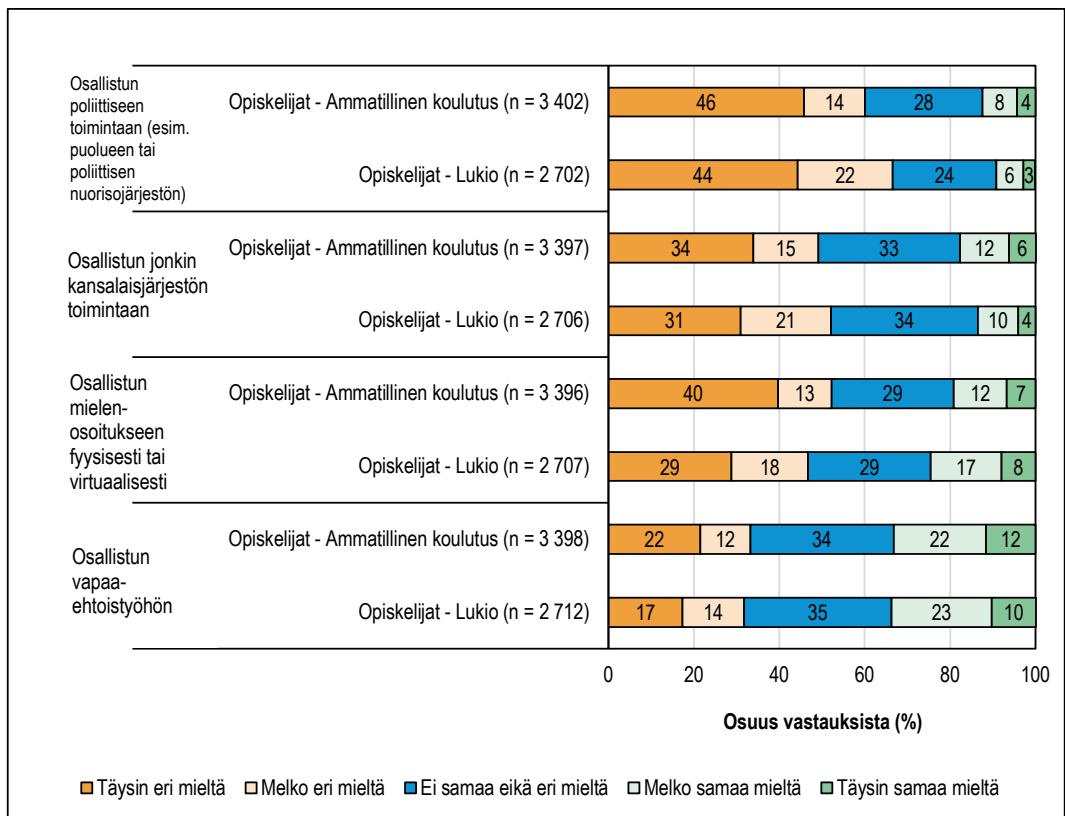
Äänestämiseen liittyviä asioita kysyttiin sekä oikealla äänestää kunnallis-, eduskunta-, presidentti- ja/tai EU-vaaleissa että äänestämättä jättämisellä henkilökohtaisena kannanottona. Sekä ammatillisen koulutuksen että lukion opiskelijat pitivät hyvin todennäköisenä, että he äänestävät joissain vaaleissa (kuviot 54 ja 55). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista reilu kolmannes (35 %) ja lukiolaisista yli puolet (51 %) oli täysin samaa mieltä äänestamisestään. Äänestämättä jättäminen henkilökohtaisena kannanottona oli ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla hieman yleisempää. Kuitenkin täysin eri mieltä äänestämättä jättämisestä oli ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 42 prosenttia ja lukiolaisista 60 prosenttia. Vaikka varmojen äänestäjien osuus oli tätä pienempi, pitivät vastaajat kuitenkin äänestämättä jättämisestä henkilökohtaisen kannanoton muotona vielä epätodennäköisempänä.



KUVIO 55. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys omasta äänestamisestään nyt ja tulevaisuudessa

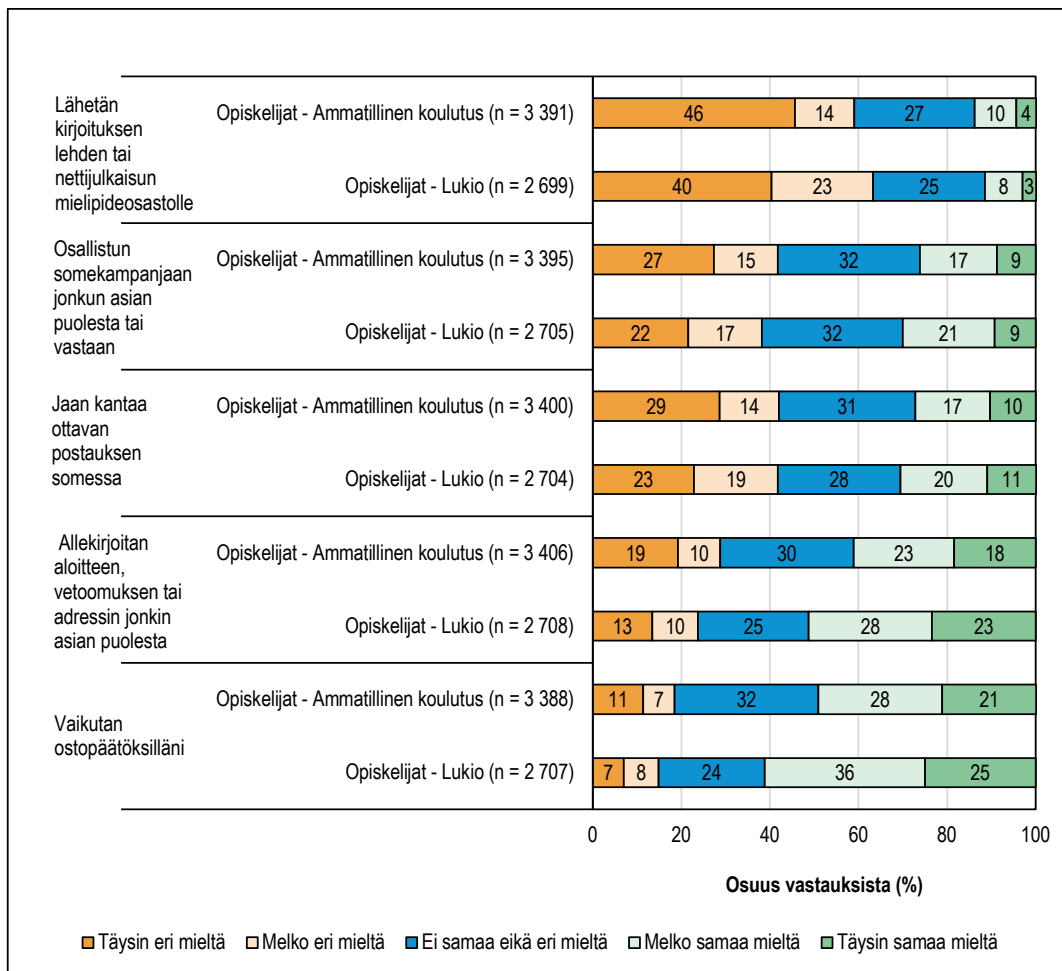
Arvioinnin tulosten perusteella opiskelijat näyttävät siis olevan kiinnostuneita äänestamisestä vaikuttamismuotona. Tilastokeskuksen tietojen mukaan 18–24-vuotiaiden nuorten äänestysprosentti vuoden 2021 kuntavaaleissa oli 35,4 %. 18–19-vuotiaiden äänestysprosentti oli tätä hieman korkeampi (39,1 %) (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021). Vaikka äänestysaikomus vastauksissa olikin korkea, ei se välttämättä konkretisoidu.

Erilaisista toimintaan osallistumisen tavoista opiskelijat pitivät todennäköisimpänä vapaaehtoistyöhön osallistumista (kuvio 56). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 18 prosenttia ja lukiolaisista 14 prosenttia oli väitteestä melko tai täysin samaa mieltä. Osallistumista poliittiseen toimintaan pidettiin kaikkein epätodennäköisimpänä. Lähes puolet sekä ammatillisen koulutuksen vastaajista (46 %) että lukiolaisista (44 %) oli täysin eri mieltä osallistumisestaan poliittiseen toimintaan, kuten puolueen tai poliittisen nuorisjärjestön toimintaan.



KUVIO 56. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys omista toimintaan osallistumisen tavoistaan nyt ja tulevaisuudessa

Itselleen sopivimmaksi kantaa ottamisen tavoista opiskelijat arvioivat ostopäätöksillä vaikuttamisen (kuvio 57). Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista viidennes (21 %) ja lukiolaisista neljännnes (25 %) oli väitteestä täysin samaa mieltä. Myös aloitteen, vetoimuksen tai adressin allekirjoittamista jonkin asian puolesta pidettiin melko todennäköisenä tapana ottaa kantaa. Sen sijaan kirjoituksen tai nettijulkaisun lähettäminen mielipideosastolle oli kantaa ottamisen tavoista vähiten suosittu opiskelijoiden keskuudessa. Opiskelijoista vain noin kymmenes (ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 14 % ja lukiolaisista 11 %) oli melko tai täysin varma, että ottaisi tällä tavalla kantaa asioihin.



KUVIO 57. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys omista kantaa ottamisen tavoistaan nyt ja tulevaisuudessa

6.6 Erityisesti miesopiskelijat ja nuorimmat opiskelijat kokevat ammatillisen koulutuksen tukeneen päätöksentekotaitojen kehittymistä

Ammatillisen koulutuksen henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin monivalintakysymyksellä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymisestä koulutuksen aikana. Analyysivaiheessa samaan teemaan liittyviä väittämiä yhdistettiin laajemmiksi kategorioiksi, ja niistä muodostettiin summamuuttujia. Sekä opiskelijoilta että henkilöstöltä kysyttiin, miten paljon oppilaitoksessa tuetaan opiskelijoita opiskeluun liittyvien taitojen kehittämisessä ja itsenäisessä päätöksenteos-

sa. Väittämistä muodostettiin summamuuttujat *opiskelutaidot*⁷⁹ ja *päätöksentekotaidot*⁸⁰. Lisäksi henkilöstöltä kysyttiin, minkä verran oppilaitoksessa tuetaan opiskelijoita tiedonhankintataitojen ja yhteistoimintataitojen kehittämisessä. Opiskelijoilta taas kysyttiin, miten hyvin he kokivat oppineensa opintojen aikana näitä taitoja. Näistä väittämistä muodostettiin summamuuttujat *tiedonhankintataidot*⁸¹ ja *yhteistoimintataidot*⁸². Näiden lisäksi opiskelijakyselyn väittämistä muodostettiin *yhteiskunta- ja kansalaistaidot*⁸³ -summamuuttuja.

Opiskelijoilta kysyttiin myös, millaisissa ympäristöissä he ovat oppineet vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita, ja nämä jaoteltiin neljään eri summamuuttujaan: *opintoihin liittyvät ympäristöt*⁸⁴, *lähipiiri*⁸⁵, *muut sosiaaliset ympäristöt*⁸⁶ ja *media*⁸⁷. Lisäksi opiskelijoita pyydettiin arvioimaan omia vaikuttamisen tapojaan nyt ja tulevaisuudessa. Äänestämisen lisäksi nämä tavat jaoteltiin kahteen summamuuttujaan: *toimintaan osallistuminen*⁸⁸ ja *kantaaottaminen*⁸⁹.

Kuviossa 58 on kuvattu vaikuttamisvalmiuksien kehittymiseen liittyvistä väittämistä ne, jotka olivat suunnattu sekä henkilöstölle että opiskelijoille. Henkilöstö koki selvästi opiskelijoita enemmän oppilaitoksen tukeneen opiskelijoiden opiskelu- ja päätöksentekotaitojen kehittymistä. Eniten eroa henkilöstön ja opiskelijoiden vastausten keskiarvioissa oli sen osalta, kuinka paljon oppilaitoksessa koettiin tuetun opiskelumotivaation ylläpitämistä. Opiskelijat kokivat myös selvästi henkilöstöä vähemmän oppilaitoksen tukeneen arjen ja muun elämän valintojen tekemisessä.

79 **Opiskelutaidot:** Ylläpitämään opiskelumotivaatiani, Kehittämään yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojani, Tunnistamaan ja löytämään omia vahvuksiani, Arvioimaan omia toiminta- ja työskentelytaitojani, Ottamaan vastuuta omasta oppimisestani

80 **Päätöksentekotaidot:** Tekemään opintoihin ja työhön liittyviä valintoja, Tekemään arkeen ja muuhun elämään liittyviä valintoja

81 **Tiedonhankintataidot:** Arvioimaan eri tietolähteiden luotettavuutta, Suhtautumaan tarvittaessa kriittisesti saamaani tietoon, Tuottamaan ja jakamaan tietoa eri kanavien kautta

82 **Yhteistoimintataidot:** Muodostamaan oman mielipiteeni ja kantani asioista, Ilmaisemaan oman mielipiteeni erilaisissa tilanteissa, Toimimaan vastuullisesti yhteisössä ja yhteiskunnassa, Noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita

83 **Yhteiskunta- ja kansalaistaidot:** Tuntemaan omia perusoikeuksia ja velvollisuuksia kansalaisena, Tiedostamaan erilaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallistumisen tapoja (esim. äänestäminen, kansalaisaloitteet), Tunnistamaan tekijöitä, jotka vaikuttavat yhteiskunnan toimintaan, Tunnistamaan omaan taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä, Tunnistamaan työmarkkinajärjestelmän keskeiset periaatteet, Toimimaan osana työ- ja opiskeluyhteisöä

84 **Opintoihin liittyvät ympäristöt:** Oppitunneilla, Oppilaitoksen muussa toiminnassa, Verkko-oppimisympäristöissä

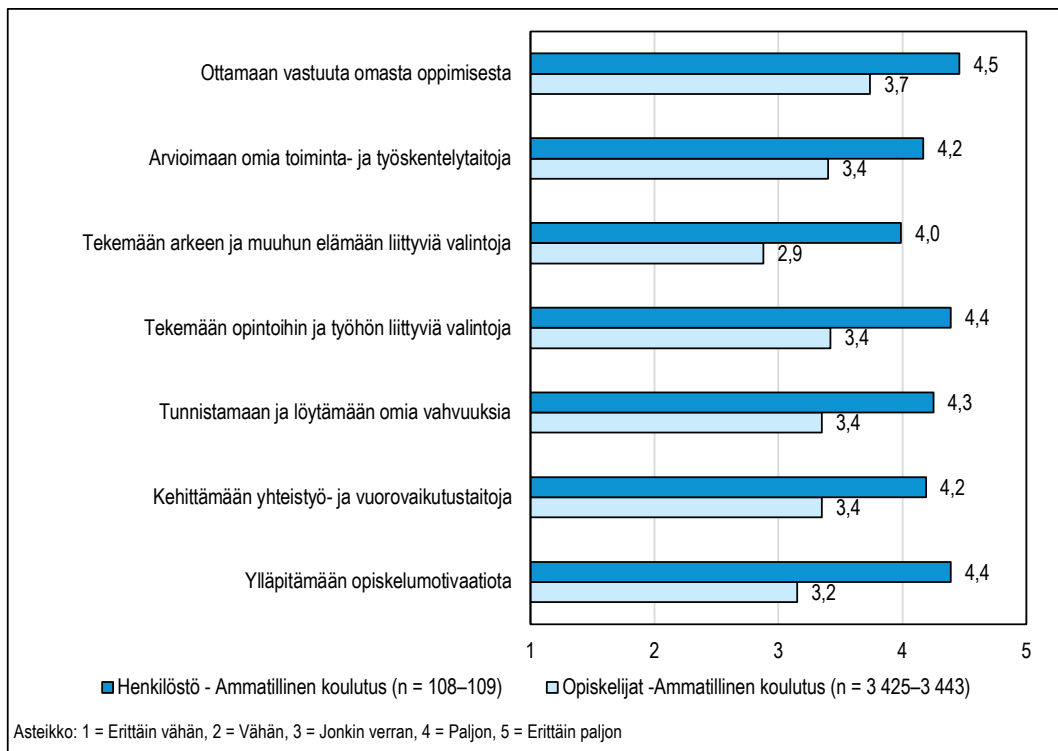
85 **Lähipiiri:** Huoltajilta/vanhemmilta/kotona, Ystäväpiirissä

86 **Muut sosiaaliset ympäristöt:** Harrastuksissa, Järjestötoiminnassa (esim. poliittiset ja kansalaisjärjestöt)

87 **Media:** Lukemalla sanoma- ja aikakauslehtiä, Seuraamalla uutisia ja ajankohtaisohjelmia, Sosiaalisessa mediassa (esim. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok)

88 **Toimintaan osallistuminen:** Osallistun jonkin kansalaisjärjestön toimintaan, Osallistun poliittiseen toimintaan (esim. puolueen tai poliittisen nuorisojärjestön), Osallistun vapaaehtoistyöhön, Osallistun mielenosoitukseen fyysisesti tai virtuaalisesti

89 **Kantaaottaminen:** Allekirjoitan aloitteen, vetoamuksen tai adressin jonkin asian puolesta, Jaan kantaa ottavan postauksen somessa, Osallistun somekampanjaan jonkun asian puolesta tai vastaan, Lähetän kirjoituksen lehden tai nettijulkaisun mielipideosastolle, Vaikutan ostopäätöksilläni



KUVIO 58. Minkä verran oppilaitoksesanne tuetaan opiskelijoita seuraavissa asioissa?

Opiskelijoiden vastauksissa havaittiin äidinkielen mukaan tarkasteltuna jonkin verran eroja. Eroja oli erityisesti tiedonhankinta- ja yhteiskuntataidoissa. Suomea ja muuta kieltä äidinkielenään puhuvat kokivat oppineensa selvästi vähemmän tiedonhankintataitoja (ka. 3,4) kuin suomea ja ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 4,0)⁹⁰. Lisäksi suomea ja muuta kieltä äidinkielenään puhuvat opiskelijat kokivat oppineensa selvästi vähemmän yhteiskuntataitoja (ka. 3,3) kuin suomea ja ruotsia äidinkielenään puhuvat opiskelijat (ka. 3,9)⁹¹.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna eroja oli erityisesti päätöksentekotaitojen kehittymisen tukemisessa. Ne opiskelijat, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu (ka. 2,8) tai eivät halunneet kertoa (ka. 2,9), kokivat oppilaitoksen tukeneen päätöksentekotaitojen kehittymisessä vähemmän kuin miesopiskelijat (ka. 3,4)⁹². Opiskelijoiden, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan, vastaukset päätöksentekotaidoista erosivat myös naisopiskelijoiden vastauksista (ka. 3,1).⁹³

Ikäluokan mukaan tarkasteltuna nuorimmat, alle 18-vuotiaat opiskelijat (ka. 3,5), kokivat oppilaitoksen tukeneen päätöksentekotaitojen kehittymisessä eniten kaikista ikäluokista. Nuorimpien

90 $p < 0,05$; $d = 0,72$

91 $p < 0,05$; $d = 0,76$

92 $p < 0,001$; mies – en halua kertoa, $d = 0,91$; mies – muu, $d = 0,61$

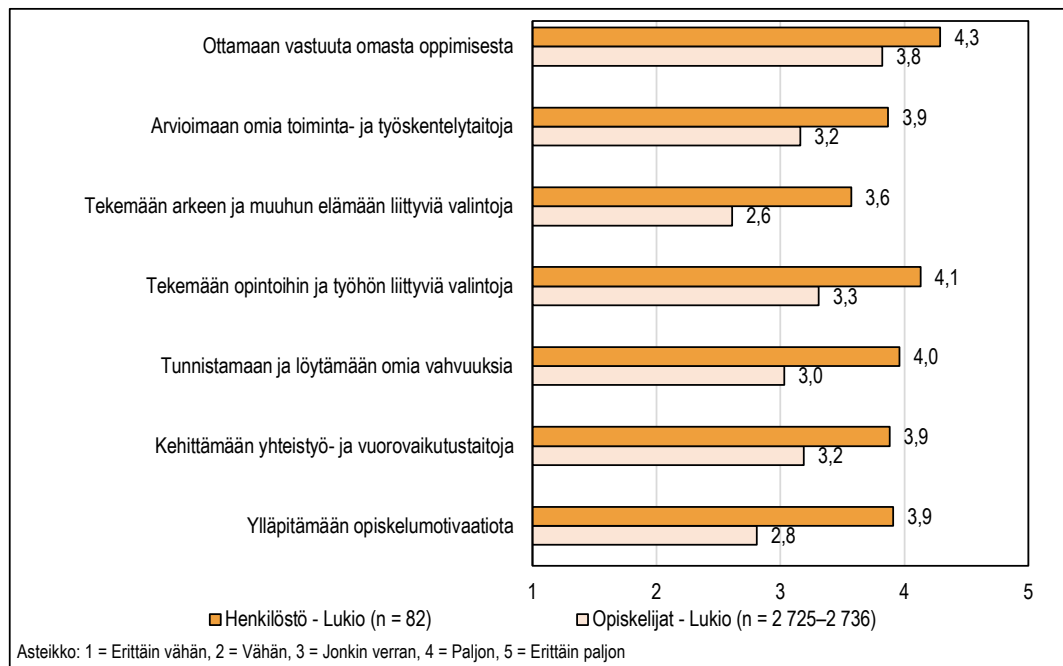
93 $p < 0,001$; $d = 0,68$

ja vanhimpien (yli 55-vuotiaat) opiskelijoiden (ka. 3,0) välillä havaittiin kohtalainen ero⁹⁴. Lisäksi vanhimman ikäluokan opiskelijat olivat selvästi varmempia äänestämistään (ka. 4,3) kuin nuorimman ikäluokan (alle 18-vuotiaat) opiskelijat (ka. 3,3)⁹⁵.

6.7 Lukiolaisten mielestä heidän opiskelumotivaatiotaan ei tueta lukioissa kovin hyvin

Myös lukiokoulutuksen henkilöstöltä ja opiskelijoilta kysyttiin monivalintakysymyksellä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymisestä koulutuksen aikana. Analyysivaiheessa samaan teemaan liittyviä väittämiä yhdistettiin laajemmiksi kategorioiksi ja niistä muodostettiin summamuuttujia samalla tavalla kuin ammatillisen koulutuksen osalta. Summamuuttujat on avattu tarkemmin edellisessä alaluvussa 6.6.

Vertailtaessa lukion henkilöstön ja lukiolaisten näkemyksiä oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoita opiskelu- ja päätöksentekotaitojen kehittämisessä (kuvio 59) huomataan, että henkilöstö arvioi kyvyn paljon paremmaksi. Erityisesti opiskelumotivaation ylläpitämisessä, arkeen ja muuhun elämään liittyvien valintojen tekemisessä ja vahvuuksien tunnistamisessa oli vastaajaryhmien välillä isot erot.



KUVIO 59. Minkä verran oppilaitoksessanne tuetaan opiskelijoita seuraavissa asioissa?

94 $p < 0,001$; $d = 0,52$

95 $p < 0,001$; $d = 0,82$

Kun tarkasteltiin lukion henkilöstön arvioita oppilaitoksen kyvystä tukea opiskelijoiden opiskelu-, päätöksenteko- ja tiedonhankintataitoja taustamuuttujittain, niin opetuskielellä vaikutti olevan keskisuuri tai suuri ero kaikkien kolmen taidon tukemisen kohdalla. Suomenkielisten lukioiden henkilöstö (ka. 4,0) arvioi oppilaitoksen kyvyn tukea opiskelijoita opiskelutaitojen kehittämisessä ruotsinkielisiä vastaajia (ka. 3,6) korkeammalle⁹⁶. Samansuuntainen ero edellisten ryhmien välillä oli päätöksentekotaitojen tukemisessa⁹⁷ sekä tiedonhankintataitojen tukemisessa⁹⁸.

Kun tarkasteltiin vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä koulutuksen aikana suhteessa opiskelijoiden äidinkieleen, sukupuoleen, oppilaitoksen kokoon, kuntaryhmyykseen, AVI-alueeseen tai siihen, ovatko opiskelijat saaneet erityistä tukea vai eivät, löytyi joitakin eroja. Opiskelijat, jotka ilmoittavat sukupuolekseen muu (ka. 2,6), arvioivat oppilaitoksen kyvyn tukea päätöksentekotaitojen kehittymistä alhaisemmaksi kuin miehet (ka. 3,1)⁹⁹. Muunsukupuoliset (ka. 3,4) tai opiskelijat, jotka eivät halua kertoa sukupuoltaan (ka. 3,3), arvioivat oppilaitoksen kyvyn tukea yhteiskuntataitojen kehittymistä alhaisemmaksi kuin naiset (ka. 3,6) tai miehet (ka. 3,7)¹⁰⁰. Myös kieliryhmien välillä oli eroja, sillä äidinkielekseen muun (kuin suomi tai ruotsi, ka. 3,6) ilmoittavat opiskelijat arvioivat oppilaitoksen kyvyn tukea tiedonhankintataitojen kehittymistä alhaisemmaksi kuin opiskelijat, jotka ilmoittivat äidinkielekseen suomen ja ruotsin (ka. 3,7)¹⁰¹. Samansuuntainen ero viimeksi mainituilla kieliryhmillä oli yhteistoimintataitojen kehittämisessä¹⁰².

Kun tarkasteltiin ympäristöjä (opintoihin liittyvät ympäristöt, lähipiiri, muut sosiaaliset ympäristöt ja media), joissa opiskelijat arvioivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksia suhteessa taustamuuttujiin, ei opiskelijoiden vastauksissa havaittu eroja.

Lukiolaiset arvioivat omia vaikuttamisen tapojaan nyt ja tulevaisuudessa. Tavat jaoteltiin kolmeen eri summamuuttujaan: *äänestäminen, toimintaan osallistuminen ja kantaottaminen*. Kun tarkasteltiin opiskelijoiden arvioita tulevaisuuden *äänestyskäyttäytymisestä*, niin eroja opiskelijoiden arvioissa oli äidinkielen suhteen ($f = 0,18$). Äidinkielekseen muu (kuin suomi tai ruotsi) ilmoittavien arviot (ka. 3,6) olivat matalammat suhteessa suomea ja ruotsia (ka. 4,4) äidinkielenään puhuviin.

Kun tarkasteltiin lukiolaisten arvioita eri ryhmien (esim. jonkin kansalaisjärjestön, puolueen tai poliittisen nuorisjärjestön) toimintaan osallistumisesta nyt tai tulevaisuudessa, ei eroja paljontaan löytynyt. Kielen suhteen tarkasteltuna äidinkielekseen muun (kuin suomi tai ruotsi) ilmoittavat (ka. 2,7) aikovat osallistua eri ryhmien toimintaan enemmän kuin ne, jotka ilmoittavat äidinkielekseen ruotsin (ka. 2,3)¹⁰³. Myös sukupuolen mukaan tarkasteltuna eroja oli ($f = 0,18$). Miehet (ka. 2,3) ja naiset (ka. 2,5) arvioivat ottavansa osaa edellä mainittujen ryhmien toimintaan huomattavasti vähemmän kuin ne, jotka ilmoittavat sukupuolekseen muu (ka. 3,3) tai ne, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan (ka. 2,9)¹⁰⁴.

96 $p < 0,001$; $d = 0,80$

97 suomenkielisten lukioiden henkilöstö ka. 3,9 ja ruotsinkielisten lukioiden henkilöstö ka. 3,5; $p < 0,001$; $d = 0,79$

98 suomenkielisten lukioiden henkilöstö ka. 4,1 ja ruotsinkielisten lukioiden henkilöstö ka. 3,9; $p < 0,001$; $d = 0,56$

99 $p < 0,001$; $d = 0,52$

100 en halua kertoa vrt. mies $p < 0,001$; $d = 0,55$, en halua kertoa vrt. nainen $p < 0,001$; $d = 0,45$; muu vrt. mies, $p < 0,001$; $d = 0,47$

101 $p < 0,001$; $d = 0,79$

102 muu (ka. 3,7) vrt. suomi ja ruotsi (ka. 4,3) $p > 0,001$; $d = 0,77$.

103 $p < 0,001$; $d = 0,44$

104 mies vrt. muu $p < 0,001$; $d = 1,02$; mies vrt. en halua kertoa $p < 0,001$; $d = 0,67$; nainen vrt. muu $p < 0,001$; $d = 0,82$; nainen vrt. en halua kertoa $p < 0,001$; $d = 0,44$

Kun kantaa ottamista tarkastellaan taustamuuttujittain, niin eroja¹⁰⁵ on vain sukupuolten välillä. Miehet arvioivat ottavansa huomattavasti vähemmän (ka. 2,7) kantaa asioihin kuin ne, jotka ilmoittavat sukupuolekseen muu (ka. 3,6) tai ne, jotka eivät halua kertoa sukupuoltaan (ka. 3,3)¹⁰⁶.

6.8 Yhteenvetoa vaikuttamisvalmiuksia koskevista tuloksista

- Ammatillisen koulutuksen ja lukion henkilöstön mukaan opiskelijoita tuetaan hyvin vastuun ottamisessa opinnoista, omien vahvuuksien tunnistamisessa, opiskelumotivaation ylläpitämisessä ja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattamisessa. Ammatillisessa koulutuksessa tuetaan lukiota enemmän myös arkeen ja muuhun elämään liittyvien valintojen tekemisessä.
- Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijat kokevat oppilaitoksensa tukevan heitä eniten vastuunottamisessa omista opinnoistaan. Vastaavasti vähiten tukea oppilaitoksestaan opiskelijat kokevat saavansa opiskelumotivaation ylläpitämiseen.
- Tutkinnon perusteiden ja opetussuunnitelmien sisällöt tukevat hyvin opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Lisäksi henkilöstön mukaan heidän osaamisensa on ajantasaisista näiden teemojen ja sisältöjen opettamiseen.
- Henkilöstön mukaan opiskelijakuntatoiminta, opintojen sisällöt ja vuorovaikutus- ja keskustelukulttuuri edistävät vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä oppilaitoksissa.
- Henkilöstön mukaan opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä estää opiskelijoiden ajan ja resurssien puute, opintojen kuormittavuus sekä motivaation ja kiinnostuksen puute.
- Yhteistoimintataidoista opiskelijat kokevat oppineensa parhaiten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattamista. Päätöksentekotaidoista opiskelijat kokevat oppilaitoksensa tukevan heitä enemmän opintoihin ja työhön liittyvien valintojen tekemisessä kuin arkeen ja muuhun elämään liittyvissä valinnoissa.
- Vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä taitoja opiskelijat kokevat oppineensa eniten opinnoissa ja lähipiirissä. Lisäksi ammatillisen koulutuksen opiskelijat arvioivat työkokemuksella olevan iso merkitys yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitojen oppimisessa.
- Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista reilu kolmannes ja lukiolaisista yli puolet olivat varmoja äänestamisestään seuraavissa kunnallis-, eduskunta-, presidentti- ja/tai EU-vaaleissa.
- Ostopäätöksillä vaikuttaminen nousee molempien koulutusmuotojen opiskelijoilla keskeiseksi vaikuttamisen tavaksi nyt ja tulevaisuudessa. Sen sijaan osallistumista poliittiseen toimintaan pidetään kaikkein epätodennäköisimpänä.

105 $f = 0,25$

106 mies vrt. muu $p > 0,001$; $d = 0,57$; mies vrt. en halua kertoa $p > 0,001$; $d = 0,68$

Sosiaalinen osallisuus



Sosiaalinen osallisuus rakentuu yhteisöissä, ryhmissä ja sosiaalisissa suhteissa. Se on yhdessä toimimista ja joukkoon kuulumista, jossa osallisuutta rakennetaan sosiaalisina suhteina. Koska yksilö kasvaa ja kehittyy suhteessa toisiin ihmisiin, on toisilta saatu tunnustus tärkeää minuuden kehittymisessä. Kaikki vuorovaikutusympäristöt ja ihmissuhteet vaikuttavat siihen, millaisena yksilö itsensä kokee. (Maunu & Kiilakoski 2018.) Toisen asteen opiskelijoille oppilaitosyhteisö onkin tärkeässä osassa sosiaalisen osallisuuden rakentamisessa.

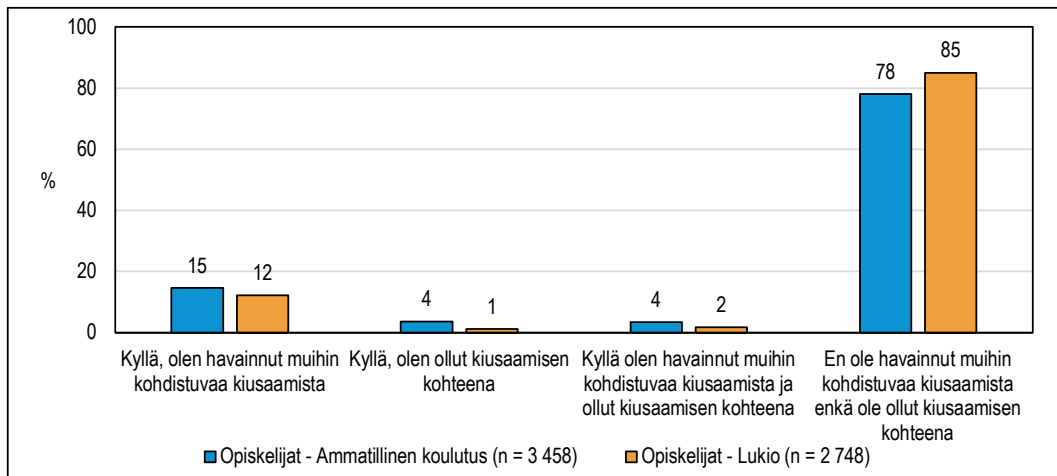
Kiusaamisella on havaittu olevan yhteyttä toisen asteen opintojen aloittamiseen ja niihin kiinnittymiseen. Peruskouluaikana toistuvan kiusaamisen kohteeksi joutuneet opiskelijat eivät kokeneet olevansa yhtä kiinteästi osa uutta opiskelijaryhmää aloittaessaan toisen asteen koulutuksen kuin ne opiskelijat, joita ei peruskouluaikana ollut kiusattu. Peruskoulussa kiusatuksi tulleet opiskelijat kokivat myös toisen asteen opintojen aikaisen vertaistuen toisilta opiskelijoilta heikommaksi. (Goman ym. 2020, 166–167.) Perusopetuksessa koetut kiusaamiskokemukset voivat heijastua siis myös toisen asteen opintoihin, vaikka kiusaaminen ei välttämättä jatkuisikaan enää toisella asteella.

Arvioinnissa kysyttiin kiusaamisesta ja häirinnästä sekä sen havaitsemisesta nykyisten opintojen aikana, ja näillä kokemuksilla havaittiin olevan samansuuntainen yhteys opiskelijoiden kokemuksiin kuin perusopetuksessa koetulla kiusaamisella. Erityisen selvästi kiusaamiskokemukset näkyivät opiskelijoiden yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksissa. Kokemus kiusaamisesta on selvästi yhteydessä sosiaalisen osallisuuden rakentumiseen ja sen kokemiseen.

Tässä luvussa tarkastellaan sosiaalista osallisuutta erityisesti kiusaamiskokemusten, oppilaitosyhteisöön kuulumisen sekä opiskelijakunnan hallituksessa toimimisen näkökulmasta tuoden esiin näiden taustamuuttujien yhteyttä opiskelijoiden yhteisöllisyyden kokemiseen, osallisuuteen sekä vaikuttamisvalmiuksien kehittymiseen.

7.1 Kiusaamista on havainnut joka kymmenes toisen asteen opiskelija, mutta alle puolet kokee, että siihen on puututtu

Opiskelijoilta kysyttiin heidän kokemuksiaan ja havaintojaan kiusaamisesta ja häirinnästä henkilöstön tai opiskelijoiden taholta nykyisten opintojen aikana. Kiusaamiseksi kyselylomakkeessa määriteltiin toistuva loukkaaminen, vahingoittaminen ja/tai syrjintä. Kyselyyn vastanneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista neljä prosenttia ja lukiolaisista yksi prosentti oli ollut kiusaamisen kohteena. Reilu kymmenes molempien koulutusmuotojen vastaajista oli havainnut muihin kohdistuvaa kiusaamista (kuvio 60).



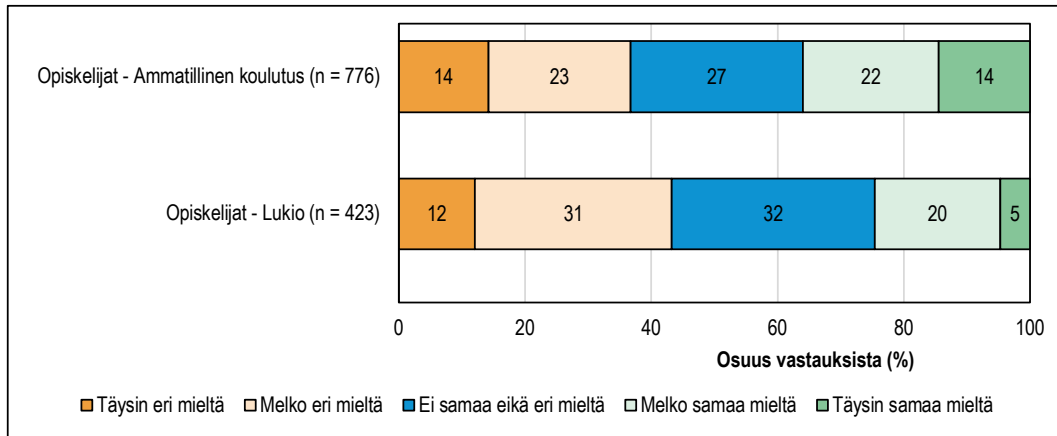
KUVIO 60. Kiusaamista tai häirintää havainneiden ja sitä kokeneiden opiskelijoiden osuus

Arvioinnin tulokset kiusaamisen yleisyydestä ovat hyvin samansuuntaisia Kouluterveyskyselyn tulosten kanssa. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn mukaan ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista kolme prosenttia ja lukiolaisista yksi prosentti oli joutunut kiusatuksi vähintään kerran viikossa lukukauden aikana. (THL 2021.) Vaikka kiusaaminen onkin ollut viime vuosina laskussa, kokee sitä silti liian moni nuori.

Kyselyyn vastanneista muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista seitsemän prosenttia oli kokenut kiusaamista nykyisten opintojensa aikana. Lukiokoulutuksessa kiusatuksi tulleiden muunkielisten osuus oli yksi prosentti, joka oli samaa tasoa kuin suomen- ja ruotsinkielisten osuus.

Kiusatuksi tuleminen oli yleisempää niillä opiskelijoilla, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muu. Ammatillisessa koulutuksessa 20 prosenttia heistä ilmoitti tulleensa kiusatuksi, ja lukiossa vastaava osuus oli 15 prosenttia. Molemmissa koulutusmuodoissa sekä muunsukupuoliset että naiset myös havaitsivat muita herkemmin muihin kohdistuvaa kiusaamista.

Kiusaamisen kohteina olleista tai sitä havainneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista reilu kolmannes ja lukiolaisista neljännes koki, että oppilaitoksessa oli puututtu kiusaamiseen, häirintään ja syrjintään. Kuitenkin molemmissa koulutusmuodoissa niiden opiskelijoiden osuus, joiden mielestä tähän ei ollut puututtu, oli suuri (kuvio 61). Kun tarkasteltiin vain niitä opiskelijoita, jotka ilmoittivat itse tulleen kiusatuksi, heistä ammatillisessa koulutuksessa 37 % ja lukiossa 27 % koki, että kiusaamiseen oli puututtu.



KUVIO 61. Kiusaamista kokeneiden tai sitä havainneiden ammatillisen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemys siitä, että kiusaamiseen, syrjintään tai häirintään puututaan

Kiusaamiseen puuttumiseen liittyy olennaisesti myös se, tulee ko kiusaaminen oppilaitoksen henkilöstön tietoon. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn mukaan kiusaamistilanteessa mukana olleista ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista 23 % ja lukiolaisista 14 % oli kertonut tapahtuneesta oppilaitoksen aikuiselle (THL 2021). Toisella asteella opiskelevien nuorten kohdalla kiusaamisen muodot eivät ole yhtä selkeitä kuin perusopetuksessa, vaan kiusaaminen ilmenee useammin esimerkiksi porukasta olossulkemisena tai huomioitta jättämisenä. Voidaankin puhua epäsuorasta kiusaamisesta, joka on nuorten oppilaiden ja opiskelijoiden keskuudessa yleisempää. Epäsuoraa kiusaamista on myös vaikeampi havaita, ja siitä kertominen voi olla nuorille vaikeaa. (Herkama 2012.) Omalta osaltaan kiusaamisesta kertomatta jättämiseen voi vaikuttaa myös se, että aikuisten ei koeta pystyvän vaikuttamaan tilanteeseen. Kouluterveyskyselyn mukaan ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista vain reilu puolet (55 %) ja lukiolaisista 42 % koki, että kiusaaminen on loppunut tai vähentynyt siitä kertomisen jälkeen. Toisaalta ammatillisen koulutuksen opiskelijoista viidennes (22 %) ja lukiolaisista neljännes (27 %) koki, ettei kertomisella ollut mitään vaikutusta, tai se jopa pahensi kiusaamista. (THL 2021.)

Oppilaitosten henkilöstöltä kysyttiin avokysymyksellä, miten kiusaamiseen, syrjintään ja häirintään oppilaitoksessa puututaan. Keskeisimmiksi tekijöiksi sekä ammatillisten oppilaitosten (n = 107), että lukioiden (n = 89) vastauksissa nousi nopea ja varhainen reagointi sekä suunnitelmien tai toimintaohjeiden olemassaolo. Ammatillisten oppilaitosten vastauksissa molemmat saivat

mainintoja reilussa puolessa annetuista vastauksista. Lukion puolella vastaavasti näitä mainintoja oli kahdessa viidesosassa vastauksista. Molemmissa koulutusmuodoissa myös moniammatillinen työ kiusaamiseen puuttumisessa nostettiin esiin. Lukioissa tämä mainittiin noin neljänneksessä vastauksista, samoin ammatillisella puolella.

Kyselyillä ja keskusteluilla pyrittiin kartoittamaan kiusaamisen esiintymistä ja tätä kautta ennaltaehkäisemään ja puuttumaan siihen. Nämä saivat mainintoja noin vajaassa viidenneksessä sekä ammatillisten oppilaitosten että lukioiden henkilöstön vastauksista. Keskustelut ovat avainasemassa myös esille tulleita tilanteita ratkottaessa. Ongelmana nousi esiin sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen tai muuten piiloon jäävä kiusaaminen, syrjintä ja häirintä. Vastauksissa korostettiin nopean reagoinnin ohella matalaa ilmoittamiskynnystä.

Oma toimintaohjelma, kyselyillä selvitetään oppilaitoksen tilaa, asia otetaan välittömästi käsittelyyn havaittaessa. Järjestetty luento aiheesta. Toimintaohjeet tarkistetaan vuosittain. (henkilöstö, lukio)

Man tar tag i sakerna direkt, med mobbningsteamet, tar upp det med lärare, samt rektor (henkilöstö, lukio)

Näihin asioihin on nollatoleranssi. Asioihin puututaan välittömästi, kun tulee ilmi. Tämä on mainittu koulun järjestyssäännöissä. Selvittelyssä on mukana opiskeluhuollon edustaja. Kaikkia osapuolia kuullaan aluksi yksilökohtaisesti (alaikäisten kohdalla myös huoltajia). Tämän jälkeen tarvittaessa porukalla. Seurannasta sovitaan AINA. (henkilöstö, ammatillinen)

7.2 Kiusaamiskokemukset heikentävät tunnetta oppilaitoksen yhteisöllisyydestä

Kiusaamiskokemuksilla havaittiin olevan erittäin voimakas yhteys kokemuksiin oppilaitoksen ilmapiiristä. Erojen tarkastelemiseksi opiskelijat jaettiin neljään ryhmään heidän vastaustensa perusteella. Yhdessä ryhmässä olivat opiskelijat, jotka eivät olleet havainneet kiusaamista tai olleet itse olleet kiusaamisen kohteena. Toiseen ryhmään kuuluivat opiskelijat, jotka olivat havainneet kiusaamista, mutta eivät itse olleet olleet kiusaamisen kohteena. Kolmannessa ryhmässä olivat opiskelijat, jotka olivat itse olleet kiusaamisen kohteena, ja neljännessä sellaiset opiskelijat, jotka olivat sekä olleet kiusaamisen kohteena että havainneet muihin kohdistuvaa kiusaamista. Erot olivat selkeimmät niiden opiskelijoiden välillä, jotka olivat sekä kokeneet että havainneet kiusaamista verrattuna niihin opiskelijoihin, jotka eivät olleet sitä havainneet tai kokeneet. Kiusaamista kokeneiden ja havainneiden ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden arviot oppilaitoksen ilmapiiristä¹⁰⁷ olivat selvästi heikommat (ka. 3,3) kuin niillä opiskelijoilla,

¹⁰⁷ Ilmapiiri-summamuuttuja: Oppilaitoksessamme on hyvä ilmapiiri opiskelijoiden kesken, Oppilaitoksessamme vallitsee opiskelijoiden ja henkilöstön välillä yhteenkuuluvuuden tunne, Oppilaitoksen henkilöstö on helposti lähestyttävä, Oppilaitoksen henkilöstö kohtelee minua tasavertaisena yhteisön jäsenenä, Yhteistyö oppilaitoksen henkilöstön kanssa on mielestäni sujuvaa

jotka eivät olleet havainneet kiusaamista, eivätkä olleet kiusaamisen kohteena (ka. 4,1)¹⁰⁸. Lukion osalta tulokset olivat samansuuntaisia. Ne lukiolaiset, joita ei ollut kiusattu tai jotka eivät olleet havainneet kiusaamista arvioivat oppilaitoksen ilmapiirin paljon positiivisemmin (ka. 4,1) kuin ne, jotka olivat olleet kiusaamisen kohteena ja olivat havainneet kiusaamista (ka. 3,4)¹⁰⁹.

Kiusaamiskokemuksella oli yhteys myös oppilaitoksen toimintakulttuurin¹¹⁰ kokemiseen. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ne, jotka olivat havainneet kiusaamista ja olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,1) arvioivat toimintakulttuurin negatiivisemmin kuin ne, jotka eivät olleet havainneet kiusaamista eivätkä olleet olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,8)¹¹¹. Lukiokoulutuksessa näiden ryhmien välinen ero oli vielä suurempi. Niillä opiskelijoilla, jotka eivät olleet havainneet kiusaamista tai eivät olleet olleet kiusaamisen kohteena oli huomattavasti positiivisemmat arviot (ka. 3,7) oppilaitoksen toimintakulttuurista kuin kiusaamista kokeneilla ja sitä havainneilla opiskelijoilla (ka. 2,8)¹¹².

Kiusaaminen oli vahvasti yhteydessä myös siihen, miten opiskelijat kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöään. Noin joka kymmenes kyselyyn vastannut opiskelija koki, ettei ole osa oppilaitosyhteisöään. Kiusaamista kokeneista ja sitä havainneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista lähes neljännes ja lukiolaisista kaksi viidesosaa ei kokenut olevansa osa oppilaitosyhteisöään (ks. luku 3.1). Osittain nämä ryhmät ovat siis yhtenevät. Kuten kiusaamista kokeneet ja sitä havainneet opiskelijat, myös ne opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisönsä, arvioivat sekä oppilaitoksensa ilmapiirin että sen toimintakulttuurin muita heikommaksi. Ne ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöä, arvioivat myös ilmapiirin selvästi paremmaksi (ka. 4,3) kuin ne opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,7)¹¹³. Ero oli samansuuntainen oppilaitoksen toimintakulttuurin osalta. Ne opiskelijat, jotka kokivat kuuluvansa ammatillisessa koulutuksessa oppilaitosyhteisöön, arvioivat oppilaitoksensa toimintakulttuurin selvästi positiivisemmin (ka. 4,0) kuin opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,4)¹¹⁴. Myös lukiokoulutuksessa ne opiskelijat, jotka kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöä arvioivat sekä ilmapiirin (ka. 4,3) että toimintakulttuurin (ka. 3,8) keskimäärin positiivisemmaksi kuin ne, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä. Jälkimmäisellä opiskelijajoukolla arviot olivat huomattavasti heikommalla sekä toimintakulttuurista (ka. 2,8) että ilmapiiristä (ka. 3,2)¹¹⁵.

108 $p < 0,001$; $d = 1,01$

109 $p < 0,001$; $d = 1,19$

110 Toimintakulttuuri-summamuuttuja: Oppilaitoksessamme on yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa; Oppilaitoksessamme järjestetään tilaisuuksia ja tapahtumia, jotka edistävät yhteisöllisyyttä; Oppilaitoksessamme on yhteiset arvot, jotka ohjaavat toimintaamme; Yhteisistä arvoista keskustellaan henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa

111 $p < 0,001$; $d = 0,79$

112 $p < 0,001$; $d = 1,18$

113 $p < 0,001$; $d = 2,44$

114 $p < 0,001$; $d = 2,02$

115 $p < 0,001$; ilmapiiri ($d = 1,88$); toimintakulttuuri ($d = 1,45$)

7.3 Oppilaitosyhteisöön kuulumattomuus heikentää tunnetta osallisuudesta

Kiusaamiskokemuksilla havaittiin olevan selkeä yhteys opiskelijoiden kokemuksiin kaikkiin osallisuuteen liittyviin kysymyksiin. Niiden ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden, jotka olivat havainneet kiusaamista ja olleet kiusaamisen kohteena arviot oppilaitoksen osallisuutta koskevista periaatteista ja linjauksista¹¹⁶ olivat selvästi heikommat (ka. 2,8) kuin niillä opiskelijoilla, jotka eivät olleet havainneet kiusaamista eivätkä olleet olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,5)¹¹⁷. Myös lukiokoulutuksessa erot olivat suurimmillaan osallisuuden periaatteiden ja linjauksien osalta niiden vastaajien välillä, jotka olivat itse sekä kokeneet että havainneet muihin kohdistuvaa kiusaamista (ka. 2,7) sekä niiden välillä, jotka eivät olleet havainneet eivätkä olleet olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,5)¹¹⁸.

Myös kokemuksessa omasta osallisuudesta¹¹⁹ havaittiin ero samojen ryhmien välillä. Ne, jotka olivat ammatillisessa koulutuksessa havainneet kiusaamista ja olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,0) arvioivat oman osallisuutensa negatiivisemmin kuin ne, jotka eivät olleet havainneet kiusaamista eivätkä olleet olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,6)¹²⁰. Suuntaus oli samanlainen myös ryhmien kokemuksessa oppilaitoksen kannustamisesta osallisuuteen¹²¹. Myös lukiokoulutuksessa erot kiusaamista kokeneiden ja havainneiden sekä sitä kokemattomien ja havaitsemattomien ryhmien välillä olivat suuret osallisuuteen kannustamiseen liittyvässä summamuuttujassa¹²² sekä opiskelijoiden omassa kokemuksessa osallisuudesta¹²³.

Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat myös, että kiusaamisella on yhteys opiskelijoiden osallisuuden kokemuksiin toisella asteella. Sekä lukiossa että ammatillisessa koulutuksessa kiusatuksi tulleiden opiskelijoiden kokemus osallisuudesta oli sitä matalampi, mitä useammin he olivat joutuneet kiusatuksi. Vastaavasti osallisuuden kokemus oli vahvin niiden opiskelijoiden keskuudessa, jotka eivät olleet koskaan joutuneet kiusaamisen kohteeksi. (Virrankari, Leeman & Kivimäki 2020.)

Osallisuuteen liittyen opiskelijoilta kysyttiin myös, miten paljon opiskelijat pystyvät oppilaitoksessaan vaikuttamaan opiskelukäytäntöihin, yhteisiin linjauksiin sekä oppilaitoksen muuhun toimintaan. Kiusaamista kokeneiden ja sitä havainneiden arviot opiskelijoiden osallistumismahdollisuuksista olivat kaikkien kysytyjen asioiden osalta alhaisemmat verrattuna niihin opiskelijoihin,

116 Osallisuutta koskevat periaatteet ja linjaukset -summamuuttuja: Oppilaitoksessani tiedotetaan riittävästi erilaisista opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista, Palautteita käsitellään yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa, Opiskelijoiden antamaa palautetta on hyödynnetty oppilaitoksen toiminnan kehittämisessä

117 $p < 0,001$; $d = 0,71$

118 $p < 0,001$; $d = 0,94$

119 Oma kokemus osallisuudesta -summamuuttuja: Tiedän, miten voin osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan ja sen kehittämiseen, Tiedän, miten toimia, jos haluan vaikuttaa esim. opetukseen tai hyvinvointiin liittyviin asioihin, Minulla on mahdollisuus antaa palautetta oppilaitoksen toiminnasta (esim. opetus, tilat, laitteet, ruokailu)

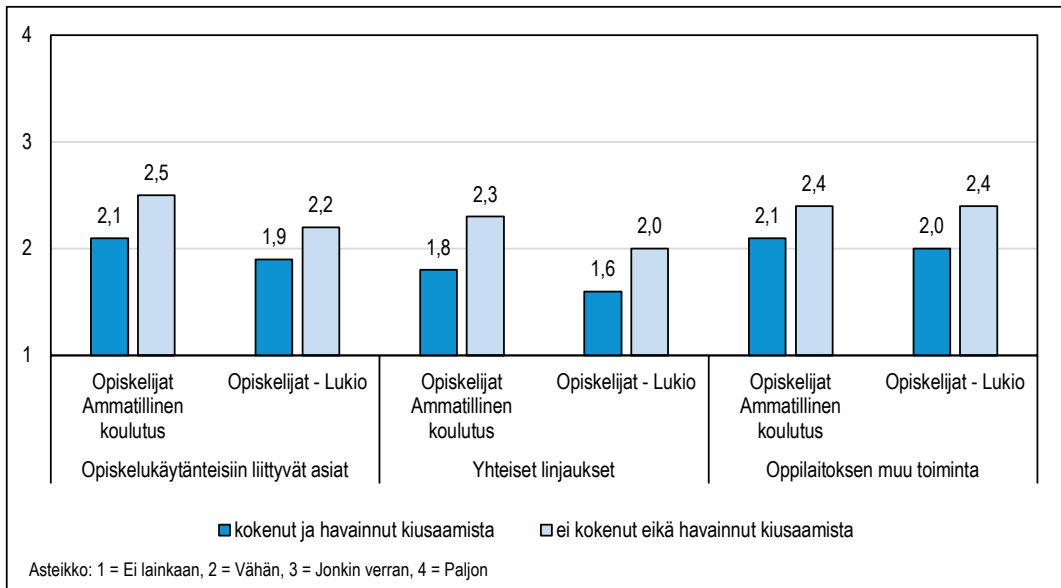
120 $p < 0,001$; $d = 0,69$

121 $p < 0,001$, kiusaamista kokeneet ja havainneet (ka. 2,9), ei kokemusta tai havaintoa kiusaamisesta (ka. 3,5), $d = 0,67$

122 $p < 0,001$, kiusaamista kokeneet ja havainneet (ka.3,1), ei kokemusta tai havaintoa kiusaamisesta (ka. 3,7), $d = 0,75$

123 $p < 0,001$, kiusaamista kokeneet ja havainneet (ka.3,1), ei kokemusta tai havaintoa kiusaamisesta (ka. 3,7), $d = 0,67$

jotka eivät olleet kokeneet tai havainneet kiusaamista (kuvio 62). Ammatillisessa koulutuksessa ero näiden ryhmien välillä oli suurimmillaan oppilaitoksen yhteisissä linjauksissa¹²⁴ ja lukiokoulutuksessa oppilaitoksen muussa toiminnassa¹²⁵.

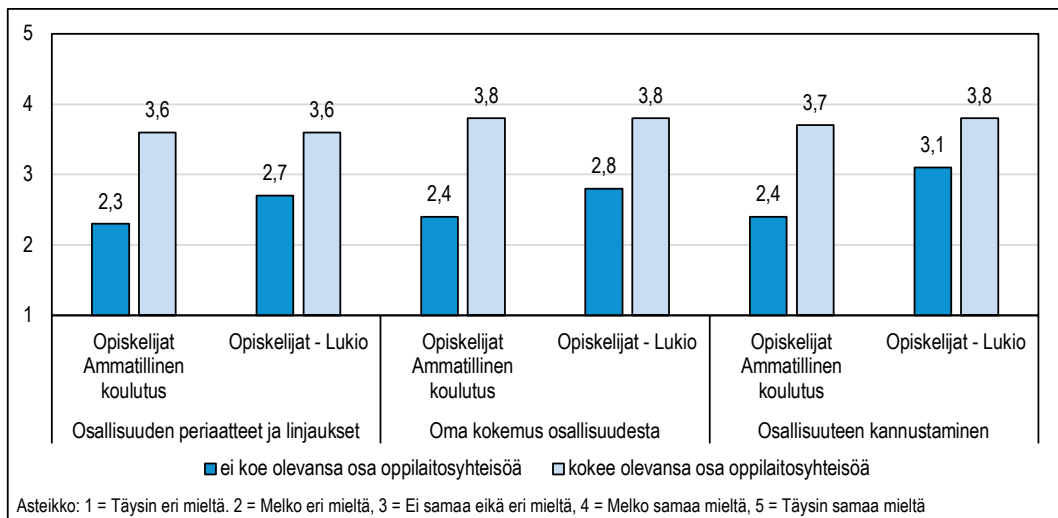


KUVIO 62. Kiusaamista kokeneiden ja sitä havainneiden sekä kiusaamista kokemattomien ja havaitsemattomien ammatillisen ja lukiokoulutuksen opiskelijoiden näkemykset opiskelijoiden mahdollisuudesta vaikuttaa oppilaitoksensa toimintaan (Kokenut ja havainnut kiusaamista: ammatillinen: n = 122; lukio: n = 46, Ei kokenut eikä havainnut kiusaamista: ammatillinen: n = 2 679–2 693; lukio: n = 2 324–2 330)

Osallisuuteen liittyvissä asioissa oppilaitosyhteisöön kuulumisen tunne oli kiusaamista selkeämmin yhteydessä opiskelijoiden vastauksiin. Opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöään, arvioivat summamuuttujatasolla tarkasteltuna kaikki osallisuuteen liittyvät asiat matalammalle kuin muut opiskelijat sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiokoulutuksessa (kuvio 63).

¹²⁴ p < 0,001, kiusaamista kokeneet ja havainneet (ka. 1,8), ei kokemusta tai havaintoa kiusaamisesta (ka. 2,3), d = 0,61

¹²⁵ p < 0,001, kiusaamista kokeneet ja havainneet (ka. 2,0), ei kokemusta tai havaintoa kiusaamisesta (ka. 2,4), d = 0,62



KUVIO 63. Ammatillisen koulutuksen ja lukion opiskelijoiden näkemys osallisuudesta oppilaitoksessaan suhteessa heidän kokemukseensa oppilaitosyhteisöön kuulumisesta. (Ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä: ammatillinen: n = 389–390; lukio: n = 298, Kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöä: ammatillinen: n = 2 475–2 478; lukio: n = 2 063–2 065)

Suurimmillaan ryhmien väliset erot olivat vastaajien omassa kokemuksessa osallisuudesta. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka kokivat kuuluvansa oppilaitosyhteisöön, arvioivat osallisuuden kokemuksen selvästi positiivisemmin kuin ne, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä¹²⁶. Lukiokoulutuksessa ero on samansuuntainen. Oppilaitosyhteisönsä kuulumattomat lukio-opiskelijat arvioivat oman osallisuutensa selvästi matalammalle kuin ne opiskelijat, jotka kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöään¹²⁷. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöä, arvioivat myös osallisuuden periaatteet ja linjaukset selvästi positiivisempina kuin ne opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä¹²⁸. Erot ryhmien välillä ammatillisessa koulutuksessa olivat suuret myös osallisuuteen kannustamisessa¹²⁹. Lukiokoulutuksessa ryhmien väliset erot olivat samansuuntaiset myös osallisuuden periaatteet ja linjaukset -summamuuttujassa¹³⁰ sekä osallisuuteen kannustaminen -summamuuttujassa¹³¹.

Tulokset olivat samansuuntaisia näiden ryhmien välillä myös kokemuksessa opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksista oppilaitoksensa opiskelukäytänteisiin, yhteisiin linjauksiin sekä oppilaitoksen muuhun toimintaan liittyvissä arvioissa. Ammatillisessa koulutuksessa ryhmien väliset

126 $p < 0,001$; $d = 1,50$

127 $p < 0,001$; $d = 1,18$

128 $p < 0,001$; $d = 1,49$

129 $p < 0,001$; $d = 1,35$

130 $p < 0,001$, ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,7), kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 3,6), $d = 1,06$

131 $p < 0,001$, ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 3,1), kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 3,8), $d = 0,92$

erot olivat suurimmillaan opiskelukäytänteissä¹³² ja lukiokoulutuksessa vastaavasti oppilaitoksen muussa toiminnassa¹³³.

7.4 Oppilaitosyhteisöön kuulumattomuus tai kiusatuksi joutuminen ei selvästi heikennä tulevaisuuden vaikuttamisaikeita

Kokemukset kiusaamisesta ja oppilaitosyhteisöön kulumisesta heijastuivat myös vastaajien kokemukseen oppilaitoksen kyvystä vahvistaa opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä. Opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä tarkasteltiin kysymällä, miten hyvin opiskelijat kokivat oppilaitoksensa tukeneen heitä opiskelutaidoissa¹³⁴ ja päätöksentekotaidoissa¹³⁵. Kiusaamista kokeneet ja havainneet opiskelijat arvioivat saaneensa oppilaitokseltaan vähemmän tukea sekä opiskelutaitojen että päätöksentekotaitojen kehittymiseen kuin ne opiskelijat, jotka eivät olleet kokeneet eivätkä havainneet kiusaamista. Suurimmillaan näiden ryhmien väliset erot olivat sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiokoulutuksessa päätöksentekotaidoissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka olivat joutuneet kiusatuiksi ja havainneet kiusaamista, arvioivat, että oppilaitoksessa tuetaan opiskelutaitoihin (ka. 3,0) liittyvän osaamisen kehittämisessä vähemmän kuin ne opiskelijat, jotka eivät olleet kokeneet tai havainneet kiusaamista (ka. 3,5)¹³⁶. Lukiokoulutuksessa kiusaamista kokeneiden ja havainneiden (ka. 2,6) välinen ero niihin opiskelijoihin, jotka eivät olleet kiusaamista kokeneet tai havainneet (ka. 3,3), oli vielä selvempi¹³⁷.

Kokemuksella oppilaitosyhteisöön kuulumisesta oli kiusaamiskokemuksia selkeämpi yhteys siihen, miten paljon opiskelijat kokivat oppilaitoksen tukeneen vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisöön, arvioivat, että oppilaitoksessa tuetaan opiskelutaitoihin (ka. 2,6) ja päätöksentekoon liittyviä asioita (ka. 2,3) huomattavasti vähemmän kuin ne opiskelijat, jotka kokivat kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöä (opiskelutaidot ka. 3,7, päätöksentekotaidot ka. 3,4)¹³⁸. Myös lukiokoulutuksessa erot olivat samansuuntaisia. Opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,6), arvioivat oppilaitoksen kyvyn tukea opiskelutaitojen kehittymistä heikommaksi kuin ne, jotka kokivat olevansa osa sitä (ka. 3,4)¹³⁹. Myös päätöksentekotaidoissa oli samansuuntainen ero, sillä ne opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,4), arvioivat oppilaitoksen kyvyn tukea heikommaksi kuin ne, jotka kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 3,1)¹⁴⁰.

132 $p < 0,001$, ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,0), kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,5), $d = 0,82$

133 $p < 0,001$, ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,0), kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöä (ka. 2,5), $d = 0,65$

134 Opiskelutaidot-summamuuttuja: Arvioi, miten paljon oppilaitoksesi tukee sinua seuraavissa asioissa: Ylläpitämään opiskelumotivaatiotani, Kehittämään yhteistyö ja vuorovaikutustaitojani, Tunnistamaan ja löytämään omia vahvuuksiani, Arvioimaan omia toiminta- ja työskentelytaitojani, Ottamaan vastuuta omasta oppimisestani

135 Päätöksentekotaidot-summamuuttuja: Arvioi, miten paljon oppilaitoksesi tukee sinua seuraavissa asioissa: Tekemään opintoihin ja työhön liittyviä valintoja, Tekemään arkeen ja muuhun elämään liittyviä valintoja

136 $p < 0,001$; $d = 0,54$

137 $p < 0,001$; $d = 0,82$

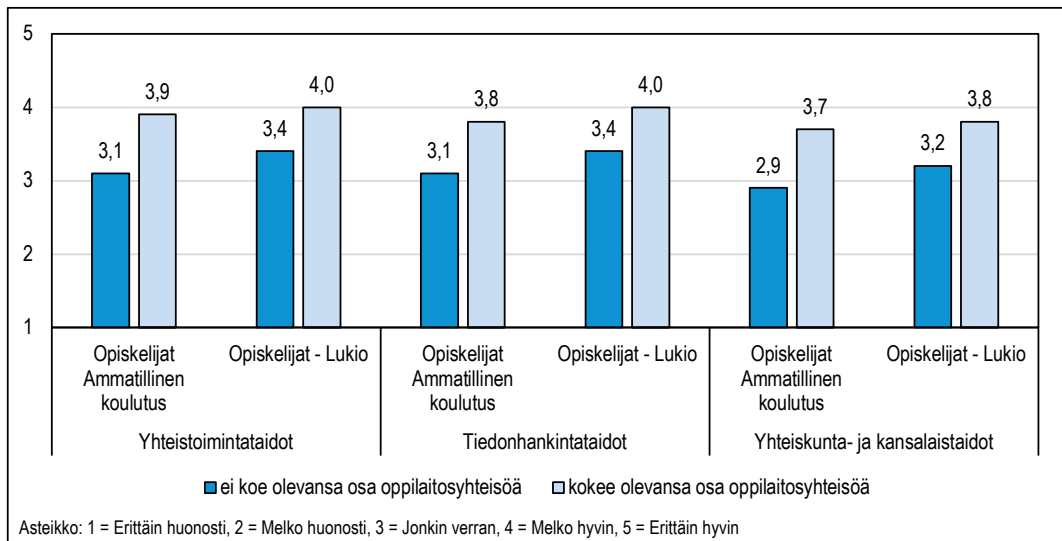
138 $p < 0,001$; opiskelutaidot $d = 1,28$; päätöksentekotaidot $d = 1,17$

139 $p < 0,001$; $d = 1,07$

140 $p < 0,001$; $d = 0,83$

Oppilaitoksen tukemiskyvyn ohella opiskelijoilta kysyttiin, miten hyvin he kokivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita opintojensa aikana. Nämä taidot jaoteltiin yhteistoimintataitoihin, tiedonhankintataitoihin sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitoihin. Erot niiden opiskelijoiden välillä, jotka olivat sekä kokeneet että havainneet kiusaamista, ja niiden opiskelijoiden, jotka eivät olleet kiusaamista kokeneet tai havainneet, jatkuivat samansuuntaisina kuin aiemminkin. Näiden ryhmien väliset erot eivät kuitenkaan olleet enää yhtä suuria kuin yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen liittyvien asioiden kohdalla. Ammatillisessa koulutuksessa ero oli suurimmillaan yhteiskunta- ja kansalaistaidoissa¹⁴¹ ja lukiokoulutuksessa puolestaan tiedonhankintataidoissa¹⁴².

Vaikuttamisvalmiuksien oppimiseen näytti kiusaamista selvemmin olevan yhteydessä se, kokiko opiskelija kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöään. Opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöään, arvioivat oppineensa kaikkia vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita selvästi huonommin kuin ne opiskelijat, jotka kokivat kuuluvansa oppilaitosyhteisöön (kuvio 64). Ammatillisessa koulutuksessa näiden ryhmien välinen ero oli suurimmillaan yhteistoimintataitoihin liittyvissä asioissa¹⁴³. Myös lukiokoulutuksessa opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisönsä, arvioivat yhteistoimintataitojen oppimisen selvästi heikommaksi kuin opiskelijat, jotka kokivat kuuluvansa oppilaitosyhteisönsä¹⁴⁴.



KUVIO 64. Vaikuttamisvalmiuksien oppiminen opiskelijoilla, jotka kokevat kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöään ja niillä opiskelijoilla, jotka eivät koe kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöään. (Ei koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä: ammatillinen: n = 283–385; lukio: n = 294, Kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöä: ammatillinen: n = 2 461–2 462; lukio: n = 2 045–2 047)

141 $p < 0,001$, oppilaitosyhteisöön kuulumattomat (ka. 3,2), oppilaitosyhteisöön kuuluvat (ka. 3,6); $d = 0,55$

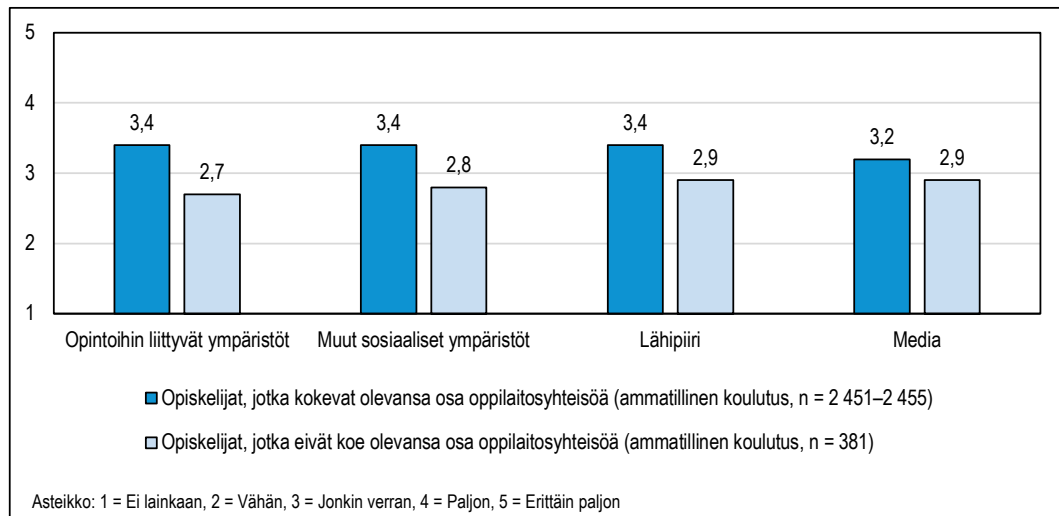
142 $p < 0,001$, oppilaitosyhteisöön kuulumattomat (ka. 3,7), oppilaitosyhteisöön kuuluvat (ka. 4,0); $d = 0,44$

143 $p < 0,001$; $d = 1,00$

144 $p < 0,001$; $d = 0,89$

Vaikka kiusaamista kokeneet opiskelijat arvioivat oppineensa muita heikommin vaikuttamisvalmiuksia, eivät erot ryhmien välillä tulleet esille yhtä systemaattisesti ja selkeästi siinä, missä ympäristöissä vaikuttamisvalmiuksia oli opittu. Oppimisympäristöt jaoteltiin opintoihin liittyviin ympäristöihin, lähipiiriin, mediaan sekä muihin sosiaalisiin ympäristöihin. Ammatillisen koulutuksen puolella niistä ympäristöistä, joissa opiskelijat kokivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita, vain opintoihin liittyvissä ympäristöissä havaittiin eroja kiusaamisen kohteeksi joutuneiden (ka. 2,9) ja niiden, jotka eivät olleet kokeneet eivätkä havainneet kiusaamista (ka. 3,3), välillä¹⁴⁵. Myöskään lukiokoulutuksessa kiusaamisen kohteeksi joutuneiden tai sitä havainneiden opiskelijoiden arviot eivät nousseet samalla tavalla huolestuttavina esiin, kuten usean muun asian kohdalla tässä raportissa. Ainoastaan *opintoihin liittyvissä ympäristöissä* kiusaamista kokeneiden ja sitä havainneiden (ka. 2,7) arviot olivat heikommat suhteessa heihin, jotka eivät kiusaamista olleet kokeneet tai havainneet (ka. 3,1)¹⁴⁶. Tulosten mukaan kiusaamisella näyttäisi olevan vaikuttamisvalmiuksien osalta yhteyttä vain oppilaitosympäristössä tapahtuvaan oppimiseen. Muualla tapahtuva oppiminen ei näytä aineiston pohjalta vaikuttavan kiusaamista kokeneiden vastaajien oppimiseen yhtä merkittävästi kuin oppilaitosyhteisö.

Oppilaitosyhteisöön kuulumisella näytti olevan yhteyttä siinä, miten ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita eri ympäristöissä (kuvio 65). Ne, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisöön, arvioivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita huomattavasti muita vähemmän opintoihin liittyvissä ympäristöissä sekä jonkin verran vähemmän muissa sosiaalisissa ympäristöissä ja lähipiirin kautta¹⁴⁷.



KUVIO 65. Vaikuttamisvalmiuksiin liittyvän osaamisen kehittyminen eri ympäristöissä ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden arvioimana

¹⁴⁵ $p < 0,001$; $d = 0,51$

¹⁴⁶ $p < 0,001$; $d = 0,59$

¹⁴⁷ $p < 0,001$; opintoihin liittyvät ympäristöt $d = 0,90$; muut sos. ympäristöt $d = 0,49$; lähipiiri $d = 0,60$

Myös lukiokoulutuksessa oppilaitosyhteisöön kuulumisen näytti olevan yhteydessä opintoihin liittyviin ympäristöihin siten, että ne opiskelijat, jotka kokivat olevansa osa oppilaitosyhteisöä, arvioivat opintoihin liittyvien ympäristöjen vaikutuksen korkeammalle (ka. 3,2) kuin ne, jotka eivät näin kokeneet (ka. 2,7)¹⁴⁸. Muiden ympäristöjen osalta erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä näiden ryhmien välillä.

Kiusatuksi tulemisella ja sen havaitsemisella tai oppilaitosyhteisöön kuulumisella ei näyttänyt olevan selkeää yhteyttä siihen, miten vastaaja koki osallistuvansa eri vaikuttamisen tapoihin nyt ja tulevaisuudessa. Äänestämisessä, kantaa ottamisessa tai toimintaan osallistumisessa ei havaittu selkeitä eroja niiden opiskelijoiden välillä, jotka kokivat kuuluvansa oppilaitosyhteisöön verrattuna niihin opiskelijoihin, jotka eivät kokeneet kuuluvansa yhteisöön. Oppilaitosyhteisöön kuulumisen ei siis arvioinnin tulosten mukaan näytä olevan selkeästi yhteydessä siihen, miten opiskelijat kokevat tulevaisuudessa vaikuttavansa yhteiskunnallisiin asioihin. Myöskään kiusatuksi joutuminen ei selvästi vaikuttanut siihen, miten vastaajat kokivat oman vaikuttamisensa nyt ja tulevaisuudessa. Enemmänkin kiusatuksi joutuminen näytti lukiolaisten kohdalla lisäävän aikeita vaikuttaa, sillä ne lukiolaiset, jotka olivat havainneet kiusaamista sekä olleet sen kohteena, arvioivat ottavansa kantaa asioihin huomattavasti enemmän nyt ja tulevaisuudessa (ka. 3,4) suhteessa niihin opiskelijoihin, jotka eivät ole kiusaamista havainneet tai joutuneet sen kohteeksi (ka. 2,9)¹⁴⁹.

7.5 Kiusaamista kokeneet ja oppilaitosyhteisöön kuulumattomat kokevat saaneensa vähemmän tietoa opiskelijakunnan hallituksen toiminnasta

Opiskelijakuntatoimintaan sekä opiskelijakunnan hallituksen toimintaan osallistuminen on yksi tapa olla mukana oppilaitosten yhteisöllisessä ja osallistavassa toiminnassa. Arvioinnin tulosten mukaan kuitenkin kiusatuksi tuleminen ja kokemus oppilaitosyhteisöön kuulumisesta ovat selkeästi yhteydessä siihen, miten opiskelijat kokivat saaneensa tietoa opiskelijakuntatoiminnasta sekä siihen, miten he toimintaan osallistuivat. Kiusatuksi tuleminen sekä kokemus oppilaitosyhteisöön kuulumisesta olivat yhteydessä myös siihen, miten opiskelijat osallistuivat opiskelijakunnan järjestämään toimintaan ja tapahtumiin. Opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisöönsä, osallistuivat vähemmän opiskelijakunnan järjestämiin tapahtumiin sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukiokoulutuksessa. Ammatillisessa koulutuksessa myös kiusaamisella oli selkeämpi yhteys tapahtumiin osallistumisessa kuin lukiossa.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista, jotka ilmoittivat kuuluvansa oppilaitoksensa opiskelijakunnan hallitukseen, kymmenen prosenttia koki, ettei ole osa oppilaitosyhteisöään, ja seitsemän prosenttia oli sekä havainnut muihin kohdistuvaa kiusaamista että ollut itse kiusaamisen kohteena. Lukiokoulutuksessa näiden opiskelijoiden osuudet opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevista olivat vielä pienemmät. Kiusaamista oli kokenut ja havainnut kaksi prosenttia opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevista ja kahdeksan prosenttia hallituksen toiminnassa mukana olevista ei kokenut kuuluvansa oppilaitosyhteisöönsä.

¹⁴⁸ $p < 0,001$; $d = 0,79$

¹⁴⁹ $p < 0,001$; $d = 0,55$

Ammatillisen koulutuksen osalta kiusaamisen kokemuksella havaittiin olevan yhteyttä tietämykseen opiskelijakuntatoiminnasta siten, että ne opiskelijat, jotka olivat havainneet tai olleet kiusaamisen kohteena, arvioivat tietämyksensä selvästi heikommaksi (ka. 2,7) kuin ne opiskelijat, jotka eivät olleet havainneet kiusaamista eivätkä olleet olleet kiusaamisen kohteena (ka. 3,2)¹⁵⁰. Ero oli selvempi niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka kokivat kuuluvansa oppilaitosyhteisönsä (ka. 3,3), verrattuna niihin, jotka eivät kokeneet siihen kuuluvansa (ka. 2,3)¹⁵¹.

Tilanne oli samanlainen myös lukiokoulutuksessa. Kiusaamisen yhteys opiskelijoiden tietämykseen opiskelijakuntatoiminnasta tuli selkeimmin esiin niillä opiskelijoilla, jotka olivat olleet kiusaamisen kohteena. He arvioivat tietonsa opiskelijakuntatoiminnasta selvästi matalammaksi (ka. 3,1) kuin opiskelijat, jotka eivät olleet havainneet tai kokeneet kiusaamista (ka. 3,8)¹⁵². Myös kokemus oppilaitosyhteisöön kuulumisesta jakoi opiskelijoiden vastuksia siten, että oppilaitosyhteisöön kuuluvat opiskelijat arvioivat tietonsa opiskelijakuntatoiminnasta selvästi korkeammalle (ka. 4,0) kuin ne opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisöön (ka. 2,9)¹⁵³.

Kiusaamista havainneiden ja sitä kokeneiden kokemukset opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuudesta olivat selkeästi matalimmat sekä ammatillisessa (ka. 2,9)¹⁵⁴ että lukiokoulutuksessa (ka. 2,8)¹⁵⁵. Erot olivat samansuuntaisia myös niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka eivät kokeneet kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöään ammatillisessa koulutuksessa (ka. 2,6)¹⁵⁶ ja lukiokoulutuksessa (ka. 2,9)¹⁵⁷.

7.6 Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevat arvioivat myös tulevaisuudessa olevansa aktiivisia vaikuttajia

Opiskelijakunnan hallitukseen kuuluu vain pieni osa opiskelijakunnasta, ja yleensä tämä joukko on hyvin valikoitunut (ks. luku 5). Arviointiaineiston perusteella havaittiin kuitenkin, että opiskelijakunnan hallituksessa toimimisella oli positiivinen vaikutus siihen, miten vastaajat kokivat oppilaitoksensa osallisuuden sekä omien vaikuttamisvalmiuksiensa kehittymisen.

Oppilaitoksen yhteisöllisyyden suhteen arviot ilmapiiristä ja toimintakulttuurista eivät ammatillisen koulutuksen eivätkä lukion opiskelijoilla eronneet suuresti siinä, oliko opiskelija ollut mukana opiskelijakunnan hallituksessa vai ei. Sen sijaan opiskelijakunnan hallituksessa toimiminen näytti olevan yhteisöllisyyttä selkeämmin yhteydessä osallisuuteen ja sen kokemiseen. Opiskelijakunnan hallituksen toiminnassa mukana olleet ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat oman osallisuutensa (ka. 3,9) positiivisempana kuin muut opiskelijat (ka. 3,5)¹⁵⁸. Lukiokoulutuksessa

150 $p < 0,001$; $d = 0,38$

151 $p < 0,001$; $d = 0,83$

152 $p < 0,001$; $d = 0,79$

153 $p < 0,001$; $d = 1,16$

154 Ei ole havainnut eikä kokenut kiusaamista (ka. 3,3), $p < 0,001$, $d = 0,54$

155 Ei ole havainnut eikä kokenut kiusaamista (ka. 3,7), $p < 0,001$, $d = 1,07$

156 Kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöään (ka. 3,4), $p < 0,001$, $d = 0,89$

157 Kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöään (ka. 3,8), $p < 0,001$, $d = 1,16$

158 $p < 0,001$; $d = 0,40$

ero opiskelijakunnan hallituksessa olevien osalta tuli selkeimmin esiin opiskelijoiden omassa kokemuksessa osallisuudesta. Opiskelijoiden oma kokemus osallisuudesta oli korkeampi niillä opiskelijoilla, jotka olivat mukana opiskelijakunnan hallituksessa (ka. 4,0) verrattuna niihin opiskelijoihin, jotka eivät olleet hallituksessa (ka. 3,6)¹⁵⁹.

Opiskelijoilta kysyttiin myös, miten paljon he pystyvät oppilaitoksessaan vaikuttamaan opiskelikäytänteisiin liittyviin asioihin, yhteisiin linjauksiin sekä oppilaitoksen muuhun toimintaan. Opiskelijakunnan hallitukseen kuuluvien opiskelijoiden näkemys opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista ei eronnut suuresti verrattuna muihin opiskelijoihin. Ammatillisessa koulutuksessa erot olivat suurimmillaan oppilaitoksen muuhun toimintaan, kuten kouluruokailuun tai oppilaitoksen tilaisuuksien, teemapäivien, juhlien tai retkien järjestämiseen, liittyvissä asioissa. Ne ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka olivat mukana opiskelijakunnan hallituksessa, arvioivat opiskelijoiden mahdollisuudet vaikuttaa näihin asioihin jonkin verran paremmiksi (ka. 2,7) verrattuna niihin opiskelijoihin, jotka eivät olleet hallituksen toiminnassa mukana (ka. 2,3)¹⁶⁰. Lukiokoulutuksessa opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevien näkemys opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista oppilaitoksessa ei eronnut muista vastaajista.

Opiskelijakunnan hallituksessa toimimisella ei näyttänyt olevan kovin suurta yhteyttä siihen, miten hyvin opiskelijat kokivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksia opintojensa aikana. Selkein ero oli lukiokoulutuksessa yhteistoimintataidoissa¹⁶¹. Ne opiskelijat, jotka olivat mukana opiskelijakunnan hallituksessa, arvioivat oppineensa yhteistoimintataitoja jonkin verran paremmin (ka. 4,2) kuin ne opiskelijat, jotka eivät olleet mukana opiskelijakunnan hallituksessa (ka. 3,9)¹⁶².

Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevien opiskelijoiden ja muiden opiskelijoiden vastauksissa ei ollut suurta eroa siinä, missä ympäristöissä vastaajat kokivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksia. Ammatillisessa koulutuksessa hallituksessa toimineet kokivat oppineensa vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä asioita hieman enemmän muissa sosiaalisissa ympäristöissä (harrastukset, järjestötoiminta) (ka. 3,5) kuin muut opiskelijat (ka. 3,1)¹⁶³. Myös lukiokoulutuksessa ero tuli selkeimmin esille asioiden oppimisessa muissa sosiaalisissa ympäristöissä, jossa hallituksen toimintaan osallistuneiden opiskelijoiden arviot (ka. 2,8) olivat korkeammat kuin muilla (ka. 2,5) opiskelijoilla¹⁶⁴.

Opiskelijakunnan hallituksessa toimiminen näytti olevan jonkin verran yhteydessä myös siihen, miten opiskelijat kokivat vaikuttavansa nyt ja tulevaisuudessa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat, jotka olivat toimineet opiskelijakunnan hallituksessa, arvioivat todennäköisemmin vaikuttavansa ottamalla kantaa (ka. 3,2) tai osallistuvansa vaikuttamistoimintaan (ka. 3,0) kuin ne, jotka eivät olleet toimineet opiskelijakunnan hallituksessa (kantaa ottamisen ka. 2,8, vaikuttamistoimintaan osallistumisen ka. 2,4)¹⁶⁵. Äänestämisen kohdalla ei sen sijaan havaittu suuria

159 $p < 0,001$; $d = 0,51$

160 $p < 0,001$; $d = 0,51$

161 yhteistoimintataidot: Miten hyvin olet oppinut seuraavia asioita nykyisten opintojesi aikana? Muodostamaan oman mielipiteeni ja kantani asioista, Ilmaisemaan oman mielipiteeni erilaisissa tilanteissa, Toimimaan vastuullisesti yhteisössä ja yhteiskunnassa, Noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita

162 $p < 0,001$; $d = 0,50$

163 $p < 0,001$; $d = 0,41$

164 $p < 0,001$; $d = 0,41$

165 kantaa ottaminen $p < 0,001$; $d = 0,43$, osallistuminen vaikuttamistoimintaan $p < 0,001$; $d = 0,60$

eroja, vaan opiskelijakunnan hallituksessa toimineet arvioivat itsensä yhtä aktiivisiksi äänestämään kuin muutkin opiskelijat.

Erot vaikuttamistavoissa nyt ja tulevaisuudessa olivat samansuuntaisia myös lukiokoulutuksessa. Eri ryhmiin osaa ottamisessa aktiivisempia arvioivat olevansa ne lukiolaiset, jotka olivat mukana opiskelijakunnan hallituksessa (ka. 2,9) suhteessa heihin, jotka eivät olleet hallituksessa mukana (ka. 2,4)¹⁶⁶. Lisäksi lukiolaiset, jotka olivat mukana opiskelijakunnan hallituksessa (ka. 3,3) arvioivat ottavansa kantaa nyt ja tulevaisuudessa enemmän suhteessa heihin, jotka eivät olleet hallituksessa mukana¹⁶⁷.

7.7 Yhteenvetoa sosiaalista osallisuutta koskevista tuloksista

- Kiusaamista oli havainnut oppilaitoksessaan joka kymmenes toisen asteen opiskelija. Kiusaamista opintojensa aikana oli kokenut neljä prosenttia ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ja yksi prosentti lukiolaisista.
- Oppilaitosten henkilöstö pyrkii puuttumaan kiusaamistilanteisiin varhain ja reagoimaan niihin nopeasti. Kuitenkin kiusaamisen kohteina olleista tai sitä havainneista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista reilu kolmannes ja lukiolaisista neljännes koki, että oppilaitoksessa oli puututtu kiusaamiseen, häirintään ja syrjintään.
- Kiusatuksi joutuneet ja sitä havainneet opiskelijat kokivat oppilaitoksen yhteisöllisyyteen liittyvät asiat heikommiksi kuin ne opiskelijat, jotka eivät olleet kokeneet kiusaamista. Myös opiskelijat, jotka eivät kokeneet kuuluvansa oppilaitosyhteisöön, arvioivat oppilaitoksensa yhteisöllisyyden muita heikommaksi.
- Kokemukset osallisuudesta ja osallistumismahdollisuuksista arvioitiin matalammalle niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka olivat olleet kiusaamisen kohteena tai havainneet sitä, sekä niillä opiskelijoilla, jotka eivät kokeneet kuuluvansa osaksi oppilaitosyhteisöään.
- Kiusatuksi joutuminen ja oppilaitosyhteisöön kuulumisen tunne olivat yhteydessä myös siihen, miten opiskelijat kokivat oppilaitoksensa tukevan heitä vaikuttamisvalmiuksien kehittämisessä tai miten he olivat näitä taitoja oppineet.
- Kiusaaminen ja oppilaitosyhteisöön kuulumisen olivat selkeämmin yhteydessä vaikuttamisvalmiuksien oppimiseen oppilaitosympäristössä. Kiusatuksi joutuminen ja oppilaitosyhteisöön kuulumisen eivät olleet yhteydessä vaikuttamisvalmiuksien oppimiseen oppilaitoksen ulkopuolella.
- Kiusatuksi joutumisella ja sen havaitsemisella tai oppilaitosyhteisöön kuulumisella ei ollut selkeästi yhteyttä siihen, miten opiskelijat kokivat osallistuvansa eri vaikuttamisen tapoihin nyt ja tulevaisuudessa.
- Opiskelijakunnan hallituksessa olevat opiskelijat kokivat oppilaitoksen osallisuuden sekä omien vaikuttamisvalmiuksien kehittymisen hieman muita opiskelijoita paremmiksi. He myös arvioivat kantaa ottamisensa sekä vaikuttamistoimintaan osallistumisensa tulevaisuudessa todennäköisempänä muihin opiskelijoihin verrattuna.

¹⁶⁶ $p < 0,001$; $d = 0,48$

¹⁶⁷ $p < 0,001$; $d = 0,40$

Johtopäätökset

8

Tässä arvioinnissa tarkastellaan ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen kykyä tukea opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaiseksi. Kyseessä on laaja ja monimutkainen yhteiskunnallinen toiminta, jossa keskeistä on aktiivisen kansalaisen tarvitsemien arvojen, tietojen ja taitojen kehittyminen. Kehitykseen vaikuttavat oppilaitoksen toiminnan lisäksi muun muassa nuoren aiemmat kokemukset, elinpiiri ja harrastukset. Tässä arvioinnissa aktiivinen ja kriittinen kansalaisuus määritellään yhteisen asian hyväksi toimimiseksi, vastuunotoksi yhteisistä asioista sekä yhteisten asioiden hoitamiseen ja kehittämiseen osallistumiseksi.

Seuraavaksi tarkastellaan arviointituloksia keskeisten arviointikysymysten kautta. Keskeiset tulokset kootaan käsittelemällä ensin, millä tavoin opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaiseksi tuetaan lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Tämän jälkeen tarkastellaan, miten ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen tutkinnon perusteiden ja opetussuunnitelman sisällöllisellä sekä pedagogisella toiminnalla tuetaan opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaiseksi. Viimeiseksi tarkastellaan, miten opiskelijakuntatoiminta tukee kaikkien opiskelijoiden kasvua aktiiviseksi ja kriittiseksi kansalaiseksi.

Opiskelijat haluaisivat vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan ja päätöksentekoon enemmän

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstö arvioi opiskelijoiden osallistamiskäytänteet, yhteisöllisyyden edistämisen ja vaikuttamisvalmiuksien kehittämisen olevan varsin hyvällä tasolla oppilaitoksissa. Opiskelijat itse arvioivat asioiden olevan suhteellisen hyvällä tasolla, mutta ovat monessa asiassa henkilöstöä kriittisempiä. Suurin osa sekä henkilöstöstä että opiskelijoista kokee oppilaitosten toimintakulttuurin ja ilmapiirin myönteisinä. Myös erilaisten tapahtumien ja teemapäivien koetaan edistävän yhteisöllisyyttä, ja niihin opiskelijoilla on paljon vaikutusmahdollisuuksia. Kuitenkin kiire ja opintojen hajanaisuus sekä tiedonpuute tapahtumista ja osallistumismahdollisuuksista erityisesti ammatillisessa koulutuksessa estävät opiskelijoiden mielestä yhteisöllisyyden tunteen muodostumista ja esimerkiksi tapahtumiin osallistumista oppilaitoksissa. Ammatillisessa koulutuksessa jatkuva haku, yksilölliset opintopolut ja työelämässä oppiminen

sekä lukio-opintojen opintojaksomuotoisuus asettavat myös osaltaan haasteita yhteisöllisyyden kokemiseen ja toteuttamiseen. Myös taloudellisten resurssien väheneminen ja korona-aika ovat henkilöstön ja opiskelijoiden mielestä heikentäneet mahdollisuuksia edistää yhteisöllisyyttä oppilaitoksissa. Lukiolaisilla ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla olisi halua osallistua ja vaikuttaa enemmän oppilaitoksen toimintaan, esimerkiksi kurssitarjontaan, lukujärjestyksiin sekä joustavuuteen opinnoissa. Lisäksi opiskelijat toivovat enemmän satsaamista ryhmäyttämiseen yhteisöllisyyden edistämiseksi.

Työpaikat ovat keskeisiä oppimisympäristöjä ammatillisessa koulutuksessa. Enemmistö ammattiin opiskelevista koki kuuluvansa työyhteisöön työelämässä oppimisen aikana, mutta noin joka kymmenes opiskelija koki, ettei ollut osa työyhteisöä. Opiskelijoiden kiinnittymiseen ja perehdytykseen työyhteisöön tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota, ja niiden merkitys oppimiselle ja työssä viihtymiselle tulee tiedostaa.

Arviointituloksissa positiivista on, että oppilaitoksissa on henkilöstön ja opiskelijoiden mielestä yhteiset arvot ja opiskelijoita kohdellaan tasavertaisina yhteisön jäseninä. Hyvää on myös se, että opiskelijoilla on omasta mielestään sekä henkilöstön mielestä hyvät mahdollisuudet antaa palautetta monista oppilaitoksen toimintaan liittyvistä asioista. Vaikka palautetta on mahdollisuus antaa, niin tulosten mukaan iso osa opiskelijoista ei kuitenkaan palautetta anna. Tätä voisi selittää arviointitulokset, jonka mukaan kerättyä palautetta ei aina käsitellä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa yhdessä. Mikäli opiskelijat eivät näe, mihin annettu palaute vaikuttaa, voi se vähentää halukkuutta palautteen antamiseen jatkossa.

Huolta arviointituloksissa herättää se, että oppilaitoksissa on kiusaamista kokevia opiskelijoita ja opiskelijoita, jotka eivät koe olevansa osa oppilaitosyhteisöä. Näiden opiskelijoiden arviot yhteisöllisyydestä tai oppilaitoksen kyvystä tukea osallisuutta ja vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä ovat merkittävästi heikommat kuin muilla. Moni kiusaamista kokeneista tai sitä havainneista opiskelijoista koki myös, että kiusaamiseen ei oppilaitoksissa puututa. Lisäksi arviointituloksista ilmenee, että vaikka oppilaitoksissa koetaan olevan yhteiset arvot, niistä keskustellaan opiskelijoiden kanssa harvoin. Opiskelijoiden oppilaitosyhteisöön kuulumisen tunteeseen voitaisiin todennäköisesti vaikuttaa parantamalla henkilöstön ja opiskelijoiden välistä keskustelukulttuuria. Opiskelijoiden kuunteleminen ja opiskelijakunnan monimuotoisuuden parempi huomioiminen oppilaitoksen osallistamis- ja vaikuttamiskäytännöissä edistäisi kaikkien opiskelijoiden yhteisöllisyyttä ja yhteisöön kuulumisen tunnetta. Oppilaitoksen johdon ja muun henkilöstön rooli erilaisten keskustelu- ja vaikuttamiskäytänteiden edistämässä ja niiden mahdollistamisessa on keskeinen.

Opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä heikentää motivaation ja kiinnostuksen puute. Henkilöstö ei opiskelijoiden mielestä myöskään riittävästi tue heitä opiskelumotivaation ylläpitämisessä. Voi olla, että mikäli opiskelijat saisivat enemmän vaikutusmahdollisuuksia heille itselleen mielekkäisiin asioihin, se lisäisi sekä kiinnostusta että sisäistä motivaatiota.

Oppilaitoksessa koetun yhteisöllisyyden näkökulmasta johdon ja opettajien omalla osallistumisella on suuri merkitys. Mikäli esimerkiksi tapahtumat ja tilaisuudet huomioidaan opettajien lukujärjestyksissä, se lisää yhteisöllisyyttä positiivisella tavalla, sillä näin opettajilla on paremmat mahdollisuudet osallistua yhteisöllisyyttä edistävään toimintaan, joka todennäköisesti edistää myös

opiskelijoiden osallistumista. Myös henkilöstön keskinäinen keskustelu esimerkiksi opettajilla käytössä olevista osallisuutta ja vaikuttamistapoja edistävästä käytänteistä auttaa hahmottamaan opiskelijalle näyttäytyvää kokonaiskuvaa näistä asioista.

Keskustelukulttuurin kehittäminen edistää opiskelijoiden osallisuutta ja vaikuttamisvalmiuksia

Oppilaitosten henkilöstön mukaan tutkinnon perusteiden ja opetussuunnitelmien sisällöt tukevat hyvin opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Lisäksi henkilöstö arvioi osaamisensa ajantasaiseksi näiden teemojen ja sisältöjen opettamiseen. Aktiivisen kansalaisuuden teemasta ja sisällöistä ei kuitenkaan keskustella riittävästi oppilaitoksissa eri oppiaineiden ja opettajien kesken, mikä osaltaan heikentää näiden teemojen konkretisoitumista oppilaitosten arjessa. Aktiivisen kansalaisuuden teemojen toteutuminen oppilaitoksissa edellyttää henkilöstöltä yhteistä keskustelua ja ymmärrystä teemojen sisällöistä sekä niiden merkityksestä oppimiselle ja koko oppilaitosyhteisön hyvinvoinnille.

Henkilöstön mukaan vuorovaikutuksen, keskustelun ja kuuntelun kulttuuri on yksi keskeisimpiä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksia edistävä tekijä. Vuorovaikutustaitojen kehittämiseen sekä osallistavan toimintakulttuurin vahvistamiseen on siten hyvä jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. Tärkeää on myös integroida ajankohtaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä ja teemoja osaksi opetusta sekä harjoitella erilaisia vuorovaikutus-, dialogi- ja neuvottelutaitoja osana vaikuttamisvalmiuksien kehittämistä.

Sekä henkilöstön että opiskelijoiden mukaan opiskelijoita tuetaan oppilaitoksissa etenkin vastuunottamisessa omista opinnoista. Sen sijaan vähiten opiskelijat kokivat saavansa tukea opiskelumotivaationsa ylläpitämiseen. Motivaatiota koskevaan arvioon saattaa osaltaan vaikuttaa kyselyn ajankohta syksyllä 2020, jolloin useat opiskelijat olivat etäopetuksessa. Etäaikana opiskelumotivaation tukeminen ja ylläpitäminen on voinut olla haastavaa.

Yhteistoimintataidoista opiskelijat kokivat oppineensa parhaiten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattamista. Erilaisista yhteiskunta- ja kansalaistaidoista opiskelijat arvioivat oppineensa parhaiten toimimaan osana työ- ja opiskeluyhteisöä. Päätöksentekotaidoissa opiskelijat kokivat oppilaitoksensa tukevan heitä enemmän opintoihin ja työhön liittyvien valintojen tekemisessä kuin arkeen ja muuhun elämään liittyvissä valinnoissa.

Vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä taitoja opiskelijat kokivat oppineensa eniten opinnoissa ja lähipiirissä. Lisäksi ammatillisen koulutuksen opiskelijat arvioivat työkokemuksella olevan iso merkitys yhteistoiminta-, tiedonhankinta- sekä yhteiskunta- ja kansalaistaitojen oppimisessa. Järjestötoiminnan merkitys vaikuttamisvalmiuksien oppimisessa korostui ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla hieman enemmän kuin lukiolaisilla. Oppilaitosten henkilöstön tuleekin tiedostaa, että oppilaitosten lisäksi vaikutusvalmiuksiin liittyviä taitoja opitaan paljon oppilaitosten ulkopuolella. Oppilaitoksissa tulisikin luoda rakenteita, jotka tukisivat ja huomioisivat nykyistä paremmin myös non-formaalisen oppimisen. Myös työelämässä oppimisen merkitys ammattiin osakelevien vaikuttamisvalmiuksien kehittämisessä tulisi huomioida paremmin.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista reilu kolmannes ja lukiolaisista yli puolet aikoo äänestää seuraavissa kunnallis-, eduskunta-, presidentti- ja/tai EU-vaaleissa. Luvut ovat samansuuntaisia kuin vuonna 2021 järjestetyissä kuntavaaleissa. Erilaisista vaikuttamisen tavoista ostopäätöksillä vaikuttaminen nousi molempien koulutusmuotojen opiskelijoilla keskeiseksi tavaksi nyt ja tulevaisuudessa. Sen sijaan opiskelijat pitivät osallistumista poliittiseen toimintaan kaikkein epätodennäköisimpänä vaikuttamisen muotona.

Opiskelijakunnan monimuotoisuuden ja moniäänisyyden huomioiminen on keskeistä opiskelijakuntatoimintaa kehitettäessä

Arvioinnin tulosten mukaan opiskelijakuntatoiminnasta tiedotetaan aktiivisesti oppilaitoksissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista kuitenkin vain reilusti alle puolet koki saaneensa riittävästi tietoa mahdollisuuksista osallistua opiskelijakunnan järjestämään toimintaan. Lukiolaisista kaksi kolmesta koki saaneensa riittävästi tietoa. Opiskelijakunnan hallituksen rooli ja asema eivät ole myöskään aina selkeitä opiskelijoille. Tiedonpuutteella saattaa olla yhteyttä siihen, että etenkin ammatillisen koulutuksen opiskelijat osallistuvat selvästi lukiolaisia vähemmän sekä opiskelijakunnan järjestämään toimintaan että opiskelijakunnan hallitustoimintaan. Opiskelijat mainitsivatkin kiinnostuksen ja ajanpuutteen lisäksi tiedon puutteen yhtenä syynä osallistumattomuuteen. Ammatillisessa koulutuksessa myös opiskelijoiden laaja ikävariaatio, vaihtelevat elämäntilanteet sekä pitkät opiskelujaksot työpaikoilla haastavat osaltaan osallistumista. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijakunnan hallituksessa toimimisesta sai myös lukioita harvemmin opintosuorituksia. Tämä ei varmastikaan yksinään vaikuta merkittävästi osallistumiseen, mutta jos yhteiseen aktiivitoimintaan osallistuminen olisi selvemmin sidottu luontevaksi osaksi opintoja, voisi se kannustaa useampia opiskelijoita osallistumaan.

Opiskelijakuntien hallitukset järjestävät lähinnä yhteisöllisyyttä edistäviä tapahtumia, mutta osallistuminen oppilaitoksen toimintaan liittyvään päätöksentekoon on vähäisempää. Opiskelijakunnan hallituksessa mukana olevilla opiskelijoilla on kuitenkin halua ja kiinnostusta vaikuttaa asioihin. Lisäksi sekä opiskelijat että henkilöstön edustajat mainitsivat opiskelijakuntatoiminnan kehittämistarpeina useimmiten toiminnan näkyvyyden, aktiivisuuden ja vaikuttavuuden lisäämisen. Tulosten mukaan opiskelijakunnilla on yleisesti ottaen kohtalaisen hyvin käytettävissä resursseja, ja lähes kaikilla oppilaitoksilla on opiskelijakuntatoiminnasta vastaava henkilö, jolle on varattu työaikaa opiskelijakuntatoimintaan. Opiskelijakuntatoiminnan toimintatavoissa, organisoinnissa ja resursseissa on kuitenkin eroja oppilaitosten välillä. Erityisesti verkostoituminen muiden opiskelijakuntien sekä oppilaitoksen ulkopuolisten toimijoiden kanssa on useilla opiskelijakunnilla vasta alussa, ja henkilöstöllä vaikuttaisi olevan hieman positiivisempi kuva verkostoitumisen yleisyydestä opiskelijakunnan hallituksessa olleisiin opiskelijoihin verrattuna. Opiskelijakuntatoiminnan vaikuttavuutta ja aktiivisuutta voitaisiin lisätä verkostoitumalla laajemmin muiden opiskelijakuntien, nuorten vaikuttajaryhmien, kuten nuorisovaltuustojen sekä järjestötoimijoiden kanssa. Vaikuttavuutta lisäisi paljon myös se, että opiskelijat otettaisiin kiinteämmin mukaan oppilaitoksen päätöksentekoprosesseihin jo suunnittelusta lähtien. Tällöin opiskelijat näkisivät selkeämmin toimintansa ja osallistumisesta vaikuttavuuden, ja tämä kannustaisi osallistumaan jatkossakin.

Henkilöstön ja opiskelijoiden mielestä opiskelijakunnan hallituksen toiminta edistää yhteisöllisyyttä ja ajaa kohtalaisen hyvin kaikkien opiskelijoiden asioita. Etenkin ammatillisessa koulutuksessa opiskelijakunnan hallituksessa tulisi kuitenkin näkyä kattavammin opiskelijakunnan moninaisuus. Oppilaitosten henkilöstö arvioi opiskelijakuntatoiminnan yhtenä keskeisimmistä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksia edistävästä tekijöistä. Opiskelijakuntatoimintaa olisikin erittäin tärkeää arvioida ja kehittää säännöllisesti sekä oppilaitoksissa että kansallisella tasolla. Lisäksi jokaisella opiskelijalla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa yhteisiin asioihin juuri itselle sopivalla tavalla ja sitoutumisasteella. Tällaisia vaikuttamisen tapoja ja mahdollisuuksia olisi hyvä suunnitella yhdessä opiskelijoiden kanssa ja opiskelijalähtöisesti.

Kehittämis- suositukset

9

KEHITTÄMISSUOSITUKSET

1. Oppilaitoksissa tulee määritellä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittavat ja miten ne toteutuvat käytännön toiminnassa.

Tulosten mukaan opiskelijat, jotka eivät kokeneet olevansa osa oppilaitosyhteisöä; opiskelijat, jotka olivat kokeneet kiusaamista; sekä muunsukupuoliset opiskelijat arvioivat yhteisöllisyyden, osallisuuden ja vaikuttamisvalmiudet muita heikommaksi.

Suosituksset:

Oppilaitosten toiminnan tulee perustua tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä moninaisuuden arvostamiseen. Oppilaitoksissa on oltava lain mukaan suunnitelma ja toimintaohjeet kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi. Virallinen suunnitelma ja toimintaohje luovat perustan oppilaitoksen toiminnalle ja tuovat turvaa oppilaitosyhteisön jäsenille. Näiden tulee olla kiinteästi mukana oppilaitoksen arjessa ja toimintakulttuurissa. Opiskelijoiden, henkilöstön ja johdon tulee keskustella yhdessä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkityksestä, jotta kaikille oppilaitosyhteisön jäsenille on selvää, miten heidän odotetaan toimivan ja käyttäytyvän. Lisäksi oppilaitoksissa moninaisuus tulee nähdä rikkautena ja voimavarana. Moninaisuuden arvostusta voidaan vahvistaa esimerkiksi lisäämällä opiskelijajäsenten määrää ja moninaisuutta oppilaitoksen eri työryhmissä.

2. Johdon tehtävä on edistää osallisuuden ja yhteisöllisyyden rakentumista ja koko oppilaitosyhteisön on sitouduttava niiden toteuttamiseen arjen toiminnassa.

Tulosten mukaan lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa suurin osa opiskelijoista kokee olevansa osa oppilaitosyhteisöään. Sekä henkilöstö että opiskelijat näkevät yhteisöllisyyden tärkeänä arvona, jota pyritään edistämään esimerkiksi tilaisuuksien ja tapahtumien järjestämisellä sekä muulla

yhteisellä toiminnalla. Opintojen ja opetusryhmien hajanaisuus ja kiire estävät yhteisöllisyyden tunteen muodostumista oppilaitoksissa. Ammatillisessa koulutuksessa jatkuva haku, yksilölliset opintopolut ja työelämässä oppiminen sekä lukio-opintojen opintojaksomuotoisuus asettavat haasteita yhteisöllisyyden kokemisessa ja toteuttamisessa.

Suosituksat:

Oppilaitoksissa tulee olla yhteinen jaettu arvo osallisuudesta, joka määrittää oppilaitoksen toimintaa. Osallisuuden tulee näkyä koko oppilaitoksen toimintaa linjaavassa arvostrategiassa, jossa määritellään konkreettiset toimintatavat ja vastualueet yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutumiseksi.

Opintojen rakenteet ja vaativuus sekä opiskelijoiden monimuotoisuus tuovat omat haasteensa yhteisöllisyyden toteutumiseksi, mikä tulee huomioida osallisuutta ja yhteisöllisyyttä rakentaessa. Lisäksi kiusaamiskokemukset voivat vähentää yhteisöön kuulumista, ja haavoittuvassa asemassa olevat opiskelijat tarvitsevat enemmän tukea yhteisöön kiinnittymisessä. Yhteisöllisen toiminnan on tärkeää olla sellaista, että kynnyksellä osallistua on mahdollisimman matala kaikille opiskelijoille.

Johto ja muu henkilöstö ovat keskeisessä roolissa yhteisöllisyyden rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Johdon ja muun henkilöstön kouluttautumiseen tulee varata riittävästi resursseja. Tutkimukselliseen tietoon perehtyminen edistää ymmärrystä yhteisöllisyyden ja osallisuuden merkityksestä oppimiseen, motivaatioon ja hyvinvointiin. Jotta yhteisöllisyydestä tulee luonteva osa arjen toimintaa, on koko henkilöstön osallistuminen sen rakentamiseen keskeistä. Tämä edellyttää myös yhteistä arvokeskustelua sekä sen konkretisoitumista jokapäiväisinä arjen tekoina.

3. Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten tulee tarjota opiskelijoille monipuolisia osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja.

Tulosten mukaan suurimmalla osalla koulutuksen järjestäjistä on osallisuutta tukevia toiminta-periaatteita ja linjauksia. Opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksista oppilaitoksissa tiedotetaan useimmiten hyvin ja pääsääntöisesti opiskelijat tietävät, miten ja mihin he voivat vaikuttaa. Oppilaitoksen toiminnasta kerätään palautetta, mutta sen käsittely yhdessä opiskelijoiden kanssa on satunnaista.

Suosituksat:

Opiskelijoiden tulee voida vaikuttaa asioihin, jotka ovat sekä opiskelijan että oppilaitoksen toiminnan kannalta merkityksellisiä. On tärkeää, että opiskelijoilla on mahdollisuuksia vaikuttaa opetuksen järjestämiseen ja opintojen suorittamiseen sekä oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen muiden oppilaitoksen arjen toimintojen lisäksi. Oppilaitoksen johdolla ja henkilöstöllä on keskeinen rooli siinä, millaisen aseman opiskelijat saavat oppilaitoksen osallistumis- ja vaikuttamistoiminnassa. Oppilaitoksen henkilöstön ja opiskelijoiden tulisi käydä aktiivista vuoropuhelua opiskelijoiden yksilöllisistä tarpeista, ajatuksista ja mielipiteistä. Henkilöstön tulisi ottaa opiskelijat systemaatt-

tisesti mukaan päätöksentekoprosesseihin suunnittelusta alkaen. Opiskelijoille tulee tarjota erilaisia ja vaihtoehtoisia tapoja osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen toimintaan. Opiskelijoiden tarpeisiin sopivat ja matalan kynnyksen vaikuttamistavat sekä digitalisaation hyödyntäminen voisivat aktivoida ja motivoida opiskelijoita osallistumaan.

Opiskelijapalautteen kerääminen ja sen käsittely yhdessä opiskelijoiden kanssa tulee ottaa systemaattisesti osaksi oppilaitoksen arkea osallisuuden vahvistamisessa. Lisäksi palautteen hyödyntämistä toiminnan kehittämisessä tulee vahvistaa. Palautteen näkyminen konkreettisena toimintana oppilaitoksissa motivoi opiskelijoita osallistumaan toiminnan kehittämiseen jatkossakin.

4. Opiskelijakunnan hallituksen toimintaa on selkeytettävä ja monipuolistettava.

Tulosten mukaan opiskelijakunnan hallituksen toiminta, kuten sen rooli ja asema, ei ole aina selkeää opiskelijoille. Toimintavoissa, resursseissa ja toiminnan organisoinnissa on paljon eroja. Opiskelijakuntien hallitukset järjestävät lähinnä yhteisöllisyyttä edistäviä tapahtumia, mutta osallistuminen oppilaitoksen toimintaan liittyvään päätöksentekoon on vähäisempää. Lisäksi osa opiskelijoista ei koe saaneensa riittävästi tietoa opiskelijakunnan hallituksen toimintaan osallistumisesta.

Suositukset:

Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitoksen johdon tulee tiedottaa opiskelijoita opiskelijakunnan hallituksen vaikuttamismahdollisuuksista. Myös opettajat ovat keskeisessä roolissa opiskelijakunnan hallituksen toimintaan kannustamisessa. Opiskelijakuntatoiminnasta tulee viestiä säännöllisesti ja monikanavaisesti, jotta tavoitetaan kaikki opiskelijat.

Opiskelijakunnan hallituksen kokoonpanossa tulisi huomioida paremmin opiskelijakunnan moninaisuus, kuten opiskelijoiden sukupuoli-identiteetti ja kulttuurinen tausta sekä ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoiden ikä ja koulutusala. Eri taustoista tulevien opiskelijoiden osallistumista hallitustoimintaan on tuettava. Lisäksi toiminnassa tulee tarjota moninaisia osallistumisen tapoja, kuten aikaan ja paikkaan sitomaton osallistuminen. Osallistumista voisi lisätä mahdollisuus sitoutua toimintaan lyhyemmäksi ajaksi tai vaikuttaa yksittäiseen kiinnostavaan asiaan. Lisäksi opiskelijakunnan hallituksen toiminnalle tulee taata riittävät toimintaedellytykset, kuten tilat ja budjetti, mikä osaltaan voisi lisätä opiskelijakunnan hallituksen näkyvyyttä, vaikuttavuutta ja arvostusta.

5. Aktiivisen kansalaisuuden teema tulee sisällyttää osaksi kaikkea opetusta sekä oppilaitoksen toimintakulttuuria ja arkea. Lisäksi opiskelijoiden osallistuminen yhteiseen vaikuttamistoimintaan tulee sisällyttää osaksi opintoja.

Tulosten mukaan tutkinnon perusteiden ja opetussuunnitelmien sisällöt tukevat hyvin opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Lisäksi henkilöstön osaaminen arvioitiin ajantasaiseksi sisältöjen opettamiseen. Aktiivisen kansalaisuuden teemasta ei kuitenkaan keskustella riittävästi oppilaitosten sisällä eri oppiaineiden kesken. Tulosten mukaan vain osassa oppilaitoksia opiskelijakunnan hallituksen toimintaan osallistumisen voi sisällyttää osaksi opintoja.

Suosituksset:

Aktiivisen kansalaisuuden teemasta ja sen sisällyttämisestä kaikkiin opintoihin tulisi keskustella laajemmin yli oppiainerajojen. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden edistäminen sekä opiskelijoiden vaikuttamisvalmiuksien kehittäminen tulee nähdä koko henkilöstön tehtävänä. Ajankohtaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden ja teemojen sitominen osaksi opetusta on tärkeää. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmat on otettava mukaan laajasti eri oppiaineissa. Tärkeää on myös harjoitella erilaisia vaikuttamisvalmiuksia ja -tapoja, kuten dialogitaitoja osana opintoja.

Opiskelijakunnan hallituksen toimintaan osallistumisen sisällyttäminen osaksi opintoja voisi lisätä opiskelijoiden kiinnostusta opiskelijakuntatoimintaa ja vaikuttamismahdollisuuksia kohtaan. Opiskelijakuntatoiminnan sisällyttäminen myös oppilaitoksen opintotarjontaan voisi vahvistaa sen tunnettavuutta ja arvostusta ja näin edistää toimintaan osallistumista. Opiskelijakuntatoiminnan ohella on tärkeää tunnistaa oppilaitoksen ulkopuolisia vaikuttamisen tapoja. Oppilaitoksissa tulee olla selkeä rakenne sille, miten oppilaitoksen sisäinen ja muu yhteiskunnallinen vaikuttamistoiminta sisällytetään osaksi opintoja. Kaikkien opiskelijoiden tulee olla tietoisia mahdollisuudesta liittää erilaista vaikuttamis- ja osallistumistoimintaa osaksi opintojaan. Tällainen oppinnollistamisen rakenne tukisi aktiivisen kansalaisuuden toteutumista oppilaitosympäristössä laajemmin.

6. Opiskelijoille ominaisia vaikuttamisen tapoja ja paikkoja on tunnistettava ja hyödynnettävä paremmin.

Tulosten mukaan opiskelijat arvioivat oppineensa suhteellisen hyvin vaikuttamisvalmiuksiin liittyviä taitoja opintojensa aikana. Äänestämisen ohella esimerkiksi ostopäätöksellä vaikuttaminen, aloitteen, vetoituksen tai adressin allekirjoittaminen sekä vapaaehtoistyöhön osallistuminen nousivat opiskelijoille ominaisiksi vaikuttamisen tavoiksi. Opiskelijakuntien hallituksista suurin osa oli verkostoitunut muiden opiskelijakuntien tai opiskelijajärjestöjen kanssa, mutta kaikissa oppilaitoksissa tämä ei ollut vielä vakiintunut käytäntö.

Suositus:

Henkilöstön tulee olla tietoinen opiskelijoiden moninaisista tavoista vaikuttaa, jotta erilaiset vaikuttamisen tavat tulisivat monipuolisemmin esiin opetuksessa ja oppilaitoksen muussa toiminnassa. Opiskelijoille ominaisia vaikuttamisen tapoja voidaan kartoittaa kysymällä suoraan opiskelijoilta. Vaikuttamisvalmiuksia ja -mahdollisuuksia voidaan kehittää yhdessä opiskelijoiden kanssa esimerkiksi sosiaalista mediaa, erilaisia sovelluksia sekä yhteistyöverkostoja hyödyntäen. Verkostoituminen muiden oppilaitosten opiskelijakuntien, nuorisovaltuustojen sekä opiskelijajärjestöjen kanssa on tärkeä vaikuttamistapa, ja se tulisi ottaa luontevaksi osaksi opiskelijakunnan hallituksen toimintaa.

UTVECKLINGSREKOMMENDATIONER:

- 1. Läroanstalterna ska definiera vad jämställdhet och likabehandling innebär och hur de förverkligas i den praktiska verksamheten.**

Enligt resultaten bedömde de studerande som inte upplevde att de var en del av läroanstalten, de studerande som hade upplevt mobbning och de transpersonstuderande att gemenskapen, delaktigheten och påverkningsfärdigheterna var sämre än de andra.

Rekommendationer:

Läroanstalternas verksamhet ska grunda sig på jämställdhet och likabehandling samt uppskattning av mångfald. Läroanstalterna ska enligt lagen ha en plan och anvisningar för att förebygga och ingripa i mobbning och diskriminering. Dessa ska vara nära förknippade med läroanstaltens vardag och verksamhetskultur. De studerande, personalen och ledningen ska tillsammans diskutera betydelsen av jämställdhet och likabehandling, så att det för alla medlemmar i läroanstalten är klart hur de förväntas agera och bete sig. Dessutom bör mångfalden ses som en rikedom och resurs i läroanstalterna. Uppskattningen av mångfalden kan stärkas till exempel genom att öka antalet studerandemedlemmar och mångfalden i läroanstaltens olika arbetsgrupper.

- 2. Ledningens uppgift är att främja gemenskapen och hela läroanstalten måste förbinda sig att bygga upp gemenskapen så att gemenskapen blir en naturlig del av den dagliga verksamheten.**

Enligt resultaten upplever största delen av de studerande i gymnasier och yrkesläroanstalter att de är en del av gemenskapen vid sin läroanstalt. Både personalen och de studerande ser gemenskapen som en viktig värdering som man strävar efter att främja till exempel genom att ordna olika evenemang samt genom annan gemensam verksamhet. Brådska och hur studierna och undervisningsgrupperna är uppdelade hindrar skapandet av en känsla av gemenskap vid läroanstalterna. Inom yrkesutbildningen innebär kontinuerlig ansökan, individuella studievägar och inläring i arbetslivet samt kursformen i gymnasiestudierna utmaningar för upplevelsen och genomförandet av gemenskap.

Rekommendationer:

Läroanstalterna ska ha ett gemensamt delat värde i fråga om delaktighet som definierar läroanstaltens verksamhet. Delaktigheten ska synas i den värdestrategi som definierar hela läroanstaltens verksamhet, där man definierar konkreta verksamhetssätt och ansvarsområden för gemenskap och delaktighet.

Studiernas strukturer och krav samt skillnaderna i de studerandes bakgrund ska beaktas när gemenskapen och verksamhetskulturen utvecklas. De studerandes mångfald medför också egna utmaningar för gemenskapen. Allt fler studerande omfattas av särskilt stöd, vilket ska beaktas när gemenskapen byggs upp och genomförs.

Ledningen och den övriga personalen har en central roll i att bygga upp och upprätthålla gemenskapen. Tillräckliga resurser ska reserveras för utbildning av ledningen och den övriga personalen. Att sätta sig in i forskningsrön främjar förståelsen för gemenskapens och delaktighetens betydelse för lärandet, motivationen och välbefinnandet. För att gemenskapen ska bli en naturlig del av den dagliga verksamheten är det viktigt att hela personalen deltar i uppbyggandet av den. Det här förutsätter också en gemensam värdediskussion och att den konkretiseras som vardagliga handlingar.

3. Utbildningsanordnarna och läroanstalterna ska erbjuda de studerande mångsidiga sätt att delta och påverka.

Enligt resultaten har största delen av utbildningsanordnarna verksamhetsprinciper och riktlinjer som stöder delaktighet. De studerande informeras oftast väl om sina påverkningssmöjligheter vid läroanstalterna och i regel vet de studerande hur och vad de kan påverka. Man samlar in respons om läroanstaltens verksamhet, men bara sporadiskt behandlas den tillsammans med de studerande.

Rekommendationer:

De studerande ska kunna påverka frågor som är av betydelse för både den studerandes och läroanstaltens verksamhet. Läroanstaltens ledning och personal har en central roll i vilken ställning de studerande får i läroanstaltens verksamhet för deltagande och påverkan. Läroanstaltens personal och studerande bör föra en aktiv dialog om de studerandes individuella behov, tankar och åsikter. Personalen borde systematiskt ta med de studerande i beslutsprocesserna från och med planeringen. De studerande ska erbjudas olika och alternativa sätt att delta i och påverka läroanstaltens verksamhet. Sätt att påverka som motsvarar de studerandes behov och har låg tröskel samt utnyttjande av digitaliseringen kan aktivera och motivera de studerande att delta.

Insamling av feedback från de studerande och behandlingen av den tillsammans med de studerande ska systematiskt integreras i läroanstaltens vardag för att stärka delaktigheten. Dessutom bör responsen utnyttjas i större utsträckning i utvecklingen av verksamheten. Om responsen syns som en konkret verksamhet vid läroanstalterna motiveras de studerande att delta i utvecklingen av verksamheten även i fortsättningen.

4. Studerandekårens styrelseverksamhet måste göras klarare och mångsidigare.

Enligt resultaten är studerandekårens styrelseverksamhet, såsom styrelsens roll och ställning, inte alltid tydlig för de studerande. Det finns många skillnader i verksamhetssätt, resurser och organisering av verksamheten. Studerandekårens styrelser ordnar främst evenemang som främjar

gemenskap, men deltagandet i beslutsfattandet i anslutning till läroanstaltens verksamhet är mindre. Dessutom upplever en del av de studerande att de inte fått tillräckligt med information om deltagandet i studerandekårens styrelseverksamhet.

Rekommendationer:

Utbildningsanordnarna och läroanstaltens ledning ska informera de studerande om vilka påverkningsmöjligheter studerandekårens styrelse har. Även lärarna har en central roll när det gäller att uppmuntra studerandekårens styrelse att agera. Information om studerandekårens verksamhet ska ges regelbundet och via flera kanaler för att nå alla studerande.

I sammansättningen av studerandekårens styrelse bör man bättre beakta studerandekårens mångfald, såsom de studerandes könsidentitet och kulturella bakgrund samt de studerandes ålder och utbildningsområde inom yrkesutbildningen. Deltagande av studerande med olika bakgrund i styrelseverksamhet ska stödjas. Dessutom ska verksamheten erbjuda mångsidiga sätt att delta, såsom deltagande som inte är bundet till tid och plats. Man kunde öka deltagandet genom att ge möjlighet att förbinda sig till verksamheten för en kortare tid eller påverka ett enskilt intressant ärende. Dessutom ska tillräckliga verksamhetsförutsättningar garanteras för studerandekårens styrelse, såsom lokaler och budget, vilket för sin del kunde öka synligheten för, effekten av och uppskattningen för studerandekårens styrelse.

- 5. Temat aktivt medborgarskap ska inkluderas i all undervisning samt i läroanstaltens verksamhetskultur och vardag. Dessutom ska de studerandes deltagande i den gemensamma påverkningsverksamheten inkluderas i studierna.**

Enligt resultaten stöder examensgrunderna och innehållet i läroplanerna de studerandes utveckling till aktiva och kritiska medborgare. Dessutom bedömdes personalens kompetens vara aktuell i undervisningen av innehållet. Temat aktivt medborgarskap diskuteras dock inte tillräckligt inom läroanstalterna i olika läroämnen. Enligt resultaten kan deltagande i studerandekårens styrelseverksamhet inkluderas i studierna endast vid en del av läroanstalterna.

Rekommendationer:

Temat aktivt medborgarskap och dess inkludering i alla studier bör diskuteras mer ingående över läroämnesgränserna. Att främja gemenskap och delaktighet samt utveckla de studerandes påverkningsfärdigheter bör ses som hela personalens uppgift. Det är viktigt att göra aktuella samhällsrelaterade fenomen och teman till en del av undervisningen. Demokrati- och människorättsfostran måste inkluderas i många olika läroämnen. Det är också viktigt att som en del av studierna öva på olika färdigheter och sätt att påverka, såsom dialogfärdigheter.

Att inkludera deltagande i studerandekårens styrelseverksamhet som en del av studierna kunde öka de studerandes intresse för studerandekårens verksamhet och påverkningsmöjligheterna. Genom att inkludera studerandekårens verksamhet även i läroanstaltens studieutbud kan man

stärka kännedomen om och uppskattningen för verksamheten och på så sätt främja deltagandet i den. Vid sidan av studerandekårens verksamhet är det också viktigt att identifiera sätt att påverka utanför läroanstalten. Läroanstalterna ska ha en tydlig struktur för hur läroanstaltens interna och övriga samhälleliga påverkningsverksamhet inkluderas i studierna. Alla studerande ska vara medvetna om möjligheten att inkludera olika typer av påverknings- och deltagarverksamhet i sina studier. En sådan inkludering skulle stöda förverkligandet av ett aktivt medborgarskap i större utsträckning än bara inom läroanstaltsmiljön.

6. De sätt och platser för påverkan som är karakteristiska för de studerande måste identifieras och utnyttjas bättre.

Enligt resultaten bedömer de studerande att de har lärt sig relativt bra påverkningsfärdigheter under sina studier. Vid sidan av att rösta blev till exempel att påverka genom köpbeslut, att underteckna initiativ, vädjan eller adresser samt att delta i frivilligarbete typiska sätt för de studerande att påverka. Största delen av studerandekårens styrelser hade nätverkat med andra studerandekårer eller studerandeorganisationer, men vid alla läroanstalter var detta ännu inte vedertagen praxis.

Rekommendation:

Personalen ska vara medveten om de studerandes mångsidiga sätt att påverka, så att olika sätt att påverka kommer fram på ett mångsidigare sätt i undervisningen och läroanstaltens övriga verksamhet. Sätt att påverka som är karakteristiska för de studerande kan kartläggas genom att direkt fråga de studerande. Färdigheter och möjligheter att påverka kan utvecklas tillsammans med de studerande till exempel genom att utnyttja sociala medier, olika applikationer och samarbetsnätverk. Att nätverka med andra läroanstalters studerandekårer, ungdomsfullmäktige och studerandeorganisationer är ett viktigt sätt att påverka och det borde tas med som en naturlig del av studerandekårens styrelseverksamhet.

Lähteet

- Atjonen, P. 2014. Kehittävän arvioinnin periaatteiden ilmeneminen opetus- ja kasvatustieteiden arviointiraporteissa vuosina 2005–2012. *Kasvatus* 45 (3), 212–227.
- Atjonen, P. 2015. Kehittävä arviointi kasvatustieteillä. Tampere: Kirjokansi.
- Brick, R. 2020. Pieni yhteisöllisyysopas, vinkkejä yhteisöllisyyden kehittämiseen. <https://www.karajatorma.fi/wp-content/uploads/2020/09/Pieni-yhteiso%CC%88llisyysopas-RB.pdf> (Luettu 26.5.2021)
- Euroopan nuorisoportaali 2020. Yhteiskunnallinen osallisuus ja syrjäytyminen Suomessa. https://europa.eu/youth/fi/article/37/2029_fi (Luettu 25.6.2020).
- Goman, J., Huusko, M., Isoaho, K., Lehikko, A., Metsämuuronen, J., Rumpu, N., Seppälä, H., Venäläinen, S. & Åkerlund, C. 2021. Poikkeuksellisen opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen eri koulutusasteilla. Osa III: Kansallisen arvioinnin yhteenveto ja suositukset. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 8:2021.
- Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjälman, I-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. & Vuorinen, R. 2020. Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja – Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 6:2020.
- Hakkarainen, K. 2000. Oppiminen osallistumisen prosessina. *Aikuiskasvatus*: 20, 1–3.
- Harju, A. (2002). Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Kansanvalistusseura.
- Herkama, S. 2012. Koulukiusaaminen. Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Humanities* 190.
- Hipp, T., Pollari, K. & Luoma, S. 2018. Nuorten äänen pitää kuulua! Nuoren osallisuus päätöksenteossa. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 6/2018. Saatavilla: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten-aaenen-pitaa-kuulua-final.pdf>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leeman, L., Lääperi, R., Schneider, T. Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 33/2017.
- Jauhola, L. & Kortelainen, J. 2018. Osallisena opinnoissa. Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa. Raportit ja selvitykset 2018: 7. Opetushallitus.
- Kehittävä arviointi Kansallisessa koulutuksen arviointikeskuksessa. 2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Tiivistelmät 8:2020.
- Koulutuksen arviointisuunnitelma 2020–2023. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2021.
- Laitinen, M., & Nurmi, K. E. 2003. Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen suomalaisten elämäkertojen valossa. *Aikuiskasvatus*, 23(2), 122–132. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/93474> (Luettu 30.6.2020).

Laki 531/2017 Laki ammatillisesta koulutuksesta.

Laki 10.8.2018/714. Lukiolaki.

Lindfors, P. 2007. Tutkimuksia, kokemuksia ja ajatuksia yhteisöllisyyden terveysvaikutuksista. psykoterapia 25 (1), 21–37. Saatavilla: <https://www.psykoterapia-lehti.fi/tekstit/lindfors107.htm>. (Luettu 26.5.2020)

Löfström, J., Virta, S. & Salo, U-M. 2017. Valppaaksi kansalaiseksi - Yhteiskuntatiedollisen opetuksen taito ja teoria. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 15. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Maunu, A. & Kiilakoski, T. 2018. Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. Aikuiskasvatus 38 (2), 112–129. Saatavilla: <https://doi.org/10.33336/aik.88333> (Luettu 1.12.2021)

Metsämuuronen, J. 2009. Metodit arvioinnin apuna. Perusopetuksen oppimistulosarviointien ja seurantojen menetelmäratkaisut Opetushallituksessa. Oppimistulosten arviointi 1/2009. Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima.

Mitä tarkoitetaan aktiivisella kansalaisuudella? – Kansalaisyhteiskunta. Tietopankki – Kansalaisyhteiskunta. www.kansalaisyhteiskunta.fi. Julkaistu 30.11.2020.

Niemi, R., Heikkinen, H. L. T. & Kannas, L. 2010. Osallisuus koulupedagogiikan lähtökohtana. Kasvatus 41 (1). 53–62.

Nuorten osallistumis- ja kuulemisjärjestelmän vaikuttavuus. Saatavilla:<https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/nuorten-paasy-vaikuttamaan> (Luettu 26.5.2020)

Opetushallitus 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Määräykset ja ohjeet 2019:2a. Helsinki: PunaMusta Oy.

Opetushallitus 2017. Yhteiset tutkinnon osat. Esimerkiksi Opetushallitus 2017. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto. Määräys OPH-2629-2017. Eperusteet. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/3689879/reformi/tutkinnonosat>

Opetushallitus 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Määräykset ja ohjeet 2015:48. Helsinki: Next Print Oy.

Patio 2017. Nuorten osallistumis- ja kuulemisjärjestelmän kattavuus / palvelujen saatavuus. Saatavilla osoitteessa: <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/nuorten-osallistuminen> (Luettu 6.7.2020)

Patton, M. Q. 2011. Developmental Evaluation. Applying Complexity Concepts to Enhance Innovation and Use. New York, London: The Guilford Press.

Rautiainen, M. 2017. Osallisuus ja demokratia koulussa. Teoksessa S. Elo, K. Kaihari, P. Mattila & L. Nissilä (toim.). Rakentavaa vuorovaikutusta. Opas demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen, vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismien ennaltaehkäisyyn. Oppaat ja käsikirjat 2017: 1a. Opetushallitus. 17–20.

Räisänen, A. 2005. Kehittävään arviointiin. Julkaisussa H.K. Lyytinen & A. Räisänen (toim.) Kehittämisseurantaa arvioinnista. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 6, 91–128.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit [verkkojulkaisu]. Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi 2021, 1. Äänestäneet kuntavaaleissa 2021. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/kvaa/2021/05/kvaa_2021_05_2021-07-13_kat_001_fi.html (Luettu 19.11.2021)

THL 2021. Kouluterveyskyselyn tulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset> (Luettu 11.11.2021)

Virrankari, L., Leeman, L. & Kivimäki, H. 2020. Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia. THL – Tutkimuksesta tiiviisti 35/2020. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140804/URN_ISBN_978-952-343-599-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 1.12.2021)

Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhtenä tavoitteena on tukea opiskelijoiden kasvamista hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Karvi arvioi vuosina 2020–2021 opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi toisella asteella. Arviointi tuotti tietoa ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen kyvystä vahvistaa opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja vaikuttamisvalmiuksien kehittymistä. Lisäksi arvioinnissa tarkasteltiin opiskelijakuntien roolia osana aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on itsenäinen koulutuksen arviointiviranomainen. Se toteuttaa koulutukseen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toimintaan liittyviä arviointeja varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Lisäksi arviointikeskus toteuttaa perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppimistulosten arviointeja. Keskukseen tehtävänä on myös tukea opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja korkeakouluja arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa sekä kehittää koulutuksen arviointia.